



**INFORMATICA MUSEOLOGICA**

**38 (3-4) 2007.**

**ISSN 0350-2325**

**Adresa uredništva / Editor's Office**

Muzejski dokumentacijski centar, Ilica 44, Zagreb, Hrvatska  
Museum Documentation Centre, Ilica 44, Zagreb, Croatia  
tel. + 385 1 48 47 897  
faks + 385 1 48 47 913  
URL: <http://www.mdc.hr>  
e-mail: [info@mdc.hr](mailto:info@mdc.hr)

**Za izdavača / For Publisher**

Višnja Zgaga  
[vzgaga@mdc.hr](mailto:vzgaga@mdc.hr)

**Urednica / Editor**

Lada Dražin-Trbuljak  
[ldrazin@mdc.hr](mailto:ldrazin@mdc.hr)

**Gošća urednica teme broja "Mreže muzeja u Europi" / Guest editor of the topic "Museum Networks in Europe"**

Markita Franulić  
[mfranulic@mdc.hr](mailto:mfranulic@mdc.hr)

**Redakcijski odbor / Editorial Board**

mr. Lucija Benyovsky, Nada Beroš, Markita Franulić, Vlasta Gracin, mr. Željka Jelavić, dr. Ljiljana Kolečnik, Željka Kolveshi,  
mr. Dubravka Peić Čaldarović, Nada Premerl, Jadranka Vinterhalter, dr. Žarka Vujić, Višnja Zgaga, Lada Dražin-Trbuljak

**Lektorica / Language Advisor**

Zlata Babić

**Prijevod sažetaka / Translation**

Graham McMaster

**Dizajn, prijelom i priprema za tisak / Design, layout and prepress**

\*pinhead – Igor Kuduz / Ivan Klisurić

**Dizajn standarda prijeloma izraden 2001. / Publication redesign, 2001**

cavarpayer

**Tisak / Printed by**

Kerschoffset, Zagreb

**Naklada / Printing run**

600

**Tekstovi predani u tisak / Texts handed for printing**

listopad 2008.

**Svezak izlazi za 2007. / Issued printed for year 2007**

**Za stručne podatke i mišljenja odgovaraju autori / The authors are responsible for their data and options**

© Muzejski dokumentacijski centar & Muzeji & Autori / © Museum Documentation Center, Zagreb & Museums & Authors

Časopis su financirali i njegov izlazak iz tiska omogućili / This publication has been financed by Gradski ured za kulturu, Grad Zagreb i Ministarstvo kulture Republike Hrvatske / The City of Zagreb, Department of Culture and the Ministry of Culture of the Republic of Croatia

## SADRŽAJ Contents

TEMA BROJA Topic of This Volume / **Mreže muzeja u Europi** Museums networks in Europe

Markita Franulić	<b>Okrugli stol <i>Mreže muzeja u Europi</i>, održan 22. i 23. veljače 2007. u Muzejskome dokumentacijskom centru u Zagrebu</b>	<b>6</b>
	The Round Table <i>Museum Networks in Europe</i> held on February 22 and 23 in the Museum Documentation Centre in Zagreb	<b>7</b>
Višnja Zgaga	<b>Mreža muzeja u Hrvatskoj. Muzeji pred sve većim zahtjevima društva; o mreži muzeja</b>	<b>8</b>
	The Museum Network in Croatia. Ever greater social demands made on museums; on the museum network	<b>14</b>
Clara Frayão Camacho	<b>Portugalska mreža muzeja: projekt za lansiranje novoga stoljeća</b>	<b>20</b>
	Portuguese Network of Museums: A project for the launch of the new century	<b>26</b>
Espen Hernes	<b>Muzejska reforma u Norveškoj – restrukturiranje za budućnost</b>	<b>33</b>
	Museum Reform in Norway – Restructuring for the Future	<b>37</b>
Metka Fujs	<b>Slovenska muzejska mreža</b>	<b>41</b>
	Slovenian Museums Network	<b>45</b>
Alexandra Pan	<b>Stvaranje muzejske mreže u Južnom Tirolu</b>	<b>50</b>
	Creation of a museum network in South Tyrol	<b>58</b>
Ine Vos	<b>Muzejski krajolik u Flandriji / Belgiji. Umreženost i suradnja</b>	<b>67</b>
	Museum – scape in Flanders / Belgium. Networking and cooperation	<b>71</b>
	<b>RIJEČ JE O...</b> / Main Feature... / <b>Iz svijeta prirodoslovnih muzeja</b> <i>From the World of Natural History Museums</i>	
Jelena Barbarić-Gaćina Toni Nikolić Božena Mitić	<b>Herbarijska zbirka Domenica Pappafave Narodnog muzeja u Zadru</b>	<b>75</b>
	Herbarium of Domenico Pappafava of the National Museum in Zadar	
Natali Čop Snježana Vujčić-Karlo	<b>Digitalni katalog <i>Mekušci (mollusca)</i> u zbirci prirodoslovnog odjela Narodnog muzeja Zadar</b>	<b>79</b>
	Digital Catalogue of Molluscs ( <i>Mollusca</i> ) in the Collection of the Natural History Department of the National Museum in Zadar	
Sanja Vidović	<b>Izložba <i>Ptice na području grada Osijeka</i></b>	<b>84</b>
	The Exhibition <i>Birds in the City of Osijek</i>	
Renata Brezinščak	<b>Izložba <i>Morski psi – Megalodon, gospodar neogenskih mora</i></b>	<b>86</b>
	The Exhibition <i>Sharks – Megalodon, Lord of the Neogene Seas</i>	
Sanja Japundžić	<b>Fotografska ostavština dr. Josipa Poljaka</b>	<b>89</b>
	The Photographic Bequest of Dr Josip Poljak	
Sani Sardelić	<b>Tajanstveni svijet otoka Korčule – Kočje</b>	<b>92</b>
	The Mysterious World of the Island of Korčula – Kočje	
Damir Lacković	<b>Predstavljanje i zaštita geološke baštine – primjeri poučnih geoloških staza u Parku prirode Biokovo i Parku prirode Učka</b>	<b>96</b>
	Presentation and Protection of the Geological Heritage – examples of geological teaching trails in Biokovo Nature Park and Učka Nature Park	
Mira Hlanuda-Vegar	<b>Stanje mlinica u blizini parka prirode Vransko jezero i mogućnost njihove obnove te stavljanje istih na listu turističkih destinacija</b>	<b>98</b>
	The Condition of the Mills close to Vransko Lake Nature Park and the Possibility of Renovating them and Including them on a List of Tourist Destinations	

**IZ MUZEJSKE TEORIJE I PRAKSE / Museum Theory and Practice**

Jelena Hihlik	<b>Muzej u Pakracu</b> The Museum in Pakrac	<b>102</b>
Branka Uzelac	<b>Vrijedna Zbirka predmeta Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu</b> The Valuable Collection of Objects of the Sisters of Mercy of Holy Cross in Đakovo	<b>104</b>
Melina Lučić	<b>Arhivističko vrednovanje i obrada osobnih arhivskih fondova književnika</b> The Archival evaluation and Treatment of the Personal Archival Fonds of Writers	<b>109</b>
<b>IZ DOKUMENTACIJSKIH FONDOVA MDC-a / From MDC's Documentation Holdings</b>		
Jozefina Dautbegović	<b>Iz personalnog arhiva MDC-a: mr.sc. Jakov Radovčić</b> From MDC's Personnel Archive: Jakov Radovčić, MSc	<b>112</b>
Snježana Radovanlija Mileunić	<b>Stručni radovi za zvanja u muzejskoj struci 2007.</b> Specialised Papers for Grades in the Museum Profession, 2007	<b>126</b>
<b>POGLEDI, DOGAĐAJI, ISKUSTVA / Views, Experiences, Events</b>		
Tončika Cukrov	<b>Međunarodni dan muzeja 2007. u Hrvatskoj</b> International Museum Day in Croatia in 2007.	<b>131</b>
Marijan Bogatić	<b>Gradski muzej Sisak – Obilježavanje Međunarodnog dana muzeja 18. svibnja 2007.</b> Sisak Municipal Museum – marking International Museum Day, May 18, 2007	<b>140</b>
Biljana Bojčić	<b>Univerzalna baština – Sepomaia viva u gradu Splitu</b> The Universal Heritage – Sepomaia Viva in the city of Split	<b>158</b>
Denis Marohnić	<b>Industria Humanitas Est</b> Industria Humanitas Est	<b>160</b>
Marija Mesarić	<b>Muzej grada Koprivnice i univerzalna baština. Muzeji su cool!</b> Koprivnica Municipal Museum and the Universal Heritage. Museums are cool!	<b>164</b>
Denis Nepokoj	<b>Univerzalna baština – Bašćanska ploča</b> The Universal Heritage – the Baška Inscription	<b>166</b>
Đurđa Petravić Klaić	<b>Oscar Nemon – posljednji portret Sigmunda Freuda</b> Oscar Nemon – The Last Portrait of Sigmund Freud	<b>168</b>
Danica Plazičlat	<b>Indijanci u Zagrebu</b> <b>Ivan Meštrović: Indijanci – spomenik za grad Chicago, SAD (1926.-1928.)</b> Indians in Zagreb Ivan Meštrović: Indians – a Monument for the City of Chicago, USA (1926-1928)	<b>170</b>
Maja Šeparović Palada	<b>“Osnivamo muzej !”</b> <b>Muzejsko – edukativni projekt uz obilježavanje Međunarodnog dana muzeja, 2007.</b> Let's Found a Museum! Museum educational project marking International Museum Day, 2007	<b>180</b>
Jadranka Winterhalter	<b>Avangarda kao univerzalna baština</b> The Avant-garde as Universal Heritage	<b>184</b>

**KONGRESI, SIMPOZIJ, SEMINARI / Congresses, Simposia, Workshops**

Jasmina Jurković **Osvrt na stručni skup *Istraživanje, obnova, rekonstrukcija i restauracija narodnih nošnji Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema u Okučanima*** A review of the conference Research into, Renovation, Reconstruction and Restoration of Folk Costumes of Slavonia, Baranya and Western Srijem in Okučani **186**

Goran Arčabić **Budućnost europske industrijske baštine** **4. međunarodna bienalna konferencija Industriální stopy, Prag, 17. – 23. rujna 2007.** The Future of the European Industrial Heritage The 4<sup>th</sup> International Biennial Conference Industriální stopy, Prague, September 17 – 23, 2007 **187**

**PRIKAZI / Review**

Renata Bošnjaković **Marina Vinaj: Tiskopisi XVI. stoljeća iz riznice Muzeja Slavonije u Osijeku** Marina Vinaj: Printed Works of the 16<sup>th</sup> century from the Treasury of the Museum of Slavonia in Osijek **193**





## MREŽA MUZEJA U HRVATSKOJ

### Muzeji pred sve većim zahtjevima društva; o mreži muzeja

VIŠNJA ZGAGA □ Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb

#### Zašto mreža muzeja?

Procesi globalizacije i određivanje kulturnog identiteta, pojava novih medija i upotreba informacijskih tehnologija u svim sferama života pred baštinske ustanove, pa tako i pred muzeje, postavljaju velike izazove i zahtjeve. Raste pritisak na muzeje kao na tradicionalna mjesta čuvanja pamćenja zajednice, njezina ogledala, mjesta skupljanja različitih znanja i vještina. Društvo od muzeja s pravom očekuje sve više i više.

Kako bi odgovorili na te zahtjeve, muzeji se koriste svojom komunikacijskom ulogom te uz pomoć izložbi, edukativnih, izdavačkih i marketinških projekata promiču nove ideje, pružaju znanja koja nisu sastavni dio standardnoga obrazovnog sustava i koja su najčešće nepoznata i rijetka, postavljaju relevantna pitanja, zagovaraju nužnost stalnog vrednovanja i istraživanja muzejskih predmeta kao autentičnih znakova vremena i događaja.

Spomenička baština, muzejski predmeti i dokumentacija osnovni su smisao i razlog postojanja muzeja. To je okosnica muzeja: raznorodnost i raznovrsnost predmeta, u rasponu od materijalnih svjedočanstava tehnike i tehnologije do prirodnih znanosti, umjetnosti i povijesti čini iskustvo muzeja istinitim i neponovljivim doživljajem. Muzeji se za njihovo čuvanje, proučavanje i razumijevanje koriste različitim znanstvenim disciplinama; upravo je zbog toga muzejska djelatnost najsloženija od svih baštinskih djelatnosti. Da to nije teza bez pokrića dovoljno govori činjenica da je djelatnost muzeja vrlo složeno strukturiran sustav<sup>1</sup> koji zahtijeva i vrlo raznoliku kadrovsku strukturu<sup>2</sup>.

Institucija muzeja trebala bi biti i najbolje mjesto za čuvanje pokretnih kulturnih dobara,<sup>3</sup> kao i relativno nove kategorije spomenika koji su pod pojmom *nematerijalna baština* obuhvaćeni istim zakonom<sup>4</sup>. Načela muzejske djelatnosti trebala bi se mnogo sustavnije i profesionalnije proširiti i na tzv. muzeje na otvorenom, na spomeničku baštinu u crkvama, kao i na čuvanje i prezentaciju kulturnih i prirodoslovnih sadržaja u nacionalnim parkovima, na očuvanje prostora i krajobraza, na građu i objekte industrijske baštine.

Sve su to iznimno važni čimbenici koji potiču muzejsku profesiju da prije svega odredi vlastite standarde rada kojima bi obuhvatila svu širinu svog djelovanja kako bi se postigla kvaliteta, prepoznatljivost i uvjerljivost "muzejskog proizvoda", bez obzira na mjesto i okolnosti u kojima se muzejske ustanove nalaze. Zajedničkim aktivnostima stručnjaka omogućuje se i jača partnerstvo ne samo među muzejima, već i ostalih baštinskih i kulturnih ustanova te se stvara i nova kvaliteta rada.

To su, dakle, ciljevi mreže/sustava muzeja i to su razlozi zašto su mnogi naraštaji muzealaca u Hrvatskoj nastojali toj svrsi dati i neku formalnu strukturu koju nazivamo mrežom muzeja.

#### Povijest pokušaja izrade / uspostave Mreže muzeja

Premda se u muzeološkoj literaturi navodi informacija prema kojoj su postojali neki pokušaji uspostave mreže muzeja u Hrvatskoj još 1967. godine, zasada nisu pronađeni konkretniji podaci o tome<sup>5</sup> te se prvim sustavnim prijedlogom može smatrati onaj koji je na zahtjev Muzejskog savjeta Hrvatske izradio Republički zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu.

Elaborat je pod nazivom *Prijedlog mreže muzejsko-galerijskih ustanova u SR Hrvatskoj* objavljen 1975. god.<sup>6</sup> Na osnovi anketnih upitnika poslanih na 160 adresa muzeja/zbirki u Hrvatskoj i terenskih obilazaka stručnjaka, u elaboratu je objavljeno i prvo temeljito i opsežno snimanje stanja muzeja u Hrvatskoj. Dijagnosticiranje stanja poslužilo je kao osnova za izradu mreže. Na prijedlogu je radilo trinaestero stručnjaka iz Zavoda i 25 vanjskih suradnika. Radilo se dvije godine.

U elaboratu se predlaže teritorijalno raščlanjenje Hrvatske na pet makroregija, a cilj muzejske mreže, koji je podjednako ambiciozan i idealističan, bio bi da se u svakoj od njih *prezentira razvoj proizvodnih snaga i specifičnosti tog razvoja u pojedinim regijama, način života time uvjetovan, društvo i čovjek u procesu razvoja proizvodnje, odnosi u proizvodnji, a time i u društvu, te na tim osnovama odgovarajući razvoj društva i progres, kao i razvoj čovjeka, ljudskog duha i stvaralaštva u svim komponentama života ljudi, sa odgovarajućim kulturno-historijskim tradicijama i njihovim specifičnostima.*

<sup>1</sup> MDC objavljuje *Izvjješća o radu muzeja, zagrebačkih od 1994. i hrvatskih od 1999. godine*, sa 16 odrednica i 60-tak pododrednica.

<sup>2</sup> U prilog toj tezi ide brojnost različitih zanimanja koje predviđa muzejsko zakonodavstvo - devet osnovnih zanimanja, deset pomoćnih, uz neprestani rast potreba za uvođenjem novih zanimanja u muzeje (PR i marketinga ili komunikatora, web majstor i sl.).

<sup>3</sup> Vidjeti *Zakon o očuvanju i zaštiti kulturnih dobara*, NN/69/99, čl. 8.

<sup>4</sup> Vidjeti čl. 9 istog zakona.

<sup>5</sup> Šola, Tomislav, *Informatica Museologica* 1-2, 1985., Zagreb, MDC, str. 2.

<sup>6</sup> *Prijedlog mreže muzejsko-galerijskih ustanova u SR Hrvatskoj* (I., II., III. i prilozi), koji potpisuju: Vlasta Dvoržak, Gordana Goldstein Božić, Jagoda Kravar, Ivy Lentić Kugli, Vlado Madjarić, Zvonimir Maković, Zofia Mavar, Ferdinand Meder, Ivan Mirnik, Marija Mirković, Katica Pavlović, Josip Šmic i Rastko Švalba.



Naglašena je i važnost određenja svrhe muzeja, njegova poslanja, u opreci s institucijama koje su se dobrim dijelom razvijale na bazi često čak i slučajno nastalog zbira raznovrsnih predmeta, darivanjima i tome odgovarajućim prikupljanjem, te sličnim načinima „sabiranja“ muzejske građe. Muzeji su značajni i konstitutivni element globalne izgradnje i humaniziranja društva.

Navedeni elaborat imao je u osnovi vrlo suvremenu ideju funkcioniranja: *Mrežu muzejsko-galerijskih ustanova u Hrvatskoj mi smo shvatili i predložimo je šire, odnosno mnogoznačajnije. Zamisljamo je i predložimo: i kao jedan neprekidni proces i kao jedan jedinstveni sistem rada i razvoja, te istodobno i ujedno kao jedinstveni sistem uzajamnih i međusobnih veza i odnosa unutar tih institucija samih, kao i između njih i društvene sredine u kojoj one djeluju.* Ta zamisao o pokretljivosti, promjenjivosti i pristupačnosti novome ugrađena je i u današnji sustav.

Elaborat se zaustavio na konstataciji stanja muzeja u Hrvatskoj te na vrlo načelnim postavkama i idejama koje su predložili pojedini muzejski stručnjaci. Ono najvažnije, što bi opravdalo njihov veliki angažman i financijska sredstva odobrena za izradu elaborata – konkretni prijedlog modela sustava sa što jasnijim kriterijima, ovlastima i poslovima i smjericama za rad – nije predloženo i nisu dani odgovori na osnovna pitanja: tko, što i kako. No pozitivan rezultat tog rada na elaboratu jest inicijativa koja je potekla iz Republičkog zavoda, a odnosila se na kadrovska jačanje, prostorno širenje i usmjeravanje rada Muzejskoga dokumentacijskog centra (MDC-a) kao središnje ustanove za informaciju, dokumentaciju i komunikaciju muzeja. Na ravnateljsko mjesto MDC-a došla je prof. Dubravka Mladinov iz Republičkog zavoda.<sup>7</sup> Prof. Mladinov kadrovskim je jačanjem i prostornim širenjem znatno ojačala položaj Centra unutar mreže tada jugoslavenskih muzeja. Započela je sustavno izgrađivanje INDOK službe povezivanjem sa Zavodom za kulturu i pariškim ICOM-om. Počeli su se stvarati profesionalniji uvjeti rada te su postignuti i prvi rezultati rada (npr. izdavanje *Vodiča kroz muzeje i galerije RH*), koji su mogli biti polazište različitih inicijativa u muzejsko-galerijskom području.

Jedan od autora elaborata prethodne studije, prof. dr. Stjepan Čanadjija, predložio je 1978. god. vlastiti model ustrojavanja hrvatske muzejske mreže – *Prijedlog za organiziranje muzejsko-galerijske mreže na području S.R. Hrvatske*<sup>8</sup>. Autor dovodi u sumnju vjerodostojnost podataka i nejasnoću termina prethodnog elaborata, propituje i analizira te podatke i rezultate muzejske statistike izvedene iz takvih nejasnih i nesigurnih podataka. Razmatra stanje muzejske mreže u pojedinim geografskim područjima (središnjemu, zapadnome, planinskom, istočnome, južnome) te zastupljenost tipova muzeja u regijama. Dr. Čanadjija predlaže strukturalne promjene u postojećoj neformalnoj mreži muzeja

njihovim ukidanjem, osnivanjem novih muzeja ili pak ujedinjenjem više njih u jednu instituciju. Taj prijedlog ponovno aktualizira potrebu stvaranja standardiziranih i vjerodostojnih podataka koji bi bili osnova za izradu prijedloga mreže, ali i pokazuje da su strukturalne promjene mreže nemoguće bez angažiranosti samih muzejskih institucija i političke zajednice. Prijedlog, naime, nije imao gotovo nikakvog odjeka u stručnoj javnosti.

Od 1980. obavljaju se mnogi razgovori i pojavljuju nastojanja određenih grupacija muzealaca kako bi se aktivirala ideja o izradi mreže muzeja kao osnovnoj pretpostavci boljeg funkcioniranja muzejske djelatnosti. Damjan Lapajne, savjetnik za muzeje u Upravi grada Zagreba (USIZ kulture) predstavio je na kongresu jugoslavenskih muzealaca u Budvi 1983. godine mrežu muzeja<sup>9</sup>. Riječ je o prilagođenom tekstu elaborata što ga je izradio isti autor *Mreža muzeja na području grada Zagreba i njeno uključivanje u jedinstveni sistem muzejskih organizacija u SR Hrvatskoj*<sup>10</sup>.

U uvodniku časopisa *Informatica Museologica*, u kojemu je objavljen taj prijedlog, urednik i tadašnji ravnatelj MDC-a prof. dr. Tomislav Šola piše o motivima objavljivanja mreže i rada na mreži, konstatirajući da je *mreža odgovor vremenu i stručnim potrebama*. Naglašava loše stanje i uvjete rada, *oslabljenost struke i latentno siromaštvo, usitnjenost interesa, nedostatak kulturne politike, multiplikaciju istovrsnih nastojanja, nekontrolirano nastajanje i nestajanje muzejskih institucija, nedostatak mehanizma stručne pomoći i kontrole stručnih rezultata, nedostatak informacijske kohezije*. Prema Šoli mreža muzeja trebala bi biti *prijelaz djelatnosti u viši oblik središnjosti*.<sup>11</sup>

Idejno polazište te mreže jest *da se na osnovu stručnih dogovaranja u muzejima, rješavaju problemi međusobne suradnje unutar jedinstveno organizirane muzejske djelatnosti*. Cilj je mreže da muzeji, *jedinstveno organizirani, čine cjelovit sistem zaštite i prezentacije prirodne i kulturne baštine Zagreba kao mjesto najveće koncentracije muzeja da djeluje na ostale u Hrvatskoj*.

Elaborat je na 20 stranica prikazao povijesni razvoj muzejske mreže u Hrvatskoj, dao pregled osnovnih podataka o muzejima i muzejskim zbirka u gradu Zagrebu te pregled geografskoga i tematskog područja djelovanja muzeja u Zagrebu. Uz objašnjenje pojma mreže upozorio je na potrebu standardizacije muzejskog rada, sinkronizaciju rada, ali i na autonomiju muzeja i njegove stručne nadležnosti. Predložena je vertikalna i horizontalna povezanost muzeja, utemeljena na muzejskim zbirka, te matični muzeji za pojedine vrste zbirki. Upravo će taj model biti osnova aktualne mreže muzeja, no umjesto zbirke, kao osnovni kriterij “umrežavanja” određen je muzejski predmet. Na kraju je predložen model mreže za grad Zagreb; i to nacionalnih muzeja u Zagrebu kao jednog segmenta, te Muzeja grada Zagreba i zavičajnih muzeja koji djeluju na cijelom

7 Prof. Dubravka Mladinov iz Republičkog zavoda imala je u svom radu veliku pomoć i potporu Gradskog ureda za kulturu i Muzejskog savjeta Hrvatske kojim je predsjedavala Anica Magašić, te njezine savjetnice za muzeje prof. Vere Vejvode.

8 Prof. dr. Stjepan Čanadjija. *Prijedlog za organiziranje muzejsko-galerijske mreže na području S.R. Hrvatske*. Zagreb, 1978., Zbirka rukopisa knjižnice MDC-a, inv. br. 1278.

9 Objavljena je u broju IM (1-2) (71-72) 1985., posvećenome temi mreže muzeja.

10 *Mreža muzeja na području grada Zagreba i njeno uključivanje u jedinstveni sistem muzejskih organizacija u SR Hrvatskoj*, USIZ kulture grada Zagreba, Zagreb, 1983. Arhiv MDC-a.

11 Tomislav Šola, IM 1-2 (71-72), 1985., str. 2.

području grada. Važno je mjesto dano ulozi MDC-a, koji je kvalificiran ga kao presudni subjekt u objedinjavanju i inicijativama unutar muzejske djelatnosti.

Mreža nije razradila ni konkretizirala postavljene teze, a rješenjem kojim je željela *intervencijom u postojeću shemu izgraditi takvu mrežu koja će odgovarati našim sadašnjim potrebama*, tj. integrirati različite muzejske ustanove istih znanstvenih disciplina u jednu matičnu i nacionalnu muzejsku ustanovu, odmah si je stvorila protivnike.

Sljedeću je mrežu na inicijativu Muzejskog savjeta Hrvatske, 1989. godine predložio dr. Ivo Maroević u studiji *Mreža muzeja u SR Hrvatskoj*.<sup>12</sup> U uvodnom dijelu teksta elaborira stanje muzejske zajednice s obzirom na rasprostranjenost, broj i vrstu muzeja te pravni okvir u kojemu djeluju.

Formulirao je koncepciju nove mreže: od razine djelovanja muzejskih institucija (republičke, regionalne, međuopćinske ili gradske, općinske, mjesne zajednice, radne organizacije, lokaliteta) do prijedloga provođenja matičnosti (vertikalna, horizontalna i mrežna povezanost). Predloženi su standardi za muzeje s obzirom na muzejsku građu, osoblje i prostor s opremom, istaknuta je koncepcija mreže kao dinamičan model te i institucionalni i organizacijski okviri rada: izrada registra muzeja, aktiviranje rada zajednice muzeja Hrvatske te razrađena djelatnost stručnih kolegijalnih organa (vijeća stručnjaka, stručni kolegij, stručna grupa). Određena je matičnost za pojedina područja, te je upozoreno na potrebu osnivanja Muzejskog centra (sic!) i prijedloga njegovog rada. Moram skrenuti pozornost na upravo nevjerojatnu činjenicu da MDC nije prepoznat kao središnja točka mreže muzeja. Prema prof. Maroeviću, trebalo je osnovati novu instituciju, centar za muzeje, koji bi uglavnom preuzeo poslove MDC-a.

Donesen je i model organizacije konzervatorsko-preparatorske djelatnosti unutar mreže. U završnom dijelu elaborata dane su smjernice za implementaciju mreže u postojeći *Zakon o muzejima* te je upućeno na izradu osam podzakonskih akata (uputa) koji bi trebali omogućiti provedbu mreže muzeja.

Na taj je prijedlog stiglo 50 pismenih primjedbi na osnovi kojih je 1990. godine provedena njegova redakтура. Zbog ratnih uvjeta koji su usmjerili rad muzejske zajednice na drastično drukčijem smjeru, ali i zbog otpora muzejske zajednice, prijedlog nije implementiran. Naime, percipiran je kao oktroirani sustav koji zagovara složeni birokratsko-administrativni model i ne uzima u obzir realno stanje muzejske djelatnosti u Hrvatskoj. U sustav muzeja uključuju se "muzeji" koji ne odgovaraju osnovnim standardima, predlažu se nove institucije i nova tijela koja bi trebala prihvatiti i provesti ideju mreže. Prema Maroeviću, osnovna jedinica muzejske mreže jest ustanova (ma kakva ona bila), a ne muzejski predmet, što je u osnovi "anti-baštinsko" rješenje. No

mnoga su rješenja i ideje iz te mreže primijenjena ne samo u budućoj mreži, već i u izradi podzakonskih akata vezanih za muzejsku djelatnost (npr. vođenje Očevidnika muzeja pri Ministarstvu kulture RH).

### Zašto predloženi modeli nisu zaživjeli?

Glavni su razlozi sljedeći:

- naručitelji projekata i elaborata upravne su strukture koje nisu preuzele obvezu ni nove obveze koje iz prijedloga proizlaze;
- nisu predviđena financijska sredstva za provedbu matičnosti, što je odmah u startu oduzelo kredibilitet projektu i nakani;
- autori prijedloga iz 1983. i 1989. pojedinci su, stručnjaci iz kulturne administracije odnosno sa sveučilišta. Članovi muzejske zajednice nisu izravno sudjelovali u izradi prijedloga. Takav pristup, čiji rezultat može biti i dobar, nikada neće naići na odobravanje i prihvaćanje muzejskih stručnjaka;
- nije dovoljno jasan cilj; nije razvidno je li riječ o idejama koje se tek trebaju razraditi ili se očekuje gotov prijedlog;
- nije definirano tko je odgovoran i čija je obveza određena dionica;
- percepcija mreže temeljila se na promociji jednog muzeja (matičnoga) koji bi imao glavnu ulogu i bio nadređen manjim muzejima;
- prijedlozi su bili neoperativni; bili su tek prva stepenica prema jasnom i određenom sustavu;
- nije bilo standarda za osnovne "čvorove" mreže: nisu bili jasni kriteriji za dobivanje statusa muzeja te nisu bili doneseni standardi za obradu muzejskog predmeta.

### Kako navedeno postići? Načelne postavke

Mreža treba odgovoriti na nove društvene izazove koje donosi kulturna različitost i participacija u kulturnim i kreativnim industrijama te nekontrolirane i neočekivane promjene svijeta u kojemu živimo. Ona treba stvoriti legitiman model s organizacijom sustava profesionalnih centara, točaka, čvorova znanja/vještina/kreacija koji mogu pridonijeti kvalitetnijem radu, a time i odgovornijem promicanju ideje baštine.

Mreža treba iskoristiti i primijeniti informacijske i komunikacijske tehnologije koje rad u muzejima čine ekonomičnijim, pristupačnijim i kvalitetnijim.

Mreža muzeja trebala bi postati mehanizam kojim se muzeji mogu služiti obavljajući sve aspekte svog rada, od skupljanja i čuvanja do izlaganja i istraživanja.

Mreža treba biti korektor loših odluka i promicatelj stručnosti.

Mreža treba biti u osnovi postavljena ne kao strogi plan već kao stvaranje mogućnosti, dinamičan model koji živi i odgovara na aktualne potrebe.

<sup>12</sup> Prof. dr. Ivo Maroević, *Mreža muzeja u SR Hrvatskoj, prijedlog*. Muzejski savjet Hrvatske, Zagreb, 1989., Arhiv MDC-a. Prijedlog ima 19 stranica.

Jedna od osnovnih postavki plana razvoja mreže jest postulat po kojemu se svi segmenti rada muzeja trebaju ravnomjerno, ujednačeno razvijati. Ponekad se iz zahtjeva zajednice prema muzejima iščitava nedovoljno poštovanje muzejske struke. Potrebno je bazirati mrežu muzeja okrenuvši se izvornijoj misiji muzeja – muzejskom predmetu kao nositelju znanja i informacija, a ne organizacijskoj strukturi – muzeju – zbirci – stalnoj izložbi kao nosiocu mreže. Razni organizacijski okviri koji su često nestabilni, improvizirani, kratkotrajni i sl. u službi su prikupljanja, čuvanja, obrade i prezentacije muzejskog predmeta, a ne obrnuto.

### Metodologija rada na novoj mreži

U dokumentu *Kulturna politika RH* objavljenom 1998. godine,<sup>13</sup> u dijelu koji govori o muzejskom sektoru<sup>14</sup> formulirana je teza koja se odnosi na dotadašnje strateške napore unapređenja muzejske djelatnosti. *Najviše stručnog napora uloženo je u projekt izgradnje mreže muzeja za čitavu Hrvatsku. Međutim, projekt nije bio uključen u zakonodavnu sferu niti na drugi način implementiran.* Zaključci navedenog dokumenta ističu izgradnju muzejske mreže kao najvažniju zadaću buduće muzejske politike.

U skladu s tim zaključkom, Ministarstvo kulture imenovalo je 1999. godine radnu grupu za izradu prijedloga mreže muzeja koja je svojom strukturom unaprijed obećavala dobar rezultat. Bila je to grupa renomiranih stručnjaka sa svih područja aktualne muzejske scene: muzejski savjetnici (za svaku vrstu muzeja jedan predstavnik: Božica Škulj za tehničke muzeje i zbirke, Daina Glavočić za umjetničke muzeje i zbirke, Ivan Ružić za povijesne muzeje i zbirke, Smiljana Petr-Marčec za etnografske muzeje i zbirke, Ante Rendić-Miočević za arheološke muzeje i zbirke, Milvana Arko-Pijevac za prirodoslovne muzeje i zbirke), koji nisu nužno bili predstavnici velikih muzeja, profesor muzeologije prof. dr. Ivo Maroević te Višnja Zgaga, ravnateljica središnjeg INDOK centra muzeja, MDC-a. Započelo se, dakle, raditi na novim osnovama, korigirajući prethodna iskustva koja nisu dovoljno uvažavala znanja i iskustva muzejske zajednice. Jednako tako, na samom početku rada jasno je definiran cilj: izraditi prijedlog hrvatske muzejske mreže koji bi imao kvalitetu podzakonskog akta; tako se na najbolji način jamčilo i njegovo provođenje u muzejsku praksu. To određenje usmjerilo je rad povjerenstva za izradu mreže u smislu izrade prijedloga s definiranim odnosima i sudionicima te s jasnim i praktičnim rješenjima.

Sastanci povjerenstva održavali su se u MDC-u, a zapisnike, koji su bili osnova postupnoj, zajedničkoj izgradnji sustava, vodila je Markita Franulić. Nakon utvrđivanja metode rada i definiranja cilja, na osnovi vrlo opsežnih podataka iz baze Registra muzeja, galerija i zbirki u RH za svaku pojedinu vrstu muzeja, kao i opširne bibliografije koju su pripremili stručnjaci MDC-a,

svaki od članova izradio je pismeni dokument o stanju muzejske djelatnosti područja za koje je imenovan. Prvi su put podaci koje MDC skuplja, obrađuje i ažurira poslužili kao osnova jednom doista važnom dokumentu i u mnogim su diskusijama tijekom rada često bili korektiv različitim pretpostavkama i stajalištima.

Slijedom tih pojedinačnih “ekspertnih” dokumenta definirani su zajednički problemi sektora i utvrđeni kriteriji koje bi muzeji trebali zadovoljavati da bi bili dio mreže, kao i uvjeti za određivanje matičnih muzeja pojedine vrste.

Na osnovi tih dokumenata i diskusija<sup>15</sup> Ivan Ružić i Višnja Zgaga izradili su nacrt teksta pravilnika. Nakon primjedbi stručnog povjerenstva i recenzije pravne službe Ministarstva kulture tekst je prihvatilo Hrvatsko muzejsko vijeće i objavljen je pod nazivom *Pravilnik o načinu i mjerilima za povezivanje u sustav muzeja Republike Hrvatske* u Narodnim novinama 15. listopada 2002. godine.

Muzejski dokumentacijski centar, koji je prema prihvaćenom Pravilniku postao koordinator mreže, odmah nakon objave teksta Pravilnika inicirao je i organizirao osnivanje Vijeća Sustava muzeja i Vijeća za matičnu djelatnost<sup>16</sup> te uputio zahtjev za financiranje rada matičnih službi. Za koordinatoricu Vijeća matičnih muzeja imenovana je Vladimira Pavić, muzejska savjetnica MDC-a.

Tako je formalno završena prva faza rada, koja se odnosi na donošenje i implementaciju Pravilnika.

### Kako je zamišljena mreža?

Mreža muzeja ima uporište u muzejskoj legislativi: *Zakon o muzejima* definira matičnu djelatnost i navodi poslove koji se u njezinom djelokrugu (čl. 21. i 22.) te propisuje izradu pravilnika kako bi se definirali stručni standardi za rad u muzeju: *Cilj sustava je jedinstveni stručni pristup u obavljanju muzejske djelatnosti.* (čl. 6.) Takvom formulacijom obuhvaćena je sva složenost muzejske djelatnosti. Muzejski entiteti, ustanove i organizacije definirani su prije svega upisom u Očevidnik, kako *propisuje Pravilnik o očevidniku muzeja, te muzeja, galerija i zbirki unutar ustanova i drugih pravnih osoba*<sup>17</sup> 1999. godine i time su otklonjene dvojbe članovima Sustava muzeja, kojih su bili svjesni i svi dosadašnji autori mreža. Neodređeni partneri unutar mreže bili su uvijek otežavajuća okolnost pri projektiranju Sustava. Budući da Očevidnik ipak registrira samo one ustanove koje već imaju svoju zakonom predviđenu pravno-administrativnu strukturu, a upravo je to u interesu uspostavljene mreže koja se najopćenitije rečeno, brine o najširem pojmu muzejske građe, u Pravilnik je ugrađena i institucija stručnog Registra muzeja, galerija i zbirki u RH (<http://www.mdc.hr/main.aspx?id=400>). Taj je Registar najpotpunija i najjažurnija baza podataka muzejske građe organizirane u zbirke, ali ne nužno u institucije. No ono što je

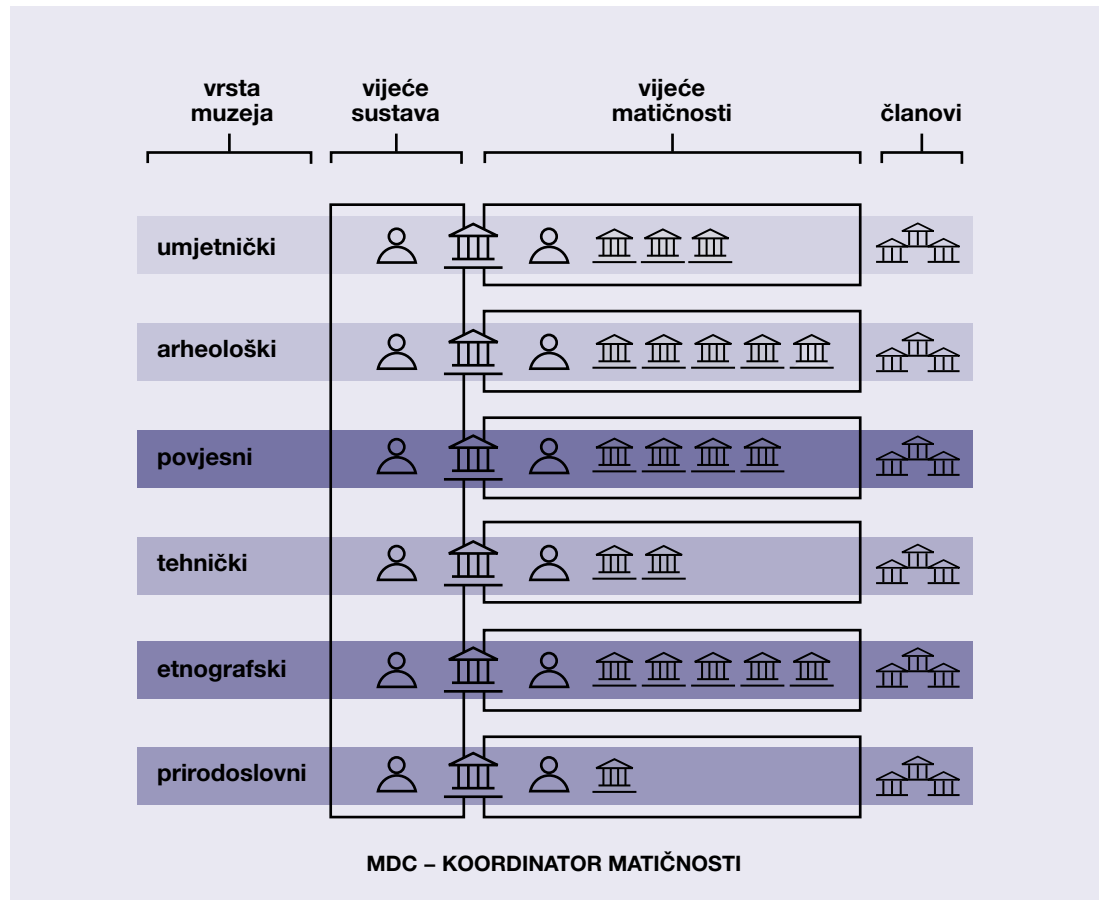
<sup>13</sup> *Kulturna politika Republike Hrvatske. Nacionalni izvještaj, Ministarstvo kulture RH, Zagreb 1998.*

<sup>14</sup> Vidjeti isto, str. 201-208.

<sup>15</sup> Stručnim povjerenstvom predsjedavala je Višnja Zgaga. U razdoblju od 26. lipnja 1999. godine do 2. travnja 2001. održano je 13 radnih sastanaka.

<sup>16</sup> Vijeće Sustava muzeja konstituirano je 29. siječnja 2003. Vijeća za matičnu djelatnost utemeljena su: za tehničke muzeje 10. siječnja 2003.; za umjetničke muzeje 17. veljače 2003.; za arheološke muzeje 20. veljače 2003.; za etnografske muzeje 24. veljače 2003.; za povijesne muzeje 26. veljače 2003. a za prirodoslovne 3. ožujka 2003.

<sup>17</sup> Pravilnik o očevidniku muzeja, te muzeja, galerija i zbirki unutar ustanova i drugih pravnih osoba NN 96/99 čl. 19.



sl. 1. Mreža muzeja

najvažnije jest činjenica da je mrežom obuhvaćena i ona građa koja ponajčešće i nije baš pod izravnom upravom i brigom pojedine muzejske organizacije; to su muzeji/ zbirke na otvorenome kao i zbirke koje još ne pripadaju instituciji, odnosno koje su u fazi registracije.

Osim Očevidnika, koji donosi "temeljne podatke o svim muzejima u Hrvatskoj" (čl. 2. Pravilnika), osnovna jedinica muzeja, muzejski predmet i dokumentacija svoju pravnu utemeljenost dobili su *Pravilnikom o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi* (NN 108/02.) a uvjeti korištenja tom građom regulirani su *Pravilnikom o uvjetima i načinu ostvarivanja uvida u muzejsku građu i muzejsku dokumentaciju* (NN 115/01)

Profesionalizacija obavljanja poslova mreže kodificirana je donošenjem *Pravilnika o načinu i mjerilima za povezivanje u Sustav muzeja Republike Hrvatske*, obvezom financiranja rada matične službe iz državnog proračuna, a općim su odredbama definirani konkretni nositelji i članovi mreže.

Obrazložen je rad matičnih muzeja i metodologija rada prema definiranim kriterijima i s određenim ustanovama koje neposredno djeluju u mreži. Matičnost je organizirana djelatnost stručnog nadzora nad radom muzeja, stručne pomoći, unapređenja i usklađivanja rada unutar Sustava. Pravilnikom je opisano što se razumijeva

pod tim poslovima. Imenovani su matični i podmatični muzeji za različite vrste muzeja: arheološke, povijesne, prirodoslovne, umjetničke, tehničke i etnografske. Oni čine zajedničko profesionalno tijelo (Vijeće matičnosti) a po jedan predstavnik svake vrste muzeja, tj. ravnatelj matičnih muzeja čine Vijeće Sustava. Muzejski dokumentacijski centar koordinator je Vijeća Sustava i Vijeća matičnosti.

#### Popularizacija mreže

Kako bi ideja mreže bila što jasnija, održani su i dodatni sastanci i konzultacije s matičnim i podmatičnim muzejima. Nastojali smo što detaljnije informirati muzejsku zajednicu o tom novom organizacijskom obliku koji nudi nove mogućnosti rada, te smo, obilježavajući 50-godišnjicu rada MDC-a različitim događanjima, jedan dan posvetili i mreži muzeja<sup>18</sup>. U tim aktivnostima popularizacije ideje mreže veliku su ulogu imali matičari za određena područja.

Na mrežnim stranicama MDC-a otvorili smo poseban odjeljak posvećen osnovnim informacijama o Sustavu: na početnoj stranici sitea u rubrici Projekti, navedene su osnovne informacije o Sustavu muzeja: zakonski okvir, svrha mreže i objašnjenje pojma matičnosti ([www.mdc.hr/main.aspx?id=101](http://www.mdc.hr/main.aspx?id=101)). Na drugoj stranici predstavljen je grafički prikaz funkcioniranja Vijeća za matičnu djelatnost [www.mdc.hr/main.aspx?id=102](http://www.mdc.hr/main.aspx?id=102) koji donosi

<sup>18</sup> Zgaga, Višnja. *MDC L. Informatica Museologica* 36, 3-4, Zagreb, 2005., str. 39-43.

i vijesti o svom radu, odnosno zapisnike sa sjednica te godišnja izvješća matičnih muzeja/matičara. Dosada su prikazana izvješća od 2004. do 2007. godine.

Svakako treba istaknuti da je ova mreža jedina koja je imala i međunarodnu promociju. Na kongresu europskih muzejskih savjetnika, održanome 11. listopada 2001. godine u Bruxellesu, Višnja Zgaga predstavila je model mreže, a tekst referata objavljen je u zborniku tog simpozija.<sup>19</sup>

### Što je riješeno mrežom?

Muzejskom sektoru dana je mogućnost da formuliira vlastite strateške programe, kratkoročne i dugoročne, kao i da se očituje o svim problemima i projektima unutar struke. Potaknut je mehanizam stručne pomoći i poboljšanja komunikacije unutar sektora, te su dani alati za koordinirano planiranje i razmjenu muzejskih programa. Model mreže velikim je dijelom prenio odgovornost na muzejske djelatnike te uvođenjem informacijskog sustava ondje gdje još nije postojao omogućio kvalitetnu obradu muzejskog predmeta bez obzira na njegov smještaj; tj. bez obzira na to nalazi li se u nacionalnom muzeju ili u zbirci koja možda nema ni voditelja. Znanje svakog učinjeno je dostupnim svima koji ga trebaju.

Primljeno: 27. listopada 2008.

<sup>19</sup> Zgaga, Višnja, *The Museum Network/EMAC. European Museum Advisors Conference 2001.; Politics and policies for Museum.* Bruxelles, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschop, 2002., str. 48-52.

---

## THE MUSEUM NETWORK IN CROATIA

---

### Ever greater social demands made on museums; on the museum network

---

VIŠNJA ZGAGA □ Museum Documentation Centre, Zagreb

---

---

---

---

---

---

---

---

#### Why a museum network?

Globalisation processes and the definition of the cultural identity, the appearance of new media and the use of information technology in all spheres of life pose enormous challenges to and make vast demands on all the heritage establishments, including, of course, the museums. Pressures on museums are on the rise, for they are the traditional places for the preservation of the memory of the community, its mirrors, places for the collection of various skills and kinds of knowledge. Society expects from the museum, with good right, more and more.

In order to respond, museums are using their communication role and with the use of exhibitions, with educational, publication and marketing projects, are promoting new ideas, offering knowledge that is not an integral part of the standard education system and that is mainly unknown and uncommon, posing pertinent questions, championing the necessity for constant evaluation of and research into museum objects as authentic signs of times and events.

The cultural heritage, museum objects and documentation are the basic point and reason for the existence of a museum. They are the hub and core of the museum: the diversity and heterogeneity of objects, in a range from material testimonies of techniques and technologies to natural sciences, arts and history making the museum experience an authentic and unrepeatable event. Museums use, to look after, study and understand their objects, various scholarly and scientific disciplines. Precisely for this reason the museum activity is the most complex of all the heritage activities. That this is not just an empty claim is shown by the fact that the work of the museum is a very complexly structure system<sup>1</sup>, which requires a very diverse staffing structure.<sup>2</sup>

The institution of a museum should be the best place for the preservation of movable cultural properties<sup>3</sup> as well as the relatively new categories of monuments called the intangible heritage that are embraced by the same law<sup>4</sup>. The principles of museum activity should be expanded much more systematically and profession-

nally to what are called open-air museums, the cultural heritage in churches, the preservation and presentation of cultural and scientific contents in national parks, to the preservation of the space and the landscape, the city and structures of the industrial heritage.

All of these are exceptionally important factors that spur the museum profession, above all, to set its own standards, to comprehend the whole range of its activity, in order to accomplish the quality, recognisability and conviction of the "museum product", irrespective of the place or circumstances in which the museum institution might happen to be. The joint activities of specialists enable and strengthen partnership, not among museums alone, but among other heritage and cultural institutions, and thus a new quality of work is achieved.

These are, then, the objectives of the museum network, the museum system, and the reasons why a number of generations of museum professionals in Croatia have endeavoured to give this purpose a formal structure that we now call the museum network.

#### The history of attempts to create and set up the museum network

Although in the museological literature there are hints that there were attempts to set up a museum network in Croatia as early as 1967, at the present time there are no very concrete data about this<sup>5</sup> and the first systematic proposal can be considered to be that which was worked out, at the request of the Museum Council, by the Republic Institute for the Protection of Monuments of Culture in Zagreb.

The feasibility study entitled *Proposal for a Network of Museum-Gallery Institutions in the SR of Croatia* was published in 1975.<sup>6</sup> Using information gathered from questionnaires sent out to 160 addresses of museums or collections in Croatia and provided by field trips by experts, the feasibility study published the first thorough and copious account of the state of affairs in the museum world of Croatia. The diagnosis of the condition served as the basis for the construction of the network. Thirteen experts from the Institute and 25 consultants worked on the proposal. Two years were taken to produce it.

<sup>1</sup> The MDC has published *Reports on the Work of Museums, of Zagreb* since 1994, and of Croatia as a whole since 1999, with 16 definitions (entries)guidances) and some 60 or so definitions sub-entries.

<sup>2</sup> This proposition would tend to be confirmed by the numbers of different occupations (position, vocation) that have been provided for by museum legislation - nine basic occupations ten auxiliary with a constant growth of needs for the introduction of new occupations in the museums (PR and marketing, communicator, Webmaster and so on).

<sup>3</sup> See *Law on the Preservation and Protection of Cultural Properties*, OG(69)/99, Article 8

<sup>4</sup> See Article 9, of the same law.

<sup>5</sup> Šola, Tomislav, *Informatica Museologica* 1-2, 1985, Zagreb, MDC, p. 2.

<sup>6</sup> Proposal for a network of museum - gallery institutions in SR Croatia (I, II, III and appendices) signed by: Vlasta Dvoržak, Gordana Goldstein Božić, Jagoda Kravar, Ivy Lentić Kugli, Vlado Madjarić, Zvonimir Maković, Zofia Mavar, Ferdinand Meder, Ivan Mirnik, Marija Mirković, Katica Pavlović, Josip Šmic and Rastko Švalba.

The study suggested the territorial division of Croatia into five macro-regions, while the objective of the museum network, which was ambitious and idealistic in equal proportions, was for, each of them, *to present the development of productive forces and the specific features of that development in the individual regions, the manner of life thus produced, society and man in the process of the development of production, the relationships in production, and hence in society, and on these bases the corresponding development of society and progress, as well as the development of humankind, of the human spirit and creative work in all the components of human life, with the appropriate cultural and historical traditions and their particularities.*

Stress was placed upon determining the purpose of the museum, of its mission, as against institutions that *in a large part developed on the basis of frequently a fortuitously created aggregate of diverse objects, gifts and corresponding acquisitions and similar manners of "assembling" museum material. Museums are important and constitutive elements of global development and humanisation of society.*

This feasibility study had at its base a very contemporary idea about the functioning of the museum network: *We have understood and proposed a network of museum-gallery institutions in Croatia more widely, with a far greater scope of meanings. We conceive and propose it: as an ongoing process and as a unique system of work and development, at the same time as a unique system of reciprocal interrelations and connections within these institutions themselves, as well as between them and the social setting in which they work.*

#### **This idea about mobility, modifiability and accessibility to the new is incorporated into the current system.**

The feasibility study came to a halt at a statement about the state of affairs in museums in Croatia, and on postulates and ideas based very much on principles, as proposed by individual museum experts. What would have been most important, justifying the major effort and large funds approved for the study, a concrete proposal for a model of a system with very clear criteria, authorities and jobs as well as guidelines for the work, was not offered and the basic questions were not answered: who, what and how? But a positive result of the work on the study was the initiative that came out of the Republic Institute for the Protection of Monuments of Culture in Zagreb and related to the strengthening the personnel, the enlargement of the premises and the orientation of the work of the Museum Documentation Centre (MDC), central establishment of information, documentation and communication among museums. Professor Dubravka Mladinov from the Republic Institute for the Protection of Monuments of Culture in Zagreb came to be director of MDC.<sup>7</sup> Through personnel strengthening and enlargement of the premises, Professor Mladinov considerably enhanced the position

of the Centre within the network of the then Yugoslav museums. She started the systematic construction of the INDOK service by linkages with the Institute for Culture and ICOM of Paris. Professional conditions of work started to be created, and the first results of the work were produced (the publication, for instance, of the *Guide to the Museums and Galleries of the Republic of Croatia*), which were able to be the point of departure for various initiatives in the museum-gallery domain.

In 1978, one of the authors of the previous study, Dr Stjepan Čanadjija, proposed his own model for the organisation of the Croatian museum network – *Proposal for the organisation of a museum-gallery network in SR Croatia*.<sup>8</sup> The author casts doubt on the veracity of the data and the lack of clarity of the terminology of the previous study, tests out and analyses the data, and the results of the museum statistics derived from information as unclear and uncertain as this. He considers the state of the museum network in some geographical areas (central, western, mountain, eastern and southern) and the degree to which different kinds of museum are represented in the regions. Dr Čanadjija proposed structural changes in the existing informal network of museums through the abolition of some, the founding of new museums or the unification of several into a single institution. This is a proposal that once again makes current the need for the creation of standardised and trustworthy data capable of constituting the basis for the formation of a proposal of a network, and shows in addition that structural changes in the measure are impossible without the engagement of the museum institutions themselves and the political community. This proposal in fact aroused almost no response in the professional public.

After 1980 there was much debate and there were endeavours by certain groups of museum professionals to activate the idea of making a museum network as the basic assumption for the better functioning of the museum activity. Damjan Lapajne, adviser for museums in the city of Zagreb administration (in what was called USIZ for culture) at the congress of Yugoslav museum professionals in Budva in 1983 presented a version of a museum network.<sup>9</sup> In fact this was a reworked version of the study that had been created by the same author – *A network of museums in the area of the city of Zagreb and its incorporation into a unified system of museum organisations in SR* [the Socialist Republic of] Croatia.<sup>10</sup>

In the introduction to the journal *Informatica Museologica* in which this proposal was made, the editor, and then director of MDC, Dr Tomislav Šola wrote of the motivation for the publication of a network and the work on the network, stating that the *network was a response to the time and to the needs of the discipline. He emphasised the poor state of affairs and conditions of work the weakened state of the profession and the latent poverty, the fragmentation of interests, the lack of a cultural policy, the multiplication of ende-*

<sup>7</sup> Professor Dubravka Mladinov had in her work great support from the Municipal Office for Culture and the Museum Council of Croatia, presided over by Anica Magazić, and her adviser for museums Vera Vejvoda.

<sup>8</sup> Prof. dr. Stjepan Čanadjija. *Prijedlog za organiziranje muzejsko-galerijske mreže na području S.R. Hrvatske*. Zagreb, 1978., Zbirka rukopisa knjižnice MDC-a, inv. no. 1278.

<sup>9</sup> Also published in IM (1-2)(71-72) 1982, dedicated to the topic of a museum network.

<sup>10</sup> Mreža muzeja na području grada Zagreba i njeno uključivanje u jedinstveni sistem muzejskih organizacija u SR Hrvatskoj, USIZ kulture grada Zagreba, Zagreb, 1983. Archives of MDC.

*avours of the same kind, the uncontrolled appearance and disappearance of museum institutions, the lack of mechanisms for professional assistance and the control of professional results, the lack of any cohesion in information.*

According to Šola a museum network should be a *transition to a higher form of ordering*.<sup>11</sup>

The intellectual premise of this network is that *on the basis of expert negotiations in museums, problems of collaboration within a uniformly organised museum activity are settled*. The objective of the network is that museums *uniformly organised, should make up a whole system of protection and presentation of the natural and cultural heritage of Zagreb, the place of the greatest concentration of museums, to affect the others in Croatia*. This study, over 20 pages long, showed the historical development of the museum network in Croatia, gave a review of the basic data about museums and museum collections in the city of Zagreb and a review of the geographical and thematic area of activity of museums in Zagreb. As well as an explanation of the concept of network it drew attention to the need for the standardisation and synchronisation of museum work, in addition to the autonomy of the museum and its professional jurisdiction. A vertical and a horizontal connection among museums were proposed, based on museum collections, as was the institution of the reference museum for individual kinds of collection. In fact this model was to be the basis of the current museum network, but instead of the collection as the basic criterion for networking, the museum object was settled on. At the end a model of a network for the city of Zagreb was proposed, including the national museums in Zagreb as one section, and Zagreb City Museum and local museums that work over the whole of the city as the other. An important place was given to the role of MDC, which qualified it as a crucial agent in unification and in initiatives within the museum activity.

The network has not worked out or made concrete the propositions made, and in the approach through which it wished *by intervention into the existing system to build up such a network as to respond to our current needs*, i.e., integrate various museum institutions of the same scientific and scholarly disciplines into a single central and national museum institution, it at once created opponents for itself.

The next network, at the initiative of the Museum Council in 1989, was proposed by Dr Ivo Maroević in the study *A Network of Museums in SR Croatia*<sup>12</sup>. In the introduction to the paper he elaborated the situation of the museum community with respect to the distribution, the number and the kind of museums and the statutory framework within which it worked.

He formulated a conception of a new network: from the level of activity of museum institutions (republic,

region, inter-municipality or city, municipality, local community, labour organisation, locality) to the proposal for the implementation of the institution of the reference body (vertical, horizontal and networked connection). Standards were proposed for museums relating to the museum holding, the personnel and the space with its equipment, the conception of network as dynamic model was put forward and the institutional and organisation frameworks of the work: the making of a register of museums, the activation of the work of the community of museums in Croatia, and the work of expert collegial bodies was worked out (council of experts, expert college, expert group). The reference body for each individual area was determined, and the need for the creation of a museum centre was referred to (sic) with a proposal for its work. Here I have to draw attention to the remarkable circumstances that the MDC was not recognised as the central point in the museum network. According to Dr Maroević, it was necessary to create a new institution, a museums centre, which would on the whole take over the work of MDC.

Also produced was a model for the organisation of the conservation-preparation activity within the network. In the closing part of the study, guidelines were presented for the implementation of the network in the existing Museums Law, and it was suggested that eight byelaws or instructions be passed to make the implementation of a museum network feasible.

This proposal attracted 50 written objections, on the basis of which in 1990 it was revised. Because of the war conditions, which channelled the work of the museum community in a drastically different direction, but also because of the resistance of the museum community, the proposal was not implemented. It was perceived as an externally-imposed system that argued for a complex bureaucratic and administrative model, without taking into consideration the real condition of the museum activity in Croatia. Museums were included in the system of museums that did not reach the basic standards, new institutions were proposed, as well as new bodies that were to accept and carry out the idea of the network. In the Maroević plan, the basic unit of the museum network was the institution (whatever its nature) and not the museum object, which is in essence an "anti-heritage" approach. But many of the solutions and ideas from this network were in fact applied not only in the future network, but in the way the byelaws related to the museum activity were drawn up (the manner of keeping a Museums Register, for example, in the Ministry of Culture of the Republic of Croatia).

#### **Why did the proposed models never catch on?**

The main reasons are as follows:

- those who commissioned the projects and studies were administrative (governmental) structures that never took on the obligation or the new obligations that derived from the proposal;

<sup>11</sup> Tomislav Šola, IM 1-2 (71-72), 1985, p. 2

<sup>12</sup> Prof. dr. Ivo Maroević, *Mreža muzeja u SR Hrvatskoj, prijedlog*. Muzejski savjet Hrvatske, Zagreb, 1989, Archives of MDC. This proposal is 19 pages long.



- funding for the implementation of the concept of reference body was never programmed in, which at once deprived the project and intention of any credibility;
- the authors of the proposals of 1983 and 1989 were individuals, experts from the cultural administration of the university. Members of the museum community did not take a direct part in drawing up the proposals. This kind of approach, however excellent its outcomes, will never meet with the approval and acceptance of museum experts;
- the objective was not clear enough; it is not clear whether these were ideas that needed to be worked out or whether a complete and finished proposal was to be expected;
- it was not defined who was responsible and whose obligation a given part was;
- the perception of network was based on the promotion of one museum (the central), which was to have the chief role, and be superordinate to the other, smaller museums;
- the proposals were not operational; they were just the first step towards a clear and definite system;
- there was no standard for the basic nodes of the net; there were no clear criteria for the acquisition of the status of museum, and no standards for the study and processing of the museum object were adopted.

### **How can all this be achieved? The postulates and principles**

The network needs to respond to new social challenges that are entailed by cultural diversity and participation in the culture and creative industries and the uncontrollable and unexpected changes of the world in which we live. It should create a legitimate model with an organisation of professional centres, points, nodes of knowledge/skills/creations that can contribute to a more qualitative work, and hence to a more responsible promotion of the idea of the heritage.

A network should use and apply information and communications technologies that make work in museums more economical, accessible and higher in quality. A museum network should become a mechanism that the museums can use to carry out all aspects of their work, from collection and keeping to exhibition and research.

A network should correct poor decisions and promote expertise.

A network should be at its base set up not as a strict plan but as possibility-creation, a dynamic model that is alive and responds to current requirements. One of the basic postulates of a network development plan is that according to which all segments of the work of the museums should develop evenly and equally. Sometimes in the demands of the community on

the museums it is possible to see a lack of proper respect for the profession of museum professionals. It is necessary to found a museum network by referring to the more original mission of the museum to be the carrier of the museum – the museum object, vehicle of knowledge and information, and not the organisational structure – museum – collection – permanent display. The various organisational frameworks that are often unstable, improvised, short lasting and so on are there to serve the purpose of the collection, keeping, study and presentation of the museum object – and not vice versa.

### **Methodology of work on the new network**

In the document published in 1998, *Cultural Policy of the RC*<sup>13</sup>, in the section discussing the museum sector<sup>14</sup> a proposition is formulated that relates to the previous strategic efforts at improving the museum activity. *Most of the expert effort is put into the project for constructing a museum network for the whole of Croatia. However, the project was not included into the legislative sphere or implemented in any other way.* The conclusions of this document highlight the construction and development of the museum network as the most important task in a future museum policy.

In accordance with this conclusion, in 1999 the Ministry of Culture appointed a working group for the elaboration of a proposal for a museum network, which, in its structure, promised in advance a good result. This was a group of renowned experts from all areas of the current museum scene: museum advisers (a representative for each kind of museum: Božica Škulj, for science and technology museums and collections; Daina Glavočić, for art museums and collections; Ivan Ružić for historical museums and collections; Smiljana Petr-Marčec for ethnographic museums and collections; Ante Rendić-Miočević for archaeological museums and collections; Milvana Arko-Pijevac for natural history museums and collections), who were not necessarily representatives of the big museums; professor of museology Dr Ivo Maroević, and Višnja Zgaga, director of the main INDOK centre of museums, MDC. The work started again then on new principles, correcting the previous experiences, which did not take sufficiently into account the knowledge and experience of the museum community. Similarly, at the very beginning of the work the objective was clearly defined: the drawing up of a proposal for a Croatian museum network to have the property of being a byelaw; this would be the best way of guaranteeing its implementation into museum practice. This definition directed the work of the commission for the construction of a network in the sense of drawing up a proposal with defined terms of reference and participants and with clear and practical solutions.

The meetings of the commission were held in MDC, and the minutes, which were the basic for the gradual joint construction of the network, were kept by

<sup>13</sup> *Kulturna politika Republike Hrvatske. Nacionalni izvještaj*, Ministry of Culture of the RC, Zagreb, 1998.

<sup>14</sup> See *ibid.*, pp. 201-208

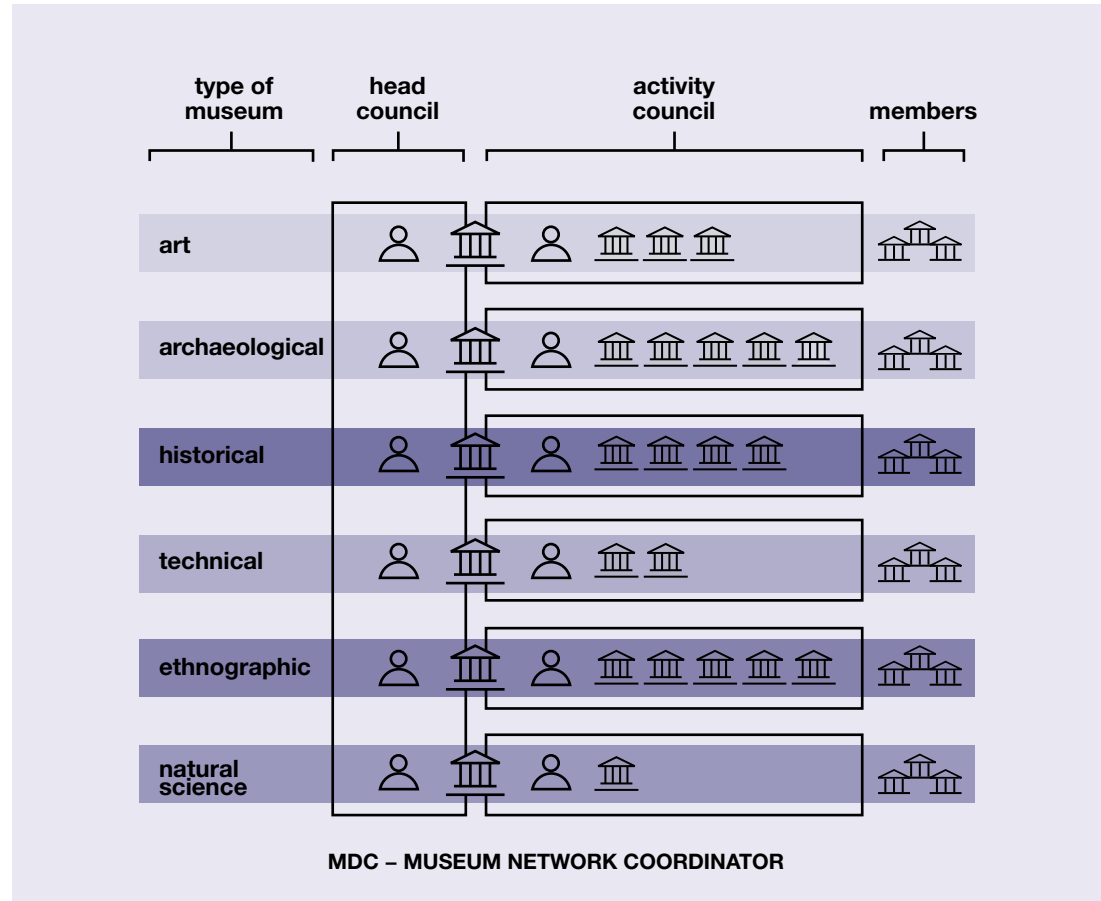


Figure 1. Museum Network in Croatia

Markita Franulić. After establishment of the method of work and definition of the objectives, on the basis of a very copious database for each individual kind of museum, as well as a large bibliography prepared by MDC experts, each of the members drew up a written document concerning the museum activity of the area for which they were appointed. For the first time the data that the MDC collected, studied and kept up to date served as a base for a really important document and in many discussions during the work were often a corrective to various assumptions and viewpoints.

As a result of these individual expert documents, the problems of the sectors that were common were defined and the criteria stated that the museums should satisfy in order to be a part of the network, as well as the determination of central museums for a given kind. On the basis of these documents and discussions<sup>15</sup> Ivan Ružić and Višnja Zgaga drew up a draft wording of the regulations. After remarks and observations from the legal department of the Ministry of Culture the text was accepted by the Croatian Museum Council and published under the title Regulations on the manner of and criteria for linkage into the system of museums of the Republic of Croatia in the *Official Gazette* on October 15, 2002. The Music Documentation Centre, which according to the accepted Regulations became the coordinator of the network, immediately after the publication of the Regulations initiated and organised

the foundation of a Museum System Council and a Reference Museums Activity Council<sup>16</sup> and sent a request for the funding of the work of the central services. Vladimira Pavić, museum adviser at the MDC, was appointed coordinator of the Reference Museums Activity Council. Thus the first phase of the work, relating to the adoption and implementation of the Regulations, was formally completed.

#### How is the network conceived?

The museum network draws upon the museum legislation – the Museums Law defines central activity and states the matters that come within its purview (Articles 21 and 22) and prescribes the making of regulations in order to define professional standards for work in a museum: *the Objective of the system is a uniform professional approach in the performance of the museum activity* (Article 6). A formulation of this nature encompassed all the complexity of the museum activity. Museum entities, establishments and organisations were defined above all by entry into the Register, as determined by the *Regulations concerning the register of museums, and museums, galleries and collections within institutions and other legal entities*<sup>17</sup> in 1999 and thus any ambiguities about members of the museum system were removed, concerning which the authors of the museum to date had been well aware. Poorly defined partners within the network were always

<sup>15</sup> Višnja Zgaga chaired the expert commission. In the period from June 26 1999 to April 2, 2001, 13 working meetings were held.

<sup>16</sup> The Council of the Museum System was constituted on January 29, 2004; the Central Activity Councils (Head Museums Activity Council - Vesna) were founded as follows: for technical museums (isto i Pisk, science and technology-Vesna), on January 10, 2003; for art museums on February 17, 2003; for archaeological museums, February 20, 2003; ethnographic museums, February 24, 2003; history museums, February 26, 2003; natural history museums, March 3, 2003.

<sup>17</sup> Pravilnik o očevidniku muzeja, te muzeja, galerija i zbirki unutar ustanova i drugih pravnih osoba, OG 96/99 Article 19.

an aggravating circumstance in the planning of the system. Since the Register nevertheless registers only those establishments that already have their legal and administrative structure legally provided for, and since this is in the interest of the established network that, stated at its most general, is concerned with the widest possible definition of the concept of museum material, the institution of the Register of Museums, Galleries and Collections in the Republic of Croatia is thus also built into the Regulations. This Register is the fullest and most updated database of museum material organised into collections but not necessarily into institutions. But what is most important is the fact that the kind of material that is not under the direct administration or cared for by given museum organisations has also been brought within the purview of the net; these organisations are open-air museums and collections as well as collections that do not yet belong to any institution, or that are in the registration phase.

As well as the Register, which provides *basic information about all museums in Croatia* (Regulations, Article 2), the basic units of museum, museum object and documentation obtained their legal basis with *the Regulations concerning the contents and manner of keeping museum documentation about museum holdings* (Official Gazette 108/02) and the conditions for the use of this material are laid down in the *Regulations concerning the conditions for and manner of viewing museum holdings and museum documentation* (Official Gazette 115/01).

The professionalization of the conduct of network affairs was codified by the adoption of the *Regulations concerning the manner of and criteria for linkage into the museum system of the Republic of Croatia*, by the obligation to finance the work of the network from the national budget, and general provisions defined the actual principals and members of the network. The work of head museums was explained, as was the methodology of the work according to defined criteria and according to set establishments that worked directly in the network. The institution of the head museum provides an organised activity of expert surveillance of the work of museums, expert advice, improvement and harmonisation of work inside the System. The Regulations define what is understood by these matters. Reference Museums and secondary level reference museums are defined for different kinds of museums – archaeological historical, natural history, art, technical and ethnographic. They constitute the joint professional body, the Reference Museums Activity Council, and representatives of each kind of museum, i.e. the directors of the central museums, make up the System Council. The Museum Documentation Centre is the coordinator of the Museum System Council and the Reference Museums Activity Council.

### Popularisation of the network

For the idea of the network to be as clear as possible, additional meetings and consultations with reference and secondary level reference museums were held. We endeavoured to inform the museum community in as much detail as we could about the new organisational form that offered new possibilities of work, and, commemorating the 50th anniversary of MDC's work, set one day aside for the museum network.<sup>18</sup> In these activities of popularisation of the idea of the network a great role was played by the museum advisers in the reference museums. On the web site of the MDC we started a special section devoted to basic information about the System. On the home page of the site, in the Projects section, the basic information about the museum system is given: the legal framework, the purpose of the network and the explanation of the idea of the reference museum. [www.mdc.hr/main.aspx?id=101](http://www.mdc.hr/main.aspx?id=101)).

On the next page down is a diagram showing the functioning of the Museum Network Councils ([www.mdc.hr/main.aspx?id=102](http://www.mdc.hr/main.aspx?id=102)), which also gives news about the work, or minutes from sessions and annual reports of central museums. So far the reports from 2004 to 2007 have been presented.

It should be certainly pointed out that this network is the only one that has been presented internationally. At the conference of European museum advisers held on October 11, 2001, in Brussels, Višnja Zgaga presented a model of the network, and the paper was published in the Proceedings of the symposium.<sup>19</sup>

#### What has been solved by the Network?

The museum sector has been given the opportunity to formulate its own strategic programmes, short-term and long-term, and also to make known its views about all the problems and projects within the profession. A mechanism for expert assistance and improvement of communications within the sector was set up, and tools were made for coordinated planning and the exchange of museum programmes. The network model to a large part transferred the responsibility onto the museum employees and through the introduction of an information system where there had previously been nothing of the kind enabled a quality study of the museum object irrespective of its actual location; i.e., irrespective of whether it was in a national museum or perhaps in a collection that did not even perhaps possess a manager. The knowledge of everyone was made available to all who needed it.

Received: October 27, 2008

Translation into English: Graham McMaster

<sup>18</sup> Zgaga, Višnja. *MDC L. Informatica Museologica* 36, 3-4, Zagreb, 2005, str. 39-43.

<sup>19</sup> Zgaga, Višnja. *The Museum Network/EMAC*. European Museum Advisors Conference 2001; *Politics and policies for the Museum*. Bruxelles, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2002, pp. 48-52.

## PORTUGALSKA MREŽA MUZEJA: PROJEKT ZA UKLJUČIVANJE U NOVO STOLJEĆE

CLARA FRAYÃO CAMACHO □ Portugalski institut za muzeje (koordinatorica Portugalske muzejske mreže), Lisabon, Portugal

Predstavljati Portugalsku muzejsku mrežu (Rede Portuguesa de Museus – RPM) u Zagrebu, u kontekstu okrugloga stola o muzejskim mrežama u Europi, takvo je zadovoljstvo i izazov da najprije želim zahvaliti svojim domaćinima na pozivu i na mogućnosti da zajednički razmotrimo tu temu i raspravimo o njoj. Dok su neke teme snažno obilježile muzejske skupove u posljednjih nekoliko godina (digitalizacija, razmjena izložaba, edukacija), samo je nekoliko skupova posvećeno muzejskim mrežama, muzejskim sustavima i drugim oblicima muzejskoga ustroja, kao i kvaliteti i akreditaciji. Počela bih čestitkom Muzejskome dokumentacijskom centru u Zagrebu na temi koju je izabrao za ovaj okrugli stol.

Analiza, promišljanje i evaluacija projekta koji je, premda nov, složen i ispunjen novim elementima koji pogoduju promjeni u portugalskome muzejskome okruženju, podrazumijevaju napor sinteze, zbog čega ću se u ovome izlaganju usredotočiti na **sedam tema:**

1. kontekst (kada i zašto Portugalska mreža muzeja),
2. struktura (kako djelovati),
3. koncepcija i program (kakav sadržaj i koja svrha),
4. sustav (koji muzeji u toj mreži),
5. ishodi i evaluacije (gdje smo stigli),
6. politika – od mreže do portugalskoga zakona o muzejima,
7. perspektive i trendovi – mreža za uključivanje u 21. stoljeće.

### 1 – KONTEKST – KADA I ZAŠTO PORTUGALSKA MUZEJSKA MREŽA

Smješten na europskom jugozapadnom rubu, između Atlantskoga oceana i Španjolske, **Portugal** je mala zemlja od 92.000 km<sup>2</sup> i 10,5 milijuna stanovnika. Preživjevši 20. stoljeće bez rata na svojem europskom teritoriju i odživjevši više od pedeset godina diktature, njegov povratak demokraciji dogodio se 1974. (Revolucija karanfila) kad se raspalo njegovo golemo kolonijalno carstvo. U posljednjim desetljećima doživio je ulazak u Europsku uniju 1986., stabilizaciju demokracije i sve veću modernizaciju zemlje, što su glavne odlike vrijedne spomena.

Potkraj devedesetih godina očita je **potreba za afirmacijom javne politike** na muzejskome području. Portugalski

institut za muzeje (Instituto Português de Museus – IPM) osnovan je 1991., kad se odjel Ministarstva kulture odgovoran za nacionalnu muzejsku politiku usredotočio na upravljanje i obnovu 28 muzeja kojima je nadležan, među kojima su i najvažniji nacionalni muzeji umjetnosti, arheologije, etnologije, keramičkih pločica (azulejos), kazališta i kostima. Ostala muzejska zbilja, ovisna o različitim razinama i vrstama uprave, nije bila podvrgnuta nikakvoj zajedničkoj politici.

Za razliku od drugih europskih zemalja, koje su razvile muzejsku organizaciju i sustave ustrojavanja, pri čemu su, među ostalim, specifično muzejsko zakonodavstvo i akreditacija glavna sredstva utemeljenja struke, Portugal još nije razvio nacionalni sustav koordinacije ili registracije svojih muzeja, u razdoblju kad je istodobno trajao i nezapamćen proces promjena u povijesti portugalskih muzeja kao rezultat društvenih i političkih promjena što su ishod otvaranja demokraciji.

**Muzejsko okruženje** potkraj 20. stoljeća u Portugalu obilježeno je povećanjem broja muzeja, snažnom inicijativom različitih nadležnih uprava (među kojima su zamjetnije one općinske, kao i neke privatne institucije), idejama o obnovi muzeologije, širenjem lokalnih muzejskih iskustava u vezi s baštinom na njihovu teritoriju, jačanjem obrazovnih usluga, ulogom koja je dodijeljena dokumentaciji zbirki i digitalizaciji fundusa, jačanjem uloge sveučilišta u muzejskoj stručnoj izobrazbi. Upravo je u tim okolnostima godine 1997. prvi put iznesena zamisao o Portugalskoj muzejskoj mreži, u sklopu organskoga zakona o Portugalskom institutu za muzeje.

Specifičnim potrebama muzejske politike trebali bismo dodati smjernice za stvaranje **kulturnih mreža** što ih je donijelo **Ministarstvo kulture**, a nastale su 1987. zajedno s pokretanjem Mreže javnih knjižnica, koju je 1998. poduprla Mreža općinskih arhiva, a sljedeće godine Mreža nacionalnih kazališta.

Uključena u globalne političke tendencije Ministarstva kulture i potvrđena odlukom Portugalske zajednice muzejskih ravnatelja, zacrtana je muzejska mreža isprva bila nejasna, ponajprije upravo zbog manjka definicije **riječi mreža**, modernoga termina, ali lišenoga svakog

prethodnoga promišljanja o njegovoj adekvatnosti u portugalskome kontekstu. Osim toga, nejasnoći su pridonosile teškoće u prilagodbi muzejima strogo standardiziranoga modela, koji su već testirale knjižnice i arhivi, uzimajući u obzir različitu prirodu i složenost muzeja, što postoje u multidisciplinarnoj raznolikosti kulturnih elemenata.

Svjestan teškoća svojstvenih uvođenju nove politike, potrebne da bi se uobličili svi portugalski muzeji, Portugalski institut za muzeje počeo je promicati dubinsko znanje o toj stvarnosti. Godine 1998., u suradnji s Zavodom za kulturne aktivnosti, tijekom Ministarstva kulture provedeno je **istraživanje portugalskih muzeja**.

Provedeno u 530 muzeja, istraživanje je dalo siguran prikaz muzejskoga sektora u zemlji. Među ostalim, taj pregled ističe izrazitu "mladost" većine muzeja, koji su uglavnom nastali nakon 1974. godine, osobito u posljednjih deset godina; asimetričnu geografsku razmještenost muzeja, koji su uglavnom smješteni duž obale, posebice na područjima metropola Lisabona i Porta, a vrlo ih je malo u unutrašnjosti zemlje; brojnost nadležnih uprava, javnih i privatnih te raznolikost njihovih baština i zbirki. To je istraživanje otkrilo i glavne nedostatke muzeja, kao i njihove glavne potrebe: financijska sredstva, opremu, zaštitu, obuku i računala. Koristeći se rezultatima toga istraživanja, Portugalski institut za muzeje zakoračio je 2000. godine u uspostavu Portugalske muzejske mreže: donošenjem **Projekta izgradnje strukture mreže**, ovisne o Institutu, s glavnim ciljem proučavanja i iznošenja prijedloga mrežnog modela.

## 2 – STRUKTURA – KAKO DJELOVATI

Izabrani funkcionalni model za novu organizaciju – *Projekt izgradnje strukture*, s posebnom misijom – od početka ima prednosti i nedostataka.

**Prednosti toga funkcionalnoga modela**, za razliku od drugih službi već uspostavljenih u javnoj upravi, jesu veća autonomnost nove strukture, sposobnost izgradnje obuhvatoga i kvalificiranog tima (osmero osoba), jasna razdioba kompetencija prema unaprijed definiranome radnome polazištu za njihovu provedbu. Navedene su kompetencije: a) zamisliti model Portugalske muzejske mreže; b) kreirati programe muzejske potpore; c) promicati tečajeve obuke; d) uspostaviti oblike suradnje s drugim jedinicama.

Potencijalni nedostaci toga funkcionalnoga modela izvire iz mogućnosti preklapanja potencijalnih kompetencija s već postojećim kompetencijama uspostavljenima u drugim javnim službama, a tu je i potreba uske suradnje s Portugalskom zajednicom muzejskih ravnatelja da bi se olakšao protok informacija i komunikacija, ali i rad usporedio sa sličnim politikama i strategijama; tu je i činjenica potpune ovisnosti kontinuiteta i buduće strukture projekta o političkoj odluci.

Rad je u posljednjih sedam godina dokazao da u projektu prevladavaju prednosti, koje su pridonijele afirmaciji slike nove službe, sa znatnom sposobnošću posredovanja, uz veliku fleksibilnost i tehnički tim koji uvijek može komunicirati s portugalskim muzejskim stručnjacima.

Krajem 2000. godine, kad je počeo raditi, tim za Projekt izgradnje strukture imao je primarnu zadaću **stvoriti pojam mreže**. Inicijalna **studija** izvedena je na dvije razine: najprije je kontekstualiziran predmet bavljenja unutar Portugala – u sklopu povijesti portugalskih muzeja (pozadina, različiti eksperimenti, razlozi za neuspjeh) i u sklopu zbilje aktualnih portugalskih muzeja, na temelju podataka prikupljenih spomenutim istraživanjem; na drugoj razini to je pitanje postavljeno s obzirom na internacionalno područje – u odnosu prema politici, muzejskim zakonima i akreditacijskim sustavima drugih zemalja. Trenutačno, kao internacionalno važnu referencu, možemo spomenuti Katalonski muzejski sustav u Španjolskoj i njezin Zakon o muzejima. Od ostalih sustava koje smo proučili, kao najuravnoteženije i najkoherentnije možemo navesti Akreditacijski sustav Ujedinjenoga Kraljevstva i francuski Zakon o muzejima jer su postigli vidljive rezultate, a pokazuju određenu konceptijsku sličnost s onim što mi namjeravamo stvoriti. Ipak, u konkurenciji s tim internacionalnim referentnim točkama, prijašnji prinosi u Portugalu, u različitim povijesnim trenucima, od kojih je najraniji onaj iz 1940-ih godina, također su ozbiljno uzeti u obzir pri stvaranju novoga modela.

Inicijalni je tekst odaslan diljem zemlje i o njemu se raspravljalo s muzejskim ravnateljima, stručnjacima i znanstvenicima na pet odvojenih susreta na različitim lokacijama u Portugalu, na kojima je sudjelovalo više od petsto sudionika. Tim Projekta za izgradnju strukture zabilježio je sve zaključke koji su proistekli iz tih rasprava, uz to što je primio i nekoliko pisanih priloga, a sve je rezultiralo revizijom izvornoga teksta i publikacijom **Programski pravci Portugalske muzejske mreže** u ožujku 2001., prema kojoj djelujemo i danas.

U toj početnoj fazi ističem dva područja koja su se pokazala presudnima: široko sudjelovanje portugalskih muzejskih stručnjaka i metodologiju rada na projektu. Pokretanje Portugalske muzejske mreže, koje je obuhvatilo **sudjelovanje** onih koji rade u muzejima ili su s njima povezani – uprava i supervizori, ravnatelji, osoblje, profesori muzeologije i studenti – presudan je čimbenik u osvajanju povjerenja na muzejskome području djelovanja i u nadilaženju nepovjerenja i početnoga otpora kod malom broju ravnatelja nacionalnih muzeja. Istodobno je radna skupina, koju je osnovalo petero stručnjaka izvan samoga tima, radila kao savjetodavna skupina tijekom dvije početne godine.

**Rad u duhu projekta**, orijentiran na strogo ostvarenje ciljeva i rezultata, svijest o potrebi toga postignuća, o fleksibilnosti i mobilnosti, oznaka je djelovanja projek-

tnog tima za izgradnju strukture u sklopu osnivanja Porugalske muzejske mreže do danas.

### 3 – KONCEPCIJA I PROGRAM – KAKAV SADRŽAJ I KOJA SVRHA

Stvaranje modela Portugalske muzejske mreže ima uporište u **definiciji pojma** koji će činiti matricu za cijelu programsku strategiju koju treba razviti. Kao što je već navedeno, izraz *Portugalska muzejska mreža* potječe iz zakonskoga dokumenta, prije nego što mu je pripisan sadržaj. Od Projekta izgradnje strukture ponajprije se očekivalo da ispuni tu prazninu i doda sadržaj tome izrazu. Primjerice, čak nije bilo moguće dovesti u pitanje prijašnji izbor riječi i razmisliti je li u trenutačnoj situaciji adekvatnije upotrijebiti termin *mreža* ili termin *sustav*.

Zbog toga je cjelokupno istraživanje i svako razmišljanje usmjereno u oblikovanje pojma mreže u danoj situaciji – s muzejom kao ustanovom na nacionalnome portugalskom planu. Za razliku od drugih mreža u sklopu portugalskoga Ministarstva kulture (knjižnica, arhiva i kazališta), koje su ograničene opremom, ubrzo je postalo jasno da muzejska mreža koju nastojimo stvoriti ne može biti ograničena na isti način, nego treba izvući korist iz komunikacijskoga elementa, iznimno vidljivoga u drugim mrežnim strukturama, koje su joj manje ili više institucionalno slične. Zapravo, odmah smo shvatili da se termin *sustav* općenito primjenjivao u formalnim, institucionalnim i/ili nacionalnim kontekstima, dok je termin *mreža* bio rezerviran za asocijativne, neformalne ili regionalne kontekste. Osim te polazne pretpostavke o uključenosti komunikacije, druga obilježja mrežno organiziranih sustava, poput otvorenosti, uzajamnosti (recipročnosti), usuglašavanja i strukturiranja, uzeta su u obzir pri definiciji novoga pojma.

Utemeljen na tim načelima, pojam Portugalske muzejske mreže definiran je kao *sustav posredovanja i povezivanja muzeja s ciljem promicanja komunikacije i suradnje među njima, da bi se postigla stručnost muzeja u Portugalu*.

Ta zamisao obilježava pojam mreže opsežnim spektrom sadržaja, pri čemu se diferenciraju dvije razine koje su nas iznenadile visokim stupnjem međusobne dopunivosti: riječ je o **informacijskoj i fizičkoj mreži**. Imajući na umu pojam koji smo tek artikulirali te potrebe, probleme i rezultate istaknute u navedenome muzejskom istraživanju, odredili smo **tri glavna područja** koja određuju smjerove djelovanja Portugalske muzejske mreže: 1 – informacija; 2 – obuka i 3 – stručnost. Iz tih područja proistječu specifični programi koji se redovito razvijaju od 2001. nadalje.

Glavni cilj **informacijskog područja** jest promicanje sustavnoga i redovitog širenja djelatnosti Portugalske muzejske mreže te aktivnosti njezinih muzeja. Pokrenuta su dva sredstva za ispunjenje tih ciljeva: bilten i internet-ska stranica.

**Bilten** Portugalske muzejske mreže komunikacijski je kanal među muzejima koji obuhvaća cijelu muzejsku

scenu i stekao je važan referencijski status. Budući da u Portugalu nije bilo muzejskih časopisa (trenutačno IPM priprema prvi broj novoga časopisa koji će biti tiskan 2007.) i imajući na umu da su jedini bilteni bili neredovito tiskani bilteni strukovnih udruga, razumljivo je da je taj novi bilten koji izlazi svaka tri mjeseca (a već je 22. broj u tisku) privukao veliko zanimanje. U njemu su izvještaji o programu aktivnosti Portugalske muzejske mreže, članci o aktualnim muzejskim temama i dinamična kolumna vijesti o aktivnostima muzeja uključenih u mrežu. Kao temeljni publikacijski kanal za RPM i njegove aktivnosti, **internetska stranica** [www.rpmuseum-pt.org](http://www.rpmuseum-pt.org) postupno je pridonijela informiranju o muzejima koji pripadaju toj mreži, i to internetskim prikazom karakterističnih razglednica svakoga muzeja, s korisnim informacijama o zbirnama i dostupnim objektima za posjetitelje. Drugi sadržaji donose novosti o muzejskim aktivnostima, informacije o dostupnosti potpore i objave sastanaka.

Informativnosti je pridonijelo i stalno **ažuriranje podataka o portugalskim muzejima** na temelju kontinuiranih istraživanja Zavoda za kulturne aktivnosti, s kojim IPM usko surađuje, omogućujući tako u svakom trenutku pregled trenutačnoga stanja.

Područje **obuke** obilježeno je potrebama otkrivenim u navedenome muzejskom istraživanju i postojećim prazninama u promicanju aktivnosti što ih provode druge portugalske organizacije.

U Portugalu nema odgovora na zahtjev za kontinuiranim obučavanjem kao promocijom redovite obuke. Tečajevi za osuvremenjivanje znanja muzejskih stručnjaka vrlo su malobrojni, što je u priličnom kontrastu s vodećom ulogom što su je sveučilišta imala na poslijediplomskoj razini. Imajući to na umu, kao i činjenicu da je obuka jedna od kompetencija koje propisuje Projekt izgradnje strukture, Portugalska muzejska mreža promiče program redovitoga doškoloovanja. Obnovljen i svake godine ažuriran novim temama, taj program obuhvaća, primjerice, tečajeve o ovim temama: o planiranju i realizaciji izložaba, o edukacijskome servisu, o inventiranju i digitalizaciji, o muzejskim internetskim stranicama, o zaštiti etnografskih predmeta, o muzejima i njihovoj dostupnosti. Ti se tečajevi uvijek provode na **decentraliziran** način, na različitim lokacijama diljem zemlje, uključujući i autonomne pokrajine Azore i Madeiru, u suradnji s različitim muzejima.

U sklopu toga pokrenut je i novi pothvat otvaranja specijaliziranoga **dokumentacijskog centra** s mogućnošću internetskoga (online) savjetovanja i posudbi na daljinu. Dokumentacijski centar pridonosi obuci i osuvremenjivanju znanja muzejskih stručnjaka te obuci poslijediplomskih studenata na studiju muzeologije.

Stručna osposobljenost muzeja mjerama i pratećim programima usmjerena na to da zadovolji potrebe portugalskih muzeja za tehnološkim unapređenjem, obuhvaća glavnu zadaću **programskoga područja stručnog osposobljavanja**.

**Program potpore za stručno osposobljavanje muzeja** prvi je portugalski financijski pomoćni program Ministarstva kulture usmjeren prema muzejima koji ne ovise o središnjoj upravi. Da bi se dobio bolji uvid u pomoć koju su muzeji dobili, navest ćemo najčešće projekte koji su dobili potporu: proučavanje zbirki, objavljivanje obrazovnih publikacija i kataloga, nabava opreme za čuvaonice, edukacijske radionice i projekti, otvaranje muzejskih internetskih stranica.

Program je nakon dugih pet godina redovitih prijava na natječaj i posljedičnih procjena, reformuliran i njegova će se nova inačica početi primjenjivati 2007. Jedna od glavnih novosti jest činjenica da prvi put razmatra partnerske projekte različitih muzeja na području istraživanja, edukacije i razmjene izložaba.

Putem **Programa tehničke pomoći muzejima**, specijalizirani savjetnici tehnički savjetuju muzeje, bez obzira na to pripadaju li oni RPM-u ili ne, rade li punim pogonom ili su tek u procesu osnivanja. Osobito cijenjena tematska područja jesu preventivna zaštita, muzejska arhitektura, inventarizacija i edukacija.

#### 4 – SUSTAV – KOJIH MUZEJA

**Konfiguracija** sustava koji će tvoriti Portugalsku muzejsku mrežu od početka je temeljno pitanje. Kako bi taj sustav trebao biti ustrojen? Koji bi ga entiteti trebali činiti? Kako procijeniti te entitete kao muzeje? Kako dalje? Treba li odmah nastaviti pripremu zakonodavnih sredstava? Stvoriti sustav akreditacije?

Izabrane nas opcije vode u smjeru **postupne konstrukcije** Portugalske muzejske mreže, utemeljene na muzejskome **dobrovoljnom udruživanju**, u duhu uključenosti, zasnovane na skupini definirajućih muzejskih parametara, prilagodljivih muzejima različitog ustroja i veličine te primjenjivih upravo na tu njihovu raznolikost. Kao što znamo, mnoge institucije koje sebe nazivaju muzejima ne ispunjavaju postavljene uvjete koji se, unatoč ICOM-ovoj definiciji muzeja, od zemlje do zemlje razlikuju. Mi smo odlučili u početku usvojiti ICOM-ovu definiciju muzeja kao kriterij pripajanja Portugalskoj muzejskoj mreži primjenjujući je kao referenciju u procjeni aplikacija.

Stoga je **Regulacija pridruživanja RPM-u** pripremljena i primjenjivana od 2001., a glavni joj je cilj bila procjena aplikacijskih prijedloga za uključivanje u mrežu.

Glavni je kriterij bio utvrditi odgovaraju li ustanove spomenutoj definiciji, tj. odražavaju li i ispunjavaju li u svojoj biti muzejske funkcije, te ispunjavaju li svoju društvenu ulogu.

Na temelju tih pretpostavki razmotrili smo sljedeća strukturalna područja u tome procesu: a) ispunjavanje muzejske društvene uloge; b) ispunjavanje zahtjeva za zaštitom zbirki; c) osiguravanje financijske održivosti. Svaki od tih parametara razvija se u različite potrebe koje postaju bitne za ocjenu muzeja kandidata.

Tako nastali muzejski sustav u početku se sastojao od 28 muzeja pod nadležnošću Portugalskog instituta za muzeje, kojemu je protokolom pridružena skupina od 14 muzeja pod upravama Azora i Madeire, našega atlantskoga arhipelaga. Toj su početnoj skupini pridruženi muzeji koji su se prijavili u Portugalsku muzejsku mrežu u procesu započetom 2001., koji je otvoren za sve vrste muzeja.

Kao rezultat prihvaćene metodologije nastao je muzejski sustav. Nakon godišnjih pristupanja muzeja u svibnju, u prigodi Međunarodnoga dana muzeja, on trenutačno ima **120 muzeja**.

Prema njihovoj **administrativnoj ovisnosti**, muzeji Portugalske muzejske mreže uglavnom su javni, najveći dio njih ovisi o gradskoj i općinskoj upravi (42%). Među muzejima ovisnima o središnjoj vlasti (30%) najvažniji su muzeji koji su pod nadzorom Portugalskoga instituta za muzeje i koji obuhvaćaju, primjerice, Museu Nacional de Arte Antiga, Museu Nacional de Arqueologia i Museu Nacional dos Coches.

Gradski i lokalni muzeji posjeduju različite zbirke i pripadaju vrlo različitim tipovima muzeja. Naime, to su teritorijalni muzeji, tematski muzeji, umjetnički muzeji, muzeji s mješovitim zbirka, posebice arheološkim, etnografskim i umjetničkim, dok je u muzejima sve češća i industrijska baština.

Prema **zemljopisnom smještaju**, muzeji Portugalske muzejske mreže uglavnom se nalaze na sjeveru zemlje (32%) i u Lisabonu (27%), a ostatak regionalne lociranosti odgovara demografskoj slici zemlje pa su ti muzeji uglavnom smješteni uz obalu.

Glede **vremena osnutka** muzeja u Portugalskoj muzejskoj mreži, valja spomenuti da je više od polovice muzeja otvoreno nakon 1974., a 29 ih je osnovano u posljednjih deset godina. Među njima posebno ističemo Portugalski muzej mladih.

Ukratko, u RPM-ovu muzejskom sustavu prevladava **raznolikost**. On obuhvaća uključuje internacionalno priznati Museu Gulbenkian u Lisabonu i Museu de Arte Contemporânea de Serralves u Oportu, kao i mali zavičajni muzej iz portugalske unutrašnjosti.

#### 5 – REZULTATI I OCJENA

Koji su rezultati ostvareni, kakva je ocjena projekta na kraju šestogodišnjega rada? Da bi se odgovorilo na ta pitanja, treba početi tako da predočimo neke pokazatelje kvantitativne naravi, uz pomoć kojih ćemo analizirati neke kvalitativne rezultate RPM-ova djelovanja.

Analizirajući RPM-ov utjecaj na portugalske muzeje, osjećamo da se on ne može mjeriti samo spomenutim pokazateljima nego i na obuhvatniji i neizravniji način. U ocjeni utjecaja RPM-a na portugalske muzeje valja istaknuti tri glavna postignuća: javno priznanje, stručnu osposobljenost muzeja i sredstva kohezije.

PROGRAMSKO PODRUČJE	GLAVNI POKAZATELJI
priključivanje RPM-u	regulacija priključivanja RPM-u
	120 muzeja u RPM-u
	1 internacionalni forum
	6 godišnjih skupova s RPM-ovim muzejima
informacije	RPM-ova internetska stranica (uključujući prikaze 120 muzeja)
	22 tiskana broja biltena
	3 objavljena rada: <i>Programski pravci, Zapisi s foruma, Muzejski priručnik</i>
	trajno ažuriranje podataka o muzejima – partnerstvo sa Zavodom za kulturne aktivnosti
obuka	47 tečajeva obuke
	948 sudionika tečajeva
	1. Specijalizirani dokumentacijski centar
Kvalifikacija	Program potpore (2001.-2006.), Novi Program (2007.-)
	409 financijski potpomognutih projekata
	69 financijski potpomognutih muzeja
	2,6 milijuna eura dodijeljenih muzejima
	154 tehnički potpomognuta entiteta

Zapravo je prvi čimbenik vrijedan spomena javno priznanje, do kojega je došlo u sklopu te mreže, a odmah je uočljiv po visokoj razini prijava za pridruživanje i po njihovu ugledu i kvaliteti. Pozornost koju su tome pridali mediji općenito je pridonijela većoj muzejskoj prodornosti i vidljivosti u njihovim zajednicama i među publikom.

Stručnost, drugi čimbenik vrijedan da bude istaknut, izravan je rezultat spomenute tehničke i financijske pomoći, ali je rezultat i većega razumijevanja **različitih jedinica uprave za osiguravanje nužnih resursa** za postizanje stručnosti.

Na trećemu mjestu je RPM-ova uloga **kohezivnoga sredstva** među portugalskim muzejima, koje pridonosi stvaranju *esprit de corps* i ugođaju suradnje, što obuhvaća sve tipove muzeja, ne samo one slabije, nego i one priznatije i zapaženije.

Budući da je **ocjena** uvijek bila stalna briga RPM-ove metodologije postupne konstrukcije, godine 2004. Zavod za kulturne aktivnosti proveo je ispitivanje među RPM-ovim muzejima. Ono je obuhvatilo pet skupina pitanja: 1. ciljeve; 2. informacije; 3. obuku; 4. stručnu osposobljenost; 5. globalni utjecaj na muzeje.

Od dobivenih rezultata ispitivanja valja istaknuti sljedeće.

- Ostvarenje ciljeva većina ispitanih muzeja smatra zadovoljavajućim ili vrlo zadovoljavajućim: cilj *Poštuj i promiči muzejsku kulturnu raznolikost* (98%) ispitanih muzeja i cilj *Motiviraj uspostavu partnerstva između muzeja i drugih kulturnih posrednika* (78%) ispitanih muzeja.
- Bilten (97%) bolje je ocijenjen od internetske stranice (94%).
- Visoku je ocjenu dobilo i područje obuke (92%).

- Stručnu osposobljenost spominju nadarbinski muzeji (koji ne primaju financijsku pomoć), a skromno je rangirana među muzejima ovisnima o središnjoj vlasti (između 54 i 71%).

- Utjecaj na muzejski život kreće se između 51% (poboljšanje fizičkih i ambijentalnih uvjeta) i 75% (publicitet muzeja).

Imajući na umu te rezultate ispitivanja i vlastitu analizu, ne možemo ne primijetiti da je u strukturi odnosa do sada uspostavljenih u sklopu RPM-a **najkrhkiji aspekt** uspostava **odnosa među muzejima** u sastavu RPM-a. Izostanak interakcije i promocije iskustva združivanja što se razvijaju u duhu partnerstva i suradnje jedna je od neispunjenih zadaća. Ono što je u vezi s tim dosad učinjeno obuhvaća širenje najboljih primjera iz prakse, proturječeći tako ideji da svaki muzej funkcionira samo za sebe, utječući se već spomenutim formalnim sredstvima (biltenu, internetskoj stranici, godišnjim skupovima RSM-ovih muzeja), uz prisutnost na sceni, posjete muzejima, reklamiranje iskustava susjednih muzeja ili muzeja s istoga tematskoga područja, uz posredovanje i napor da se stupi u dodir s različitim muzejima. Budući da se RPM temelji na odnosima muzeja i obogaćuje raznolikošću odnosa uspostavljenih među njima, zdrav razvoj te mreže ovisi o ostvarenju punoga potencijala tih svojstava.

U sklopu novoga muzejskoga financijskog programa (područje stručne osposobljenosti) stvorili smo, kao što sam već spomenula, novo područje potpore za **partnerske projekte** RPM-ovih muzeja za istraživanje, izlaganje, izdavaštvo i edukacijske projekte. Tom novom linijom potpore težimo potaknuti muzeje na promicanje multidisciplinarnih projekata, uključujući različite tipove resursa i s nakanom da dopru do raznolike publike.



Jednako tako, u sklopu mreže ohrabрили smo i poduprli **inicijative koje su poduzeli RPM-ovi muzeji**, naglašavajući susrete povijesnih kuća i rasprave te entuzijastični trenutačni projekt koji vode muzeji u Algarveu, koji teži stvoriti regionalnu mrežu.

## 6 – POLITIKA: OD MREŽE DO ZAKONA O PORTUGALSKIM MUZEJIMA

Postupno konstruiranje RPM-a stalno prati IPM-ovo djelovanje na strukturiranju i regulaciji muzeja, odnosno na pripremi **Zakona o portugalskim muzejima**, donesenoga 2004., i na njegovu propisivanju 2006. prijavnim formularom za muzejsku akreditaciju te novim statutom Programa potpore muzejima RPM-a. Na tom području djelovanja gotovo je potpuno završeno strukturiranje zakonodavnih propisa.

Zakon o muzejima definira pojam muzeja<sup>1</sup>, uspostavlja postupke za stvaranje novih muzeja, identificira muzeološke funkcije (proučavanje i istraživanje, dokumentiranje, zaštitu, sigurnost, izlaganje i edukacija), regulira odgovornosti muzeja, određuje postojanje stručnoga osoblja i financijske izvore.

Novi akreditacijski sustav, koji je rezultat Zakona o muzejima, evolucijska je posljedica prijašnjeg propisa o regulaciji pridruživanja RPM-u, a cilj mu je promicati pristup kulturi i valorizirati kulturnu baštinu uvođenjem standarda kvalitete u portugalske muzeje. Postupci akreditacije obuhvaćaju tehnički izvještaj, posjet muzeju te izvještaj novoga savjetodavnoga tijela, Muzejskoga vijeća.

Portugalska muzejska mreža definirana je Zakonom o muzejima kao organiziran i postupno strukturiran sustav zasnovan na dobrovoljnome članstvu s ciljem jačanja decentralizacije, intervencije, stručnosti i suradnje među muzejima.

Prema tom zakonu, ciljevi Portugalske muzejske mreže jesu:

- a) promicanje i osposobljavanje nacionalnih muzejskih resursa;
- b) institucionalna muzejska suradnja i interakcija;
- c) decentralizacija resursa;
- d) planiranje i racionalizacija državnih ulaganja u muzeje;
- e) pružanje informacija u vezi s muzejima;
- f) podizanje stručnih standarda i muzejskih praksi i tehnika;
- g) poticanje međumuzejske suradnje.

Zapravo, objavljivanje **Zakona o portugalskim muzejima** (2004.) uporište je trenutačne muzejske politike sa znatnim učincima na razvoj RPM-a. Priprema toga zakona također je bila prirodna faza u razvoju RPM-a, u duhu postupnoga stvaranja, zasnovana u prvoj etapi na iskustvu, a u drugoj na stvaranju sigurnih i trajnih načina promjene.

Koje se nove perspektive i odgovornosti tim novim zakonom otvaraju pred RPM-om?

Najprije moramo istaknuti RPM-ovu vlastitu **institucionalizaciju** s odgovarajućim **stvaranjem sustava akreditacije** koji utječe na evoluciju inicijalnoga sustava pripajanja novom sustavu akreditacije.

Kratkoročno, posljedica **glavnog uloga** RPM-ova strukturiranja i decentralizacije bit će za stvaranje jezgre muzejske potpore koja će se uspostaviti u nacionalnim muzejima i drugim RPM-ovim muzejima koji su se istaknuli kvalitetom ponuđenih usluga na određenim disciplinarnim ili tematskim područjima. Ta će jezgra kao cilj imati tehničku potporu muzejima s istoga tematskoga ili zemljopisnoga područja te promociju suradnje i koordinacije među njima, tj. stvaranje tematskih ili zemljopisnih mreža, pridonoseći tako razvoju i dinamici njihovih lokacija.

## 7 – PERSPEKTIVE I TRENDOVI: MREŽA ZA UKLJUČIVANJE U 21. STOLJEĆE

Trenutačno u Portugalu traje velika **reforma javne uprave**, koja ima odjeka i na muzeje. Novi Organski zakon Ministarstva kulture, objavljen krajem 2006., pokrenuo je stvaranje Instituta za muzeje i konzervaciju, koji zamjenjuje Portugalski institut za muzeje i Portugalski institut za konzervaciju i restauraciju. U sklopu te reforme RPM-ov projekt izgradnje strukture bit će uključen u taj novi institut. Nove smjernice obuhvaćaju rad na projektu i transverzalne timove; stalnu i rigoroznu evaluaciju; decentralizaciju službi, odnosno stvaranje regionalnih kulturnih agencija s podijeljenim kompetencijama na muzejskome području. U tim je granicama jedan od sljedećih izazova koordinacija s budućim regionalnim agencijama koje će zadržati neke funkcije, posebice usmjerene na upoznavanje i pomoć muzejima u svojim regijama.

**Partnerski rad**, zajednički proizvodi, usluge, oprema i aktivnosti muzeja članova RPM-a jedna je od budućih smjernica koja bi mogla biti važan čimbenik stručnosti muzeja, kao i element privlačenja publike. No još je mnogo posla u portugalskim muzejima. Kao prioritet za trenutačno djelovanje ističem jačanje muzejske vidljivosti, zapaženosti, stvaranje loga *RPM-ov muzej*, evaluaciju novih programa financijske pomoći za partnerske projekte, razmjenu izložaba, povećanje broja internet-skih stranica. Te će mjere biti od pomoći u odobravanju i poticanju stvaranja muzejskih grupacija, na tematskoj ili regionalnoj osnovi, uz pomoć zajedničkih resursa i promicanjem zajedničkih aktivnosti.

Rad koji traje od 2000. godine razvio se iz koncepta iz kojega su se iznjedrili muzejski parametri i standardi kvalitete, i akcijskoga plana, inherentnoga politici koordinacije i potpore koji sadržava alat nužan da se dosegnu željeni standardi.

Sažmimo: važno je istaknuti da je sav rad koji je vodio poboljšanju uvjeta portugalskih muzeja uvijek imao cilj poboljšati komunikaciju s publikom i zajednicom, demokratizirati kulturu i razvoj **društva** koji je naš najviši cilj.

Prijevod s engleskog jezika: Biljana Romić

<sup>1</sup> Muzej je trajno uspostavljena neprofitna ustanova s neovisnim zakonskim statutom ili bez njega, s organizacijskom strukturom koja osigurava: a) jednu destinaciju za skup kulturne imovine te njezino očuvanje stvaranjem zbirke, istraživanjem, inkorporiranjem, dokumentacijom, zaštitom, interpretacijom, izlaganjem i promicanjem u znanstvene, odgojne i rekreacijske svrhe; b) redovit javni pristup koji služi da ojača i kulturnu demokratizaciju i individualni i društveni razvoj. Muzeji su definirani kao bilo koji oblik institucije koja iskazuje takva obilježja i obavlja muzejsku službu u skladu s važećom legislativom. Takav raspon uključuje i zbirke baštine živih vrsta, i botaničke i zoološke naravi, građu koja je rezultat implementacije ideja i prezentacije postojećih ili virtualnih zbilja, uz materijalna, ambijentalna ili pejzažna kulturna dobra.

---

## PORTUGUESE NETWORK OF MUSEUMS: A PROJECT FOR THE LAUNCH OF THE NEW CENTURY

---

CLARA FRAYÃO CAMACHO □ The Portuguese Institute of Museums (Coordinator of the Portuguese Network of Museums), Lisabon, Portugal

---

---

---

---

---

---

---

---

Presenting the Portuguese Network of Museums (RPM) in Zagreb, in the context of a round-table on museum networks in Europe, is such a pleasure and a challenge that I would like first of all to thank our host for both the invitation and the opportunity for joint reflection and debate. While some themes have strongly marked museum meetings in the last few years (digitisation, circulation of exhibitions, education) few have been the meetings dedicated to museum networks, museum systems and other forms of museum organization, as well as quality and accreditation. I'd like to begin by congratulating the Museum Documentation Centre in Zagreb on the choice of theme for this round-table.

The analysis, reflection and evaluation on a project that, although recent, is complex and filled with elements favouring change in the Portuguese museum setting, implies an effort in synthesis that leads me to concentrate this presentation on **seven topics**.

1. Context (when and why a Portuguese Network of Museums?)
2. Structure (how to act?)
3. Concept and program (what content and what purpose?)
4. System (which museums in this network?)
5. Outcomes and evaluation (where have we arrived?)
6. Policy – from the network to the Portuguese Museums Law
7. Perspectives and trends – a network for the launch of the 21st Century.

### **1 – CONTEXT – WHEN AND WHY A PORTUGUESE NETWORK OF MUSEUMS?**

Located in Europe's south-west periphery, between the Atlantic Ocean and Spain, **Portugal** is a small country with 92.000 km<sup>2</sup> and 10.5 million inhabitants. Having gone through the 20th Century without wars in its European territory, and having lived under a dictatorship for over fifty years, its return to democracy took place in 1974 (the Carnation Revolution) when its vast colonial empire was dismantled. In the last decades, entry into the EU in 1986, the democratic stabilisation and strengthening as well as the country's progressive modernisation are the main features worth mentioning.

In the late nineties **the need for the declaration of a public policy** concerning Portuguese museums was clear.

The Portuguese Institute of Museums (IPM), created in 1991, as the Ministry of Culture's entity responsible for the national museum policy, was focused on the management and renovation of its 28 dependent museums, among which are the most relevant national museums of art, archaeology, ethnology, tiles, theatre and costume. The remaining museum reality, dependent on different administrations, wasn't subject to any concerted policy.

Unlike other European countries, which had evolved to museum organization and articulation systems, where, among other aspects, specific museum legislation and accreditation emerge as major qualification instruments, Portugal as yet hadn't developed any national system for the coordination or certification of its museums, in a period when simultaneously there was an ongoing unprecedented movement of change in Portuguese museum history in the aftermath of the social and political changes resulting from the opening of democracy.

**The museum setting** in the late 20th Century in Portugal is characterized by the increase in the number of museums, the strong initiative capacity of different supervising administrations (among which municipalities are noticeable, as well as some private institutions), the circulation of ideas concerning the renewal of museum activity, the dissemination of local experiences of museums' heritage extension through their respective territory, the educational service reinforcement, the role accorded to the documentation of collections and the digitisation of inventories, the increasing role of universities in museum professionals' training. It was in these circumstances that in 1997 the idea of a Portuguese Network of Museums was launched for the first time, within the organic law of the Portuguese Institute of Museums.

To the specific needs of a museum policy we should add on behalf of the **Ministry of Culture** generic guidelines for the creation of **cultural networks**, born in 1987 with the launch of the Public Libraries Network and sustained in 1998 with the Municipal Archives Network and in the following year with the Theatres National Network.

Incorporated into the Ministry of Culture's global political orientation and supported by the resolve of

the Portuguese Institute of Museum's directors, the envisaged museum network was at first unclear. In the first place, because of the very lack of definition of the **word network**, a term that is trendy but devoid of any previous reflection on its adequacy to the Portuguese context. In the second place due to the difficulty found in adapting to museums the strongly standardizing model, already tested in libraries and archives, given the different natures and complexity inherent to museums, existing namely in the multidisciplinary diversity of cultural items.

Conscious of the difficulties inherent to the launching of a new policy aimed at shaping all Portuguese museums, the Portuguese Institute of Museums began by promoting in-depth knowledge of that reality. In 1998 an **Inquiry into Portuguese Museums** was carried out in cooperation with the Observatory of Cultural Activities, another Ministry of Culture subsidiary.

Applied to 530 museums, the study gives a sure portrait of the reality of the museum sector in the country. Among other aspects, this survey highlights the extreme youth of most museums, which were born after 1974 and in the last ten years in particular; the asymmetrical geographical distribution of museums, massively concentrated on the coastline, especially in the metropolitan areas of Lisbon and Porto, and quite scarce in the interior; the multiplicity of the supervising administrations, both public and private; the diversity of their heritage and collections. The inquiry also revealed the main shortages and needs felt by museums: financial assets, facilities, conservation, training and computers.

Availed of the inquiry's results, the Portuguese Institute of Museums took in 2000 the first effective step towards the establishment of a Portuguese Network of Museums: the **creation of a Project Structure**, dependent on the Institute, with the main purpose of studying and proposing the model for the network.

## 2 – STRUCTURE – HOW TO ACT?

The chosen functional model for the new organization – the creation of a **project structure**, with a specific mission – bore from the onset some possible advantages and disadvantages.

The **advantages of this functional model**, contrary to other services already established in public administration, included the allocation of greater autonomy to the new structure, the capacity to build up a contained and qualified team (8 persons), the clear attribution of competences related to a previously defined time-frame for their execution. The assigned competences were the following: a) to conceive the Portuguese Network of Museums' model; b) to create museum support programs; c) to promote training courses; d) to establish forms of collaboration with other entities.

The potential **disadvantages** associated with this functional model are those correlated with the possibility of

competencies overlapping with competencies already established in other public services, the need for a very close cooperation with the Portuguese Institute of Museums' Directors in order to facilitate the flow of information and communication and to match similar policies and strategies; the complete dependence of the project's continuity and future structure on political decision.

The work developed throughout the last seven years manifested the clear prevalence of the advantages that contributed to the affirmation of the image of a new service, with a remarkable intercession capacity, endowed with great flexibility and with a technical team permanently available to communicate with Portuguese museum professionals.

At the end of the year 2000, when it began its work, the Project Structure team had as a primary task the **creation of the Network's concept**.

An initial **study** was carried out pursuing two lines: firstly we contextualized this subject matter in Portugal – in the history of Portuguese museums (background, different policies experimented with, reasons for failure) and in the actual Portuguese museums' reality, based on the data gathered through the mentioned enquiry; the other line situated this issue internationally – other countries' policies, museum laws and accreditation systems. At the time, as an international key reference we may mention Cataluña's Museum System in Spain and its museums' law. As to the other systems we have studied, the United Kingdom Accreditation System and the French Museums Law seemed to us the most balanced and coherent, with visible results and with some conceptual resemblance to what we intended to create. Nevertheless, concurrently with these international references, previous contributions that were made in Portugal in different historical moments, the remotest of which goes back to the forties, were also seriously taken into account in the construction of the new model.

An initial paper was widely disseminated and debated with museum directors, professionals and academics in five meetings held separately in different locations in Portugal, in which over five hundred participants were involved. The Project Structure team registered the contributions deriving from the debates in addition to receiving several written contributions from which resulted the original paper's revision and the consequent publication in March 2001 of **The Portuguese Network of Museums Programmatic Lines**, which has governed our operations to the present.

In this starting stage I emphasize two areas that have proven to be determining: Portuguese museum professionals' wide participation and the project's work methodology.

The Portuguese Network of Museums launch, which involved the **participation** of those that work in or are related to museums – administrators and supervisors,

directors, staff, museum studies professors and students – was crucial in the acquisition of a capital of trust in the museum field and in overcoming the mistrust and initial resistance of a small number of national museum directors. Simultaneously a work group formed by five professionals external to the Project Structure team turned out to be a consulting group throughout the first two launching years.

The work by project spirit, oriented towards the rigorous attainment of objectives and targets, the awareness of the need of achievement, flexibility and mobility in the field have placed a stamp on the operation of the Portuguese Network of Museums Project Structure up to the present.

### 3 – THE CONCEPT AND THE PROGRAM – WHAT CONTENT AND WHAT PURPOSE?

The creation of the Portuguese Network of Museums model relied on the **definition of a notion** that would constitute the matrix for the whole programmatic strategy to be developed. As I said earlier, the expression *Portuguese Network of Museums* had its origin in a legal document, before content was assigned to it. What was asked of the Project Structure was, as a first step, to fill the gap and add the content for this statement. For instance, it wasn't even possible to question the previous choice of words and reflect whether in the present case it was more adequate to use the term *network* or the term *system*.

Therefore all research and reflection were channelled towards the shaping of the notion of network to the scope in question: the museum as an institution in the national Portuguese design. Unlike other networks within the Portuguese Ministry of Culture (libraries, archives and theatres), constrained in their equipment, it soon became clear that the museum network we intended to create couldn't be similarly restricted but should also benefit from the communication element, highly visible in other reticular structures, of a less formal and less institutional semblance. In fact we soon realized that the term *system* was generally applied in formal, institutional and/or national contexts while the term *network* was reserved for associative, informal or regional contexts. Besides this premise of the inclusion of communication, other characteristics of network organized systems, such as openness, reciprocity, tuning and structuring, were taken into account in the definition of the new notion.

Founded on these principles, the notion of the Portuguese Network of Museums was defined as *a system of mediation and connexion for museums, aimed at promoting communication and co-operation between them, in order to bring about the qualification of museums in Portugal.*

This idea stamps the network notion with an ample spectrum of content by endowing it with two levels that strike us as highly complementary: the **information network** and the **physical network**. Bearing in mind the

concept we've just enunciated and the needs, problems and results highlighted in the Museums Enquiry, we defined **three main areas** structuring the Portuguese Network of Museums lines of action: 1 – Information; 2 – Training and 3 – Qualification. From these areas stem specific programs that were regularly developed from 2001 onwards.

The **Information area** main goal is the promotion of systematized and regular diffusion of actions by the Portuguese Network of Museums and of the activities of its museums. Two instruments were created for the accomplishment of these goals: the newsletter and the website.

The Portuguese Network of Museums' **Newsletter** is a communication channel among museums that reaches the whole museum setting where it has reached an important reference status. There is no museum magazine in Portugal (presently IPM is preparing the first issue of a new magazine to be published in 2007) and bearing in mind that the only newsletters in existence are those irregularly published by the professional associations, it is understandable that this newsletter, published every 3 months, with 22 issues already in print, should arouse such an interest. Its columns include the Portuguese Network of Museums activities program as well as articles on actual museum themes and a dynamic news column on the activities promoted by the museums that integrate the network.

Conceived as a fundamental publicity channel for RPM and its activities, the **website** [www.rpmuseum-pt.org](http://www.rpmuseum-pt.org) progressively added information related to the museums belonging to this network through the on-line inclusion of characterizing cards on each museum with useful information on collections and on available facilities for visitors. Other contents are related to news concerning museums' activities, availability of support lines and announcement of meetings.

The Information area has also benefited from the constant **updating on Portuguese museums** through the continuous survey by the Observatory of Cultural Activities with whom IPM maintains close cooperation, providing at all times a diagnosis of the current situation.

The **Training** area was outlined with reference to the needs detected in the Enquiry and the existing gaps in the promotion of activities carried out by other Portuguese organizations.

In Portugal there isn't an answer to continuous training, as the promotion of regular training and updating courses directed at museum professionals is very scarce, a situation that contrasts with the leading role played by universities at the post-graduate and master's academic level. In the face of this and the fact that training is one of the competences assigned to the Project Structure, the Portuguese Network of Museums has promoted a regular training program. Revised and updated with new themes each year, this program includes, for instance,

courses on the following themes: exhibition programming and production, educational services, inventory and digitisation, museum websites, ethnographic artefacts conservation, museums and accessibility. These courses always take place in a **decentralised** manner in different locations all over the national territory, including the Autonomous Regions of Azores and Madeira, in partnership with different museums.

Still within this area another recent undertaking was the opening of the specialised documentation centre with the availability of on-line consulting and distance loans. The **documentation centre** contributes to the training and knowledge updating of museum professionals as well as to the training of postgraduate or master's students in museum studies.

Museum qualification through measures and support programs tailored to satisfy the Portuguese museums' needs for technical improvement comprises the main desideratum of the **Qualification programmatic area**.

The **Support Program for the Qualification of Museums** is the first Portuguese financial aid program stemming from the Ministry of Culture and directed at museums not dependent on the central administration. To better illustrate the aids museums have benefited from, let us mention a few projects that are more frequently aided: study of collections, edition of educational publications and catalogues, acquisition of equipment suitable for storage, educational workshops and projects, production of museum websites.

The program, after a five year long consecutive application and the consequent evaluation, has been reformulated and its new version will begin to be applied in 2007. One of the main novelties is the fact that for the first time it contemplates partnership projects between different museums, in the research, educational and exhibition circulation areas.

Through the **Museum Technical Aid Program**, specialised consultants render technical advice to museums, whether they belong or not to RPM, whether they're in full operation or still in the creation process. The thematic areas most sought after are preventive conservation, museum architecture, inventory and educational area.

#### 4 – THE SYSTEM – WHICH MUSEUMS?

The **configuration** of the system that would constitute the Portuguese Network of Museums was from the start a fundamental question. How should this system be organized? Which entities should constitute it? How to gauge these entities as museums? How to proceed? Proceed immediately with the preparation of a legislative instrument? Create an accreditation system?

The chosen options lead us in the direction of the Portuguese Network of Museums' **progressive construction**, founded on the museums' **voluntary joining**, in a spirit of inclusion, and based on a group of museum

defining parameters, adjustable to museums' variable scales and sizes and applicable to their diversity. As we all know, many of the institutions that name themselves museums don't fulfil the given museum requisites which, notwithstanding the ICOM museum concept, varies from country to country. In our case we chose at the outset to adopt ICOM's museum concept in the formatting of the adherence to the Portuguese Network of Museums using it as a reference in the appraisal of applications.

Therefore a **Joining RPM Regulation** was prepared and applied since 2001 with the main goal of appraising the application proposals of integration in this network.

The main guideline consisted in verifying if the applying institutions fit into the mentioned definition, that is to say if they reflect and accomplish in their essence the museum functions and fulfil their respective social role.

Based on these presuppositions we considered the following structuring fields in this process: a) fulfilling the museum's social function; b) meeting the collections' preservation requirements; c) offering sustainability conditions. Each of these parameters was developed into different requisites which strike as essential in gauging the candidates' museum condition.

The museums' system that came into existence had as a **departing universe** the group of twenty eight museums under the Portuguese Institute of Museums' dependence, joined by protocol by a group of fourteen museums dependent on the Azores and Madeira Regional Governments, our Atlantic archipelagos. To this starting group were progressively admitted the museums that applied to the Portuguese Network of Museums in a process that began in 2001 and was open to all types of museums.

As a result of the adopted methodology the museum system took shape. With annual entrances in May, on the occasion of International Museums' Day, it is currently comprised by **one hundred and twenty museums**.

In respect to their **administrative dependence**, the museums of the Portuguese Network of Museums are mostly public museums, the best part of which are dependent on municipalities (42%). Among the museums dependant on central administration (30%) the most significant are the museums supervised by the Portuguese Institute of Museums itself and which include, for instance, the *Museu Nacional de Arte Antiga*, the *Museu Nacional de Arqueologia* and the *Museu Nacional dos Coches*.

Municipal museums own different collections and belong to very diverse typologies, namely territorial museums, thematic museums, art museums, museums with mixed collections, especially archaeology, ethnography and art, while industrial heritage is increasingly visible.

On the subject of their **geographical distribution**, the museums of the Portuguese Network of Museums are predominantly located in the north of the country

PROGRAMMATIC AREA	MAIN INDICATORS
Joining RPM	Joining RPM Regulation
	120 museums in RPM
	1 International forum
	6 annual meetings with RPM museums
Information	RPM's website (including cards on 120 museums)
	22 Newsletter issues published
	3 works published: <i>Programmatic Lines</i> ; <i>Forum Records</i> ; <i>Museums' Handbook</i>
	Constant data update on museums – partnership with the Observatory of Cultural Activities
Training	47 training courses
	948 participants in training courses
	1 Specialized Documentation Centre
Qualification	Support Program (2001-2006); New Program (2007-)
	409 financially aided projects
	69 financially aided museums
	2.6 million Euros attributed to museums
	154 technically supported entities

(32%), followed by Lisbon (27%) while the rest of the regional distribution figures correspond generically to the country's own demographic distribution, much more concentrated on the coastline.

Regarding the **time of existence** of the museums of the Portuguese Network of Museums it is worth mentioning that over half of the museums were created after 1974, twenty nine of which were created in the last ten years, emphasising Portuguese museums' youth.

In brief **diversity** prevails in RPM's museum system which includes the internationally renowned *Museu Gulbenkian* in Lisbon and *Museu de Arte Contemporânea de Serralves* in Oporto, as well as a small associative museum from the Portuguese interior.

## 5 – OUTCOMES AND EVALUATION

At the end of six years work what are the results accomplished, what is the project's evaluation? To answer these questions though briefly let us begin by presenting some indicators of a quantitative nature, following which we'll analyse some of the qualitative outcomes of RPM's action. Analysing RPM's influence over Portuguese museums we feel that this influence can not be measured solely by the mentioned indicators but also through an ampler and indirect manner. From the evaluation of the influence exercised by RPM over Portuguese museums I emphasize three major achievements: public recognition, museum qualification and cohesion instruments.

In effect, the first factor worth mentioning is the public **recognition** earned by this network, readily noticeable by the high levels of adhesion applications and by its association with a prestige and quality capital. The attention bestowed by the media itself has generally contributed to

the museums' greater assertiveness and visibility near the communities and the audience.

**Qualification**, the second factor worth emphasizing, directly results from the mentioned technical and financial aids but also from the **administration entities'** greater understanding in the sense of providing the necessary qualification resources.

In the third place we call attention to RPM's role as a **cohesion instrument** among Portuguese museums contributing to the creation of an *esprit de corps* and a cooperation atmosphere that include all types of museums, not only the frailer but also those with greater recognition and visibility.

Since **evaluation** has always been a constant care in RPM's progressive construction methodology, in 2004 the Observatory for Cultural Activities, carried out an enquiry on RPM museums. The enquiry included 5 groups of questions: 1) goals; 2) information; 3) training; 4) qualification; 5) global influence on the museum.

Among the enquiry results I lay emphasis on the following:

- The achievement of goals was assessed as satisfactory or very satisfactory by most of the enquired museums: the goal *Respect and promote museums' cultural diversity* by 98% of the enquired museums and the goal *Motivate the establishment of partnerships between museums and other cultural agents* by 78% of the enquired museums (the lowest item).
- The newsletter (97%) was more valued than the website (94%).
- The training area was highly valued (92%).
- Qualification was mentioned by beneficiary museums

and modestly ranked by museums dependant on central administration (which do not receive financial aid) – figures between 54% and 71%.

▫ The influence exercised on the museum's life fluctuated between 51% (improvement of physical and environmental conditions) and 75% (museum's publicity).

Bearing in mind this enquiry results and our own analysis we can not refrain from recognising that in the relationship structure established up to the moment within RPM the **frailest aspect** has been the low expressiveness in the establishment of **relationships among the museums** that integrate RPM itself. The absence of interaction and of the promotion of joint experiences developed in a partnership and collaboration spirit is one of the unfulfilled stages. The work developed until now with this objective includes the diffusion of best practices, contradicting the idea that each museum functions closed upon itself, with resort to the already mentioned formal instruments (newsletter, website, annual meetings of RPM museums) in addition to in the field presence, visits to museums, publicity of the experiences carried out in neighbouring museums or in museums of the same thematic area, mediation and efforts to put into contact different museums. As RPM is nurtured by the relationships among its museums and enriched by the diversity of relationships established between them, this net's healthy evolution depends on the completion of the full potential of these attributes.

Within the new Museum Financial Program (qualification area) we've created, as I've mentioned before, a new support area for **partnership projects** between RPM museums in the research, exhibition, editions and educational projects areas. With this new support line we seek to stimulate museums into promoting multidisciplinary projects, involving different types of resources and destined to reach diverse audiences.

We've likewise encouraged and supported **network initiatives taken by RPM museums** accentuating the historic houses meetings and debates and the enthusiastic ongoing project lead by museums in the Algarve region who aspire to create a regional network.

## 6 – POLICY: FROM THE NETWORK TO THE PORTUGUESE MUSEUMS' LAW

RPM's progressive construction was continuously accompanied by IPM's action in formatting and regulating museums, namely with the preparation of the **Portuguese Museums Law**, published in 2004, and its respective regulation in 2006, with the museum credentials application form and the new Statute RPM museums Support Program. In this work area the entire museum structuring legislative acts are presently almost complete.

The Museum Law defines the concept of museum<sup>1</sup>, establishes the procedures for the creation of new museums, identifies the museological functions (study and research, documentation, conservation, security, exhibition and

education), regulates the responsibilities of "being a museum", determines the existence of qualified staff as well as financial resources and creates the creditation of museums.

The new accreditation system, created by the Museums Law, constitutes an evolution of the previous Joinin RPM Regulation and has the aim of promoting the access to culture and the valuation of cultural heritage through the introduction of standards of quality in portuguese museums. The procedures of accreditation include a technical report, a visit to the museum and a report of a new consultancy organism, the Museums Council.

The Portuguese Museum Network is defined by the Museum Law as an organised and progressively structured system based on voluntary membership with the objective of fostering decentralisation, intervention, qualification and co-operation between museums.

According to the Law, the Portuguese Museum Network has established the following objectives:

- a) The promotion and qualification of national museum resources;
- b) Institutional museum co-operation and interaction;
- c) The decentralisation of resources;
- d) The planning and rationalisation of state investment in museums;
- e) The provision of museum related information;
- f) Raising both professional standards and museum practices and techniques;
- g) Encouraging inter-museum co-operation.

In effect, the Portuguese Museums Law (2004) publication constitutes the present museum policy fulcrum with significant repercussions in RPM's evolution. The preparation of this law also constitutes a natural stage in RPM's evolution, in the spirit of progressive construction, founded in a first phase in experience and in a second phase in the creation of safe and perennial instruments of change.

With this law's publication what new perspectives and responsibilities open up to RPM?

First of all we must accentuate RPM's own institutionalisation with its corresponding creation of the accreditation system which bore consequences upon the evolution of the initial adhesion system into the new accreditation system.

In the short run, the major wager in RPM's structuring and decentralisation efforts will entail the creation of museum support nucleus that shall be set up in national museums and other RPM museums that have stood out by the quality of rendered services in certain disciplinary or thematic areas. These nucleus will aim at technically supporting museums from the same thematic or geographic area and at promoting cooperation and coordination between them, namely the constitution of thematic or geographic networks, contributing to their locations' development and dynamism.

<sup>1</sup> A museum is a permanently established non-profit seeking institution, with or without a legally independent statute, and endowed with an organizational structure that provides: a) a single destination for a set of cultural assets and their preservation through collection, research, incorporation, documentation, preservation, interpretation, exhibition and promotion for scientific, educational and recreational purposes; b) regular public access that serves to foster both cultural democratisation and individual and social development. / Museums are defined as whatever the form of institution demonstrating such characteristics and rendering museum services in accordance with the respective legislation. Such a scope extends to include heritage collections of living species, both botanical and zoological in nature, materials resulting from the implementation of ideas and presentations of existing or virtual realities in addition to tangible, environmental or landscape cultural heritage goods.





ESPEN HERNES □ Norveška uprava za arhive, knjižnice i muzeje, Oslo, Norveška

### Norveška uprava za arhive, knjižnice i muzeje – NALMA

Norveška uprava za arhive, knjižnice i muzeje (The Norwegian Archive, Library and Museum Authority – NALMA) javna je ustanova pod nadležnošću Ministarstva kulture, a bavi se crkvenim pitanjima. Osnovana je 2003. s ciljem uspostavljanja sveobuhvatne i jedinstvene politike prema arhivima, knjižnicama i muzejima te za poticanja njihova razvoja. Do tada su postojale posebne uprave za svako od navedenih područja.

NALMA je na prvoj crti suradnje državne uprave s muzejima – na mnogim područjima intenzivno surađuje s muzejima, županijama (19) i lokalnim vijećima (435). Ima savjetodavnu ulogu prema Ministarstvu kulture i drugim ministarstvima te administrativnu i razvojnu zadaću u odnosu prema muzejima. Njezini zadaci obuhvaćaju povezivanje institucija, stručno usavršavanje, osmišljavanje i financiranje projekata, provedbu istraživanja, prikupljanje statističkih podataka, izradu publikacija, organiziranje seminara i dr.

Uprava radi i na mrežnoj prezentaciji norveške kulture i muzeja. Jedan od njezinih projekata jest norveška kulturna mreža, čiji je dio i *museumnet*. Danas (2007.) NALMA ima 65 zaposlenika i raspolaže s 4,5 milijuna eura namijenjenih financiranju projekata arhiva, knjižnica i muzeja.

Moto NALMA-e jest: *arhivi, knjižnice i muzeji izvori su znanja i iskustva za svakoga*.

Osnovne vrijednosti koje NALMA zastupa i nastoji postići svojim djelovanjem jesu: tolerancija, demokracija i sloboda govora; imanentna vrijednost kulture; pravo pristupa informacijama; kulturna raznolikost; socijalna inkluzija; univerzalni pristup i učinkovito korištenje društvenim resursima.

S korisnikom u žarištu interesa, NALMA nastoji ostvariti svoju viziju i ciljeve širenjem svijesti u javnosti o ulozi arhiva, knjižnica i muzeja; poticanjem i započinjanjem razvoja i nužnih reformi u tom sektoru; razvojem i jačanjem međusobne suradnje arhiva, knjižnica i muzeja te njihove suradnje s drugim institucijama i organizacijama; promoviranjem najboljih praktičnih rješenja;

otvorenim dijalogom sa stručnjacima te utjecanjem na javnu upravu.

### Norveška i muzejski sektor

Norveška kao nezavisna država ima relativno kratku povijest (od 1905. g.). Danas ima 4,6 milijuna stanovnika. Brojni su mali, lokalni i regionalni muzeji koji prikazuju povijest Norveške, osobito razdoblja borbe za neovisnost, čiji su dio bili i tadašnji muzeji; mnogi pričaju istu priču. U posljednje vrijeme to se nastoji promijeniti i muzeji se sve više bave suvremenim temama koje su važne za društvo.

Ministarstvo kulture upravlja s otprilike 100 muzeja koji su financirani izravno iz državnog proračuna. S otprilike 15 muzeja upravljaju druga ministarstva, među kojima je i pet sveučilišnih muzeja. Vodile su se rasprave i o mogućnosti da svi muzeji budu pod upravom Ministarstva kulture, ali se od toga odustalo, tako da su za neke muzeje nadležna druga ministarstva, npr. Ministarstvo obrazovanja ili Ministarstvo obrane.

Osim toga, postoje i brojni mali muzeji koji ne dobivaju državna sredstva i podupire ih samo lokalna uprava.

### Kratak pregled statističkih podataka za 2005.

Odrediti broj muzeja u nekoj zemlji uvijek je teško. U Norveškoj postoji oko 400 jedinica (muzeja) s 800 lokacija. Godine 2005. 188 muzeja dalo je podatke na temelju kojih je izrađen statistički pregled. Te su godine muzeji zabilježili 9 milijuna posjeta, što je dvostruko veći broj od broja stanovnika. Norveški muzeji čuvaju 18 milijuna predmeta, od kojih je 8 % izloženo. U muzejima je puno radno vrijeme zaposleno 3.550 osoba. Osim toga, u norveškim je muzejima 16 milijuna fotografija. Pod zaštitom je 4.800 građevina.

Ukupni proračun namijenjen za tekuće troškove muzeja iznosi oko 300 milijuna eura. Procjenjuje se da 70% tog iznosa (210 milijuna eura) dolazi iz javnih izvora, odnosno da muzeje u tolikom iznosu financiraju država te regionalne i lokalne uprave, dok 30% potječe iz drugih izvora – sponzora, ulaznica, prodaje suvenira i sl. Ti brojevi pokazuju da norveška muzejska scena znatno ovisi o javnom novcu.

### Norveška muzejska reforma

Početak 1990-ih godina bio je prijeloman za norveške muzeje, kao uostalom i za one u drugim europskim zemljama. Muzejska je zajednica do tada bila prilično konzervativna; dvadesetak godina, od 1970-ih do 1990-ih, na muzejskoj sceni nije bilo većih promjena. Devedesetih godina u Norveškoj su počele mnoge rasprave o statusu muzeja, nastojalo se definirati stanje muzeja, a iz toga su proizašli i određeni dokumenti. Među najvažnijima je *Bijela knjiga br. 22 (1999.-2000.) – Izvori znanja i iskustva*. U njoj se iskazuje potreba za poticanjem i jačanjem suradnje između muzeja, knjižnica i arhiva. Također se pokazala potreba reorganizacije muzejskog sektora, kako bi se dobio manji broj jakih institucija. Vlada je, zapravo, donijela odluku o razvoju nacionalnih muzejskih mreža i o financiranju toga projekta. Tim je dokumentom upravljanje tim sektorom preneseno s Ministarstva kulture na Norvešku upravu za arhive, knjižnice i muzeje.

### Pozadina i ciljevi muzejske reforme

Program muzejske reforme započeo je 2002. kao nacionalna inicijativa za poboljšanje muzejskoga sektora s velikim brojem malih jedinica. Naime, Norveška je na početku reforme imala vrlo rascjepkanu muzejsku scenu, mnogi su mali muzeji i zbirke nastali privatnom inicijativom kolekcionara i temeljili su se na entuzijazmu pojedinaca ili lokalne zajednice. Stoga je postojala potreba za profesionalnijim pristupom. I oni s sami kao problem isticali komunikaciju, zaštitu, konzervaciju, sigurnost i istraživački rad te su se obratili vlasti za pomoć.

Vlast je rješenje za podizanje razine kvalitete rada vidjela u priključivanju takvih muzeja većim institucijama. Pristupom većoj instituciji povećala bi se sredstva kojima bi muzej raspolagao zbog svježeg priljeva novca namijenjenog reformiranim muzejima. Kad bi mali muzeji izabrali suprotnu opciju, bili bi isključeni iz dodatnog financiranja. Dakle, priključivanje većoj instituciji dobrovoljno je, ali je istodobno uvjetovano financiranjem. Norveška se razlikuje od drugih zemalja po tome što reforma obuhvaća muzeje na svim trima razinama: lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj. Svaki muzej, pa i veliki, nacionalni, pripada i lokalnoj, i regionalnoj, i nacionalnoj upravi te sve te tri razine sudjeluju u upravljanju njime. Međutim, u Norveškoj se nastoji da nacionalni muzeji budu što internacionalniji, a ne da se previše zaoкупljaju lokalnom sredinom. Tri najviše razine muzejske reforme jesu *uporište u lokalnome, regionalna konsolidacija i nacionalne mreže*. Cilj reforme je stvaranje većih jedinica sa širom stručnom bazom i ekonomski jačih, što podrazumijeva udruživanje nekoliko muzeja u veću cjelinu (konsolidaciju).

Rasprave o muzejskoj reformi i dalje traju, no dobro je što postoji veliki politički interes svih koji sudjeluju u upravljanju muzejima.

### Financiranje reforme

Vlada je osigurala financiranje provedbe reforme. Ukupno povećanje sredstava iz središnjeg proračuna u razdoblju od 2002. do 2008. za program muzejske reforme iznosi otprilike 30 milijuna eura, što je 40% više novca od središnje uprave. Država osigurava maksimalnih 60% u kombiniranom javnom financiranju. Slijede je županije i lokalna uprava. Istina, velike nacionalne muzeje država financira i mnogo izdašnije, ali ideja je da sve tri razine vlasti budu demokratski zastupljene. Na taj su način neki muzeji reformom udvostručili sredstva kojima raspolažu.

### Strukturalna revolucija

Od 2002. do 2007. g. u norveškim su se muzejima dogodile znatne promjene. U tom se razdoblju broj "glavnih" muzeja smanjio s otprilike 350 na 100-tinjak, a država izravno financira njihove tekuće troškove. Uspostavljen je novi odnos između javne uprave i muzeja: muzeji su podijeljeni unutar različitih razina uprave.

Muzeji imaju svoj organizacijski model. Teži se tome da muzeji budu neovisne ustanove, s vlastitim ciljevima i metodama provedbe svoje politike. Oni imaju vlastiti opseg djelovanja koji nema veze s javnom upravom. Slobodni su, mogu istupati otvoreno, biti kritični, riječju, uistinu neovisni i nitko iz javne uprave ne može narediti ravnatelju muzeja da mora raditi na određeni način. Ipak, muzeji većinu novca dobivaju od vlade i lokalne samouprave. Zaposlenici u muzejima nisu državni službenici ili zaposlenici bilo koje druge razine javne uprave nego zaposlenici nezavisnih institucija, i to smatramo demokratskim postignućem. Oni bi trebali biti demokratska radna sredina koja funkcionira kako treba, s reprezentativnim vodstvom, odgovornim zaposlenicima i propisnim raspolaganjem novcem.

Važno je da sve tri razine demokratske vlasti rade usuglašeno, a zadaća NALMA-e, s državne strane, jest da pronađe način kako da određeni muzeji u određenom razdoblju dobiju više novca te da postigne da županijska i gradska vlast slijede taj smjer. To zasad i uspijeva, ali u budućnosti, kad ne bude tolikog priljeva "svježeg" novca, očekujemo da bi moglo biti problema.

### Državna politika, ciljevi i namjere

Norveška nema zakon o muzejima. Postoji zakon o knjižnicama i o arhivama, ali ne i o muzejima, niti se takav zakon planira. Trenutačno je važnije donošenje smjernica opće kulturne politike. Norveška nema ni formalni sustav muzejske akreditacije. Međutim, postoji cijeli spektar ciljeva i očekivanja koji su formulirani u javnim dokumentima. Unutar općenitih parametara muzeji određuju vlastite ciljeve te na temelju njih izrađuju godišnje programe koji se odnose na dokumentaciju, zaštitu i konzervaciju, komunikaciju, sigurnost i istraživanje, pri čemu se vode standardima, ali i nastoje

zadovoljiti određene specifične potrebe, npr. političke potrebe i niz drugih. Nastoji se postići da muzeji budu slobodne, odgovorne institucije koje postavljaju vlastite ciljeve i rade na tome da ih ostvare.

O planovima i rezultatima muzeji podnose godišnje izvještaje središnjoj upravi, zajedno sa statističkim podacima i drugim informacijama. NALMA je 2006. g. izradila novi mrežni sustav za prijavljivanje programa i prikupljanje statističkih podataka putem online formulara. Ona koordinira sve izvještaje i podatke iz svih muzeja. Riječ je o sustavu koji dobro funkcionira i daje kvalitetne informacije. Podaci se prosljeđuju Vladi i lokalnoj upravi te natrag muzejima. Dio podataka objavljuje se u statističkim pregledima.

### Kulturna revolucija?

Je li riječ o nekoj vrsti kulturne revolucije? Želja je bila stvoriti sektor koji će biti aktivniji u društvu, zanimljiviji i usmjereniji prema korisnicima, institucije koje će biti pouzdane, disati s društvom, a ne biti poput neovisnih korporacija. U Norveškoj ne želimo da muzeji budu institucije koje će se baviti samo obradom zbirki i fondova te dokumentacijom nego da budu aktivan dio društva, da budu u službi društva.

Muzejska reforma stvorila je mnoge nove jedinice, ustanove, ravnatelje, odbore, mnogo je političkih rasprava, što je dobro. Reforma je potaknula nove diskusije i povećala zanimanje javnosti za muzeje. Proces reforme osnažit će muzeje u njihovoj ulozi aktivnih i relevantnih mjesta za stjecanje znanja i iskustva.

Osim društvene uloge muzeja i orijentiranosti prema korisnicima, ostali ključni pojmovi muzejske politike koja je u pozadini reforme jesu dijalog i uspostavljanje neovisnog opsega djelovanja.

### Nacionalne muzejske mreže

Nacionalne muzejske mreže uspostavljene su Vladinom uredbom. Riječ je o nizu tematskih mreža u koje su uključeni muzeji koji se financiraju iz nacionalnog proračuna. Teži se tome da u budućnosti muzeji više surađuju i na regionalnoj i na državnoj razini.

Cilj umrežavanja jest koordinacija tematski specijaliziranih ustanova i racionalizacija korištenja resursa, kao i racionalizacija prilikom nabave građe. Umreženi muzeji rade zajedno, dobivaju novac za projekte, organiziraju seminare, komuniciraju, a u budućnosti će i priređivati izložbe. Važno je uspostaviti što više interakcija među muzejima jer oni danas rade svaki za sebe.

Neki od ključnih pojmova koji pridonose efikasnosti mreža jesu razvitak, odgovornost, podjela zadataka i protok informacija. NALMA kao koordinator daje inicijative i razvija mreže u uskoj suradnji s muzejima. Mreže nastaju na temelju odluka koje dolaze iz središta i na temelju poticaja iz samih muzeja. Svaka mreža ima matični muzej koji imenuje NALMA.

Muzej koji pokreće određenu tematsku mrežu u svome prijedlogu obrazlaže razloge zašto je predložena tema zanimljiva i donosi metodologiju rada te daje popis muzeja uključenih u mrežu. Ako prijedlog zadovoljava, NALMA odobrava osnivanje mreže. Svaka mreža mora biti otvorena za sve muzeje.

Nacionalne muzejske mreže koje trenutačno postoje bave se ovim temama: ženskom povijeću, poviješću medicine, radničkom kulturom, ribarstvom i primorskom kulturom, poljoprivredom, rudarstvom, šumarstvom, poviješću industrije i tehnologije, zrakoplovnom poviješću, glazbom i glazbenim instrumentima, dvorcima i palačama, pejzažnom arhitekturom, diseminacijom umjetnosti, građevinarstvom i obrtom, čuvaonicama, suvremenom dokumentacijom, manjinama i kulturnom raznolikošću.

Vode se rasprave o tome koliko bi mreža moglo postojati, u koliko se njih neki muzej može uključiti s obzirom na postojeće resurse i dr. NALMA kao koordinator pregovara s nekim muzejima o uspostavi određenih mreža. Neke mreže nedostaju, npr. prirodoslovna mreža i mreža sveučilišnih muzeja.

### Scenariji za 2025.

Tijekom 2006. g. NALMA je, u suradnji s konzultantskom tvrtkom, provela projekt istraživanja mogućih scenarija za budućnost muzeja u Norveškoj. Željela se dobiti slika o tome kako bi muzejski sektor mogao izgledati 2025. g., s ciljem povećanja svijesti uprava muzeja o kriterijima za donošenje budućih odluka vezanih za upravljanje muzejima. Trendovi o kojima valja voditi brigu prilikom izrade planova za budućnost jesu:

- globalizacija;
- individualizacija;
- digitalizacija;
- multikulturalno društvo i miješanje kultura;
- privatno i javno bogatstvo te blagostanje;
- društvo znanja, cjeloživotno učenje, reforma obrazovanja;
- razvoj kulture i industrije;
- turizam i "kulturizam";
- porast broja starije populacije;
- ograničenost vremena (ne novca), promjene medija – dokudrama, infotainment, preobilje informacija i informacijski kaos.

### Poslovi NALMA-e u budućnosti

NALMA i dalje mora pridonositi restrukturiranju i transformaciji muzeja iz "pasivno obrazovnih" u "aktivnije" institucije koje imaju važnu ulogu u društvu. Moramo priznati da u tome ne očekujemo potpuni uspjeh. Jedan od zadataka jest i poboljšanje muzeja kao kritičkih i intelektualnih činitelja koji mogu pobuditi iznenađenje i zanimanje.

U sljedećih nekoliko godina bit će važno prilagoditi sustav za muzejsko izvještavanje razvoju i pro-

mjenama u sektoru, kako bi se i time poboljšala kvaliteta rada. Osim prikupljanja podataka važno je pronaći odgovarajući način njihove interpretacije. Primjerice, NALMA ima podatke o zaposlenim stručnjacima i njihovoj strukturi, troškovima, a sada će moći vidjeti koliki postotak stručnog osoblja radi na određenim poslovima, npr. na konzervaciji, izložbama, istraživanjima. Podatke će moći pratiti kroz vrijeme te utvrditi postoji li pomak u intenzitetu bavljenja pojedinim poslovima i kako se on pomiče, primjerice, s konzervacije na izložbenu djelatnost ili sa skupljanja na istraživanje. NALMA i danas dobro poznaje muzeje, ali će u budućnosti raspolagati egzaktnim i usporedivim podacima.

Jedan od prioriteta jest povećanje dostupnosti muzeja, usmjerenost ka korisnicima. Ključne riječi za to su otvorenost za suradnju, stvaranje iznenađenja, zanimljive teme koje su ujedno i kontroverzne. Mnogo je projekata koji se bave teškim temama, manjinama, pričama iz rata koje dosad nisu bile popularne u norveškim muzejima. Ne žele biti kritični samo radi kritičnosti nego da bi potaknuli zanimljive teme koje se obično ne očekuju od muzeja te da bi razbili predodžbu da su muzeji izrazito tradicionalni, okrenuti prošlosti.

Promjena načina upravljanja zahtijeva učinkovitu upravu muzeja. Nije lako naći dobre ravnatelje za nove muzeje, stoga je potrebno povećati kompetenciju za vođenje velikih institucija, na administrativnome i financijskom području. Ravnatelji norveških muzeja potječu iz muzejske profesije, ali ima i onih koji su profesionalni menadžeri. Dok su nekad ravnatelji dolazili iz kustoskih redova, danas je drukčije jer se ravnatelj, čak i kada dolazi iz samoga muzeja, ionako više ne stiže baviti istraživanjem. Struktura uprave trebala bi biti profesionalna, ali ravnatelji i uprava moraju biti svjesni što je muzej i kakav je to specifičan tip organizma.

U Norveškoj je pokrenut program podizanja standarda za muzeje, u svim aspektima, s utvrđenom strategijom i prioritetima. Uzor im je jedan američki program prilagođen norveškim prilikama. Iako ne postoji program akreditacije, smatra se da bi svi muzeji na državnom proračunu trebali proći određeni program koji obuhvaća sve segmente muzejskoga rada. Time bi se u muzeju podigla svijest o tome što muzej radi, zašto, zašto se vodi dokumentacija, čemu služi muzejska trgovina, što je misija institucije. Za to će biti osigurana posebna sredstva.

Socijaldemokratska vlada koja je u Norveškoj došla na vlast 2006. g. želi nastaviti muzejsku reformu, ali i razraditi Akcijski plan za upravljanje zbirkama koji bi se odnosio na dokumentaciju, zaštitu i konzervaciju. Razmišlja se o zajedničkim čuvaonicama za više muzeja, što je važno i za zaštitu i za dokumentaciju.

Na kraju zaključujem izrekom: *Svatko želi poboljšanje, ...ali nitko ne želi promjene.* Iskustvo u radu na projektu

*muzejske reforme potvrđuje tu izreku; unatoč želji za poboljšanjem, u muzejima je, zbog različitih razloga, malo ljudi spremno na promjene.*

Prema PowerPoint prezentaciji i zvučnom zapisu izlaganja, tekst priredila i prevela: Markita Franulić

---

ESPEN HERNES □ Norwegian Archive, Library and Museum Association, Oslo, Norwegia

---

---

---

---

---

---

---

The Norwegian Archive, Library and Museum Association or NALMA is a public institution coming within the remit of the Ministry of Culture and Church Affairs. It was set up in 2003 with the objective of establishing a comprehensive and uniform policy with respect to archives, libraries and museums and encouraging their development. Up to that time there had been separate authorities for each individual area. NALMA is primarily the national agency for museums – it is hard at work in many fields with museums, counties (19) and local councils (435). It has an advisory role with respect to the Ministry of Culture and other ministries and an administrative and developmental function vis-à-vis the museums. Its tasks cover interinstitutional coordination, further professional training, devising and financing projects, implementation of research, collection of statistical information, drawing up publications, organisation of seminars and so on. The Authority also works on the Web presentation of Norwegian culture and museums. One of its projects is the Norwegian culture network a part of which is *museumnet*. Today (2007) NALMA has 65 employees and a budget of 4.5 million euros earmarked for the financing of projects of archives, libraries and museums.

The NALMA vision is: *Archives, libraries and museums are sources of knowledge and experience for everyone.*

The basic values that NALMA stands for and endeavours to foster with its work are tolerance, democracy and freedom of speech; the immanent value of culture; the right of access to information; cultural diversity; social inclusion; a universal approach to and the efficient use of social resources. With its user-centred approach, NALMA endeavours to achieve its own vision and objectives by enlarging public awareness of the role of archives, libraries and museums; by encouraging and starting development and necessary reforms in the sector; by the development and strengthening of cooperation among archives; libraries and museums and their collaboration with other institutions and organisations; by the promotion of the best practical solutions; by an open dialogue with experts and by bringing its influence to bear on the public administration.

### **Norway and the museum sector**

Norway has a relatively short history as an independent state, since 1905. Today it has a population of 4.6 million. Numbers of museums are small, local and regional museums that present the history of Norway, particularly the period of the struggle for independence, of which the museums of the time were a part. Many of them tell the same story. In recent times there has been an attempt to change this and museums are increasingly concerned with contemporary topics that are important for society.

The Ministry of Culture governs about 100 museums that are financed directly from the national budget. Other ministries directly control about 15 other museums, including the five university museums. There have been discussions about putting all the museums under the management of the Ministry of Culture, but this was abandoned, and so some museums are within the remit of other ministries, such as education and defence.

Apart from that, there are many small museums that receive no central government funds and are supported only by local government.

### **A short review of the statistical data for 2005**

It is always a difficult question to determine the number of museums in a country. In Norway there are about 400 units (museums) in 800 locations. In 2005, 188 museums provided the data on the basis of which the statistical survey was produced. In that year the museums had an attendance of 9 million, twice the size of the population. Norway's museums keep 18 million objects, 8% of which are on view. The museums employ 3,550 people full time. Apart from that, there are 16 million photographs in Norwegian museums. Four thousand eight hundred buildings are protected. The total budget earmarked for the current expenditures of museums comes to about 300 million euros. It is estimated that 70% of this amount (210 million) comes from public sources, i.e. that this amount is provided by central, regional and local government, while 30%

comes from other sources, such as sponsors, sales, admissions and so on. These numbers indicate that the Norwegian museum scene depends to a considerable extent on public money.

### **Norwegian museum reform**

The beginning of the 1990s was a watershed era for Norwegian museums, as for those of many other European states. At that time the museum community was fairly conservative. For a score of years, from the 70s to the 90s, there had been no major changes. But in the 90s many debates started in the country concerning the status of museums, there was an attempt to define the state of affairs, and from this certain documents were derived. Among the most important was the *White Paper No. 22 (1999-2000) Sources of Knowledge and Experience*. This refers to the need for encouraging and strengthening collaboration among museums, libraries and archives. Also stated was the need for the reorganisation of the museum sector in order to obtain a smaller number of institutions that would be stronger. In fact the government made a decision to develop national museum networks and to finance this project. This document led to a transfer of the management of this section from the Ministry of Culture to NALMA.

### **The background to and objectives of museum reform**

The museum reform programme started in 2002; it was a national initiative to upgrade the museum sector, which consisted of a large number of small units. At the beginning of the reform, the museum scene in Norway was extremely fragmented, many small museums and collections having been created as private initiatives of collectors, based on the enthusiasm of an individual or the local community. There was thus a need for a more professional approach. They themselves said that there were problems of communication, protection, conservation, security and research work, and referred to the authorities for assistance. The authorities saw a solution for the raising of the quality of work in the attachment or affiliation of such museums to larger institutions. Thus the funds at such a smaller museum's disposal would be increased because of fresh influxes of money meant for museums reform. If a museum however chose a different option, it would be excluded from additional financing. Attachment to a larger institution was thus on one hand voluntary, and on the other was not. This segment differentiates Norway from other countries, for the reform covers museums at three levels – local, regional and national. Every museum, even a major national institution, belongs also to the local and regional and national administration and all three levels take part in the management of it. However, we would like the national museums to be as international as possible, and not to be absorbed too greatly in the local milieu. The three highest levels of reform are *local*

*footholds, regional consolidation and national networks.*

The objective of the reform is the creation of larger units with a wider base of expertise and stronger financially, which presupposes the association of several museums into a large unit (consolidation).

Debate about museum reform is still going on, but it is a good thing that there is a large political interest on the part of all those who take part in the management of museums.

### **Financing the reform**

The government provided financing for the implementation of the reform. The total augmentation of resources from central government budget in the 2002 to 2008 period for the programme of museum reform came to about 30 million euros, or about 40% increase in the funding from the central administration. The state provides a maximum of 60% in the combined public funding. It is joined by the counties and the local government. True, the large national museums are financed by the government to a much greater extent, but it is the idea that all three levels of government should be democratically represented. In this manner, some museums were enabled by the reform to double the sums at their disposal.

### **Structural revolution**

In the 2002-2007 period considerable changes occurred in Norwegian museums. In that period the number of main museums fell from about 350 to about 100, and the state directly financed their current expenditures. A new relationship between the public administrations and the museums was established: the museums were divided among different levels of administration.

The museums themselves have their own model of organisation. The objective is that the museums should be independent establishments with their own objectives and their own methods of carrying out their policies. They have their own remit, which has no connection with the administration. They are free, free to speak out openly, to be critical, to be genuinely independent without anyone from the civil service telling the museum director that he or she has to work in a given way. On the other hand, the museums receive most of their money from the government and the local government. But employees in museums are not civil servants or employees of any level of public administration. They are employed by the independent institutions, and we consider this a democratic gain. Museums must be a democratic working environment that functions the way it should, with a representative management, responsible employees and money spent according to the rules.

It is important that all three levels of democratic government work together, and the tasks of NALMA, from the

governmental side, is to find a way for given museums in a given period to obtain more money and to get the county and city authorities to follow this direction. To date this has worked out, but in the future, when there is not such an inflow of fresh money, we expect there might be problems.

### **Government policy, objectives and intentions**

Norway has no museums law. About archives and libraries there is a law, but not about museums, nor are there plans to pass such a law. At the moment it is more important to draw up general cultural policy. Norway has no formal system of museum accreditation. And yet there is a wide spectrum of objectives and expectations that are formulated in public documents. Within the framework of the overall parameters, museums determine their own objectives, and on the basis of this they draw up their own annual programmes that relate to documentation, conservation and protection, communication, security, research, keeping to the standards and also endeavouring to meet specific needs, such as political requirements and a whole number of others. The intention is that museums be free and responsible institutions that erect their own objectives and work on achieving them. Annual reports are submitted to the central administration about plans and results, together with statistics and other information. In 2006 NALMA worked out a new Internet system for the reporting of programmes and the collection of statistical data via online forms. It coordinates all the reports and data from all museums. This is a system that functions well and provides high quality information. The information is forwarded to the government and to local government, and back again to the museums. Some of the information is published in the statistical reviews.

### **Cultural revolution?**

Is this a kind of cultural revolution? The ambition was to create a sector that would be more active in society, more interesting and more user-centred, reliable, breathing at one with society, not being dependent bodies. We do not wish museums to be institutions that restrict themselves to professing their collections and holdings and documentation, we want them to be an active part of society, to be there for society.

Museum reform has created many new units, establishments, directors, committees; there has been much political debate, which is a good thing. Reform has set off new discussions and increased public interest in the museums. The reform process will strengthen the museums in their role of active and relevant places in which to acquire knowledge and experience.

As well as the social role of the museum and its user-centredness, the other key concepts for museums standing behind the reforms are dialogue and the establishment of an independent scope of activity.

### **National museum networks**

A governmental decree set up the national museum nets. This consists of a sequence of thematic networks in which museums financed from the national budget are involved. We want museums to cooperate more in the future, at regional and national levels. The objectives of networking are the coordination of thematically specialised establishments and the rationalisation of the use of resources, as well as the rationalisation of acquisitions. Networked museums work together, obtain money for projects, organise seminars, communicate and in the future will also put on exhibitions together. It is important to set up as much interaction as possible among museums, for today each museum is working for itself.

Some of the key concepts that contribute to the efficiency of the networks are: development, responsibility, task sharing and information flow. NALMA, the coordinator, gives the initiatives and develops the networks in close cooperation with the museums. The networks come into being on the basis of decisions that come down from the centre and from the inputs of the museums themselves. Every network has a main museum, designated by NALMA.

Museums that start off a given thematic network explain in their proposal why the topic is interesting as well as the methodology of the work and gives a list of museums included. If the proposal is satisfactory, NALMA approves the founding of the network. Every network has to be open to all museums. National museum networks as they currently exist deal with the following topics: women's history, history of medicine, working class culture, fishery and the coastal culture, agriculture, mining, forestry, history of industry and technology, aviation history, music and musical instruments, castles and palaces, landscape architecture, dissemination of art, civil engineering and trades, repositories, contemporary documentation, minorities and cultural diversity.

There are debates about how many networks there should be, how many a given museum can join with respect to the existing resources and so on. NALMA, as coordinator, will negotiate with certain museums about the establishment of certain nets. There is a want of some networks – for example, a natural history network and a university museums network.

### **Scenario for 2025**

During 2006, in consultation with a firm of consultants, NALMA carried out a project researching the possible futures for Norwegian museums. The wish was to obtain a picture of the likely appearance of the museum sector in 2025, and the intention was to increase the awareness of museum managements of the criteria for making future decisions connected to museum management. Trends that should be taken account of while

plans for the future are being drawn up are:

- globalisation;
- individualisation;
- digitalisation;
- multicultural societies and mixed cultures;
- private and public wealth and welfare, a society of knowledge;
- lifelong learning, educational reform;
- development of culture and industry;
- tourism and culturism;
- the rise in the number of the aged;
- constraints of time (not of money), changes in the media – docudramas, infotainment, the information cornucopia and information chaos.

### **NALMA jobs in the future**

NALMA has to contribute to restructuring and transformation of museums from passive educational to more active institutions that play an important role in society. We have to admit that along these lines we do not expect total success. One of the tasks is the improvement of museums as critical and intellectual factors, which can stir surprise and interest.

In the next few years it will be important to adjust the system for museum reporting to development and changes in the sector, in order to boost the quality of the work. Apart from the collection of data, it is important to find an appropriate manner to interpret them. For example, we have figures about experts employed and their structure and the costs, now we shall see how what kind of a percentage of the qualified staff is working on given jobs, such as conservation, exhibitions, research. We shall be able to track these data over the course of time and determine if there is any switch in the intensity of dealing with given activities, and whether it is a move from conservation to exhibition activity or from collection to work. We know the museums well even today, but in the future we shall have at our fingertips exact and comparable data.

One of the priorities is to increase the accessibility of museums, their user-friendliness. The key words here are openness to collaboration, the provision of surprises, interesting topics that are at the same time controversial. Many of the projects that deal with troublesome topics such as minorities and war stories have not to date been popular in Norwegian museums. We do not want to be critical just in order to be critical, rather to set off interesting topics that are not usually looked for from museums, in order to break down the idea that museums are highly traditional and backward looking. A change in the manner of management requires efficient management of the museum. It is not easy to find good directors for new museums, hence it is necessary to increase the competence for the running of big administrations at the administrative and financial levels. The directors of museums in Norway do come from the museum profession, but there are also some

who are professional managers. While all the earlier directors were from among the ranks of the curators, things are different today, for the managers, even when they are recruited from the museums, do not manage to deal any longer in research. The structure of the administration has to be professional, but the directors and the management have to be aware what a museum is and what kind of specific type of organism it is.

We have started with a programme for raising museum standards in all aspects, with a set strategy and with priorities. Our model is an American programme that has been adapted for Norwegian conditions. Although there is no accreditation programme, we think that all the museums in the national budget should go through a certain programme covering all aspects of museum work. This would raise awareness in the museum about what the museum is doing, and why, why documentation is kept, what the museum shop is for, what an institutional mission is. For this we shall provide the funding.

The social-democratic government that took over in 2006 wants to go on with museum reform, indeed to work out an “action plan for collection management” relating to documentation, protection and conservation. We are considering joint depositaries for several museums, which is also important for documentation and protection.

I would conclude with the aphorism: Everyone wants improvement, no one wants change. Experience in working on the museum reform project confirms this saw. In spite of the desire for improvement, for various reasons, there are in the museums few people who are ready for changes.

This text was prepared according to the Power Point presentation and an audio recording by Markita Franulić.



**METKA FUJS** – predsjednica Zajednice muzeja Slovenije (Skupnost muzejev Slovenije) i direktorica Pokrajinskoga muzeja Murska Sobota, Slovenija

### POVIJEST SLOVENSkih MUZEJA

Povijest slovenskih muzeja seže u 1821. godinu, kad je Kranjski pokrajinski muzej (danas poznat kao Narodni muzej Slovenije) osnovan u Ljubljani. Početkom 20. stoljeća muzeji su osnivani i u mnogim drugim važnim gradskim središtima: u Celju, Kamniku, Ptujju i Mariboru. Prva dva specijalizirana muzeja u Sloveniji bili su Slovenski školski muzej, osnovan 1889. godine, i Jakopčev paviljon, osnovan 1908. (posljednji je preteča Narodne galerije, osnovane 1933. godine).

S iznimkom Kranjskoga pokrajinskog muzeja, koji je od samoga početka djelovao kao profesionalna ustanova, počeci muzejskoga rada bili su u djelokrugu amaterskih i neprofesionalnih muzeologa, vođenih željom za narodnim preporodom.

Uloga muzeja postala je važnija tijekom razdoblja Kraljevine Jugoslavije, između dva svjetska rata, što potvrđuje i činjenica da su u to doba osnovana dva iznimno važna specijalizirana muzeja: slovenski Etnografski muzej (kasnije preimenovan u Slovenski etnografski muzej) i Slovenski prirodoslovni muzej.

Broj muzeja još se više povećao nakon Drugoga svjetskoga rata. Među novoutemeljenim muzejima dva su posebice važna: Moderna galerija i Slovenski muzej narodne revolucije. Posljednji je označio početak osnivanja specijaliziranih muzeja revolucije i narodnoga oslobođenja u Mariboru, Celju i Slovenj Gradcu te mnogih drugih specijaliziranih muzeja koji su se bavili sličnim temama.

Uskoro je upravno tijelo bivše jugoslavenske vlade pokrenulo **inicijativu da se stvori mreža regionalnih muzeja koja će obuhvatiti cijeli slovenski teritorij**. Tako je 1950-ih godina utemeljena većina današnjih regionalnih muzeja i velik broj lokalnih muzeja. Broj muzeja popeo se na pedeset osam (58) muzeja.

U 1960-ima taj se trend unekoliko zaustavio i broj profesionalnih muzeja ostao je razmjerno stalan do danas, unatoč povremenim fluktuacijama. Broj muzejskih zbirki je, pak, u sponu (to vrijedi i za zbirke muzeja i za one u posjedu lokalnih zajednica, tvrtki, udruga ili pojedinaca). Nakon što je 1960-ih zaustavljen trend osnivanja novih muzeja, 1970-ih došlo je do novoga porasta. Trend je

ponovno obrnut 1980-ih godina, tako da svjedočimo blagom smanjenju broja muzeja. Godine 1988. dokumentirano je 188 muzeja i zbirki, a 2003. taj se broj popeo na 252, i otad svake godine raste. Nažalost, to ne vrijedi i za profesionalne muzeje, broj kojih je već nekoliko godina nepromijenjen.

### POVIJEST MUZEJSKE MREŽE

**Godine 1959. u Jugoslaviji je donesen Zakon o muzejima**, koji je osigurao pravni okvir za osnivanje muzeja. Taj je zakon određivao da se muzej može osnovati samo ako se osigura dovoljno građe, prostora, stručnoga osoblja i novca. Na temelju toga je 27 od 58 spomenutih muzeja dobilo je status muzeja – drugi su ušli u kategoriju muzejskih zbirki. Status muzeja dobili su Narodni muzej Slovenije, osam središnjih specijaliziranih muzeja, deset regionalnih muzeja, dva gradska muzeja, tri specijalizirana muzeja revolucije te nekoliko većih općinskih muzeja.

Zakon o muzejima donio je i definiciju muzeja, ali nije uspio osigurati solidnu osnovu za uspostavu teritorijalno, funkcionalno i profesionalno povezane muzejske mreže jer nije bilo stručnjaka koji bi razvijali jedinstvene stručne standarde i nadgledali skladan razvoj muzeja u Sloveniji kao cjelini. Načelni je problem bila definicija muzeja u samome zakonu. Naime, prema definiciji, muzej nije bio središnja ustanova za zaštitu pokretne baštine; umjesto toga, zadatak istraživanja, registracije pa čak i nadzora kulturne baštine formalno je bio u nadležnosti ustanova za zaštitu spomenika, koje, na sreću, nikad nisu preuzele tu zadaću.

Upravno tijelo je bilo posve svjesno manjka stručne povezanosti, nejedinstvenoga djelovanja muzeja i činjenice da su muzeji obuhvaćali teritorij nekoliko različitih općina, što je napokon **godine 1964. potaknulo nastanak prvoga tiskanoga materijala o problemima slovenskih muzeja**.

Ustanovljeno je da bi daljnje širenje muzejskih ustanova moglo ugroziti opstanak i kvalitetu postojećih muzeja. (Moram istaknuti da govorimo o razdoblju slovenske povijesti koje zapravo još ne poznaje privatne inicijative ni službene privatne zbirke.)

U to se vrijeme prvi put spominje pojam **muzejske mreže**. Manjim muzejskim zbirkama preporučeno je da se stručno, pa čak i organizacijski, povežu s većim muzejima i galerijama koji su smješteni u njihovoj neposrednoj blizini, tzv. **matičnim** muzejima/galerijama; ističem to jer se poslije naziv **matični** rabio unutar djelokruga muzejske mreže da označi "najvažniji" muzej).

**Jak je naglasak stavljen na važnost programskoga usklađivanja i povezanosti s obrazovnim i turističkim organizacijama.**

Premda je uskoro uočeno da bi najučinkovitije bilo kad bi se muzejska mreža razvila na temelju postojećih muzejskih centara, zakon iz 1965. godine ukinuo je svaku klasifikaciju muzeja. Zadržao je standarde za osnivanje muzeja, ali je istodobno dopustio da muzejska zbirka dobije status muzeja ako tako želi osnivač. Zapravo, to je značilo da su stari standardi obezvrjeđeni, što je ozbiljno utjecalo na održavanje muzejske građe. Taj se potez može shvatiti kao pokušaj kulturne politike da deprofesionalizacijom **nacionalizira muzejsku aktivnost**. (U Jugoslaviji je zajedničko društveno vlasništvo bilo zamjena za državu, tj. za državno vlasništvo – svi su građani bili osuđeni na pripadnost radničkoj klasi i zbog toga su smatrani vlasnicima svega državnoga/nacionalnoga.)

**Plan kulturnoga razvoja Slovenije za razdoblje od 1976. do 1980.** ponovno je obznanio da je muzejska djelatnost iznimno raznolika, ali da joj i dalje manjka organizacijske stabilnosti i kohezije; zaključeno je da muzejskoj mreži nedostaje prava struktura, dok je stručni i teritorijalni raspon djelatnosti u pojedinačnim muzejima nedovoljno definiran. **Plan za razdoblje od 1981. do 1985.** naglasio je potrebu za jedinstvenijim pristupom području zaštite kulturne baštine i većom kohezijom muzeja. Predloženo je da se muzeji usredotoče ponajprije na dokumentaciju, konzervaciju i smisleno popunjavanje svojih zbirki; ipak, jedva da je poduzeta ijedna akcija da bi se ti ciljevi ispunili.

**Zakon o muzejima zamijenjen 1981. Zakonom o prirodnoj i kulturnoj baštini.** Novi je zakon uveo ove pojmovne novosti:

- povezo je muzejsku djelatnost sa zaštitom prirodne i spomeničke baštine te s arhivskom aktivnošću
- muzejima je pripisana uloga zaštite, tj. nadzora pokretne baštine (to se odnosilo na baštinu unutar i izvan muzeja)
- svaka je općina morala imati muzej ili barem neki oblik ugovora sa susjednim muzejom o financiranju muzejskih aktivnosti na svojem području.

Novoizglasani zakon osiguravao je muzejima nekoliko novih prava, ali sustav nadzora putem tzv. kulturnih zajednica odgovornih za kulturnu politiku bio je organiziran tako da zakonodavac zapravo nije imao sredstava da muzeje prisili na provedbu zakona. Činjenica je da je Republika djelomice ili u cjelini financirala muzejsku

aktivnost (tj. aktivnosti jedinica koje su stekle status muzeja), ali više od toga u razdoblju centralizacije nije mogla.

**Godine 1985. provedena je posebna analiza** koja je pokazala da su se uvjeti u muzejima zapravo poboljšali, ali da su najveće gubitke doživjeli nacionalni muzeji i da je ukupna situacija daleko od zadovoljavajuće. Ponovno je postalo jasno da je glavni problem činjenica da **nacionalni muzeji nisu uspjeli provesti matičnu funkciju pripreme jedinstvenih stručnih standarda na svim razinama muzejskoga djelovanja**. Za druge se muzeje ispostavilo da su obavljali svoje zadaće svaki na svoj način, da su podaci koje su prenosili bili nepouzdati te da sustav u kojemu su osnivač i financijaš dvije različite osobe ne funkcionira kako bi trebalo.

Nakon te analize i zaključka Vlade da središnje funkcije muzeja treba zakonom definirati, uslijedio je 1988. **prvi službeni dokument o mreži slovenskih muzeja**. Taj je dokument odredio da u Republici postoje tri tipa muzeja: 1. nacionalni muzeji; 2. specijalizirani muzeji (muzeji koji se bave posebnim stručnim područjima na teritoriju jedne ili više općina) i 3. opći regionalni muzeji (muzeji koji su stručno odgovorni za većinu ili za sva područja muzejske struke, dok su regionalno odgovorni za nekoliko općina ili regija). **Mrežom su se željeli nadići nedostaci u suradnji između muzeja i provedbi središnje uloge nacionalnih muzeja ustanovljene spomenutom analizom**. Ali taj pokušaj nije uspio jer raspodijeljenost "matičnosti" nije bila razmjerno sankcionirana. Dakle, premda su muzejima i lokalnim zajednicama nametnute određene obveze i premda su definirane sankcije za neizvršenje tih obveza, nažalost, nije bilo zakonskih kanala kojima bi se te sankcije provele.

Regionalni i međuopćinski muzeji već su bili doživjeli financijski slom sredinom 1960-ih godina, kad je njihovo financiranje preuzela općinska vlast. Situacija se popravila kad je 1980-ih godina Republika preuzela dio njihova sufinanciranja, ali prilike su i dalje ostale prilično turobne zbog samovolje lokalne politike.

Istodobno je Jugoslavija proživljavala političku krizu. Država se raspadala i očekivalo se da će se s novom državom provesti ne samo političke promjene nego i važne promjene u lokalnoj samoupravi.

Godine 1989. Kulturna zajednica Slovenije (preteča Ministarstva kulture) odlučila je zaštititi muzeje od novih turbulencija. Da bi ostvarila taj cilj, **preuzela je financiranje muzeja koji su bili u muzejskoj mreži**. Mreža se sastojala od 41 nacionalnoga, regionalnoga, općinskoga i gradskog muzeja i galerije, a svi su zakonom dobili status javnih ustanova. Drugi muzeji, tj. oni koji nisu bili u mreži, mogli su se natjecati za novčana sredstva.

U Sloveniji je udio javnih novčanih sredstava za muzeje bio najveći 1990. godine, kad je stara vlada polako silazila s vlasti i novoj je vladi "pred nosom" ispraznila sve blagajne. Godine 1991. taj je udio već bio smanjen

za polovicu i nikad se nije vratio na razinu prijašnje godine. Ipak, to je smanjenje financijskih sredstava pomoglo renesansi slovenskih muzeja, kojoj su pridonijele i muzejske organizacije i mnogi stručnjaci s područja arheologije, povijesti i kulture. Sve bi na kraju ispalo dobro da su zakonodavci bolje slijedili prijedloge struke i da su zahtijevali da oni koji su odgovorni za muzeje stručno obave svoju dužnost, ali su, suprotno tome, odlučili potrošiti svoje dragocjeno vrijeme na stalne promjene zakonodavstva. Naime, tijekom posljednjih petnaest godina radni uvjeti u slovenskim muzejima više su nego zadovoljavajući, ali zbog činjenice da oni često služe kao Vladini pokusni miševi za razne inovacije, ostvarili su manje rezultate no što su zapravo mogli.

### A KAKVA JE SITUACIJA DANAS?

Od 2000. godine na snazi je **Uredba o uspostavi muzejske mreže za provedbu javne službe na području zaštite pokretne kulturne baštine i o određenju nacionalnih muzeja**; ta je uredba prihvaćena kao podzakonski akt **Zakona o prirodnoj i kulturnoj baštini koji je donesen 1999. godine**.

Taj zakon (kao i njegovi prethodnici) definira **pokretnu i nepokretnu baštinu**, pri čemu je prva u nadležnosti muzeja.

On tako definira i pojam javne službe. (Pojam javne službe proizlazi iz shvaćanja da se određeni dio kulturnih dobara treba zaštititi kao javna dobra; država ili lokalna zajednica može ostvariti taj cilj izravno ili tako da ustanovi javnu službu na području kulture. Ta se dobra obično osiguravaju kao javne službe ili uz jednake uvjete. Za muzeje se može sklopiti ugovor o provedbi javne službe i uvjetima financiranja za obavljanje takve službe između države i državnoga muzeja, lokalnoga muzeja ili neke druge pravne osobe. Općenito, cijelo područje kulture potpada pod **Zakon o ostvarenju javnoga interesa u kulturi**, koji definira odnose na toj razini.)

Koje aktivnosti pripadaju kategoriji javne službe, općenito je određeno zakonom za specifično područje, a kad je riječ o muzejima, to je u domeni spomenutoga Zakona o prirodnoj i kulturnoj baštini. Taj zakon definira elemente javne službe, u sklopu kojih su i oni što ih poznajemo pod pojmom osnovne muzejske djelatnosti: evidentiranje, skupljanje, istraživanje, dokumentiranje, zaštita, konzervacija, prezentiranje, registracija itd.

Zakon govori i o različitim **tipovima muzeja: državnim, regionalnim, gradskim, općinskim i privatnim**.

Državni muzeji štite baštinu državne, nacionalne važnosti i proučavaju građu koja se nalazi izvan države, ali nije ništa manje važna za slovensku naciju. Drugi su muzeji odgovorni za baštinu na području ili teritoriju na kojemu su osnovani.

Štoviše, zakon utvrđuje i uvjete nužne za provedbu javne službe, pri čemu je naglasak na stručnosti i

osposobljenosti zaposlenika. (Moram spomenuti da u Sloveniji stručni ispiti imaju status državnih ispita; svaki stručni muzejski djelatnik mora položiti takav ispit.)

U Sloveniji nisu definirani uvjeti provedbe javne službe nekim zajednički prihvaćenim normama i standardima, nego je riječ o više pravilnika. Naravno, slijedimo općenito prihvaćene međunarodne standarde i etičke kodekse, ali problemi nastaju kad treba osigurati određenu osnovnu razinu čvrstih standarda za obavljanje javno financirane službe. Muzeji ustrajavaju na tome da je ustanovljenje takvih uniformnih standarda temeljno za obavljanje javne službe, dok utemeljitelji i financijski redovito izbjegavaju to pitanje i prilično načelno govore o standardima.

Predmet uredbe o muzejskoj mreži samo su oni muzeji koji su osnovani kao javne ustanove i čiju djelatnost, u cijelosti ili djelomice, financira država ili lokalna zajednica.

Uz pojam javne službe u uredbi se pojavljuju i druga dva glavna pojma: **stručna matičnost i teritorijalna matičnost**. Stručna matičnost u nadležnosti je državnih muzeja na cijelom državnom području, dok je teritorijalna matičnost u nadležnosti lokalnih muzeja na području njihova djelovanja.

#### Stručna matičnost:

- priprema srednjoročnih i dugoročnih programa za zaštitu pokretne kulturne baštine
- stručna pomoć muzejima kao institucijama i na pojedinačnim stručnim područjima
- vođenje registra kulturne baštine Republike Slovenije
- briga o teritorijalnoj pokrivenosti provedbe javne službe.

#### Teritorijalna matičnost:

- provođenje muzejske javne službe na određenome području, obično na svim poznatim muzejskim stručnim područjima ili u suradnji s drugim muzejima.

Naravno, ta su dva pojma u međusobnom odnosu i uzajamno se ne isključuju, kako to trenutačna mreža predviđa (koja samo ponavlja stare misaone modele).

Udruga slovenskih muzeja organizirala je 1990-ih godina okrugli stol o temi muzejske mreže koja bi trebala postati instrumentom razvoja muzeja i muzejske struke i uz to poticati muzeološke inovacije, konkurentnost muzeja, naobrazbu itd., jer je Udruga sebe vidjela kao glavnoga posrednika i čimbenika komunikacije.

Premda je zakonodavac uredbom sankcionirao zatečeno stanje, malo je pozornosti pridao prijedlozima različitih stručnjaka. To je razumljivo jer je zakonodavčev osnovni cilj bio osigurati postojeći sustav zaštite kulturne baštine u svjetlu reforme lokalne samouprave i njezina financiranja, pa je zato vrlo malo učinjeno na području daljnega razvoja samoga sustava.

Trenutačno mreža nije ništa više no što je tehnički trebala biti: vrlo nedorečen skup dužnosti, muzeja i

područja na kojima muzeji provode javnu službu prema zakonski određenim nalogima, što se financira ili sufinancira iz državnoga proračuna. Mreža nije planirana kao dinamičan model s mogućnošću preustroja pojedinačnih muzeja koji su u nju uključeni. Hoće li određeni muzej biti uključen u mrežu, ovisi o nizu brojčanih i mjerljivih parametara: o broju zaposlenika, veličini prostora, broju predmeta ili zbirki itd. Da bi mreža bila što učinkovitija, trebalo bi uvesti instrument provjere produkcijske snage svakoga pojedinačnoga muzeja. Tim bi se instrumentom procjenjivali ovi parametri: razina stručnosti, učinkovitost rada u društvenome miljeu itd.; potreban je osnovni tip sustava akreditacije koji će biti zasnovan na približno jednakim ishodištima i zatim provjeravan u redovitim intervalima.

Nešto slično uveo je **Zakon o zaštiti kulturne baštine**, donesen 1. ožujka 2008. Taj zakon ukida sve prijašnje zakone (uključujući i uredbu o muzejskoj mreži) i predviđa nove, koje treba donijeti do kraja godine. Muzejsku mrežu zamijenit će sustav registriranih, državnih i ovlaštenih muzeja. Sustav će voditi državna agencija za zaštitu pokretne i nematerijalne baštine muzeja. Osnovni javni dokument osiguran novim zakonom zove se **muzejski registar**, pod jurisdikcijom je Ministarstva kulture i u njemu će biti upisani svi muzeji. Uz suglasnost osnivača muzeja, svim muzejima koji ispunjavaju temeljne prostorne, financijske i kadrovske zahtjeve za pohranu i zaštitu baštine i koji imaju izložbe otvorene za javnost, s točno određenim radnim vremenom i ulaznicama, dopušteno je da uđu u registar. Osnovne uvjete djelomično određuje zakon, a djelomično će biti upotpunjeni posebnim budućim propisima. Svi muzeji koji su trenutačno članovi muzejske mreže bit će *ex officio* upisani u registar 2008. godine. Štoviše, svi državni muzeji i muzeji koji žele biti **ovlašteni za provedbu državne javne službe** ili se žele kandidirati za državna sredstva morat će ući u registar. Pojmovi državne i teritorijalne matičnosti, koji su služili kao temelj muzejske mreže, u zakonu više ne postoje. Uz državne muzeje, čije je financiranje posve u djelokrugu vlade, zakon također postulira tzv. **ovlaštene muzeje**, koje Vlada ovlašćuje da obnašaju državnu javnu službu. Ugovorom koji sklapaju država, osnivač i muzej ustanovit će se udio državnih sredstava, muzejsko stručno područje i njegovo područje (teritorij) djelovanja.

Određeni muzej na temelju javnoga natječaja može dobiti ovlasti na razdoblje od tri godine (interval provjere uvjeta). Prema uvjetima nužnim za dobivanje ovlasti, manje-više je očito da će ih uglavnom dobiti muzeji koji su već u muzejskoj mreži i čija se djelatnost uglavnom financira iz državnoga proračuna, a osnivači su im lokalne zajednice. Trenutačno u Republici Sloveniji ne postoje registrirane regije (regionalno zakonodavstvo već je nekoliko godina predmet gorljivih rasprava) i zato su lokalne zajednice zastupljene putem regija u kojima muzeji imaju svoja glavna sjedišta, što vrijedi i za muzeje regionalnog tipa. Ovlasti će omogućiti muzeju da do 80% svih muzejskih troškova pokrije država. Što

znači to **do i svih muzejskih troškova**, nedvojbeno će nužno trebati podrobnije odrediti daljnjim financijskim propisima.

Jedna od novosti novoga zakona jest **Služba za pokretnu baštinu i muzeje**. Bit će osnovana 2008. godine u sklopu onoga državnog muzeja koji se pokaže najuspješnijim na javnome natječaju i kojemu Ministarstvo kulture dodijeli tu ulogu. Služba će osiguravati stručno mišljenje o tome zadovoljava li neki muzej uvjete da bude upisan u muzejski registar ili da dobije ovlasti; sudjelovat će u drugim upravnim postupcima, poput izdavanja izvoznih dozvola, ali i u raspodjeli građe i arhiva s arheoloških nalazišta, pripremat će analize muzejskih djelatnosti, predlagat će koje mjere treba poduzeti za zaštitu pokretne baštine, nuditi kriterije za sufinanciranje muzejskih programa, osiguravati standarde i norme za muzejski rad, regulirati i koordinirati obrazovne programe, nadzirati pripravnicičke programe, stručne ispite i dobivanje stručnih titula, organizirati kolektivne nastupe, promidžbu i trgovinu muzejskih službi te razne druge zadatke koji će biti određeni u suradnji s muzejima i muzejskim organizacijama.

Mnoge od tih zadaća koje zakon prenosi u nadležnost te službe danas obavlja Udruga slovenskih muzeja u sklopu obrazovnih programa, promidžbe, međunarodne suradnje i nakladničkih aktivnosti, koje djelomice financira Ministarstvo kulture, djelomice sami muzeji, a djelomice se financiraju sredstvima raznih državnih i međunarodnih javnih natječaja. Budućnost i Službe za pokretnu baštinu muzeja i Udruge slovenskih muzeja u stvaranju je organizacijskih i sadržajnih veza radi stvaranja učinkovite potpore slovenskim muzejima.

**Zaključak.** Određeni krugovi u Sloveniji pogrešno vjeruju da se stručna pitanja mogu riješiti zakonodavstvom, bez prethodnih stručnih analiza i prethodnih određenja temeljnih pravila za stručno obavljanje posla. Analize koje se provode nisu odgovarajuće, sustavi koji su uspostavljeni ne djeluju dobro i sva rješenja tražimo metodom raspodjele istih karata. Ministarstvo i dalje obećava radikalnije poteze, ali ne uspijeva shvatiti da samo reciklira one stare, neuspješne pristupe i da su najbolja rješenja ona najjednostavnija – rješenja koja su već uspješno realizirana na nekim područjima. Rasprava koja je pokrenuta prije donošenja novoga zakona, kao i teškoće i pitanja do kojih je došlo tijekom njegove provedbe, mogli bi rezultirati koherentnim sustavom u kojemu bi društvena uloga muzeja i državnoga blaga što ga čuvaju muzeji mogla čak biti ispravno shvaćena – učinkovitim i prijateljskim sustavom koji će rado prihvatiti svi muzeji i pridonijeti njegovu djelovanju najbolje što mogu, čekujući isto zauzvrat. Takav bi se sustav mogao zvati Mreža muzeja ili, jednostavno, Slovenski muzeji i galerije.

Prijevod s engleskog jezika: Biljana Romić

---

**METKA FUJS** □ president of the Slovenian Museums Association and the director of the Murska Sobota Regional Museum, Slovenia

---

---

---

---

---

---

---

---

### HISTORY OF SLOVENIAN MUSEUMS

The history of Slovenian museums goes back to 1821 when the Carniola Provincial Museum (nowadays known as the National Museum of Slovenia) was established in Ljubljana. The beginning of the 20<sup>th</sup> century saw the establishment of museums in several other important urban centres: Celje, Kamnik, Ptuj and Maribor. The first two specialized museums in Slovenia were the Slovenian School Museum, established in 1889, and the Jakopič Pavilion, established in 1908 (the latter being the predecessor of the National Gallery, established in 1933).

With the exception of the Carniola Provincial Museum, which operated as a professional establishment from its very beginning, the initial work of museums was in the hands of amateur and unprofessional museum workers driven by the impulses of the national revival.

The role of museums became more significant during the period of the Kingdom of Yugoslavia between the two World Wars, which is reflected by the fact that two extremely important specialized museums were established in that period: the Slovenian Ethnographic Museum (later renamed the Slovenian Ethnographic Museum) and the Slovenian Museum of Natural History.

The number of museums further increased after World War II. Among the newly-founded museums, two were of especial importance: the Museum of Modern Art and the Slovenian Museum of the People's Revolution. The latter marked the beginning of the establishment of specialized museums of revolution and national liberation in Maribor, Celje, Slovenj Gradec and a great number of other specialized museums dealing with related subjects.

Soon afterwards, the former Yugoslav government launched **an initiative about creating a network of regional museums that would cover the whole Slovenian territory**. Thus the 1950s saw the establishment of the vast majority of the present regional museums and a great many local museums. The number of museums rose to 58.

In the 1960s the trend ceased, and the number of professional museums has remained relatively constant ever since, occasional fluctuations notwithstanding. The

number of museum collections, on the other hand, is currently on the uprise (this holds true both for collections within museums and for those possessed by local communities, firms, associations or individuals).

In the 1960s the establishment of museums ceased, but a new increase was seen in the 1970s. In the 1980s, the trend was reversed yet again, and there was actually a slight decrease in the number of museums. In 1988, 188 museums and museum collections were documented. In 2003, this number had risen to 252 and has been growing annually since. Unfortunately, the latter is not true of professional museums, the number of which has remained unchanged for several years.

### HISTORY OF THE MUSEUMS NETWORK

In **1959 the Museum Act was passed in Yugoslavia**, which provided the first legal framework for museum establishment. The act determined that a museum could be established only if sufficient material, premises, professional personnel and financial means were provided. On this basis, 27 of the 58 museums mentioned above acquired the status of a museum – others came under the category of a museum collection. The museum status was granted to the National Museum of Slovenia, 8 central specialized museums, 10 regional museums, 2 city museums, 3 specialized museums of the revolution and some other strong municipal museums.

The Museum Act thus provided the definition of a museum, but it failed to provide a solid basis for establishing a territorial, functional and professionally interconnected museums network, since there were no professionals to develop unified professional standards and see to the harmonious museum development in Slovenia as a whole. The principal problem was in the definition of a museum as stipulated by the Act. For according to the definition a museum was not the central institution for the protection of the movable heritage; instead, the tasks of investigating, registering, even surveying of the cultural heritage were formally assigned to the institutes for the preservation of monuments; fortunately enough, the latter never accepted these assignments.

The administration was well aware of the lack of professional unity, unequal operating terms and the fact that museums were scattered across several municipalities. This awareness eventually **gave birth to the first published material on the problems of Slovenian museums in 1964.**

It was established that further propagation of museum establishments might jeopardize the existence and quality of the already existing museums. (Note: I have to stress that we are discussing the period of Slovenian history when private initiatives and formal private collections were virtually unknown.)

For the very first time, the term **museums network** was mentioned. Small museum collections were advised to link up professionally and even organizationally with the more prominent museums and galleries that were located in their immediate vicinity (also called **central** museums/galleries; I stress this because the term **central** is later used within the scope of the museums network to denote "the most important"). **Great emphasis was laid especially on the importance of programme coordination and connections with education and tourist organizations.**

Although it was soon realized that it would be most efficient if the museums network was developed around the already existing museum centres, the act from 1965 abolished all forms of museum classification. It preserved the standards for museum establishment but at the same time allowed a museum collection to be called a museum if this was the will of the founder. Essentially, this meant that the old standards were devalued, which had a profound impact on how the museum material was handled. Such undertakings can be understood as attempts made by cultural policy **to nationalize museum activity** by means of de-professionalization. (Note: In Yugoslavia, common social property was a substitute for the state, i.e. national property – all citizens were deemed as belonging to the working class and therefore seen as owners of the whole state (national) property).

**The plan for the cultural development of Slovenia for the period 1976 – 1980** re-established the idea that museum activity was extremely diverse but that it still lacked the organizational stability and cohesiveness; it was concluded that the museums network lacked a proper structure, while the professional and territorial range of activities in individual museums was insufficiently defined. **The plan for the period 1981 – 1985** propounded the need for a more unified approach in the realm of cultural heritage protection and greater cohesiveness among museums. It was suggested that museums focus primarily on documentation, conservation and logical completion of their collections; however, hardly any actions were taken to achieve these goals.

**In 1981** the Museum Act was replaced by the **Natural and Cultural Heritage Act**. The new law introduced the following conceptual novelties:

- it regulated the museum activity together with the natural heritage protection, monuments and archive activity

- museums were assigned the role of protection, i.e. supervision of movable heritage (this applied to heritage both inside and outside of museums)

- each municipality was obliged to have a museum or at least some form of an agreement with the neighbouring museum about the funding of museum activities in its territory.

The newly-passed act provided museums with several new rights, but the system of supervision carried out by the so-called cultural communities, which were then responsible for the cultural policy, was organized in a manner that left employees with virtually no means for the enforcement of the act. The fact is that the Republic financed museum activity (i.e. the activities of entities that had obtained the status of a museum) partly or wholly, but could do little more than observe what was going on in the period of centralization.

**In 1985 a special analysis was carried out** which showed that conditions in museums had actually improved, but that the greatest losses were experienced by national museums and that the overall situation was far from satisfactory. Again, it turned out that the main problem lay in the fact that **national museums failed to carry out their central functions in preparing unified professional standards on all levels of museum work**. As far as other museums were concerned, it turned out that they carried out their tasks as they saw fit, that the data they mediated was unreliable, that the system in which the founder and financier were two separate persons was not functioning as it should have been.

This analysis, together with the conclusion made by the government that central functions of museums were to be defined by law, was in 1988 followed by **the first formal document regarding the Slovenian museums network**. This document determined that there were three types of museums in the Republic: 1. national museums, 2. specialized museums (i.e. museums whose activity dealt with special fields of the profession in one or several municipalities) and 3. general regional museums (i.e. museums that were professionally responsible for most or all fields of the museum profession, while they were regionally responsible for several municipalities or regions). **The network attempted to overcome the shortcomings in the field of cooperation between museums and in the performance of the central functions of national museums that were established by the aforementioned analysis**. But the attempt failed as the distribution of "centrality" was not proportionally sanctioned. Thus, although certain obligations were imposed on museums and local communities and sanctions were defined in case these obligations remained unrealized, there were unfortunately no legal channels for putting these sanctions into force.

Regional and inter-municipal museums had already experienced a financial breakdown when in the middle of the 1960s their financing was shifted to municipal governments. The situation improved when the Republic took over a part of their co-financing in the 1980's, but in general things remained rather dreary due to the stubbornness of local politics.

At the same time, Yugoslavia was in the middle of political crisis. The country was collapsing and it was expected that the emerging new country would bring not only political changes but also significant alterations in the local self-government.

In 1989 the Cultural Community of Slovenia (forerunner of the Ministry of Culture) decided to protect museums against new turbulence. To achieve this goal **it took over the financing of museums that were incorporated in the museums network**. The latter consisted of 41 national, regional, municipal or city museums and galleries, all of which were given the status of public institution by law. Other museums, i.e. those that were not included in the network, could apply for funding.

In Slovenia, the share of public funding for museums was the highest in 1990 when the old government was slowly stepping off the throne and meanwhile managed to empty all the treasuries under the very nose of the new government. In 1991 this share was already reduced by half and it has never increased to the level of the previous year. However, this reduction of funding helped to bring about a renaissance of Slovenian museums, to which both museum organizations as well as numerous professionals from the fields of archaeology, history and culture contributed significantly. Things could have turned out perfectly if the legislators had been a bit more attuned to the suggestions of professionals and demanded that those in charge of museums carry out their duties professionally, but instead they chose to spend their precious time on constant alterations of the legislation. Indeed, in the last 15 years the working conditions in Slovenian museums have been more than satisfying, but due to the fact that we often served as government guinea pigs, our activities being constantly debilitated by perpetual innovations, we provided fewer results than we actually could have.

#### AND WHAT IS THE SITUATION LIKE TODAY?

Since 2000 the **Decree on establishing a museums network for performing public services in the field of movable cultural heritage and on determining national museums** has been in force; this Decree was passed as a sublegal act of the **Natural and Cultural Heritage Act that was passed in 1999**.

The act (like its predecessor) defines the **movable** and the **immovable** heritage, the former being under the jurisdiction of museums.

It also defines **public services**. (Note: concept of **public services** – it originates in the view that some cultural goods needs to be secured as public goods; the state or local community can achieve this goal either directly or by establishing public services in the field of culture. These goods are usually secured as public offices or under equal terms. In the case of museums, a contract for carrying out public services and financing assignments for the unified execution of such services can be made between the state museum, local museum or any other legal entity. In general, the whole field of culture falls under the **Act on Enforcing the Public Interest in the Field of Culture**, which defines relationships on this level.)

Which activities fall under the category of public services is generally defined by the act responsible for the specific field; in the case of museums, the issue is under the domain of the aforementioned Natural and Cultural Heritage Act.

The act defines the set of elements of public services encompassing all the items that fall under the notion of basic museum work: record keeping, collecting, researching, documenting, protecting, conserving, presenting, registering etc.

The act speaks of different **types of museums**; these are: **national, regional, city, municipal and private**.

National museums protect the heritage that is of national importance, and examine material that is located outside the country but is nonetheless important for the Slovenian nation. Other museums are responsible for heritage protection in the area or territory where they were founded.

Moreover, the act states the conditions necessary for providing public services; here, the emphasis is on the employee's professionalism and skill. (Note: It should be mentioned that in Slovenia professional examinations have the status of state examinations; every professional museum worker needs to pass such an examination).

In Slovenia, the conditions for carrying out public services are not defined by commonly accepted guidelines and standards, but rather by a verisimilitude of regulations. Generally accepted international standards and ethic codes are followed, of course, but serious problems arise when some basic level of secured standards for providing publicly funded services need to be provided. Museums insist that the establishment of such uniform standards is fundamental to providing public services, while founders and financiers regularly avoid the issue and speak of standards in rather vague and loose terms.

The subjects of the decree on the museums network are only those museums that were established as public institutions and whose activity is wholly or partly funded by the state or local community.

In addition to public services, the other two central notions found in the decree are:

**Professional centrality** and **territorial centrality**.

Professional centrality is supposed to be carried out by national museums in the whole national area, while territorial centrality is supposed to be carried out by local museums in the area under their guidance.

Professional centrality:

- preparation of middle- and long-term programmes for the protection of movable cultural heritage
- professional help for museums as institutions and in individual professional fields
- managing the register of the cultural heritage for the Republic of Slovenia
- taking care of territorial coverage and carrying out public services

Territorial centrality:

- carrying out museum public services in a certain area, usually in all known museum professional fields or in cooperation with other museums.

Of course, the two notions interrelate and are not mutually exclusive as envisaged by the present network (the latter only recapitulates obsolete thinking patterns).

In the 1990s the Slovenian Museums Association organized a round table on the subject of a museums network which was to become an instrument in the development of museums and museum profession, and was to additionally stimulate museological innovations, competitiveness among museums, education etc.; the Association envisaged itself as the main mediator and factor of communication.

Even though the legislator's decree sanctioned the unwanted state of affairs, it paid little heed to suggestions made by various experts. This is understandable, as the legislator's primary goal was to secure the established system of protecting the cultural heritage in the light of a recent reform of local self-government and its financing, and therefore very little was done in the field of the system's further development.

At present, the network is nothing more than what it was technically supposed to be: a very undefined collection of duties, museums and areas where the latter carry out public services determined by law and financed or co-financed from the state budget. The network wasn't planned as a dynamic model with the possibility of rearranging individual museums included in the network. Whether a certain museum is included in the network depends on a set of numerical and measurable parameters: number of employees, size of the premises, number of items or collections and so on. In order to increase the network's sufficiency the instrument of verifying the production potency of each

individual museum should be included as well. This instrument would measure the following parameters: level of professionalism, effectiveness of working in the social environment and so on; what is needed is basically some type of system of accreditation, based on approximately equal starting points and then verified at regular intervals.

Something of the kind was introduced by the Cultural Heritage Act which entered into force on March 1, 2008. The newly passed act abolishes all the previous acts (the decree on the museums network included) and provides for new laws that are to be passed until the end of the present year. The museums network will be replaced by a system of registered, national and authorized museums. The system will be carried out by the national agency for the protection of the movable and intangible heritage of museums. The basic public document provided by the new act is called the **museum register**. It falls under the jurisdiction of the Ministry of Culture and will contain entries on all museums. With the consent of the museum founder, all museums fulfilling the fundamental spatial, financial and staff requirements for preserving and protecting the heritage and providing public exhibits of their collections with defined opening hours and entrance fees are allowed to enter the register. The preliminary conditions are partly determined by the Act, and will be completed by a special future regulation. All museums that are currently members of the museums network will *ex officio* enter the registry in 2008. Moreover, all national museums and museums wanting to obtain the **authorization** for providing national public services or wishing to candidate for state funds will have to register as well. The notions of national and territorial centrality, which served as the bedrocks of the museums network, are no longer present in the Act. In addition to national museums, whose funding is wholly in the hands of the government, the act also postulates the so-called **authorized museums** that are authorized by the government to carry out national public services. The contract made between the government, founder and museum will establish the portion of national funding as well as the museum's professional area and its field (territory) of operation.

A given museum can obtain authorization for a period of three years (interval of condition verification) on the basis of a public tender. Judging by the conditions necessary for obtaining authorization, it is more or less obvious that the latter will be received mostly by the museums that are already in the museums network, and whose activities are financed predominantly from the national budget and were established by the local communities. Presently, the Republic of Slovenia lacks registered regions (regional legislation has been a matter of fierce debate for the last couple of years) and therefore local communities are represented by the regions where





## STVARANJE MUZEJSKE MREŽE U JUŽNOM TIROLU

dr. ALEXANDRA PAN □ Servicestelle Museen – Amt für Kultur – Abteilung Deutsche Kultur und Familie, voditeljica projekta katalogizacije

kulturnih dobara Južnog Tirola, Autonomna pokrajina Južni Tirol, Italija

Južni Tirol nalazi se u Alpama, na sjeveru Italije. Autonomna pokrajina Bolzano – Südtirol obuhvaća 7.400 km<sup>2</sup>, 116 općina i ima 460.000 stanovnika.<sup>1</sup> U zemlji postoje tri jezične skupine: gotovo dvije trećine stanovnika govori njemački kao materinski jezik, malo više od četvrtine govori talijanski, a tu su još Ladini, mala manjinska narodna skupina koja čini manje od 5% ukupnog stanovništva i govori retoromanski. Na putu k autonomnoj samoupravi Južni Tirol je 1958. godine uveo prvi *kulturni zakon za zaštitu manjina*. Od 1972. godine Južni Tirol osim upravnih ima i dalekosežne zakonodavne kompetencije, među kojima su i one što se odnose na kulturu, zaštitu spomenika, te arhivsku i muzejsku djelatnost.

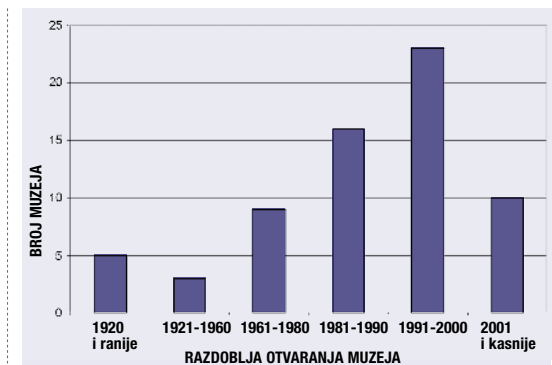
### 1. OPĆI UVJETI

**1.1. Povijesni osvrt.** Prijenosom državnih odgovornosti za muzeje, zbirke i umjetnine na Južni Tirol 1972. godine stvoreni su preduvjeti za djelotvornu zaštitu i promociju kulturnih dobara. Otada pokrajinske vlasti Južnog Tirola u sklopu svoga zakonodavnog sustava neposredno upravljaju i zaštitom spomenika i muzejskom djelatnošću te ih unapređuju. Budući da su, povijesno gledano, kulturna dobra najčešće plod života i rada njemačke i ladinske etničke skupine, odgovornost za njih povjerena je Odjelu za njemačku kulturu Zemaljske uprave Južnog Tirola, koja i danas, preko Ureda za kulturu, upravlja muzejima.

Muzejska je djelatnost prvi put uređena 1988. godine Zemaljskim zakonom (Landesgesetz – LG, Nr. 38), koji je prije svega usmjeren na njezino unapređenje. Primjerice, tamošnja Zemaljska vlada potiče gradnju muzeja koji su od interesa za Južni Tirol i podržava muzeje neovisno o tome vode li ih javne ustanove, udruženja ili privatnici.

Prema Zakonu o muzejima, Zemaljski ured ima ovlasti provoditi mjere od općeg interesa za muzeje, nabavljati vrijednu građu, posuđivati je drugim muzejima te stavljati privatne zbirke od javnog interesa pod svoju zaštitu.

Zakon definira muzej kao instituciju koja skuplja, čuva i izlaže građu važnu s povijesnoga, povijesno-umjetničkoga i prirodoslovnog stajališta. Novčanu potporu primaju isključivo muzeji i zbirke od javnog interesa,



otvoreni javnosti i s redovitim radnim vremenom. Zakonski je predviđena i ustanovljena muzejsko-savjetodavna komisija kao tijelo sastavljeno od političkih zastupnika svih triju etničkih skupina, okruga i muzeja. Kriterijima koji uvjetuju potporu utvrđeno je da muzej mora imati važnost na međunarodnoj, državnoj, okružnoj ili lokalnoj razini. Maksimalan iznos potpore može biti 80% priznatih troškova.

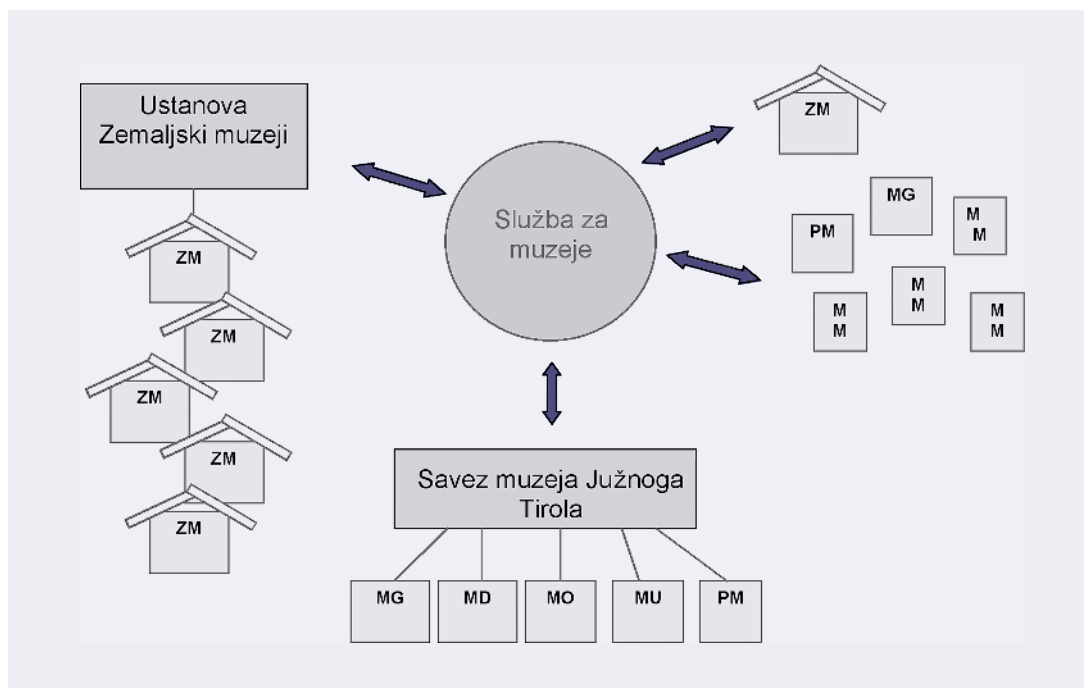
Na osnovi Zakona o muzejima Zemaljska vlada Južnog Tirola podupire zemaljske muzeje Južnog Tirola s otprilike 50% muzejskog proračuna. Nadalje, putem potpora podržava 35 javnih, crkvenih i privatnih muzeja u njihovim redovitim i izvanrednim djelatnostima ili ulaganjima, za što se izdvaja daljnjih 45% godišnjega muzejskog proračuna. Ostalih 5% Zemaljska uprava ulaže u muzeje i ostale projekte u regiji.

Ta se sredstva dodjeljuju povijesno važnim izložbama kao što su tirolske izložbe prekograničnog tipa (od 1993. svake treće godine), publikacijama kao što je *Muzejski vodič Južnog Tirola* (1. izdanje 1993. godine, 2. izdanje 1996./97. godine) ili zajedničkom internet-skom portalu muzeja (2001. godine) i drugim jedinstvenim projektima.

Ured za njemačku kulturu stekao je prva iskustva s umrežavanjem 1999.-2000. godine, i to projektom zajedničke promidžbe zemaljskih muzeja, koji su u ono doba još pojedinačno istupali. U sklopu projekta koncipirali su zajednički logotip, uredili štand za sajam slobodnog vremena, objavili zajedničku programsku knjižicu. Ta je djelatnost bila temelj za kasnije udruživanje zemaljskih muzeja pod jedinstvenom upravom. Drugi

sl. 1. Broj muzeja prema godinama otvaranja, 2005.

<sup>1</sup> Brojevi se odnose na posljednji popis stanovništva Južnog Tirola od listopada 2001. godine, što ga je proveo Zemaljski institut za statistiku. Autonomna pokrajina Bolzano-Južni Tirol, Zemaljski institut za Statistiku (nakladnik), priopćenje br. 17, kolovoz 2002.



sl. 2. Sadašnja organizacija muzejske djelatnosti

projekt umrežavanja o kojemu se Zemaljska vlada mjerodavno brinula jest 2003. godine započeto katalogiziranje kulturnih dobara, o čemu će biti riječi u nekim od idućih poglavlja.

### 1.1.1. Razvoj muzejske djelatnosti Južnog Tirola.

Nakon prvih osnivanja muzeja početkom 20. stoljeća, kojim su utemeljeni ponajprije gradski muzeji, sredinom 1970-ih započeo je snažan muzejski pokret u Južnom Tirolu. Osobito se očitovao osnivanjem većeg broja lokalnih – gradskih, seoskih i dolinskih muzeja – s ciljem očuvanja ruralne kulturne baštine. To je 1976. godine dovelo do osnutka prvoga zemaljskog muzeja (Etnografskog muzeja).

Otada je zabilježen ohrabrujuće brz razvoj s neprestanim rastom na području muzejske djelatnosti. Između 1990. i 2003. godine Južni Tirol osnovao je daljnjih šest zemaljskih muzeja, koji su se 2004. godine udružili u jedinstvenu Ustanovu Zemaljski muzeji (Körperschaft Landesmuseen). Od 34 muzeja u 1982. godini njihov se broj do danas udvostručio.

Danas postoji ukupno 80 muzejskih institucija, od kojih se 30-ak njih – privatnih i gradskih – 2004. godine udružilo u Savez muzeja Južnoga Tirola (Südtiroler Museumsverband).

Riječ je, dakle, o prilično recentnom razvoju koji je u posljednjem desetljeću sigurno doživio vrhunac osnivanjem novih zemaljskih muzeja prema europskim standardima. Štoviše, posljednjih se godina dotada nejednak i neplanirani razvoj pokrenuo zahvaljujući udruživanju različitih zemaljskih muzeja u zajedničku ustanovu. Ta je mreža najvećih i najmodernijih muzeja u zemlji nastala 2003. godine radi uštede putem sinergije.

Središnja se uprava, dakle, bavi zajedničkim funkcijama kao što su financije i knjigovodstvo, marketing i odnosi s javnošću, nabava i osoblje.

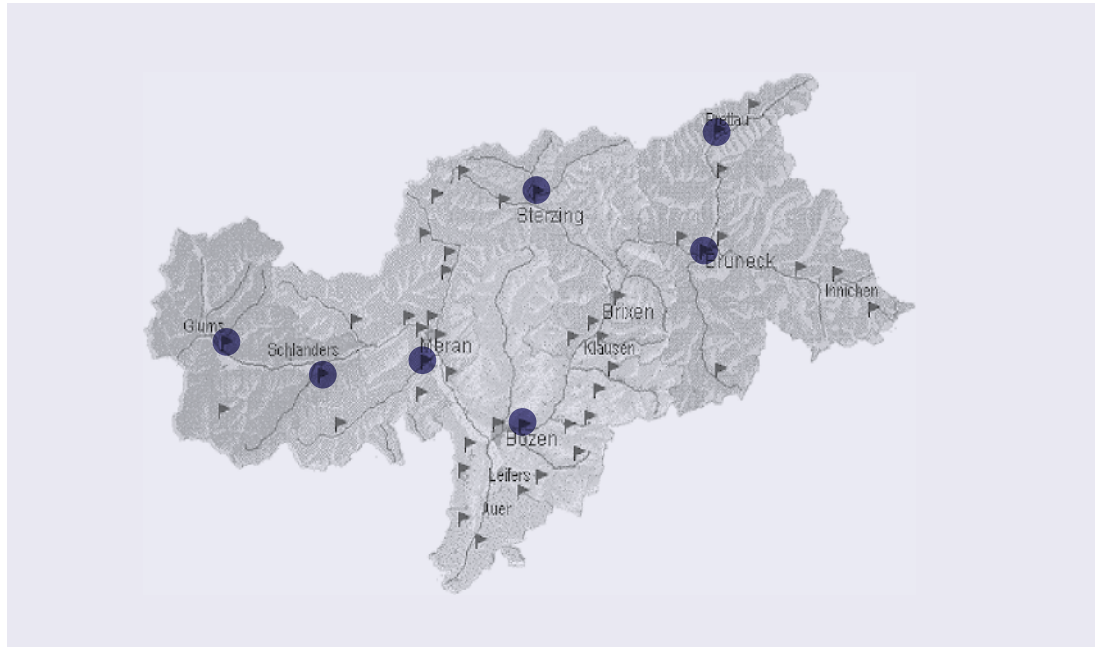
No to je udruživanje vodilo i do neravnoteže muzejske djelatnosti Južnog Tirola.

Velik dio ostalih muzeja reagirao je osnivanjem vlastite mreže 2004. godine, Saveza muzeja Južnoga Tirola. Njihov se broj u međuvremenu popeo na 33, što je nešto više od trećine postojećih muzeja i zbirki. Cilj tog Saveza prije svega je uzajamna potpora i zastupanje zajedničkih interesa kao i suradnja s turizmom, obrazovanje i usavršavanje djelatnika muzeja učlanjenih u Savez.

Međutim, kako ipak svi muzeji nisu pristupili Savezu, u Južnom Tirolu postoji i niz pojedinačnih i neorganiziranih muzeja. Na njihov zahtjev da se koordiniraju dalekosežne inicijative na državnoj razini, dr. Sabina Kasslatter-Mur, odgovorna zemaljska vijećnica za kulturu, osnovala je početkom 2005. godine u spomenutom Uredu za kulturu pri Zemaljskoj upravi Južnog Tirola Službu za muzeje (Servicestelle Museen).

Služba je zamišljena kao mjesto za sve muzeje u zemlji, no pozornost prije svega usmjerava na razvoj slabije opremljenih i manjih muzeja kako bi se smanjile razlike u njihovu razvoju. Teži se umrežavanju i zajedničkom razvoju muzeja. O organizaciji i zadacima Službe još ćemo govoriti u jednome od idućih poglavlja.

**1.2. Polazno stanje.** Danas je muzejska djelatnost Južnog Tirola u gotovo svim dolinama te pokrajine vrlo bogata. Više od 80 muzeja i zbirki nude raznovrsna kulturna dobra (približno milijun predmeta), koja se sadržajno razvrstavaju u četiri velika područja: kulturu, na čemu je i težište, umjetnost, prirodu i tehniku.



sl. 3. Karta muzeja u Južnom Tirolu

Ta je djelatnost do sada potpomagana uglavnom javnim novčanim sredstvima.

Cjelovitim istraživanjem polaznog stanja 2003. godine ispitivana je situacija s muzejima u Južnom Tirolu i dokumentacijski sustav. Analizom je potvrđeno bogatstvo raznovrsnih kulturnih dobara, ali nedostatak dokumentacije brojne građe ili njezina nepotpunost, nedostatna informacijsko-tehnička oprema u otprilike polovice muzeja, nedostatna osposobljenost pri usklađivanju sadržaja i djelovanja te nedovoljna lokalna i regionalna suradnja upućivali su na nove zadatke i izazove.

S prvim ispitivanjem svih muzeja i zbirki Južnog Tirola koje se odnosilo na 2005. godinu na vidjelo su izašla daljnja stajališta o stanju muzejske djelatnosti. Od 66 ispitanih muzeja s njih 48% upravljaju pretežito privatne institucije ili osobe, s 23% okruzi, s 12% autonomna pokrajina Bolzano-Južni Tirol, s 8% crkvene ustanove, a s 9% ostale javne institucije ili ustanove. Zemlja i okruzi pravni su nositelji 35% svih muzeja smještenih u Južnom Tirolu.

Tijekom 2005. godine muzeje je posjetilo 1.172.830 osoba, među njima 2.647 školskih razreda. Prosječna izložbena površina iznosi 876 m<sup>2</sup>; od toga su više od 60% unutarnje prostorije. Organizirana je 281 izložba, objavljeno 106 publikacija kao što su knjige, katalogi i sl. Proteklih pet godina muzejski su fondovi u 63% slučajeva korišteni za znanstvene svrhe.

Muzeji ukupno zapošljavaju 506 osoba. Od njih su 48% volonteri, 30% imaju ugovor na određeno, a 22% na neodređeno vrijeme. Muzeji su pristupačni javnosti u prosjeku 27 sati tijekom pet dana u tjednu.

Financiranje se ostvaruje javnim sredstvima (39%) i prodajom ulaznica (16%). Ostalih 45% čine članarine, donacije, prihodi od stručnih vodstava kroz izložbe,

sponzorski novac, dobit iz trgovina i restorana, prihodi od prava reproduciranja i ostalih prava iz drugih izvora.<sup>2</sup>

Dosadašnja financijska potpora nije dovoljna za održivi razvoj muzejske djelatnosti u Južnom Tirolu. Osim toga, nužni su zajednički temelji za rad muzeja, koji također služe osuvremenjivanju muzeja i podizanju njihova ugleda.

## 2. CILJ

Cilj osnivanja muzejske mreže u Južnom Tirolu među ostalim je i omogućivanje međunarodnog pristupa kulturnim dobrima putem internetskog portala kulturnih dobara. Nadalje, projekt bi trebao podupirati osposobljavanje muzejskih djelatnika za stručne djelatnosti zaštite i prezentacije kulturnih dobara.

Zemaljska vlada Južnog Tirola odlučila je podržati ostvarenje toga cilja potpomažući dva velika projekta:

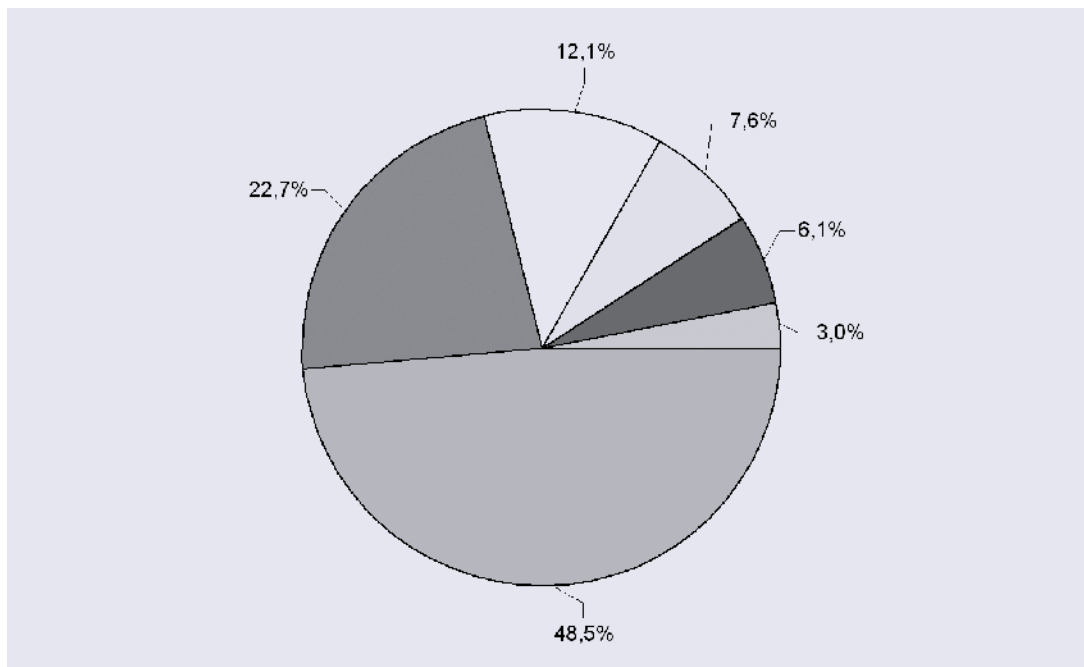
1. katalogizaciju regionalnih kulturnih dobara, odnosno muzejskih zbirki i spomenika. Projekt vode Odjel njemačke kulture i obitelji i Odjel za zaštitu spomenika, a započeo je 2003. godine,
2. službu za muzeje. Ured je utemeljen 2005. godine pri Odjelu njemačke kulture i obitelji.

Dva spomenuta projekta u fokusu su daljnjeg izlaganja.

## 3. PROJEKT KATALOGIZACIJE KULTURNIH DOBARA U JUŽNOM TIROLU

Taj je projekt bio prva inicijativa koja je obuhvatila cijelu zemlju, sve muzeje. Sastanci, razgovori i radne skupine bili su polazište za zajednički razvoj. To je bila prilika da se brojni ravnatelji i djelatnici muzeja prvi put upoznaju. Katalogiziranje kao fizičko umrežavanje sa zajedničkom koncepcijom podataka i platformom za njihovo predstavljanje stvara konkretan temelj za virtualnu mrežu i zajednički muzejski rad koja će se kasnije razraditi u sklopu Službe za muzeje.

<sup>2</sup> Detaljno u knjizi: *Muzeji u Južnom Tirolu 2005.*, Zemaljski institut za statistiku, Autonomna pokrajina Bolzano-Južni Tirol, Zemaljski institut za statistiku (nakladnik), priopćenje br. 21, kolovoz 2006.



- autonomna pokrajina Bolzano 12,1%
- crkvene ustanove 7,6%
- druge javne ustanove 6,1%
- ostali 3%
- privatne institucije 48,5%
- općina 22,7%

sl. 4. Muzeji prema nadležnim tijelima, 2005.

**3.1. Cilj i ciljna skupina.** Cilj projekta je usklađenim prikupljanjem podataka i katalogiziranjem pokretnih i nepokretnih kulturnih dobara pridonijeti očuvanju kulturne baštine Južnog Tirola. Izrada baze podataka kulturnih dobara treba omogućiti pristup kulturnoj baštini. Pri tome se uzimaju u obzir minimalne zakonske odredbe Centralnog instituta za katalogiziranje i dokumentaciju (ICCD – Istituto Centrale per il Catalogo e la Documentazione) talijanskog Ministarstva kulture. Za razmjenu podataka među pokrajinama iznimno je važna kompatibilnost u sadržajnom, jezičnom i informacijsko-tehničkom smislu. Stoga je najmanji zahtjev kojemu teži Južni Tirol, s obzirom na svoju višejezičnost, da u svakome muzeju budu zastupljena barem dva jezika. Projekt je namijenjen ponajprije institucijama i osobama čiji je zadatak evidentirati kulturna dobra. U tome je Zemaljska vlada Južnog Tirola preuzela ulogu pokretanja i financiranja projekta. Javni (zemaljske i gradske institucije), privatni ili crkveni muzeji Južnog Tirola partneri su koji će stručnošću i sadržajima pomoći ostvarenju ciljeva stvaranjem baze podataka kojom će se u konačnici i koristiti. Stvaranjem ponude na sljedećoj je razini projekt usmjeren i prema vanjskim korisnicima, kojima treba omogućiti pristup na trima razinama. To su: znanost i uprava, javnost i gospodarstvo, muzeji i zbirke.

Budući da projekt obuhvaća izgradnju središnje baze podataka na području muzeja i spomenika te stručnu potporu za jedinstvenu katalogizaciju, arhivi i knjižnice zasada su ostavljeni po strani. No kako se provodi umrežavanje, postoji preduvjet za kasnije povezivanje.

**3.2. Organizacija projekta.** Naručitelj projekta je Zemaljska vlada Južnog Tirola. Nositelji projekta su Odjel njemačke kulture i obitelji te Odjel za zaštitu spomenika, čiji voditelji čine Upravni odbor. Dvije

referentice voditeljice su projekta, a projektni tim i radne skupine zaduženi su za provedbu. U radnim skupinama ponajprije su zastupljeni veći muzeji – iz tzv. skupine vodećih muzeja, koji, s obzirom na njihovo stručno znanje i djelotvornu suradnju, znatno pridonose cijelom projektu. Tehničku potporu projektu daju Odjel za informatiku Zemaljske vlade Južnog Tirola i tvrtka Informatik AG, a stručnu pomoć i jedan vanjski stručnjak s dugogodišnjim iskustvom na području informatizacije kulturne baštine.

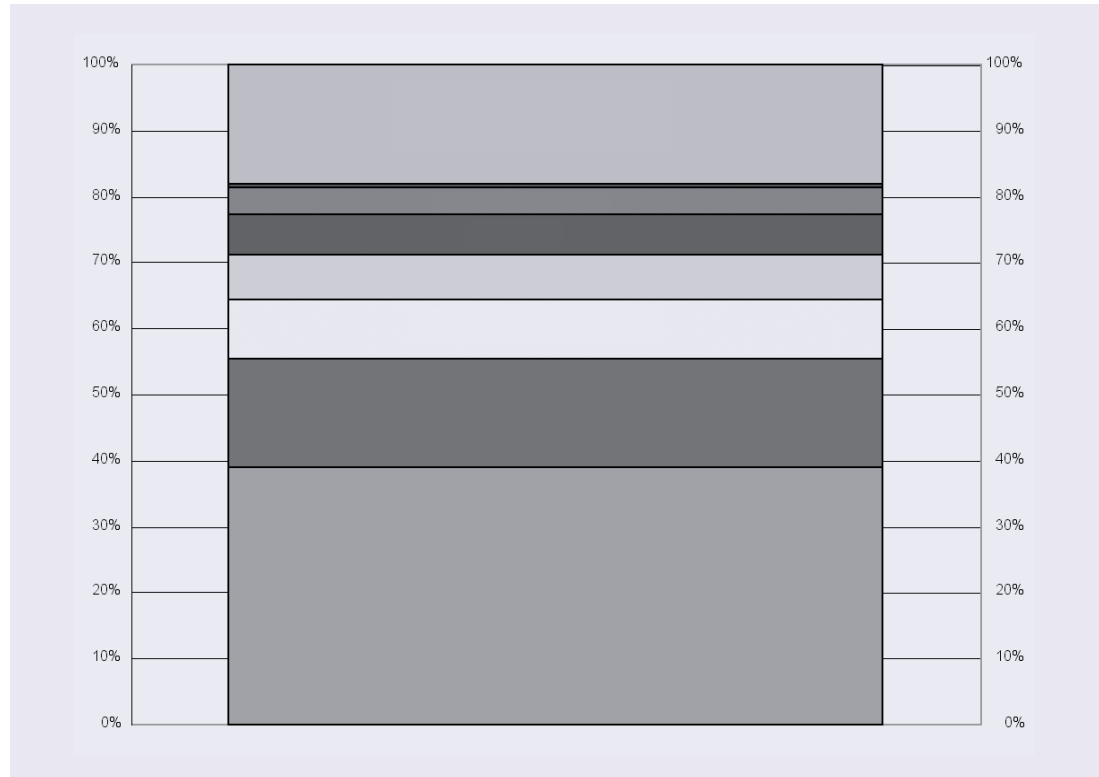
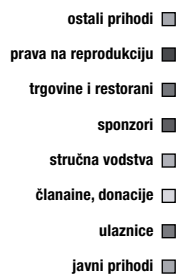
Rezultate redovito provjerava stručno savjetodavno tijelo.

Projekt obuhvaća pet razvojnih stupnjeva: ispitivanje stvarnog stanja, izradu nacrtu planiranih zadataka, nabavu softvera za katalogiziranje, a odmah zatim ostvarenje i izradu baze podataka kulturnih dobara. Započet je sredinom veljače 2003. godine i planirano je da traje do kraja 2005., dakle tri godine. No odgađanja u nabavi softvera produljili su ga do 2007. godine.

**3.3. Djelatnosti.** U ovom će poglavlju biti riječi o razradi pojedinačnih radnih paketa i djelatnostima koje su od 2003. godine postupno započete i do sada ostvarene.

**3.3.1. Istraživanje stvarnog stanja.** Kako bi se opsežno istražilo početno stanje, pročena je situacija s muzejima Južnog Tirola i njihov dokumentacijski sustav. Početkom projekta polazno je stanje bilo obilježeno neujednačenom dokumentacijom, utemeljenom na starijim iskustvima i s vrlo malo elemenata modernih standarda. Samo je oko 50% muzeja imalo računalo.

**3.3.2. Izrada koncepta planiranih zadataka.** Na osnovi istraživanja izrađen je koncept s nacrtom standardiziranog postupka budućeg katalogiziranja. Zahtjevi su



sl. 5. Financiranje muzeja u Južnom Tirolu, 2005.

podrazumijevali minimalnu specifikaciju za dokumentaciju predmeta i odgovarajućega radnog procesa, pri čemu su se uzimale u obzir različitosti muzeja. Zahtjev za softverom temeljio se na međunarodnim standardima, o čemu se raspravljalo s "vodećim muzejima", a zahtjev je uspoređen sa suvremenim trendovima u informacijskoj tehnologiji na području informatizacije kulturne baštine (primjerice, s distribuiranim funkcijama pretraživanja na temelju podatkovnih elemenata Dublin Corea).

**3.3.3. Nabava softvera za katalogiziranje.** Specifikacija zahtjeva za ostvarenje planiranog cilja bio je temelj za natječaj objavljen u cijeloj Europi u svibnju 2005. godine. Izvođač je izabran 2006. – to je tvrtka Adlib Information System iz Nizozemske i njezin softver Adlib.

U specifikaciji zahtjeva definirana su dva stupnja implementacije: bazični sustav za manje muzeje te sustav za upravljanje zbirakama koji mora udovoljiti zahtjevima zemaljskih muzeja. Predviđeno je središnje instaliranje sustava kod jednog tehničkog partnera, a svaki bi muzej putem interneta imao pristup podacima. Uz pomoć sučelja osiguran je i prijenos podataka prema starim sustavima i iz njih, koji se u nekim muzejima i dalje upotrebljavaju i nisu zamijenjeni novima.

Modul za pretraživanje podataka o predmetima svih muzeja, utemeljen na metapodatkovnim elementima Dublin Corea (15 polja), omogućit će da kulturna dobra Južnog Tirola postanu internetski dostupna javnosti. Kad se uzmu u obzir svi muzeji, procjenjuje se da će sustav obuhvatiti do milijun opisa predmeta iz različitih struka i disciplina, ponajprije s područja arheologije, umjetnosti, prirode i tehnike.

#### 3.3.4. Standardizacija podataka (kontrola nazivlja).

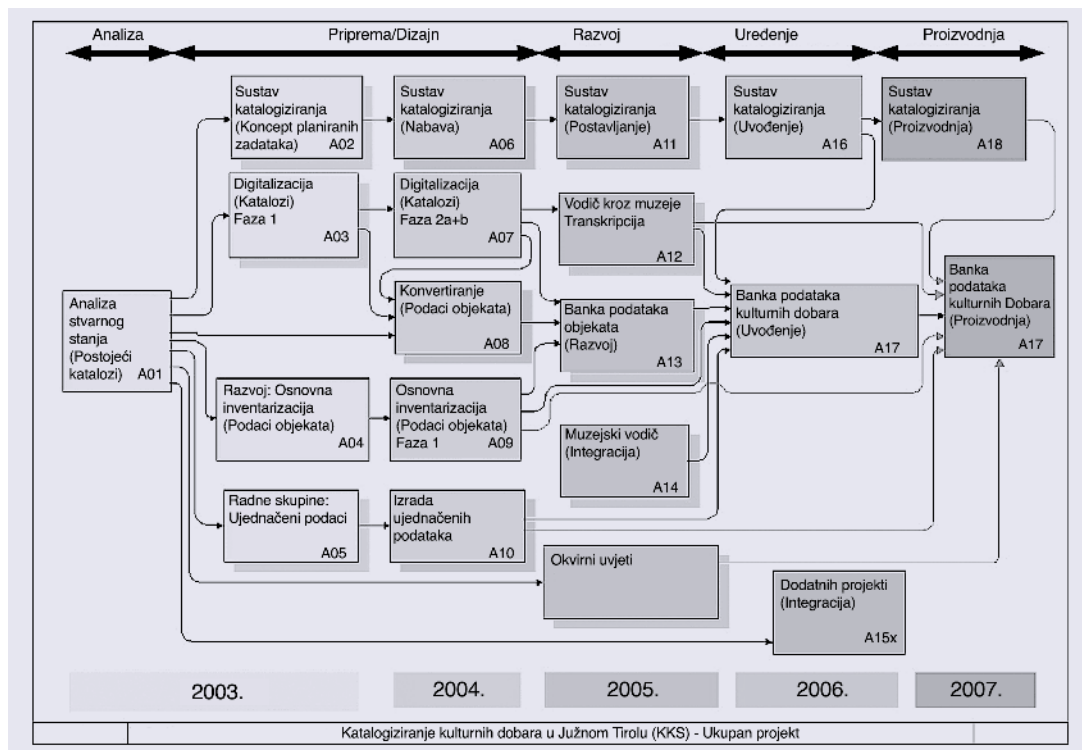
Kako bi katalogizacija bila poduprta terminološkom kontrolom i kako bi se omogućio harmoniziran pristup svim predmetima bez obzira na strukovnu pripadnost, potrebna je standardizacija podataka. Riječ je prije svega o sljedećim temama: nazivima mjesta, osoba i ustanova, materijalima i tehnikama, mjerama, ikonografiji, ključnim riječima.

Na redovitim sastancima i suradnjom unutar radne skupine uslijedila je izrada rječnika. Koliko god je bilo moguće, na osnovi međunarodnih rječnika razvijano je zajedničko nazivlje, upotrebljivo i valjano za Južni Tirol, prilagođeno tamošnjim potrebama, koje je u idućem koraku prevedeno i na talijanski kako bi se zajamčila dvojezičnost.

#### 3.3.5. Osnovna inventarizacija muzejskih predmeta.

Prilikom istraživanja stvarnog stanja mali su muzeji iskazali osobito zanimanje za neposredni početak sustavne inventarizacije muzejskih predmeta, tj. za razvoj i uvođenje minimalnih standarda za katalogiziranje kulturnih dobara Južnog Tirola uz pomoć odgovarajućeg instrumentarija za jednostavnu inventarizaciju. Taj minimalni standard omogućuje jednoznačnu identifikaciju i brzo pronalaženje predmeta. Osim toga, omogućuje i upis podataka o nabavi, vrijednosti predmeta i dr.

Na temelju nacionalnih i međunarodnih smjernica izrađena je zajednička shema za inventarizaciju najvažnijih predmeta: za kulturno-povijesne i umjetničke predmete, arheološku i prirodoslovnu građu, tiskanu



sl. 6. Plan djelatnosti 2003. - 2007. godina

građu, arhivsko gradivo i audio-vizualne medije (filmove, fotografije, tonske snimke).

### 3.3.6. Usklađivanje podataka i izgradnja baze podataka o predmetima.

Za unos u jedinstveni softver za katalogiziranje bilo je nužno pripremiti postojeće podatke iz elektroničkih muzejskih kataloga. Nepodudarni su se podaci prilagođivali novoj strukturi, pročišćen je sadržaj, preoblikovani podaci. Tako usklađeni, služili su kao temelj za pripremu i dopunu normiranih podataka te za primjenu i testiranje novog softvera.

Iz takvog je usklađivanja proizašla baza podataka o predmetima, koja u zajedničkoj relacijskoj bazi sadržava stare podatke "vodećih muzeja" u standardiziranom obliku.

U idućem stupnju proširenja baze 2007. godine preuzet će se i podaci ostalih muzeja obuhvaćenih projektom.

### 3.3.7. Digitalizacija kataloga na papiru.

Daljnje područje pripremnog stadija odnosi se na digitalizaciju starih kataloga "vodećih muzeja", u opsegu od 35.000 stranica. U sklopu tog dijela projekta bilo je više ciljeva. Kao prvo, bilo je važno očuvati stare muzejske kataloge kao kulturna dobra i učiniti pristupačnim postojeće sadržaje. Time će se zaštititi i originali, koji više neće biti stalno traženi – digitalne će stranice biti baza za dokumentaciju predmeta starijih inventara, koji još nisu elektronički zapisani. One su dio vodiča kroz zbirke čija je izrada započeta u lipnju 2005. godine.

**3.3.8. Izrada vodiča kroz zbirke.** U prvoj fazi izrade planiranog internetskog portala za bazu podataka o

kulturnim dobrima treba sastaviti *Vodič kroz zbirke* Južnog Tirola, koji će kasnije biti dopunjen virtualnim katalogom sa podacima o svim predmetima za koje će muzeji dopustiti objavljivanje.

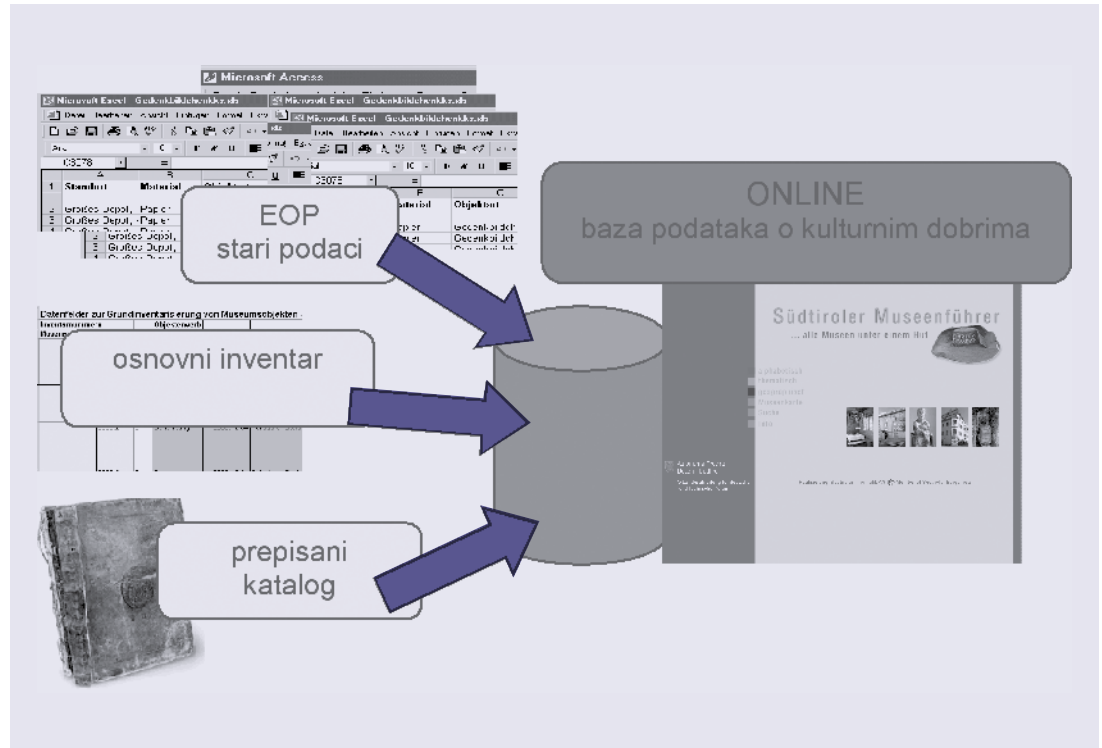
Vodič kroz zbirke bit će dopuna postojećemu vodiču kroz muzeje ([www.provinz.bz.it/museenfuehrer](http://www.provinz.bz.it/museenfuehrer)), a korisniku će nuditi informacije o veličini, sadržaju i detaljima određene zbirke te odgovarajući katalog.

**3.3.9. Izgradnja portala kulturnih dobara.** Krajnji cilj projekta katalogizacije predviđa izgradnju internetskog portala kulturnih dobara kao virtualnog kataloga, koji sadržava bazu podataka o predmetima, ali i vodič kroz muzeje te vodič kroz zbirke. Uz to, cilj projekta je ponuditi i druge informacije kao što su kalendar događanja, online trgovina svih muzeja te središnji informacijski punkt koji bi posluživala Služba za muzeje. Za definiranje tih usluga, pitanja autorska prava, ugovore s novim partnerima i internetsku ponudu predviđeno je stvaranje ili prilagođavanje pravnoga i organizacijskog okvira.

## 4. SLUŽBA ZA MUZEJE

**4.1. Osnivanje Službe za muzeje.** Daljnji korak u projektu je osnutak stalne ustanove koja će osigurati da postignuti rezultati budu trajno dostupni. Potrebno je postojanje mjesta iz kojega će se djelatnosti pratiti i usklađivati i nakon službenog završetka projekta. Još krajem 2004. godine pri Službi za kulturu njemačkoga kulturnog odjela osnovana je Služba za muzeje, koja je započela raditi<sup>9</sup>. siječnja 2005. godine.

Osim za katalogiziranje kulturnih dobara, Služba je nadležna za sva pitanja vezana za muzeje.



sl. 7. Koncept podataka

**4.2. Cilj i ciljna skupina.** Cilj Službe je koncipiranje i izgradnja muzejske mreže koja potiče pristup kulturnim dobrima Južnog Tirola i podupire muzeje u zaštiti i prezentaciji njihovih zbirki. Uz stručnu, tehničku i financijsku potporu nudi program usavršavanja izrađen prema potrebama muzeja, suradnju s lokalnim i međunarodnim stručnjacima i odborima te veću zastupljenost u javnosti. Daljnji su zadaci izrada muzejskoga plana Južnog Tirola, koordinacija pilot-projekata, održavanje internetske platforme i poticanje suradnje među muzejima.

Ostvarivanje spomenutih mjera podijeljeno je u tri faze. Pripreme se započele 2005. godine, a do 2007. bit će srednjoročno proširene i poboljšane. Dugoročno planiranje predviđa učvršćivanje i dogradnju izgrađenih struktura i programa do 2010. godine.

**4.3. Organizacija i struktura.** Služba za muzeje dio je Zemaljske uprave Južnog Tirola, a djeluje u sklopu Službe za kulturu njemačkoga kulturnog odjela, u čije područje djelovanja pripadaju muzeji. U Službi su zaposlene dvije osobe. Tijekom 2007. godine bit će otvoreno još jedno radno mjesto.

**4.4. Djelatnosti.** U ovom će poglavlju biti riječi o djelatnostima Službe, koje su od 2005. godine pretežito ostvarivane radi umrežavanja.

#### 4.4.1. Razvojni plan za područje muzeja Južnog Tirola.

Razvojni plan višegodišnji je projekt koji će se provoditi u pet koraka. Služi usmjeravanju, povezivanju i osposobljavanju muzeja, a ubuduće bi trebao služiti i kulturnoj

politici, kao temelj i pomoć pri odlučivanju vezanom za razvoj i potporu muzejske djelatnosti. Na prvom je mjestu zajednički razvoj svih muzeja Južnog Tirola u sklopu demokratskog postupka od dna prema vrhu (*bottom up*) i uz pomoć vanjskog voditelja.

#### 1. korak: Temeljna načela (izjava o poslanju)

Pojam *muzej* nije dovoljno detaljno definiran, što dovodi do nekontroliranog rasta sličnih institucija. Stoga su 2006. godine u suradnji s muzejima, napisane smjernice za izradu izjave o poslanju i razvojnog koncepta koji će dati odgovor na pitanja tipa *Što su muzeji? Koje zadatke imaju?*

U sklopu *1. dana muzeja Južnog Tirola* 2005. godine muzeji su preispitali vlastitu sliku o sebi i u više radnih skupina raspravljali o ciljevima zajedničkog rada.

Naposljedku je izabrana i redakcijska skupina kako bi se dogovoreni ciljevi oblikovali u pisani oblik. O nacrtu teksta raspravljalo se na sastancima u više okruga i ispravljen je. Na jednome od sastanaka donesen je i prijedlog konačne verzije dokumenta. Ta su načela u pismenom obliku podijeljena svim muzejima u prigodi *2. dana muzeja Južnog Tirola* 2006. godine.

Temeljna načela započinju problematikom različitih funkcija zbirki i muzeja.<sup>3</sup>

Daljnjih pet poglavlja obuhvaća najvažnije smjernice za odgovoran i profesionalni muzejski rad. Odnose se na poslove i usluge muzeja te na njihovo komuniciranje, postupanje s resursima, osnove organiziranja i upravljanja. Također se bave unutarnjom suradnjom i komunikacijom te odnosima muzeja s politikom i upravom.

3 Zbirke su kulturne institucije otvorene za javnost koje skupljaju, osiguravaju i čuvaju materijalna i nematerijalna kulturna svjedočanstva. Trajno su karaktera i imaju definirane ključne teme i ciljne skupine.

Muzeji su, pak, kulturne institucije otvorene za javnost, koje, osim zadaća zbirki, maju i ulogu mjesta javnog sastajanja, a aktivno se bave dokumentiranjem i istraživanjem ili pak svoje predmete stavljaju na raspolaganje za istraživanja. Kontinuirano se, kao obrazovne institucije i institucije slobodnog vremena, koriste širokom paletom komunikacijskih metoda (izložbe, predavanja itd.).



Programom usavršavanja tijekom prvog polugodišta 2007. godine muzeji će dobiti i priliku za bolje upoznavanje s tim načelima.

## **2. korak: Izrada standarda kvalitete**

U drugom koraku namjera je poticati muzeje i njihov ciljani razvoj poboljšanjem kakvoće i uvođenjem standarda muzejskog rada. Početak tog dijela posla predviđen je za jesen 2007. godine. Vremenski tijek još nije utvrđen, a utvrdit će se prema potrebama muzeja.

### **Daljnji koraci**

3. korak: Izrada sustava koji bi trebao jamčiti kvalitetu.

4. korak: Prilagođivanje standarda i ispitivanje kvalitete putem audit postupka.

5. korak: Prilagođivanje formalnih pravila i općih uvjeta planu koji jamči kvalitetu.

**4.4.2. Događanja.** Koordinacija zajedničkih događanja, primjerice obilježavanja Međunarodnog dana muzeja ili Duge noći muzeja, važna je djelatnost za umrežavanje muzeja. Pri tome Služba za muzeje preuzima ulogu glavnog koordinatora i promotivnim i komunikacijskim mjerama za cijelu zemlju podupire inicijative te pomaže pri uspostavljanju kontakata s mogućim sponzorima posebnih akcija.

Muzejski dan Južnog Tirola, koncipiran kao stručni radni skup, važna je polazna točka za uzajamno upoznavanje, razmjenu informacija i raščlanjivanje teškoća muzejske svakodnevice.

**4.4.3. Usavršavanje.** Plan za stručno usavršavanje tijekom 2005./2006. godine predviđa niz tema povezanih s uvođenjem novog softvera. Radionice na ostale teme planirane su tijekom 2007. godine i ponajprije bi trebale pridonositi produbljivanju temeljnih načela muzejske djelatnosti (v. toč. 4.4.1.).

**4.4.4. Odnosi s javnošću i reklamiranje.** U sklopu pojedinačnih navedenih poslova i djelatnosti, muzeji Južnoga Tirola već su se više puta zajednički uspješno predstavili javnosti. Daljnje mjere i ciljne akcije sa svrhom što sveobuhvatnijeg upoznavanja javnosti s vlastitim aktivnostima i privlačenja pozornosti te unaprjeđenja opće javne slike izradit će se i ostvariti tijekom sljedećih godina. Informacije o muzejima od 2001. godine mogu se naći na internetskom portalu muzeja na adresi [www.provinz.bz.it/museenfuehrer](http://www.provinz.bz.it/museenfuehrer) i u tiskanom obliku, u knjižici *Muzeji u Južnom Tirolu*, izdanoj 2006. godine na tri jezika. Radi što bolje razmjene informacija među muzejima Južnoga Tirola, Služba za muzeje svaka dva mjeseca objavljuje okružno pismo pod nazivom *Museumsnews (Muzejske novosti)*, a od siječnja 2007. godine Služba se predstavlja na vlastitoj internetskoj stranici ([www.provinz.bz.it/museen](http://www.provinz.bz.it/museen)).

**4.4.5. Suradnja.** Radi njegovanja nadregionalne suradnje, Služba za muzeje je od 2005. godine članica

Talijanskoga nacionalnog odbora ICOM-a i sudjeluje na različitim nacionalnim i regionalnim savjetovanjima. Uz to, Služba preuzima posredničku ulogu između Nacionalnog odbora i muzeja Južnog Tirola. Za bolje umrežavanje svojih muzeja i ostalih muzeja na njemačkome govornom području, Služba se 2006. godine učlanila u Njemačko muzejsko udruženje (DMB). Od 2004. godine Južni Tirol je aktivno uključen u stručnu skupinu Dokumentacija pri DMB-u te predavanjima i izvješćima daje uvid u tekuće projekte svojih muzeja. Na lokalnoj i regionalnoj razini dogovaraju se godišnji planovi i zajednički ostvaruju različiti projekti s dva muzejska udruženja – s Ustanovom Zemaljski muzeji Južnog Tirola i s Muzejskim savezom Južnoga Tirola. To pridonosi boljem usklađivanju vlastitih djelatnosti na muzejskoj sceni.

**4.4.6. Institucionalizirana djelatnost.** Osim financijskih poticaja, Služba za muzeje daje savjetodavne usluge te obilazi muzeje. Time se prije svega razmatraju pitanja vezana za osnivanje muzeja, oblikovanje i opremanje prostora za izložbe i projekte.

## **5. POGLED U BUDUĆNOST**

Na kraju tog dugoročnog procesa stoji vizija dobro organiziranoga, raznorodnoga i vrlo aktivnog muzejskog sektora u Južnom Tirolu, koji je čvrsto usidren u europsku muzejsku mrežu. Pristup kulturnoj baštini Južnoga Tirola unaprijeđen je umrežavanjem muzeja i njihovih djelatnika te potporom zaštiti i stručnom prezentacijom muzejske građe. Zajedničke smjernice i niz usluga pridonose stručnom razvoju i učvršćuju mrežu. Financiranje se temelji na današnjim standardima kvalitete, a pravna osnova također odražava suvremeni pristup.

## **Literatura**

1. Popis stanovništva 2001. godine, prebrojavanje triju jezičnih skupina u pokrajini Bolzano-Južni Tirol, Autonomna pokrajina Bolzano-Južni Tirol, Zemaljski institut za statistiku (nakladnik), priopćenje br. 17, kolovoz 2002..
2. *Muzeji u Južnom Tirolu 2005. godine*, Autonomna pokrajina Bolzano-Južni Tirol, Zemaljski institut za statistiku (nakladnik), priopćenje br. 21, kolovoz 2006.
3. *Načela razvojnog koncepta za zbirke i muzeje Južnog Tirola*, Autonomna pokrajina Bolzano-Južni Tirol, Odjel njemačke kulture i obitelji (nakladnik), studeni 2006.

Primljeno: 26. veljače 2007.

Prijevod s njemačkog jezika: Ivanka Jagec

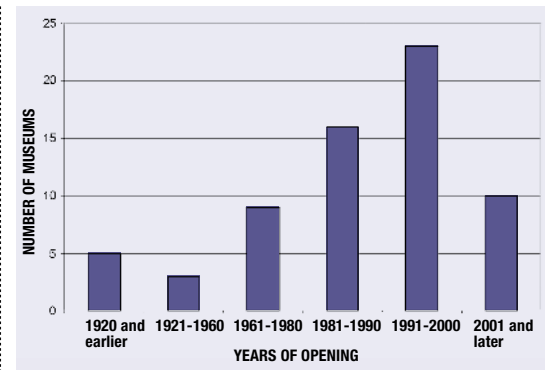
.....  
 .....  
 .....  
 .....  
 .....  
 .....

## CREATION OF A MUSEUM NETWORK IN SOUTH TYROL

dr. ALEXANDRA PAN □ Service stelle Museen – Amt für Kultur – Abteilung Deutsche Kultur und Fmiilie, head of the cultural poperties of south Tyrol cataloguing project, Italy (Autonomous Region of South Tyrol)

South Tyrol is located in the Alps in northern Italy. The Autonomous Province of Bolzano-South Tyrol has an area of 7,400 sq. km., 116 municipalities and a population of 460,000 <sup>1</sup>. The population comprises three ethnic groups; almost two thirds have German as their mother tongue and just over a quarter Italian, while Ladin – a Rhaeto-Romance language – is spoken by a minority ethnic group comprising less than five percent of the population. With the establishment of regional self-administration in South Tyrol, the first cultural law for the protection of minorities there was introduced in 1958. In addition to administrative authority, South Tyrol has also enjoyed legislative autonomy in a variety of fields since 1972, including culture, preservation of ancient monuments, archives and museums.

Figure 1. Museums by years of opening - 2005



museums, and to support private collections where that is in the public interest.

### 1 THE FRAMEWORK

#### 1.1 Historical overview

The transfer of state responsibility for museums, collections and works of art to the South Tyrolean provincial authority in 1972 made it possible for the South Tyroleans to take the necessary measures to protect and promote their cultural goods. In the framework of its legal mandate, the South Tyrolean Provincial Government has since been directly responsible for administering and promoting the preservation of ancient monuments and museums. In view of the fact that, historically speaking, the region's cultural heritage was primarily a product of the German and Ladin ethnic groups, this responsibility was vested in the Department of German Culture within the South Tyrolean provincial authority, which today administers South Tyrol's museums through the Office of Culture.

Museums were first made the subject of provincial legislation in 1988, in Provincial Law no. 38, which is mainly focussed on support for museums; the South Tyrolean Provincial Government promotes the establishment of museums that are of value for South Tyrol and supports them regardless of whether they are run by public authorities, associations or private individuals.

The Museums Act empowers the Provincial Government to take measures relating to museums in general, to purchase valuable objects and loan them to individual

The act defines museums as facilities that collect, preserve and exhibit material that is relevant in the fields of history, the history of art or natural science. Funding is only available for museums and collections that are in the public interest, are accessible to the public and have regular opening hours. The act also provides for the establishment of a Board, containing political representatives of the three ethnic groups, the municipalities and the museums themselves. In its subsidy guidelines, the Board stipulates that funding can only be made available to museums that are of international, region-wide, district-based or local importance. Such funding is limited to a maximum of 80% of recognised expenditures.

On the basis of the Museums Act, the South Tyrolean Provincial Government assigns about 50% of this budget item to the provincial authority's own "South Tyrolean Provincial Museums". Approximately 35 museums run by public and church authorities and private individuals also receive subsidies for their ordinary and extraordinary activities or for capital spending projects. That accounts for a further 45% of the annual museum budget. The remaining five percent is made available to the provincial administration for its general museum and region-wide initiatives. These funds are allocated to major exhibitions like the cross-border Tyrol Exhibitions, which have been held every three years since 1993, publications like the *Guide to the Museums of South Tyrol* (1<sup>st</sup> edition 1993, 2<sup>nd</sup>

<sup>1</sup> The figures are based on the last census for South Tyrol conducted by the Provincial Statistics Office in October 2001. Autonomous Province of Bolzano-South Tyrol, Landesinstitut für Statistik (publ.), Mitteilungsblatt Nr. 17, August 2002.

PM - Provincial Museum  
 MM - Municipal Museum  
 DM - Diocesan Museum  
 VM - Village Museum  
 AM - Association Museum  
 PrM - Private Museum  
 LM - Little Museum

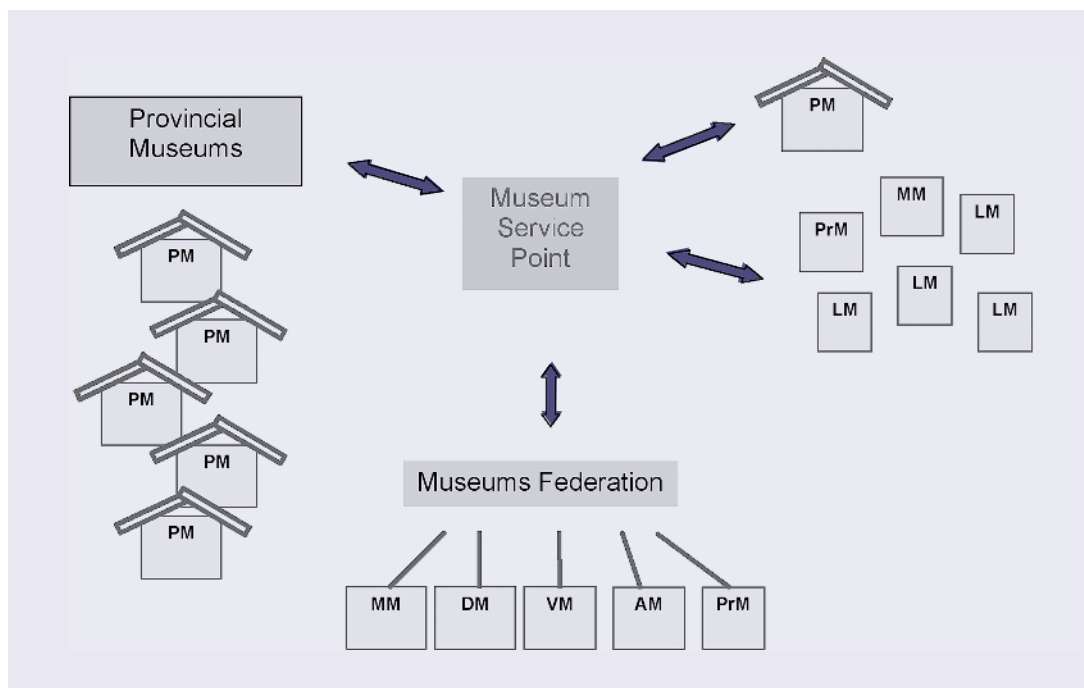


Figure 2. Current organisational structure of museums in South Tyrol

edition 1996/97), South Tyrol's museums Internet site (2001) and other specific projects. The Office of German Culture took its first steps in networking in 1999-2000 with a project targeted at joint marketing for provincial museums, which previously had each worked in isolation. Activities included the creation of a logo, running a stand at a leisure trade show and publication of a joint brochure. This work prepared the ground for the subsequent decision to combine the various provincial museums under a common management structure. Another network project in which the Provincial Government is a major source of support is the project begun in 2003 to catalogue the region's cultural goods, which is dealt with below.

**1.1.1 The development of museums in South Tyrol**

After the first – mainly municipal – museums had been founded at the beginning of the 20<sup>th</sup> century, a strong museum movement developed in South Tyrol in the mid-1970s and a large number of local museums – in the various towns, villages and valleys – were established with the objective of preserving rural cultural goods. It also led to the foundation of the first provincial museum (Museum of Ethnology) in 1976. Since then South Tyrol has seen fast and continued growth and very rapid developments in the field of museums. From 1990 to 2003 the South Tyrolean provincial authority also opened six more provincial museums, which were combined to form a single administrative unit in 2004. From 1982 to the present day, the number of museums in South Tyrol has doubled. The total currently stands at around eighty, about thirty of which – both private and municipal museums – joined forces in 2004 to form the Federation of South Tyrolean Museums ("Südtiroler Museumsverband").

We are therefore talking about a relatively recent development, culminating in the last decade in the establishment of new provincial museums to European standards. In the last few years this spontaneous and heterogeneous style of development has undergone a transformation with the combination of the various provincial museums into a single organisational unit. The result of this measure, which was taken in 2003 in order to achieve savings through synergies, is a network of the region's biggest and most modern museums with a central administration that now handles shared functions like finance and accounting, marketing and public relations, acquisitions and personnel. On the other hand, this museum merger also led to an imbalance among the various players on the South Tyrol museum scene, and in 2004 the majority of the other museums created their own museum network, namely the Federation of South Tyrolean Museums. This organisation now represents 33 museums, slightly more than one third of the current total of museums and collections. In addition to the basic objective of providing mutual support and representing members' interests, the Federation also collaborates with the tourist trade and is active in the field of continuous education and training for museum staff.

Not all the museums have joined the Federation of South Tyrolean Museums, however, and South Tyrol still has a number of individual museums with no affiliations at all. In response to the wishes expressed by the museums for co-ordination of general and region-wide initiatives, Dr. Sabina Kasslatter-Mur, Provincial Minister of Culture, established a Museum Service Point within the Office of Culture at the beginning of 2005. The Service Point is a clearing house for all the museums

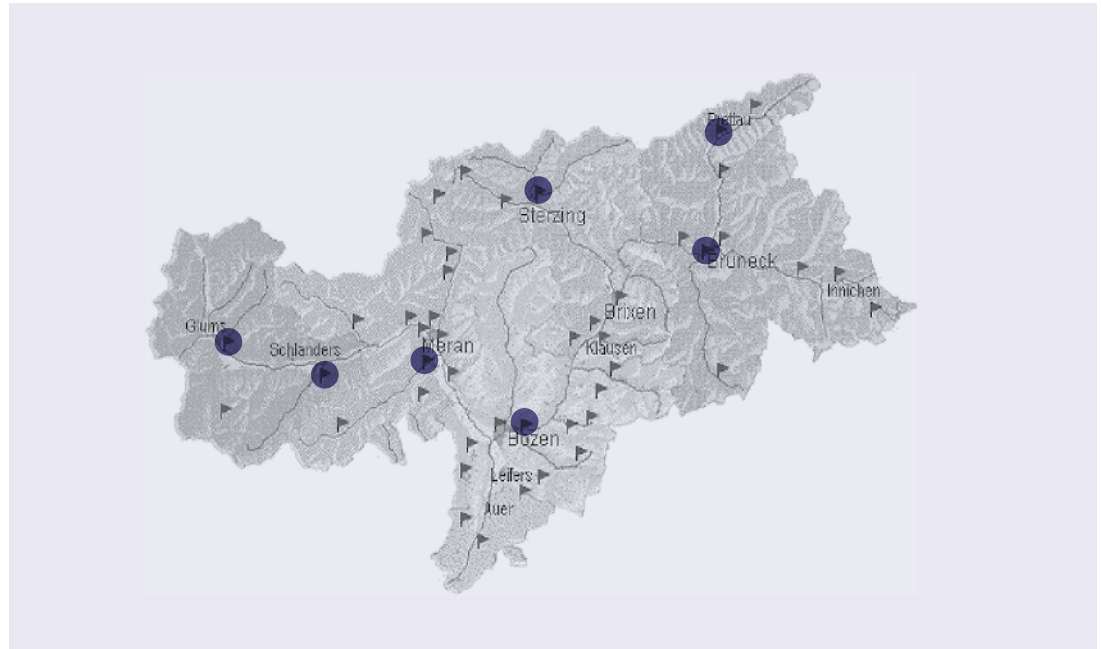


Figure 3. Museum map: Museums in South Tyrol

in the province but it has a main focus on support for the smaller and less well equipped museums so as to counteract pronounced differences in their developmental levels. It seeks to foster networking between the museums and promote their combined development. The structure and tasks of the Museum Service Point are discussed below.

### 1.2 Point of departure

This rich and varied array of museums in South Tyrol covers practically the whole of the province. The total of more than eighty museums and collections constitutes an impressive wealth of cultural goods (approx. 1 million objects) relating to four main themes: to culture, which is also the main focus, art, nature and technology. So far, this extensive offering has largely been funded by the public authorities.

In 2003 a full investigation was performed into the condition of South Tyrol's museums and their documentation systems. The analysis confirmed the wealth and variety of the cultural goods involved but at the same time revealed a number of tasks and challenges deriving from the incomplete or lacking documentation of many inventories, the absence of modern IT tools in about half the museums, poor co-ordination at the level of content and activities, and the lack of co-operation at the local and provincial levels.

An initial survey of all South Tyrolean museums and collections for 2005 revealed further details with regard to the South Tyrolean museum scene; of the 66 museums included in the survey, 48% are primarily administered by private individuals or organisations, 23% by municipalities, 12% by the Autonomous Province of Bolzano-South Tyrol, 8% by church organisations, and 9% by other public bodies. The provincial

authority and the municipalities are responsible in law for 35% of all museums in South Tyrol.

In the course of 2005 1,172,830 persons paid a visit to a museum, including 2,647 school classes. The average exhibition space is 876 sq. m., and more than 60% of the total is covered. 281 exhibitions were held and 106 publications (books, catalogues, etc.) produced. In the last five years 63% of all use of the inventories has served scientific purposes.

The museums have a total staff of 506. 48% of the total are volunteers, 30% have a limited contract of employment and 22% an open-ended contract. Museums are open to the public five days a week for about 27 hours on average.

Thirty nine per cent of museum funding is public money, 16% comes from the sale of tickets, and the remaining 45% consists of membership fees, donations, revenues from guided tours, sponsorship money, revenues from retail sales, catering services, reproductions and similar rights, and other sources.<sup>2</sup>

The financial support provided to date is insufficient to ensure the sustainable development of South Tyrol's museums. In addition, a common basis is needed for museum work in the province, in order also to upgrade the museums and support their management.

## 2 - OBJECTIVE

The goal is to build up a museum network in South Tyrol and provide international access to the region's cultural goods through a dedicated Internet site. The project is also designed to help museum personnel to acquire the qualifications they need for professional standards of work in the preservation and presentation of cultural goods.

<sup>2</sup> In: Museen in Südtirol 2005, Provincial Institute of Statistics, Autonomous Province of Bolzano-South Tyrol, Landesinstitut für Statistik (publ.), Mitteilungsblatt Nr. 21, August 2006

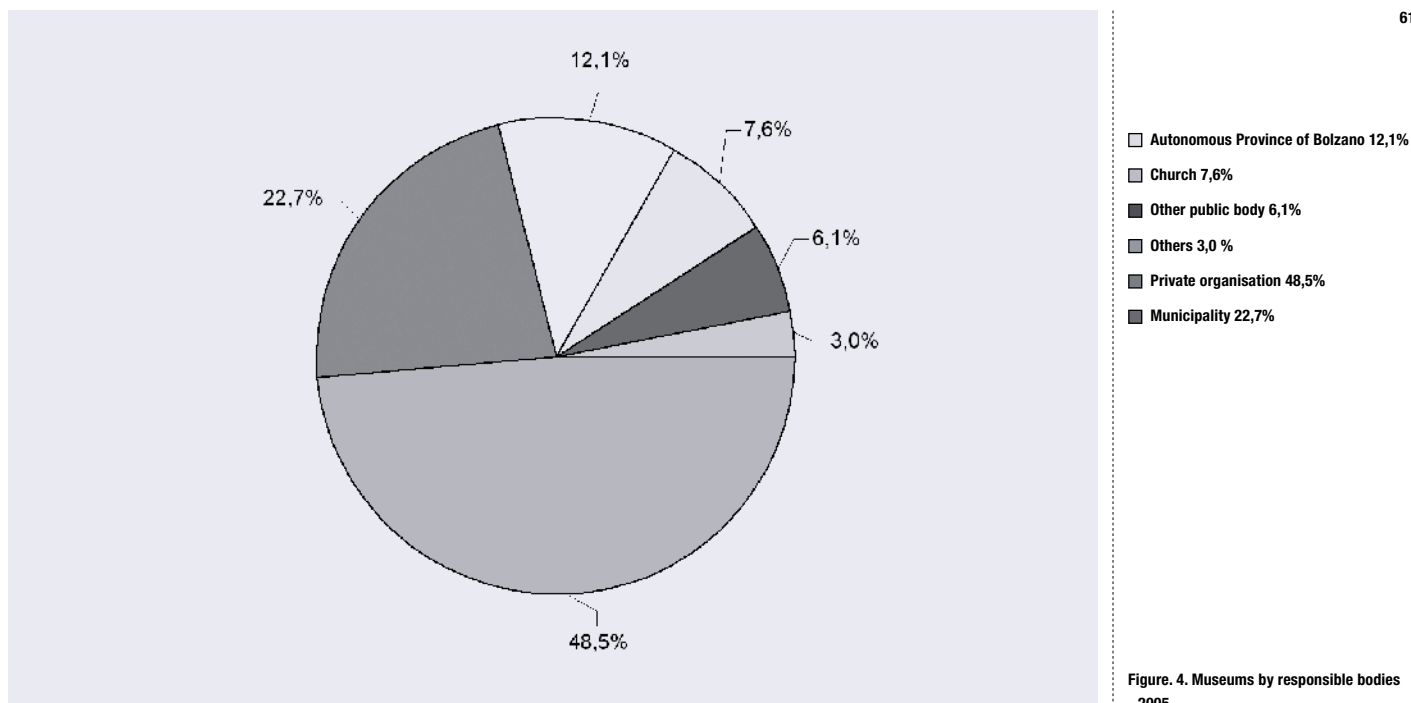


Figure 4. Museums by responsible bodies - 2005

The South Tyrolean Provincial Government has decided to support this objective with the help of the following two major projects:

1. A project to catalogue the region's cultural goods, i.e. museum collections and ancient monuments. The project, which was launched in 2003, is being handled by the Department of German Culture and the Family and the Department for the Preservation of Ancient Monuments.

2. The Museum Service Point. This office was opened in the Department of German Culture and Family in January 2005.

These two projects form the focus of the rest of this report.

### 3 - PROJECT TO CATALOGUE THE CULTURAL GOODS OF SOUTH TYROL

This project was the first region-wide initiative to be targeted at all museums. Meetings and working groups formed the point of departure for a co-ordinated approach to future development. The work gave many museum operators and their personnel a first opportunity to get to know one another. As a physical network with a common data concept and presentation platform, the cataloguing project provides a real foundation for a virtual network and for joint museum work that will be further upgraded in the framework of the Museum Service Point at a later date.

#### 3.1 Objective and target group

The objective of the project is to make a contribution to the preservation of South Tyrol's cultural heritage through a harmonised system of data capture and

cataloguing for the region's movable and immovable cultural goods. The establishment of a cultural goods database will facilitate access to South Tyrol's cultural heritage. The project is being handled in line with the official standards laid down by the national cataloguing office ICCD (Istituto Centrale per il Catalogo e la Documentazione) at the Italian Ministry of Culture. For data exchange between the regions, great importance is attached to compatibility in terms of content, language and information technology. In view of South Tyrol's special situation as a multilingual region, the aim is to make all the results of the project available in at least two languages throughout.

The project is targeted first of all at the institutions and persons involved in the task of drawing up the inventories. The South Tyrolean Provincial Government has assumed the role of initiator and project sponsor. The South Tyrolean museums – be they public (provincial and municipal), private or ecclesiastical – are the partners who will contribute expertise and content and subsequently produce and make direct use of the data. Once the project work has been completed, the product will be targeted in a second step at external users, who will be given access at three levels: research and administration, the business community and the public, and museums and collections as mentioned above.

As the project involves the creation of a central database for museum collections and ancient monuments, plus expert support for harmonised cataloguing procedures, the region's archives and libraries have not been included at this stage. The provision of the necessary interfaces, however, ensures that the relevant links can be made at a later date.

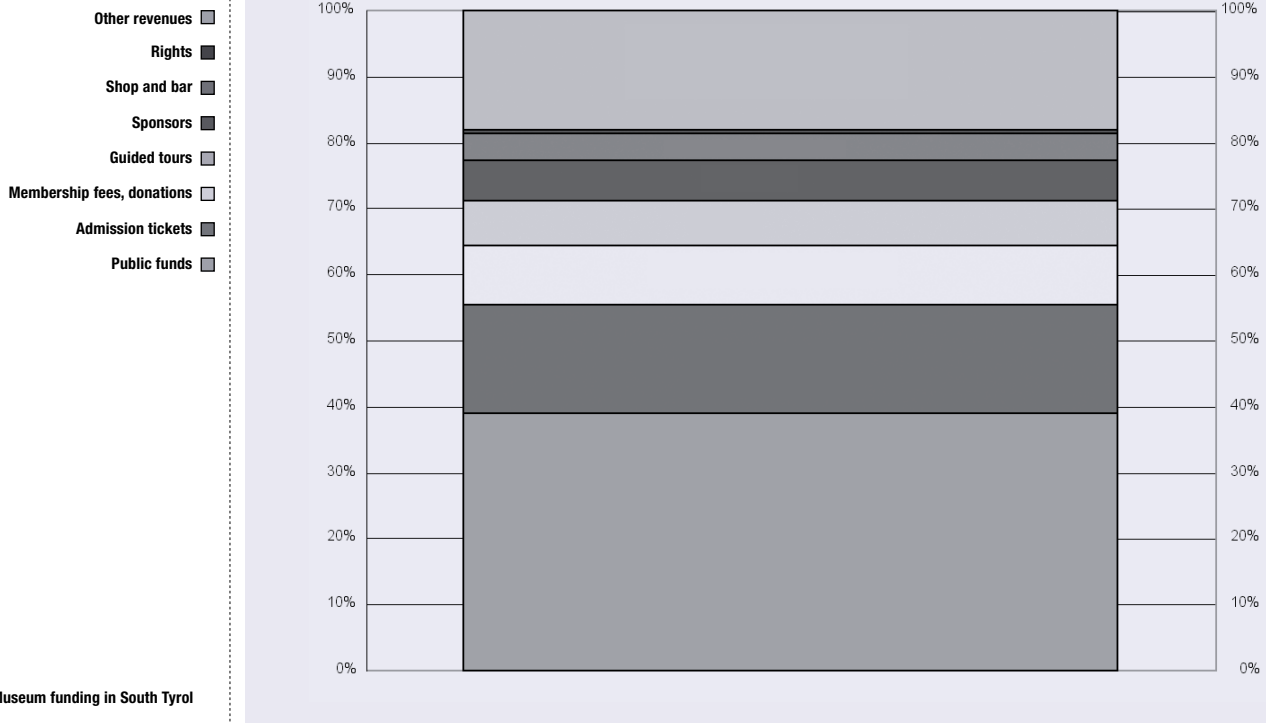


Figure 5. Museum funding in South Tyrol - 2005

### 3.2 Project organisation

The project was commissioned by the South Tyrolean Provincial Government. It is being run by the Department of German Culture and the Family and the Department for the Preservation of Ancient Monuments, with the heads of department forming a steering committee. Two desk officers are the joint project managers, with project teams and working groups responsible for the implementation. The working groups mainly include the big museums, which form a kind of core-actor group and make a significant contribution to the project with their expertise and generous co-operation. IT support is provided by the Department of Data Processing at the South Tyrolean provincial authority and Südtiroler Informatik AG. Advisory services are provided by an external expert at the level of project management, who has long years of experience in the field of IT for cultural heritage work. The results are regularly scrutinised by a scientific committee.

The project is structured in five main phases: survey of the status quo, development of a target concept, acquisition of the cataloguing software, implementation and creation of a cultural goods database. The project, which was launched in the middle of February 2003, originally had a three-year time line to the end of 2005. As a result of delays in software procurement, however, the project will now run until 2007.

### 3.3 Activities

This chapter focuses on the individual work packages implemented and activities developed since 2003.

#### 3.3.1 Survey of the status quo

A detailed study of the point of departure for the project was made with an analysis of the situation of the South Tyrolean museums and their documentation systems. This revealed heterogeneous forms of documentation on the basis of historical developments with little reference to modern standards; only about 50% of the museums actually had a PC.

#### 3.3.2 Target concept development

The results of the survey were employed to prepare a target concept with a standard procedure for future cataloguing work. The defined requirements included minimum specifications for object documentation and the related process flows, taking due account of the differences between the various museums. The software specifications were then drawn up to international standards, discussed with the core-actor museums and compared with the state of the art in the field of IT for cultural heritage work (e.g. distributed search functions on the basis of Dublin Core data elements).

#### 3.3.3 Procurement of the cataloguing software

The specifications for the target concept served as a basis for an EU-wide request for proposals, which was announced in May 2005. The contract finally went to the Dutch Adlib Information System company for their Adlib software.

The specifications related to two levels of implementation: a basic system for smaller museums on the one hand and a collection management system to meet the needs of the provincial museums on the other.

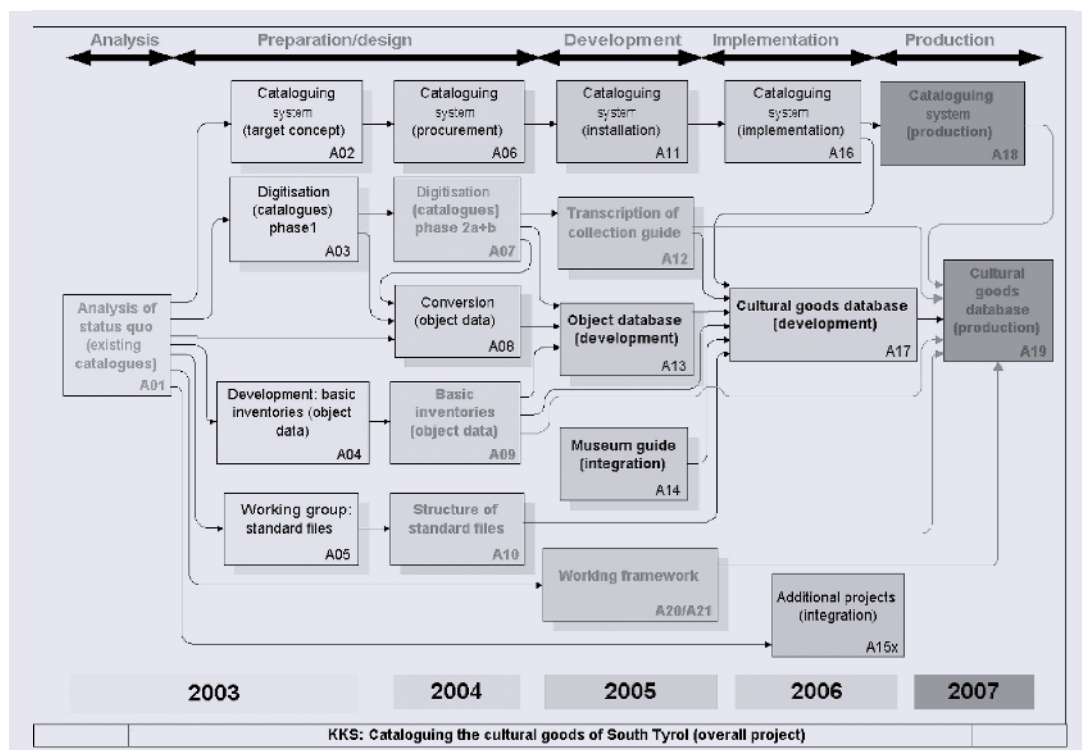


Figure 6. Plan of activities 2003 - 2007

The intention is to have an IT partner install the system centrally, with on-line access available to the individual museums. The necessary interfaces will also be provided to guarantee data transmission to and from the original systems that are still in use in the various museums and are not being replaced by the new system. A search module with access to all object data for all museums based on Dublin Core metadata elements (15 data fields) will be used to give the general public access to South Tyrol's cultural goods via the Internet.

Taking all the museums together, we are working on the assumption that the system will operate with a total of up to one million object descriptions from the various departments and disciplines, above all archaeology, art, nature and technology.

### 3.3.4 Creation of standard files (controlled vocabularies)

In order to have a standardised mode of description of the various objects and the vocabularies needed to support the cataloguing process, it is necessary to create standard files for harmonised trans-discipline access to all objects. This work primarily involves the following topics: place names, names of people and organisations, materials and techniques, exhibit designations, iconography, key words, etc.

Regular meetings were held, at which the files were developed on a collaborative basis within the working group. Wherever possible, international vocabularies were used as the basis for the joint development of a vocabulary that is applicable and suitable for use in South Tyrol. In a next step this vocabulary will be further

modified to meet the specific requirements of South Tyrol and also – in the interest of multilingualism – translated into Italian.

### 3.3.5 Basic inventory of museum collections

In the course of the survey into the status quo, the small museums in particular were particularly keen for work to begin immediately on a systematic inventory of the museum collections. The requirement here was to develop and introduce a minimum standard for a harmonised catalogue of South Tyrol's cultural goods on the base of suitable tools for simple inventory work plus personal assistance. The advantages of this minimum standard are unambiguous identification and fast location of the object involved. In addition it permits inclusion of acquisition information and the value of the object, etc.

On the basis of the relevant national and international guidelines, a blueprint was jointly developed for an inventory of the most important types of objects: objects relating to the history of art, printed works, archivalia and audiovisual media (videos, photos, sound recordings).

### 3.3.6 Data harmonisation and development of the object database

Before importing the object data into the cataloguing software, it was necessary to first examine the existing computer data used for the museum catalogues. Inhomogeneous data fields were modified to meet the specifications of the target concept, the contents adjusted and the data transformed. The harmonised

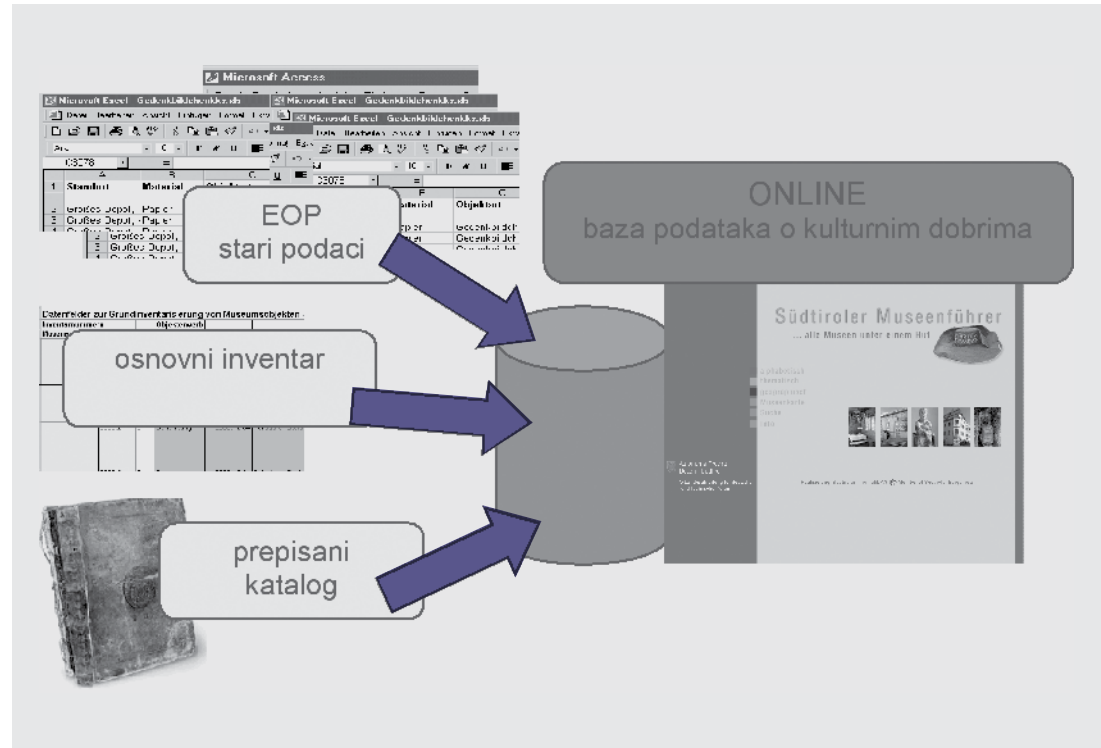


Figure 7. Data concept

data then served as a basis for the development and finalisation of the standard files and for implementing and testing the new software.

The result of this data harmonisation process was an object database containing the core actors' existing data in a common relational database with a standardised structure. In a next step, the data of the other museums involved in the project will be added in 2007.

### 3.3.7 Digitisation of printed and handwritten catalogues

Another chapter of the preparatory work involved digitising old (legacy) catalogues in the core-actor museums totalling some 35,000 pages. This subproject related to a number of goals. First of all it was important to preserve the old museum catalogues as cultural goods in their own right while making their contents accessible at the same time. The originals are now protected since they are no longer in continuous use. The digitised versions now form the basis for documentation of the objects in the old inventories that have not yet been computerised. They form part of the guide to collections that was begun in June 2005.

### 3.3.8 Creation of a collection guide

In the first implementation phase of the planned Internet portal for the cultural goods database, we intend to create a guide to the collections of South Tyrol and later to add a virtual catalogue of all the object data that the museums release for publication.

This collection guide will be a useful addition to the existing Guide to the Museums of South Tyrol ([www.provinz.bz.it/museum-guide](http://www.provinz.bz.it/museum-guide)), offering users a conveni-

ent overview of the size, subject and details of a collection plus the relevant catalogues.

### 3.3.9 Development of the cultural goods portal

The final goal of the cataloguing project is to establish a cultural goods portal as a virtual catalogue containing both the object database and the museum and collection guides. Additional services that are suitable for an Internet platform are also to be included, such as a calendar of events and an on-line shop for all the museums as well as an info desk with information from the Museum Service Point. To avoid problems with these services and also with questions of copyright, contracts with new partners and Internet-based offers, we plan to create or modify the relevant legal and organisational guidelines. That task should be completed by the autumn of 2007.

## 4 - MUSEUM SERVICE POINT

### 4.1 Establishment of the Museum Service Point

A further step in the project was to establish a permanent facility to ensure that the results of the work performed to date continue to remain available, i.e. one that supports and co-ordinates activities beyond the official end of the project. This was done at an early stage, at the end of 2004, when the Museum Service Point was established at the Office of Culture in the Department of German Culture. The Service Point has now been operating since 1 January 2005. In addition to work on questions relating to the cataloguing project for cultural goods, the Service Point also serves as a general contact for all questions relating to museums.



## 4.2 Objective and target group

The aim of the Service Point is to design and create a museum network to promote access to the cultural heritage of South Tyrol and support the museums in their work of preserving and presenting their collections. Apart from technical and financial assistance, and support in terms of expertise, the Service Point also offers a continuous education programme targeted at the specific needs of the museums, collaboration with local and international experts and organisations, and a platform to promote public awareness. Other activities include production of a South Tyrolean Museum Plan, co-ordination of pilot events, management of the Internet platform and promotion of co-operation between the various museums.

Implementation of the measures is the subject of a three-phase plan of action, starting with the preparations in 2005 followed by medium-term development and fine-tuning (up to 2007). The long-term plan provides for the consolidation and further development of the structures and programmes created up to 2010.

## 4.3 Organisation and structure

The Museum Service Point is run by the South Tyrolean provincial authority and is part of the Office of Culture in the Department of German Culture, which is also responsible for South Tyrol's museums. The Service Point currently has a staff of two, with an additional employee to be recruited in 2007.

## 4.4 Activities

This section relates to the measures taken by the Service Point with a primary focus on network-building since 2005.

### 4.4.1 Development plan for the museums of South Tyrol

The development plan is a five-stage project lasting several years. The plan is designed to support the museums in terms of profile-building and professionalisation on the one hand and to serve cultural policy makers as a decision-making tool in the development and promotion of the museums on the other. The focus is on the combined development of all museums in South Tyrol in the framework of a democratic process (bottom up) and with the help of an external facilitator.

#### Step 1: Basic principles (mission statement)

The term "museum" is not a protected label, and uncontrolled developments have taken place in this sector as a result. In collaboration with the museums, therefore, the principles for a mission statement and development blueprint were defined in 2006 to provide answers to the questions: "Who are we? What are our functions?" At the 1st South Tyrolean Museum Day in 2005 the museums examined their self-image and defined the objectives of joint museum work in a number of working groups. An editorial team was then appointed to lend structure to the objectives listed

and produce a formal document. The draft text was discussed and corrected at various meetings held at the district level. At a further meeting, the paper was approved in its present final form. The basic principles were presented in writing at the 2<sup>nd</sup> South Tyrolean Museum Day held in 2006 and distributed to all museums.

The focus on basic principles starts with the question of the different functions of collections and museums<sup>3</sup>. Five further chapters contain the main guidelines for responsible and professional museum work. They relate to the museums' work and services and how they are communicated, their use of resources, and their organisational and management principles. They also address the question of internal co-operation and communication, and the museums' relationships with politics and administration.

A training programme planned for the first half of 2007 will give the museums an opportunity to familiarise themselves with the basic principles.

#### Step 2: Quality standards

The second step is designed to strengthen the position of the museums and promote their further development through a focus on quality and the introduction of standards for museum work. These activities are due to begin in autumn 2007. The schedule has not yet been finalised and will take account of the needs of the museums.

#### Future steps

Step 3: Development of a quality assurance system

Step 4: Adjustments to the standards and quality controls on the basis of an auditing process

Step 5: Adaptation of formal rules and general conditions in line with the quality assurance plan

#### 4.4.2 Events

Co-ordination of joint events, such as the International Museum Day or the Long Night of Museums, is a further key activity for museum networking. The Service Point supports such initiatives with advertising and PR throughout the province, and also helps establish contacts with potential sponsors for special activities.

The South Tyrolean Museum Day takes the form of a working conference that provides a useful platform for personal contacts, knowledge sharing and in-depth discussion of typical museum problems.

#### 4.4.3 Continuous education

The 2005/2006 continuous education programme was devoted to the introduction of the new software. Workshops on other subjects – relating primarily to communication of the basic principles – are planned for 2007 (see also section 4.4.1).

<sup>3</sup> Collections are cultural facilities which are open to the public and which collect, keep and preserve items of our material and immaterial cultural heritage. Collections are permanent facilities with defined core subjects and target groups. Museums are cultural facilities which are open to the public and which, in addition to the role of the collections, also serve as places of public encounter and are active in the fields of documentation and research or make their exhibits available to the scientific community. As educational and leisure facilities, they employ a wide range of communication tools (exhibitions, talks, etc).



INE VOS □ Flamansko ministarstvo za kulturu, mlade, sport i medije – Agencija za umjetnost i baštinu, Bruxelles, Belgija

Ovo izlaganje o muzejskoj situaciji u Flandriji sastoji se od četiri dijela.

Prije nego što se upustim u prikaz specifične situacije glede muzejskih mreža u Flandriji, u Belgiji, valja se vratiti temeljima i podrobno razmotriti razine suradnje i umreženosti. Također će biti odgovoreno i na pitanje zašto bi različite ustanove trebale surađivati.

Drugi dio daje pregled strukture politike flamanskoga očuvanja baštine, nužan da bi se situacija u Flandriji bolje razumjela.

U trećem su dijelu prikazane neke činjenice i brojke.

Premda činjenice i brojke katkad govore same za sebe, nužno je također određenu pozornost pridati i promišljanju, u ovom primjeru flamanske situacije. To će biti tema četvrtoga, posljednjeg dijela izlaganja.

Nadahnuće za ovo izlaganje poteklo je iz različitih izvora. Najvažniji je izvor program razmjene nazvan *suradnja*, koji su organizirali flamanski i nizozemski muzejski savjetnici u proljeće 2006. godine, a sastojao se od nekoliko ekskurzija s izvještajima o različitim oblicima suradnje među muzejima u Flandriji i u Nizozemskoj.

### 1 - POVRATAK TEMELJIMA: ŠTO SU SURADNJA I UMREŽENOST, I ZAŠTO IH PROVODITI?

Od koincidencije do fuzije: suradnja ima različite razine ili stupnjeve. Svaki od njih ima vlastite specifičnosti.

□ Prvi je oblik tzv. kvazisuradnja, suradnja koja je slučajna. Mogući su primjeri te suradnje posudba građe za izložbu ili kupnja izložbe.

□ Druga je suradnja ona na projektu. Ona je vremenski ograničena, partneri sudionici imaju zajednički interes, njihova su ulaganja usporediva, a i cilj im je jednak. Takva je suradnja, primjerice, zajednička izložba (sličnih) muzeja.

□ Treći je oblik suradnje platforma, mreža. Možemo je definirati kao pregovaranje s različitim partnerima (s pravnim statusom ili bez njega). Flamanski je primjer suradnja pokrajinskih i gradskih muzeja u gradu Antwerpenu.

□ Četvrta je tzv. krovna struktura. Taj se oblik suradnje sastoji od posebnoga sloja koji je iznad različitih par-

tnerskih ustanova. Flamanski primjer toga je Zbirka flamanske umjetnosti (<http://www.flemishartcollection.be/>), koja organizira internacionalnu promidžbu triju umjetničkih muzeja u Flandriji: Muzeja Groeninge u Brugesu, Umjetničkog muzeja u Ghentu i Kraljevskoga muzeja umjetnosti u Antwerpenu. Suradnja se proteže na sve oblike djelovanja tih muzeja: na kataloge zbirki i dostupnost, izložbe, znanstveno istraživanje, zaštitu građe i upravljanje, sigurnost i dr.

□ Posljednja razina suradnje jest strukturirana suradnja ili fuzija (stapanje). Na tom se stupnju različiti partneri stapaju u novu organizaciju. To se, primjerice, nedavno dogodilo u Brugesu, gdje se sedam muzeoloških lokacija stopilo u jednu strukturu, Muzej Brugesu.

Različiti stupnjevi suradnje uključuju i različite vrste partnerskih organizacija. Kad je riječ o muzejima, postoje raznolike organizacije s kojima mogu surađivati. To postaje jasno u sljedećoj shemi s koncentričnim krugovima.

□ Očito je da je muzej (**M**) okružen drugim muzejima s kojima će surađivati.

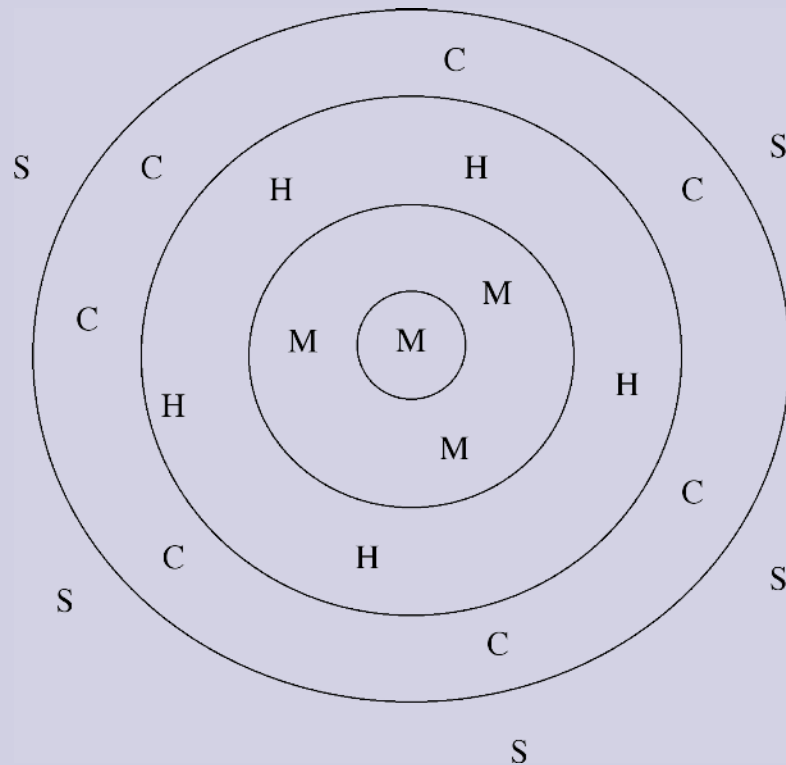
□ U širem okviru su i druge ustanove koje se bave baštinom (**H**), poput arhiva, dokumentacijskih centara, organizacija koje se bave nematerijalnom baštinom, spomenicima i lokalitetima, i to su zanimljivi partneri.

□ Potencijalni su partneri još šire, druge kulturne ustanove (**C**). Primjeri mogu biti javne knjižnice, kulturni centri, kazališta...

□ U najširem smislu, muzeji se trebaju pozicionirati u širi društveni okvir (**S**) te i dalje tragati za mogućim partnerima. Primjeri toga mogu biti obrazovne ustanove (škole svih razina), društvene organizacije...

Izrazimo to citatom rabljenim tijekom radne ekskurzije muzejskih djelatnika u Flandriji: **Veličanstvena izolacija više nije moguća u društvu koje se stalno razvija i u kojemu muzeji moraju odigrati svoju ulogu.**

Nakon rasprave o različitim stupnjevima suradnje i umreženosti, treba objasniti i dodanu vrijednost suradnje. Svi su uvjereni da postoji višak, dodana vrijednost suradnje. Ako detaljnije razmotrimo različite razine toga viška, otkrit ćemo da ta dodana vrijednost postoji na različitim razinama: za projekt, za dotične organizacije i na političko-društvenoj razini. Kad je riječ o samom



- muzej (M)
- baštinske ustanove (H)
- kulturne ustanove (C)
- društveni okvir (S)

projektu – kratkoročno gledano – od njega se očekuje konkretan izlazni rezultat. Suradnja s partnerskim organizacijama koje se bave baštinom, sa znanstvenicima i drugima pomaže dobrodošlom ekspertizom kakva u vašoj organizaciji/ustanovi još ne postoji.

Na široj razini, za uključene baštinske organizacije, kao i na srednjoročnoj i dugoročnoj osnovi, prednosti ima na različitim razinama. Suradnjom učite nove stvari od drugih organizacija koje se bave baštinom, smještate sebe u širu mrežu i sposobni ste ostvariti širu društvenu potporu, možete primijeniti stečeno iskustvo u budućim projektima, ... I posljednje, ali ne manje važno, “zajednički rad” pobuđuje u ljudi koji u njemu sudjeluju dobro raspoloženje u vezi s njim: svaki pojedinačni ulog u taj rad maksimiziran je suradnjom, a to još više povećava osjećaj zadovoljstva koji čovjek stječe na svojem poslu i u svojoj organizaciji.

Na političko-društvenoj razini možete ostvariti veću zapaženost stvaranjem šire mreže, a time je lakše steći važnost. Sljedeća misao također je vrlo važna: *Društvena potpora donosi političku, a ona financijsku potporu.*

Jasno je da tri razine dodane vrijednosti međusobno utječu jedna na drugu.

## 2 - STRUKTURA FLAMANSKE POLITIKE O BAŠTINI

U sklopu flamanske kulturne politike postoje različiti

instrumenti potpore na području očuvanja baštine.

Četiri se zakona usredotočuju na potporu različitim organizacijama, ustanovama i aktivnostima na području baštine:

- *Zakon o baštini* (iz 2004.), koji je zamijenio *Zakon o muzejima* (iz 1996.)
- drugi *Zakon o arhivima* (iz 2002.) – prvi *Zakon o arhivima* (1985.)
- *Zakon o narodnoj / popularnoj kulturi* (1998.)
- *Zakon o remek-djelima* (iz 2003.).

Flamanska zajednica osnovala je dva centra potpore za šire područje baštine. Ti centri imaju tri opće zadaće:

- podupirati stručnu praksu (tečajeve...)
- razvijati praksu (istraživanje...)
- stvarati javnu predodžbu i komunikaciju (odraz).

Dva su centra za potporu baštine: Culturele Biografie Vlaanderen (Centar za kulturnu biografiju Flandrije) i Vlaams Centrum voor Volkscultuur (Flamanski centar za proučavanje pučke kulture i etnologije). Culturele Biografie Vlaanderen pridonosi tekućem razvoju arhiva, knjižnica, dokumentacijskih centara, baštinskih jedinica i muzeja u Flandriji i Bruxellesu ([www.culturelebiografie.be](http://www.culturelebiografie.be)).

Vlaams Centrum voor Volkscultuur radi s organizacijama volontera koji se bave proučavanjem svih oblika pokretne i nematerijalne baštine ili su u dodiru s njom ([www.vcv.be](http://www.vcv.be)).

Baštinska politika u Flandriji ima integralan i integriran pristup. Integralan jer je sveobuhvatan i pozornost usredotočuje na četiri ICOM-ove funkcije (skupljanje, čuvanje, istraživanje i predstavljanje), ali i na različite oblike baštine. On je i integriran jer je baštinska politika integrirana, ponajprije u širu kulturnu politiku, a zatim u društvo općenito. To nas vraća na shemu koncentričnih krugova (v. 1. Povratak temeljima: što su suradnja i umreženost, i zašto ih provoditi?).

Fokus je na suradnji, umreženju i razmjeni stručnosti. U tome su sadržani i neki kriteriji za dobivanje financijske potpore od flamanske zajednice. Sljedeći je fokus na javnoj participaciji, a treći na vrednovanju inicijativa odozdo prema gore (umjesto programa s vrha prema dolje). I na kraju, fokus je i na provedbi komplementarne politike suradnjom triju razina: flamanske, pokrajinske i gradske.

U *Zakonu o baštini* (iz 2004.) iznesena su pravila za strukturno financiranje i financiranje projekata.

Strukturno financiranje sastoji se od:

- prepoznavanja i financiranja pojedinačnih i združenih muzeja
- prepoznavanja muzejskih mreža
  - tematski: stručnost na nacionalnoj razini
  - internacionalna promocija, pozicioniranje
- sporazuma o baštini (dogovora između flamanske zajednice i lokalne razine)
- centara potpore.

Financiranje projekata sastoji se od:

- osnaživanja temeljnoga funkcioniranja muzeja (fokus na muzejima)
- razvojnih projekata (fokus na razvoju područja koje se bavi baštinom)
- kulturno-povijesnih izložaba
- internacionalnih projekata.

U sklopu strukturnoga financiranja muzeja postoje i neki detalji sustava koji se mogu istaknuti.

▫ Kriteriji:

- ICOM-ova definicija
- muzeološka vrijednost zbirki baštine
- muzeološka koncepcija (etički kod, deontologija)
- osnovne funkcije:
  - skupljanje
  - čuvanje i zaštita
  - znanstveno istraživanje
  - javno orijentirano funkcioniranje
- pravni status
- dostupnost, infrastruktura, financijska sredstva i osoblje:
  - najmanje 150 dana otvorenosti za
  - posjetitelje (najmanje jedan dan u tjednu, jedan dan za vikend)
  - iskazivanje pažnje prema slabo pokretnim osobama
  - odgovarajući prostor za izložbe, čuvaonice,

edukacijske djelatnosti, osoblje

- vlastita financijska odgovornost
- dugoročna vlasnička prava na zbirku.

▫ Postupak:

- aplikacija (plan politike)
- administracijska provjera
- preporka savjetodavnoga odbora stručnjaka
- ministrova odluka.

### 3 - Činjenice i brojke

▫ Priznati muzeji: 56

- Na državnoj razini: 17
  - 13 pojedinačnih muzeja
  - 4 združena (2 u urbanom kontekstu, 2 ostalih kategorija)
- Na regionalnoj razini: 22
  - 14 pojedinačnih muzeja
  - 8 združenih (u urbanome i drugome kontekstu)
- Na temeljnoj – lokalnoj razini: 14
  - 13 pojedinačnih muzeja
  - 1 udruženje
- Muzej flamanske vlade: 3
  - Kraljevski muzej umjetnosti – Antwerpen
  - Muzej suvremene umjetnosti – Antwerpen
  - Dvorac u Gaasbeeku.

▫ Priznate muzejske mreže

- tematske
  - platforma za arhiviranje i konzerviranje umjetničkih kreacija na elektroničkim i digitalnim nosačima: Muzej suvremene umjetnosti u Antwerpenu, Muzej aktualne umjetnosti u Ghentu, Muzej Dhondt-Daenens u Antwerpenu, Argos – multimedijски umjetnički centar u Bruxellesu
- Internacionalna promocija
  - Flamanska umjetnička zbirka (Vlaamse Kunstcollectie): Groeningemuseum u Brugesu (do 17. stoljeća), Kraljevski muzej umjetnosti u Antwerpenu (18.-19. stoljeće), Muzej umjetnosti u Ghentu (20. stoljeće).

▫ Sporazumi o baštini: 14

- 3 razine:
  - 20.000 – 35.000 stanovnika
  - 35.000 – 100.000 stanovnika
  - više od 100.000 stanovnika
- 10 gradova
- 4 regije (kooperativni gradovi/općine, uključujući i bruxellesku regiju).

U sklopu dvaju centara potpore djeluju savjetnici za:

- opću muzejsku djelatnost
- registraciju i digitalizaciju
- upravljanje posjetima
- ugovore i sporazume
- arhiviranje
- usmenu predaju

- obrazovanje o baštini
- dijalekte
- kulturnu raznolikost.

#### 4 - RAZMIŠLJANJA O FLAMANSKOJ SITUACIJI

Nakon pregleda situacije u Flandriji, dobrodošla su neka razmišljanja o toj situaciji.

Prvo, ne postoji pravi osjećaj pripadnosti jednoj "mreži" priznatih muzeja u Flandriji. Već je znatan broj muzeja priznat, ali čak i muzeji koje flamanska zajednica nije priznala mogu dobiti financijsku potporu, možda ne od flamanske zajednice, ali od pokrajinskih ili gradskih vlasti. Imajući na umu različite razine suradnje i umreženosti, pojedinačni su muzeji (u idealnoj situaciji) uključeni u različite vrste suradnje i u različite vrste mreža, veza, inicijativa, i u Flandriji i u inozemstvu. Stoga je broj od 56 priznatih muzeja samo jedna od mnogih "muzejskih mreža" koje postoje u Flandriji.

U širem smislu, u Flandriji govorimo o baštinskoj zajednici, kako je ona definirana u Okvirnoj konvenciji Vijeća Europe o vrijednosti kulturne baštine za društvo (Faro, 2005.): **Baštinska zajednica sastoji se od ljudi koji vrednuju specifične aspekte kulturne baštine prema svojoj želji, unutar okvira javnoga djelovanja, da bi ih održali i prenijeli budućim naraštajima.**<sup>1</sup>

Dakle, muzeji u Flandriji dio su šire baštinske zajednice u kojoj različite interesne skupine, organizacije i volonteri imaju različitu dodanu vrijednost.

Posljednja, ali ne i manje važna činjenica jest da je bitno imati na umu kako umreženost nikad nije sama po sebi cilj. Umreženost je sredstvo da se dosegnu drugi ciljevi (tj. bolja zaštita same baštine, viša kvaliteta izložaba, bolja povezanost s publikom, dobro definiran položaj unutar društva...). Stoga se energija koja se uložila u umrežavanje treba usredotočiti na cilj, a ne na samu mrežu.

Više informacija muzejskim mrežama u Flandriji i o temi baštine može se pronaći na:

- [www.vlaanderen.be/ergoed](http://www.vlaanderen.be/ergoed)
- [www.culturelbiografie.be](http://www.culturelbiografie.be)
- [www.vcv.be](http://www.vcv.be)
- [www.tento.be](http://www.tento.be)

Prijevod s engleskoga: Biljana Romić

<sup>1</sup> Council of Europe *Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society*.  
<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/199.htm>

---

INE VOS □ Flemish Ministry for Culture, Youth, Sport and the Media – Art and Heritage Agency, Bruxelles, Belgium

---

---

---

---

---

---

---

This presentation about the museum-scape in Flanders consists of four parts.

Firstly, before getting into the specific situation in Flanders, Belgium, concerning museum networks, it is worth to go back to basics, and get into detail about the levels of cooperation and networking. The question why different institutions should cooperate is also answered.

Secondly, an overview of the Flemish heritage policy structure is necessary to understand the situation in Flanders better.

In a third part, some facts and figures are shown.

Although facts and figures sometimes speak for themselves, it is necessary also to devote some attention to a reflection on the particular Flemish situation. This will be the subject of the fourth and last part of the presentation.

The inspiration for this presentation came from various sources. The most important one was an exchange programme themed 'cooperation', organised by Flemish and Dutch museum consultants in the spring of 2006, consisting of several excursions with reports on different aspects of cooperation between museums in Flanders and the Netherlands. Thank you to the colleagues for their input and inspiration.

### 1 - BACK TO BASICS: WHAT IS COOPERATION AND NETWORKING, AND WHY DO IT?

From coincidence to fusion: there are different levels or degrees of cooperation. All of which have their own specificities.

First, there is 'almost-cooperation': the kind of cooperation that happens by accident. A possible example is a loan for an exhibition, or buying an exhibition.

Secondly, one can speak of project level cooperation. This cooperation is limited in time, the partners involved have a mutual interest, a comparable investment, and the same goal, e.g. a single exhibition held in similar museums.

Thirdly, there is the platform, the network. This can be defined as a negotiation structure with different partners (with or without juridical status). A Flemish example is the

cooperation between the provincial and the municipal museums in the city of Antwerp.

Fourthly, there is the umbrella structure. This form of cooperation consists of an extra layer above different partner institutions. A Flemish example here is the Flemish Art Collection (<http://www.flemishartcollection.be/>), which organises the international promotion of three art-historical museums in Flanders: the Groeninge Museum Bruges, the Museum of Fine Arts Ghent and the Royal Museum of Fine Arts Antwerp. The collaboration extends to all aspects of the operation of these museums: collection records and accessibility, exhibitions, scientific research, conservation and management, security, etc.

The last level is structured cooperation, or fusion. Here, different partners merge into one new organisation. This is for example what happened in Bruges lately, where 7 museum locations merged into one structure, the 'Bruges museum'.

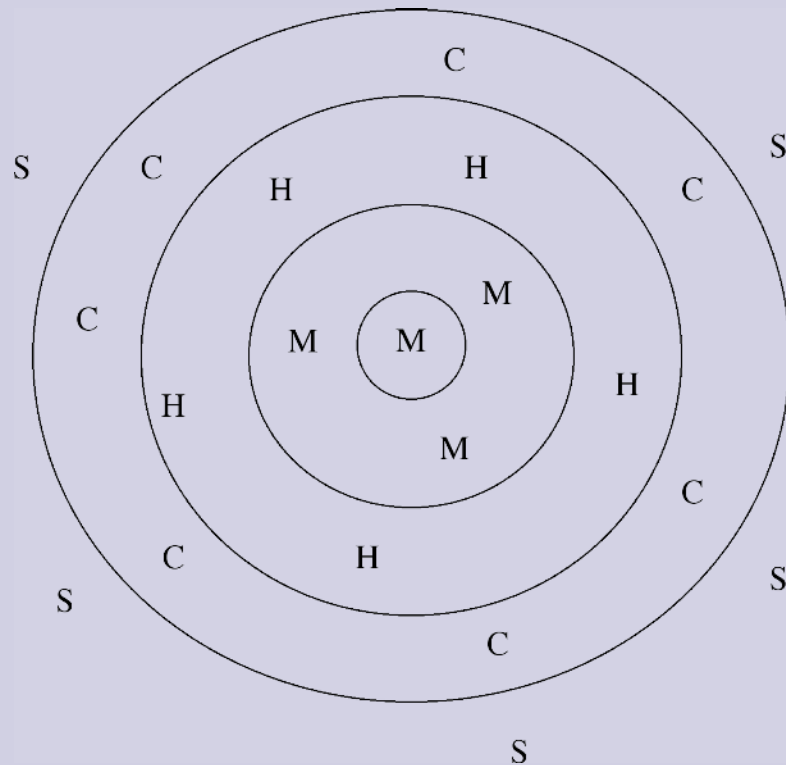
The different levels of cooperation also involve different kinds of partner organisations. For museums, there is a diversity of organisations to cooperate with.

This becomes clear in the next diagram with concentric circles:

- It is obvious that a museum (**M**) is surrounded by other museums to cooperate with.
- In a wider framework, other heritage institutions (**H**), such as archives, documentation centres, organisations that work with the intangible heritage, monuments and sites, are also interesting partners.
- Even wider, other cultural institutions (**C**) are potential partners. Examples here can be public libraries, cultural centres, theatre houses, ...
- And in the widest sense, the museums should position themselves in the wider societal framework (**S**), and also look further for possible partners. Here, examples can be education institutions (schools at all levels), welfare organisations, ...

This can be summed up by a quote from a working trip of museum workers in Flanders:

***Splendid isolation is no longer possible in a constantly evolving society in which the museum has a role to play.***



- museums (M)
- heritage institutions (H)
- cultural institutions (C)
- societal framework (S)

After discussing the different degrees of cooperation and networking, there is also the surplus of the cooperation that needs explaining.

Everyone is convinced there is a surplus, an added value from cooperation. If we look more closely at the different levels of this surplus, we discover this added value exists on different levels: for the project itself, for the organisations involved and on a political-societal level.

For the project itself – in the short term – there is the concrete output expected from the project. Cooperation with partner heritage organisations, scientific actors and others helps with welcome expertise that is not yet present in your own organisation / institution.

At a broader level, for the (heritage) organisations involved, and also over a mid- to long-term basis, there are advantages at a different level. By cooperating, you learn new things from other heritage organisations, you position yourself in a wider network and are able to create a wider social support, you can use the achieved experience in future projects, ... And last but not least, 'working together' gives the people involved a good feeling about it: each individual input is maximised by cooperation, and that adds to the feeling of satisfaction within your job and your organisation.

At the political-societal level, you can create ensure greater visibility by creating a wider network, and

therefore it is easier to make a difference. The next line of thought also has great importance: *'social support creates political support creates financial support'*.

It is clear that the three levels of surplus mutually influence each other.

## 2 - FLEMISH HERITAGE POLICY STRUCTURE

Within Flemish cultural policy, there are different instruments to support the heritage field.

There are four acts that focus on supporting different organisations, institutions and activities in the heritage field:

- Heritage Act (2004) – replacing the Museum Act (1996);
- 2<sup>nd</sup> Archive Act (2002) – 1st Archive Act (1985);
- Act for Popular Culture (1998);
- Act for Top Pieces (2003).

The Flemish Community has founded two support centres for the wider heritage field. These support centres have three general tasks:

- supporting field practice (courses,...);
- development of practices (research,...);
- image management and communication (reflection).

The two heritage support centres are Culturele Biografie Vlaanderen (Cultural Biography Flanders) and Vlaams Centrum voor Volkscultuur (Flemish Centre for the Study



of Popular Culture and Ethnology). Culturele Biografie Vlaanderen vzw contributes to the ongoing development of archives, preservation libraries, documentation centres, heritage units and museums in Flanders and Brussels ([www.culturelebiografie.be](http://www.culturelebiografie.be)).

Vlaams Centrum voor Volkscultuur vzw deals with organizations of volunteers who are concerned with the study of and the contact with all forms of the movable and intangible heritage ([www.vcv.be](http://www.vcv.be)).

The heritage policy in Flanders has an integral and integrated approach. Integral, since it is all-comprising, and it pays attention to the four ICOM-functions (collecting, preserving, researching, and presenting) and also for different forms of heritage. And integrated, since the heritage policy is integrated into a wider cultural policy firstly, and in the wider society in general. This goes back to the scheme of the concentric circles (see 1. Back to basics: what is cooperation and networking, and why do it?).

There is a focus on cooperation, networking and exchange of expertise. These represent some of the criteria for receiving financial support from the Flemish Community.

A further focus is on public participation, and a third is on valorising bottom-up initiatives (instead of top-down programmes). And last, there is also a focus on carrying out a complementary policy, in cooperation between the three levels: Flemish, provincial and municipal.

In the Heritage Act (2004) the rules for structural and project funding are laid out.

Structural funding consists of:

- recognition and funding of individual and associated museums;
- recognition of museum networks:
  - thematic: national expertise;
  - international promotion, positioning;
- heritage covenants (agreement between Flemish community and local level);
- support centres.

Project funding consists of:

- strengthening basic functioning of museum (focus on museum);
- development project (focus on development of heritage field);
- cultural-historical exhibition;
- international projects.

Within the structural funding for museums, there are some details of the system that can be pointed out:

- Criteria:
  - ICOM-definition;
  - Museological value of the heritage collection;
  - Museological concept (code of ethics, deontology);

- Quality of basic functions:
  - Collection;
  - Preservation and conservation;
  - Scientific research;
  - Public oriented function;
- Juridical status;
- Accessibility, infrastructure, financial means and staff:
  - Minimum 150 days open (minimum 1 day in the week, 1 day in the weekend);
  - Attention to less mobile people;
  - Adequate space for exhibitions, storage, educational activities, staff;
  - Own financial responsibility;
  - Long term property rights of the collection.
- Procedure:
  - Application (policy plan);
  - Check up by administration;
  - Advice by advisory committee of experts;
  - Decision by the minister.

### 3 - FACTS AND FIGURES

- Recognised museums: 56
  - National level: 17
    - 13 individual museums
    - 4 associated (2 within urban context, 2 others)
  - Regional level: 22
    - 14 individual museums
    - 8 associations (in urban and other context)
  - Basic – local level: 14
    - 13 individual museums
    - 1 association
  - Museum of the Flemish Government: 3
    - Royal Museum of Arts – Antwerp
    - Museum of Contemporary Art – Antwerp
    - Castle of Gaasbeek
- Recognised museum networks
  - Thematic:
    - Packed: platform for archiving and conserving artistic creations on electronic and digital carriers:
      - Museum of Contemporary Art in Antwerp;
      - Museum for Actual Art in Ghent;
      - Museum Dhondt-Daenens in Antwerp;
      - Argos – multimedia art centre in Brussels
  - International promotion:
    - Flemish Art Collection (Vlaamse Kunstcollectie):
      - Groeningemuseum in Bruges (< 17th C)
      - Royal Museum for Arts in Antwerp (18th-19th C)
      - Museum for Arts in Ghent (20th C)
  - Heritage covenants: 14
    - 3 levels:
      - 20.000-35.000 inhabitants
      - 35.000-100.000 inhabitants

- > 100.000 inhabitants
- 10 cities
- 4 regions (cooperating municipalities, including Brussels Region)

Within the two support centres, there are consultants for:

- General museum activities
- Registration and digitisation
- Visitor management
- Covenants
- Archiving
- Oral history
- Heritage education
- Dialects
- Cultural diversity

**4 - REFLECTION ON THE FLEMISH SITUATION**

After giving an overview of the situation in Flanders, some reflections on this situation are welcome.

Firstly, there is not really a feeling of being part of a 'network' of recognised museums in Flanders. Already a considerable number of museums are recognised, but even museums that are not recognised by the Flemish Community can also receive financial support. If not from the Flemish Community, then maybe from the provincial or municipal authorities.

Taking into consideration the different levels of cooperation and networking, the individual museums are (ideally) involved within different kinds of cooperation, and in different kinds of networks, connections, initiatives, both in Flanders and internationally. So the amount of 56 museums that are recognised, represent only one of the many 'museum networks' there are in Flanders.

In a broader sense, in Flanders we speak of a heritage community, as was defined in the Framework Convention of the Council of Europe on the Value of Cultural Heritage for Society (Faro, 2005): ***a heritage community consists of people who value specific aspects of the cultural heritage that they wish, within the framework of public action, to sustain and transmit to future generations***<sup>1</sup>

Museums in Flanders are thus part of this wider heritage community, where different stakeholders, organisations, volunteers all have a different added value.

Last but not least, it is important to keep in mind that networking is never a goal in itself. Networking is a means to reach other goals (e.g. a better conservation of the heritage itself, a higher quality of exhibitions, a better connection with the public, a well defined position within society,...). The energy put into networking should therefore be focussed on the goal, and not on the networking in itself.

More information on the situation regarding to museum networks in Flanders and the broader heritage field can

- be found at:
- [www.vlaanderen.be/erfgoed](http://www.vlaanderen.be/erfgoed);
  - [www.culturelebiografie.be](http://www.culturelebiografie.be);
  - [www.vcv.be](http://www.vcv.be); [www.tento.be](http://www.tento.be)

<sup>1</sup> Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society. <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/199.htm>

JELENA BARBARIĆ-GAČINA □ Prirodoslovno – grafička škola, Zadar

TONI NIKOLIĆ □ Botanički zavod s botaničkim vrtom, Biološki odsjek, Prirodoslovno-matematički fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb

BOŽENA MITIĆ □ Botanički zavod s botaničkim vrtom, Biološki odsjek, Prirodoslovno-matematički fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb

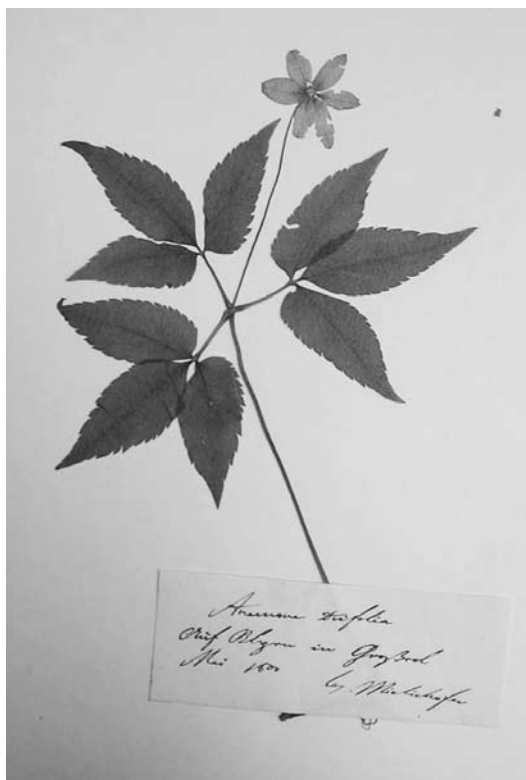


#### Domenico Pappafava – biografski podaci

Domenico Pappafava rodio se 19. kolovoza 1815. godine u Zadru. Poput oca Nikole, koji je bio odvjetnik i zadarski gradonačelnik, i Domenico završava studij prava (Nonveiller, 1999.). Iako je po struci bio pravnik, Pappafava se zanimao za botaniku, i to posebno u ranijim godinama svog života, kada je skupljao i razmjenjivao biljni materijal s drugim skupljačima te ga sačuvao u obliku opsežnog herbarija. Vjerojatno je Pappafavu za botaniku zainteresirao njegov profesor Andreas Alschinger, koji je i sam prikupio herbarij. Pappafava je u braku sa suprugom Martom Matković imao dva sina i pet kćeri (Agresti, 1928.). Umro je 31. prosinca 1899. godine u Zadru.

#### O herbariju Domenica Pappafave

Prvi je o herbariju Domenica Pappafave izvijestio Brusina (1875). O njemu kasnije izvještavaju i drugi, a



sl. 1. Primjer herbarijskog uzorka iz herbarijske zbirke Domenica Pappafave (*Chrysanthemum zawadskii* Herbich).

sl. 2. Jedan od najstarijih primjeraka iz herbarija Domenica Pappafave – *Anemone trifolia* koja datira iz 1800. godine.

većina navodi podatke prema kojima herbarij sadržava oko 10 000 vrsta i tri puta više primjeraka (Čolak, 1964.; Maštrović, 1978.; Coen, 1978.). Nakon smrti Domenica Pappafave herbarij dopijeva u Gradski prirodoslovni muzej u Zadru (Museo Civico di Storia Naturale) (Minio, 1929.). U Drugome svjetskom ratu u bombardiranju Zadra taj je muzej stradao, ali je kompletni herbarij spašen. Godine 1955. herbarij je predan Prirodoslovnome muzeju, koji je 1962. godine preimenovan u Prirodoslovni odjel Narodnog muzeja u Zadru. Godine 1963. započelo je sređivanje herbarija (Čolak, 1964.), odnosno provedena je dezinfekcija i djelomični pregled materijala (Coen i Petricioli, 1996.). Dio zbirke prenesen je 1994. godine u Zagreb, u Hrvatski prirodoslovni muzej (Stipčević, 1996.) gdje su primjerci prebačeni na beskiselinske herbarijske listove. Dio prebačene zbirke vraćen je u Zadar 2002. godine, a ostatak 2003. godine. Zbirka nema popratnu dokumen-

taciju – dio je uništen u Drugome svjetskom ratu, a dio u Domovinskom ratu. Za sada zbirka nije službeno registrirana u svjetskom registru herbarijskih zbirki – *Index Herbariorum* (Holmgren i Holmgren, 1998.).

Starost herbarijske zbirke te česta selidba i neodgovarajući smještaj pridonijeli su gubitku dijela biljnog materijala. S obzirom na botaničku i povijesnu vrijednost takve zbirke, važno je spriječiti njezino daljnje propadanje, ali i napraviti popratnu dokumentaciju kako bi se podaci očuvali. U tu svrhu obavljena je inventarizacija dijela zbirke, koja je obuhvatila 5 387 primjeraka, a započeta je i korološka analiza.

#### **Smještaj herbarija Domenica Pappafave**

Herbarijska zbirka Domenica Pappafave nalazi se na Prirodoslovnom odjelu Narodnog muzeja u Zadru. Primjerci iz herbarija Domenica Pappafave smješteni su na policama dvokrilnih drvenih ormarića dimenzija 75 x 70 x 55 cm. Grupe od pedeset herbarijskih mapa složene su unutar plastičnih vreća koje služe kao zaštita od infekcije kukcima. Naime, u slučaju infekcije zaražena biljka ne može ugroziti više primjeraka od broja biljaka koje se nalaze unutar vreće. U herbarijskoj zbirci Domenica Pappafave plastične su se vreće pokazale i kao dobra zaštita od gljivica, jer je tijekom vizualnog pregleda herbarija radi utvrđivanja infekcije među biljkama u herbarijskim mapama koje nisu bile zaštićene plastičnim vrećama pronađeno devet primjeraka zaraženih gljivicama (Barbarić- Gaćina, 2007.). Iako je pohrana mapa unutar plastičnih vreća uobičajena praksa zaštite primjeraka u nekim herbarijskim zbirkama u Hrvatskoj (Vrbek, 1999.), loše je to što vreće otežavaju rad s materijalom i ne zna se utječu li na trajnost primjeraka, i kako.

Mjerenje vlažnosti zraka u prostoriji u kojoj je herbarij trenutačno pohranjen pokazalo je da vlažnost uglavnom ne prelazi 50% (Barbarić- Gaćina, 2007.), što odgovara vlažnosti koja se preporučuje za čuvanje herbarijskih zbirki (Anonymus, 1992.; Bridson i Forman, 1992.).

#### **Informatizacija zbirke**

Radi informatizacije herbarijske zbirke Domenica Pappafave svi poznati podaci s 5 387 herbarijskih etiketa primjeraka u herbariju upisani su u računalni program Excell (Barbarić- Gaćina, 2007.). Na taj je način dobiven tablični prikaz koji sadržava ove podatke: redni broj, inventarni broj, porodicu, rod, vrstu, autora, broj primjeraka, nalazište, datum skupljanja, ime skupljača, tko je determinirao, redeterminirao, napomenu, fotografiju. Podaci su u tablicu upisivani prema rednom broju ovitka (redni broj), a zatim je svakoj vrsti pridružen inventarni broj, uz poštovanje pravila da se isti broj dodjeljuje samo ako su svi poznati podaci identični i ako se biljke nalaze u istoj mapi. Podaci o rodu, vrsti, autoru, datumu skupljanja, skupljaču i osobi koja je provela determinaciju ili redeterminaciju upisani su prema podacima na herbarijskim etiketama. U rubrici za napomenu upisana su različita opažanja (npr. oštećenost biljke, biljke

uklonjene zbog infekcije, nečitljivost etiketa). Premda je dio materijala u herbarijskoj zbirci oštećen ili potpuno uništen, podaci su uneseni u tablicu, a pod napomenu je upisano "nema biljke". Ako je primjerak fotografiran, u rubriku *fotografija* stavljen je znak + (Barbarić- Gaćina, 2007.).

Izrada računalne baze za herbarij Domenica Pappafave važan je korak u informatizaciji herbarijske zbirke, čime će se olakšati rad sa zbirkom, jer je pristup tako velikoj količini podataka olakšan. Osim toga, mnogo će se lakše obaviti inventarizacija ostatka zbirke, pratiti posudbe, oštećenje materijala, provedena dezinfekcija i sl., osobito ako se uzme u obzir da zbirka nije do sada imala odgovarajuću dokumentaciju.

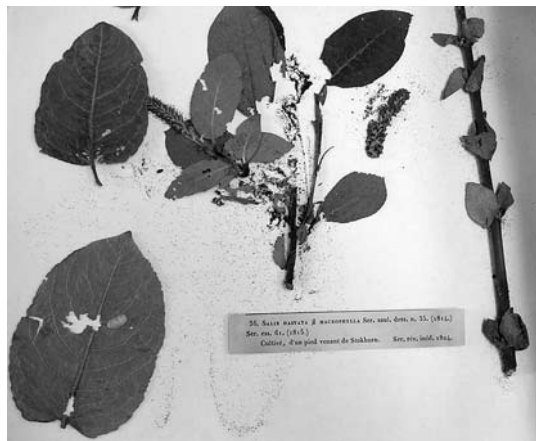
#### **Starost uzoraka u herbariju Domenica Pappafave**

Za herbarij Domenica Pappafave smatralo se da je nastao od 1834. do 1862. godine (Coen, 1978.). Najintenzivnija skupljačka aktivnost prema obrađenom dijelu zbirke bila je između 1824. i 1837. godine (Barbarić- Gaćina, 2007.). Većina primjeraka u zbirci prikupljena je tijekom 19. st., ali se popunjavanje herbarija nastavilo i tijekom 20. st. Dva primjerka iz herbarija Domenica Pappafave potječu iz 1800. godine, od kojih jedan pripada vrsti *Anemone trifolia*, koju je u svibnju te godine pribavio Mielichofer. Ti su primjerci vjerojatno najstariji primjerci u dalmatinskim herbarijima.

#### **Skupljači koji su pridonijeli nastanku herbarijske zbirke Domenica Pappafave**

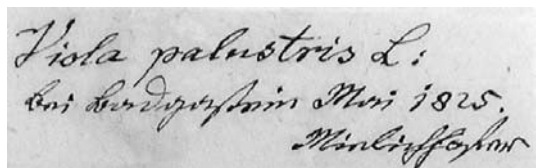
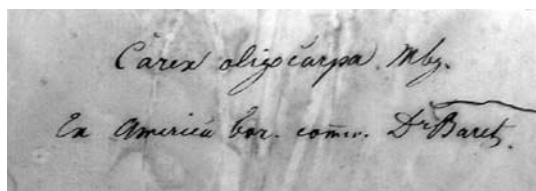
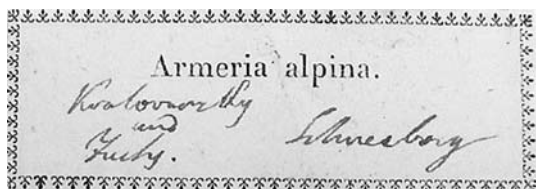
Domenico Pappafava razmjenjivao je botanički materijal s brojnim profesionalnim i amaterskim botaničarima iz inozemstva. Za dokumentiranje tih veza bitni su popisi biljaka koje je dobivao od inozemnih botaničara ili njima slao. Jedan od takvih popisa, s prezimenom Carla Antona Meyera na vrhu, čuva se među Pappafavinom korespondencijom na Prirodoslovnom odjelu Narodnog muzeja u Zadru. U Znanstvenoj knjižnici u Zadru nalaze se tri Pappafavine bilježnice koje potvrđuju pretpostavku da je Pappafava brojne primjerke i kupio. Naime, na kraju prve bilježnice navedene su cijene određenog broja primjeraka iz različitih krajeva svijeta. Bilježnice daju uvid i u proces nastanka herbarija.

Uz Domenica Pappafavu, u obrađenom se dijelu zbirke pojavljuje još 110 skupljača. Skupljači koji su najčešće navedeni na herbarijskim etiketama jesu: Welwitsch, Kotschy, Klett, Sieber, Besser, Mayer, Frank, Nöe, Meyer, Zawadski i Schiffer. Uz inozemne botaničare, Pappafava je razmjenjivao botanički materijal i s brojnim botaničarima s područja Dalmacije kao što su Alschinger, Neumayer, Petter, Stalio, Biasoletto, de Portenschlag-Ledermayer, Welden, Rubrizius i Visiani. Skupljači su na herbarijskim etiketama navedeni prezimenom, ali su ponegdje uz prezime navedeni i inicijali i/ili zanimanje, npr. apotekar (apoth., pharmac.), liječnik (dr.) ili profesor (professor, prof.), što je pomoglo pri određivanju o kojem je točno skupljaču riječ (Barbarić-



sl. 3. Primjerak iz porodice *Salicaceae* u kojem je pronađen mrtvi kukac.

sl. 4., 5., 6. Primjeri etiketa različitih sakupljača u herbariju Domenica Pappafave.



Gaćina, 2007). Naime, isti su skupljači na različitim etiketama različito potpisani (npr. Welwitsch ili FWelw). Katkad je lako zaključiti o kojem je skupljaču riječ, a u nekima je to teže. Za identifikaciju različitih varijanti prezimena, ili sličnih prezimena različitih osoba potrebno je angažirati specijaliste za povijest botanike. Slična zapažanja i moguća rješenja iznose se i u pretraživanju baza drugih herbarija (Schneider i sur., 1998.). Jedna od mogućnosti izbjegavanja takvih problema jest standardizacija unosa imena skupljača za herbarije u nastajanju, što će olakšati i izmjenu podataka (Conn, 1996.).

#### Korološka analiza

U sklopu obrade herbarija započeta je i korološka analiza zbirke. U *Flora Croatica Database* (Nikolić, 2006.) uneseni su podaci o 140 primjeraka, od čega je geokodirano 112 primjeraka (80%). Za preostalih 28 primjeraka nije bilo moguće odrediti koordinate jer su na etiketama neprecizno navedena nalazišta (npr. Hrvatska, Dalmacija, Istra). Dio podataka odnosi se na usko određena nalazišta, bez definiranja šireg područja, npr. Puntamica (Puntamika), Bosco di Boccagnazzo

(šuma na Bokanjcu), Valle di Maestro (uvala Maestral), Barcagno, Due Torrete, Torrete. Pregledom karata Zadra s početka 19. st. utvrđeno je da se ta nalazišta odnose na područja unutar Zadra i na osnovi takvih karata određene su im koordinate.

Položaj nalazišta iz herbarijskih podataka određen je primjenom indirektnog kartiranja pomoću MTB mreže. Oznaka svakog MTB polja određena je u skladu sa srednjoeuropskom metodom kartiranja flore (Nikolić i sur., 1998.). U obradi podataka korištena je baza podataka CROFlora 2.0 Botaničkog zavoda Prirodoslovno-matematičkog fakulteta u Zagrebu (Nikolić i sur., 2001.). Podaci su uneseni u formulare namijenjene obradi herbarijskih zbirki.

#### Botanika i umjetnost

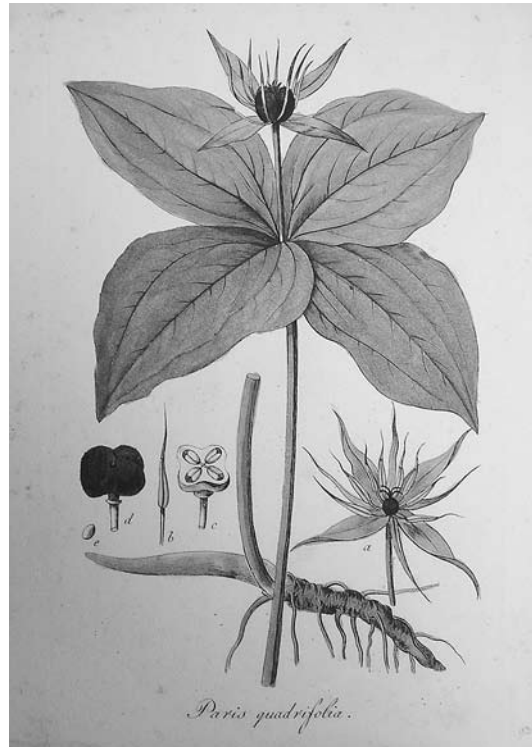
Domenico Pappafava zaslužan je za još jedno vrijedno botaničko djelo, također pohranjeno na Prirodoslovnom odjelu Narodnog muzeja u Zadru. To je zbirka bakropisa *Iconografia Botanica*, koju je Pappafava naručio i koja je nastala 1840. godine. *Iconografia Botanica* sastoji se od 166 stranica na kojima je otisnuto 157 vrsta biljaka. To je djelo u cijelosti oslikano radi očuvanja i lakšeg pristupa. Osim tih bakropisa, u Narodnome muzeju nalaze se i crteži koje je Pappafava sam izradio i obojio.

#### Digitalna budućnost herbarijske zbirke Domenica Pappafave

Opisanim radom obrađen je dio herbarijske zbirke Domenica Pappafave kako bi se utvrdilo stanje biljnog materijala te je napravljena baza podataka koja je olakšala analizu primjeraka prema starosti, skupljačima i nalazištu.

Sljedeći korak u obradi herbarijske zbirke bit će redefiniranja biljnih svojti. No s obzirom na veliku starost primjeraka u herbariju Domenica Pappafave (najstariji primjerci među obrađenim materijalom datiraju iz 1800., a najmlađi iz 1962. godine), potrebno je napraviti digitalnu fotodokumentaciju zbirke. To će, uz prikladno objavljivanje (online servis ili drugi medij), omogućiti veću dostupnost zbirke široj javnosti, ali i njezino pohranjivanje i čuvanje za buduće generacije. U svijetu je vrlo snažan trend digitalizacije herbarijskih zbirki i njegova geokodiranja, što omogućuje upotrebu herbarija bez opasnosti da se čestim rukovanjem primjerci nepotrebno oštete. Takvi projekti digitalizacije herbarija i, općenito, muzejske građe rade se diljem svijeta i pokazali su se korisnima za obrazovanje, promidžbu, izradu publikacija i prezentaciju (Anonymus, 2002.; Berendsohn i sur., 2005.; Miller, 2006.).

Unos podataka u *Flora Croatica Database* (Nikolić, 2006.) omogućuje laku dostupnost putem Interneta i trajno pohranjivanje informacija iz toga herbarijskog materijala. Usprkos nepotpunosti podataka na etiketama herbarija Domenica Pappafave, svi uspješno geokodirani primjerci postali su sastavnim dijelom atlasa flore Hrvatske i prilog su poznavanju korologije brojnih svojti.



sl. 7. *Paris quadrifolia*, crtež iz djela *Iconografia Botanica*.

#### LITERATURA

1. Agresti, R. (1928.). In memoria dell' Avvocato Dottor Vladimiro Pappafava, Zadar.
2. Anonymus (1992.). Standards in the Museum Care of Archeological Collections. Museums & Galleries Commission.
3. Anonymus (2002.). Annual Research Report for the Florida Agricultural Experiment Station:
4. Research Highlight (Herbarium Collection Computerization and Digital Imaging) ([www.research.ifas.ufl.edu/re/annualReports/2002/he.pdf](http://www.research.ifas.ufl.edu/re/annualReports/2002/he.pdf)) (zadnji put posjećena 18. kolovoza 2006.).
5. Barbarić-Gaćina, J. (2007.). Herbarijska zbirka Domenica Pappafave - taksonomska i korološka analiza. Magistarski rad.
6. Berendsohn, W. G., Einsiedel, B., Merkel, U., Nowak-Krawietz, H., Röpert, D., Will, I. (2005.). Digital imaging at the Herbarium Berolinense ([www.bgbm.org/herbarium/KaseStudy-Digitisation/BGBM-2005-06-16.pdf](http://www.bgbm.org/herbarium/KaseStudy-Digitisation/BGBM-2005-06-16.pdf)) (zadnji put posjećena 21. kolovoza 2006.).
7. Bridson, D., Forman, L. (1992.). The herbarium handbook, Royal Botanic Gardens, Kew.
8. Brusina, S. (1875.). Cenno sugli studi naturali in Dalmazia. Manuale del regno di Dalmazia per l'anno 1875, Zadar.
9. Coen, G. (1978.). Herbarij Domenica Pappafave u zadarskom Narodnom muzeju. Zbornik sažetaka priopćenja III. kongresa biologa Hrvatske, Zagreb, 371.
10. Coen, G., Petricioli, M. (1996.). Prvi botaničari u Zadru, Zadar.
11. Conn, B. (1996.). HISPID3 (Herbarium Information Standards and Protocols for Interchange of Data Version3)([www.bgbm.org/tDWG/acc/hispid3odraft.doc](http://www.bgbm.org/tDWG/acc/hispid3odraft.doc)) (zadnji put posjećena 21. kolovoza 2006.).
12. Čolak, N. (1964.). Prirodoslovni muzej u Zadru. Zbornik Zadar, Zagreb, 694.
13. Holmgren, P. K., Holmgren, N. H. (1998.) onwards (continuously updated) Index Herbariorum. New York Botanical Garden ([www.sciweb.nybg.org/science2/IndexHerbariorum.asp](http://www.sciweb.nybg.org/science2/IndexHerbariorum.asp)).
14. Maštrović, V. (1978.) Prirodnoznanstvena baština Zadra u XIX. stoljeću. Mogućnosti, god. XXV, br. 4, Split.

15. Miller, D. (2006.). Plant pictures and the RHS Herbarium ([www.rhs.org.uk/learning/research/Sciencereport/Herbarium.pdf](http://www.rhs.org.uk/learning/research/Sciencereport/Herbarium.pdf)) (zadnji put posjećena 21. kolovoza 2006.).
16. Minio, M. (1929.). Sugli erbari a Zara. Nuovo Giornale Botanico Italiano, Nuova Serie vol. XXXIV, Forli.
17. Nikolić, T. (ur.) (2006.). Flora Croatica baza podataka online ([www.hirc.botanic.hr/fcd](http://www.hirc.botanic.hr/fcd)). Botanički zavod, Prirodoslovno-matematički fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
18. Nikolić, T., Bukovec, D., Šopf, J., Jelaska, S. D. (1998.). Kartiranje flore Hrvatske - mogućnosti i standardi. Nat. Croat. 7(suppl. 1): 1-62.
19. Nikolić, T., Fertalj, K., Helman, T., Mornar, V., Kalpić, D. (2001.). CROFlora, a database application to handle the Croatian vascular flora. Acta Bot. Croat. 60 (1): 31-48.
20. Nonveiller, G. (1999.). The pioneers of the research on the insects of Dalmatia, Zagreb.
21. Schneider, E. R., Leggett, J. J., Furuta, R. K., Wison, H. D., Hatch, S. L. (1998.). Herbarium specimen browser: a tool for accessing botanical specimen collection ([www.delivery.acm.org](http://www.delivery.acm.org)) (zadnji put posjećena 23. kolovoza 2006.).
22. Stipčević, M. (1996.). Stručni rad za zvanje kustosa. Muzejski dokumentacijski centar Zagreb:1-11.
23. Vrbek, M. (1999.). Herbarium collection of the Croatian Natural History Museum. Nat. Croat. 8(1): 67-70.

#### HERBARIUM OF DOMENICO PAPPFAVA OF THE NATIONAL MUSEUM IN ZADAR

**Domenico Pappafava** was born in Zadar in 1815. By profession a lawyer, he was interested in botany, particularly in the early years of his life, when he collected plant materials, sometimes exchanging them with other collectors, and keeping them all in the form of a capacious herbarium.

Brusina (1875) provided the first report about the Domenico Pappafava herbarium. Others also later reported on it, and most of them stated information that the herbarium contained about 10,000 species and three times as many specimens. After the death of Pappafava, the herbarium entered the Zadar City Natural History Museum. In 1955 the herbarium was confided to the Natural History Museum, which in 1962 was renamed Natural History Department of the National Museum in Zadar. In 1963 the arrangement of the herbarium was started; that is, the disinfestation and partial review of the material were carried out. The collection is accompanied by no documentation for part was destroyed in the Homeland War, and part in World War II. For the present the collection is not officially registered in the world register of herbarium collections – *Index Herbariorum*. The ages of the specimens from the part of the collection studied range from 1800 to 1962. In addition to Pappafava, the collection names another 110 persons as collectors. In order to prevent further losses of plant material as a result of inappropriate storage conditions, the collection was inspected, and the specimens were listed in a database, which started the computerisation and inventory of the collection. Chorological analysis resulted in maps of distribution of specimens from areas in Croatia the finding sites of which were geocoded and entered into the *Flora Croatica Database*. The treatment also covered the work *Iconografia Botanica* that has been imaged as whole for the sake of preservation and easier subsequent access.

## DIGITALNI KATALOG *MEKUŠCI (MOLLUSCA)* U ZBIRCI PRIRODOSLOVNOG ODJELA NARODNOG MUZEJA ZADAR

IM 38 (3-4) 2007.  
RIJEČ JE O...  
MAIN FEATURE

NATALI ČOP □ Narodni muzej Zadar – Prirodoslovni odjel, Zadar

dr. sc. SNJEŽANA VUJČIĆ-KARLO □ Narodni muzej Zadar – Prirodoslovni odjel, Zadar



sl. 1. Presentacija Digitalnog kataloga *Mekušci (Mollusca)* u Zbirci prirodoslovnog odjela Narodnog muzeja Zadar  
Foto: Nevena Štokić

### UVOD

Prirodoslovni odjel jedan je od četiri odjela u sklopu općega Narodnog muzeja Zadar i sljednik je nekadašnjega najstarijeg Prirodoslovnog muzeja na prostoru Hrvatske.<sup>1</sup>

Odjel je smješten u dijelu bivše Providurove palače u Medulićevoj ulici 2, na ukupno 450 m<sup>2</sup> površine, od čega izložbeni prostori zauzimaju 150 m<sup>2</sup>, depoi sa zbirnama 91 m<sup>2</sup>, uredi i preparatorska radionica 73 m<sup>2</sup>.

O građi Prirodoslovnog odjela brinu se kustosica dr. sc. Snježana Vujčić-Karlo i viši preparator Vladimir Božić.

Muzejska djelatnost današnjega Prirodoslovnog odjela temelji se na prikupljanju, istraživanju i izlaganju flore i faune pretežno sa širega zadarskog, ali i s ostalih područja. Istraživačkim radom na terenu stvaraju se nove zbirke, te uz one donirane ili otkupljene čine fundus Prirodoslovnog odjela. Izložbenom djelatnošću odjela prezentiraju se različite teme iz prirodoslovlja, a u posljednje vrijeme s većim naglaskom na zaštićena područja. Ugošćavaju se i izložbe prirodoslovne tematike iz ostalih krajeva Hrvatske.

Uobičajena je muzejska praksa da se rezultati stručnog rada vezanoga za zbirke učine dostupnima javnosti

putem studijskih izložbi ili u različitim izdanjima. Zbog skućenoga izložbenog prostora odjela cjelovite se zbirke ne izlažu. Kako Prirodoslovni odjel posjeduje zbirku mekušaca, pojavila se potreba njezina predstavljanja javnosti. Skupoća tiskanih medija ograničila bi količinu fotografija i tekstova za prikaz, te se CD-ROM zbog velikih mogućnosti pohrane, interaktivnosti multimedije i široke primjene među mlađom publikom pokazao najboljim izborom.

Objavlivanju kataloga prethodio je višemjesečni muzeološki posao redeterminacije i revizije zbirke, unošenja podataka u Excel tablicu, fotografiranje svih primjeraka u zbirci, obrade fotografija, istraživanja povijesnog konteksta zbirke i pisanja tekstova.

CD-ROM obrađuje zbirku mekušaca koja je nastala iz različitih izvora. Sastoji se od tri cjeline: središnje zbirke mekušaca, koja se još uvijek dopunjuje, a nastala je skupljačkom aktivnošću kustosa i manjim donacijama brojnih istraživača, kako stručnjaka, tako i amatera, te od dviju zbirki nastalih skupljanjem samo jednog autora. To je zbirka koju je prikupio Joseph Grüll te dio zbirke don Blaža Cvitanovića, koja je podijeljena u nekoliko ustanova.

<sup>1</sup> Gradski prirodoslovni muzej u Zadru osnovan je u 28. studenoga 1905., a za javnost je otvoren 1907. godine.

Tablica 1. Broj vrsta u Zbirci Cvitanović, Zbirci Grüll i Središnjoj zbirci

Broj vrsta	Koponošci	Mnogoljušturaši	Puževi	Školjkaši	Glavonošci	UKUPNO
Zbirka Cvitanović	1		128	76		205
Zbirka Grüll	1	1	43	64		109
Središnja zbirka			205	60	4	269

Tablica 2. Broj jedinki u Zbirci Cvitanović, Zbirci Grüll i Središnjoj zbirci

Broj jedinki	Koponošci	Mnogoljušturaši	Puževi	Školjkaši	Glavonošci	UKUPNO
Zbirka Cvitanović	12		3886	639		4537
Zbirka Grüll	5	10	608	245		868
Središnja zbirka			1627	64	6	1697
<b>UKUPNO</b>	<b>17</b>	<b>10</b>	<b>6121</b>	<b>948</b>	<b>6</b>	<b>7102</b>

### Zbirka mekušaca prirodoslovnog odjela

Zbirka mekušaca Prirodoslovnog odjela Narodnog muzeja Zadar ima 7 102 primjerka iz 427 vrsta. Vrste su raspoređene u 5 razreda, 28 redova, 127 porodica i 262 roda. Najbrojniji su puževi, s 289 vrsta i 6 121 jedinkom. Školjkaši su u Zbirci zastupljeni sa 131 vrstom i 948 jedinki. Glavonošcima pripada samo 6 jedinki iz 4 vrste. Mnogoljušturaši su zastupljeni sa samo jednom vrstom, a koponošci s dvije. Samo je jedrilac (*Argonauta argo*) sačuvan kao mokri preparat sa životinjom i ljušturam, dok su od svih ostalih mekušaca sačuvane samo ljušture.

Školjke iz Zbirke pripadaju vrstama iz 10 redova, 92 roda i 43 porodice. Sve vrste školjkaša u Zbirci pripadaju kopnenim staništima. Puževi su zastupljeni s 289 vrsta, a pripadaju u 163 roda, 78 porodica i 12 redova. Dio puževa iz Zbirke rasprostranjen je u kopnenim vodama. U Zbirci su zastupljeni s 41 jedinkom iz 12 vrsta koje pripadaju u 11 porodica i 3 reda. Kopnenim puževima u Zbirci pripada 387 jedinki iz 31 vrste, raspoređene u 14 porodica i 3 reda.

Zbirka Prirodoslovnog odjela Narodnog muzeja Zadar nastala je iz dviju zbirki koje su otkupljene od vlasnika ili njihovih nasljednika. Riječ je o zbirka koje su skupili poznati malakolozi amateri Cvitanović i Grüll, te od središnje zbirke koja je nastala skupljačkom aktivnošću kustosa ili su pojedine primjerke Muzeju darovali razni skupljači. Broj jedinki i vrsta, ovisno o podrijetlu materijala, prikazan je u tablicama 1. i 2. Zbirke Cvitanović i Grüll sadržavaju samo morske mekušce, dok u središnjoj zbirci ima i ljuštura kopnenih vrsta te vrsta iz kopnenih voda.

### Zbirka mekušaca don Blaža Cvitanovića (Veli Iž, 11. siječnja 1844. – 25. veljače 1932.)

Zbirka mekušaca don Blaža Cvitanovića koju posjeduje Prirodoslovni odjel NMZ-a nastala je između 1905. i 1916. godine u Velom Ratu, na sjeverozapadnom dijelu Dugog otoka. Don Cvitanović je tek u 61. godini počeo skupljati mekušce, prije svega morske, a kasnije i kopnene, i to na inicijativu školskog kolege, zadarskog prirodoslovca Špire Brusine. Saznavši da je župnik u Velom Ratu, mjestu bogatome mekušcima, Brusina je

zamolio Cvitanovića da ih prikuplja za njega. Od 1906. Cvitanović redovito šalje prikupljene primjerke Brusini, koji ih determinira, što je bio početak stvaranja Zbirke. Prilikom posjeta Velom Ratu u ljeto 1907. godine, Brusina je redeterminirao cijelu Cvitanovićevu zbirku, koja je tada imala oko 100 vrsta. Iste godine Brusina mu šalje sistematski popis mekušaca prema kojemu je Cvitanović sastavio katalog svoje zbirke koji se danas čuva u Hrvatskome prirodoslovnom muzeju u Zagrebu (Cvitanović, 1973.).

Nakon Brusinine smrti 1908. g., Cvitanović se povezuje s glasovitim malakologom, profesorom Sveučilišta u Palermu, markizom Tommasom di Maria Monterosatom. Cvitanović mu šalje skupljene primjerke iz Velog Rata na ogled i determinaciju, a za uzvrat mu daruje pokoji primjerak svake vrste. Monterosato je s oduševljenjem primao darovane primjerke iz Veloga Rata te ih je stavljao na posebno mjesto, s nadnevkom primitka i oznakom mjesta. Darovani primjerci bili su mu korisni za usporedbu jadranskih i sredozemnih vrsta. Monterosato je potaknuo Cvitanovića na skupljanje i kopnenih mekušaca, koje je potom slao na determinaciju u Beč, doktorima Wagneru i Obwimeru, jer se nije njima bavio. Prema navodima članka iz *Smotre dalmatinske*, Cvitanović je od Monterosata dobio oko 40 vrsta mekušaca s područja Palerma, Napulja, Caprija, Viareggia, Chioggie, Venecije, Brescie, Porto maggiore, Valenzije, Casa Blance, te iz Tihoga, Indijskoga i Atlantskog oceana. Njihova je razmjena trajala je do 1915. g. Korespondenciju čuva Prirodoslovni muzej i Zoo vrt u Splitu (Cvitanović, 1973.; *Smotra dalmatinska*, 1918., br. 3).

Zbirka don Blaža Cvitanovića smatrana je u ono vrijeme najvrednijom zbirkom mekušaca lokalnog značaja na Jadranu. Bila je cijenjena ne samo po broju vrsta, već i po broju rijetkih vrsta. Prema navodima članka iz *Smotre dalmatinske*, u zbirci su tada bile 794 vrste, među njima 681 vrsta morskih i 65 vrsta kopnenih mekušaca te 50 vrsta drugih morskih organizama. Od toga je Brusina determinirao oko 200 vrsta, Monterosato oko 400 vrsta, a ostale je determinirao Cvitanović uz pomoć malakoloških priručnika Dautzenberga i Fischera. Zbirka je imala 37 vrlo rijetkih, 96 rijetkih i 38 prilično



rijetkih vrsta. Većina faune bila je iz Jadrana, a 23 vrste potjecale su iz stranih mora. Zahvaljujući skupljaču Cvitanoviću, saznalo se za tri nove vrste iz Jadranskog mora: *Eulima bilineata*, *Kelya geoffroyi (complanata)* i *Nerita ustulata*, a ime Velog Rata ušlo je u svijet znanosti njegovom zaslugom. Monterosato je opisao dva nova varijeteta mekušaca nazvavši ih *var. peculiaris velirat* (poseban varijetet Velirat) jer nigdje nije vidio puževe tako posebnih oblika: *Mitrella scripta var. peculiaris velirat* i *Patella terentina v. salis var. peculiaris velirat* (Cvitanović, 1973.; *Smotra dalmatinska*, 1918., br. 5). Danas ti varijeteti više nisu validni.

Primjerke školjaka i puževa don Cvitanović je odlagao u kartonske kutijice na kojima je naznačena vrsta, autor opisa vrste i njezina rijetkost. Kutijice je čuvao u ormaru sa 60 pretinaca, koji je dao izraditi 1910. godine po svom nacrtu. Taj ormar s originalnim kutijicama i danas se čuva u Prirodoslovnom odjelu NMZ-a.

Skupivši s vremenom velik broj mekušaca raznih vrsta, Cvitanović je smatrao da od svoje zbirke može sastaviti više zbirke. Za zbirku je dovoljno da ima po nekoliko primjeraka svake vrste. Tako dijelove njegove zbirke danas možemo naći u nekoliko hrvatskih i svjetskih gradova (Cvitanović, 1973.):

- Brusini je 1907. godine dao oko 220 vrsta, koje se danas nalaze u Hrvatskome prirodoslovnom muzeju u Zagrebu,
- dio zbirke prodao je Zadružnom savezu Split u lipnju 1917.; ta je zbirka kasnije smještena u Prirodoslovni muzej u Splitu, gdje se i danas čuva,
- zadarski franjevci od 1910. g. čuvaju oko 300 vrsta,
- franjevcima u Innsbrucku poklonio je 1911. g. oko 200 vrsta,
- zadarski Gradski prirodoslovni muzej dobio je 1910. na poklon oko 300 vrsta,
- zagrebački Narodni muzej dobio je 1912. g. na poklon nekoliko vrsta,
- Prirodoslovni muzej u Trstu dobio je 1912. g. više vrsta,
- gospođica Hütenroth iz Trsta dobila je 50 vrsta 1912. g.,
- samostanu benediktinki u Zadru poklonio je 1912. g. oko 150 vrsta,
- markiz Monterosato u Palermu dobio je gotovo sve vrste iz Velog Rata (1908.-1915.),
- samostanu glagoljaša u Preku darovao je 1925. oko 100 vrsta,
- Oceanografski institut u Splitu otkupio je 1939. oko 300 vrsta,
- Osnovna škola u Velom lžu dobila je 1953. na dar oko 100 vrsta.

Konačno, u veljači 1964. ormar s kutijicama u kojemu se čuvalo posljednjih 400 vrsta mekušaca s trostrukim brojem primjeraka otkupio je Prirodoslovni odjel NMZ-a. Zbirka je otkupljena sredstvima Narodnog odbora općine Zadar od Blaževa nećaka don Vladislava Cvitanovića, župnika iz Velog lža za 100 000 dinara. Pojedini primjerci iz Zbirke bili su izloženi zajedno s



sl. 2. Don Blaž Cvitanović  
Foto: T. Burato

primjercima iz Zbirke Grüll i s primjercima Središnje malakološke zbirke odjela na izložbi *Školjkaši i puževi Jadrana iz fundusa Prirodoslovnog odjela* od 1981. do 1985. godine.

Početkom Domovinskog rata 1991. g. ta je zbirka, zajedno s Grüllovom i dijelom Središnje zbirke mekušaca, bila na čuvanju kod zadarskih benediktinki do 2003. g. (arhiva NMZ-a).

#### **Zbirka mekušaca Josepha Grüll**

Zbirku školjaka i puževa prikupio je amater Joseph Grüll, a datira s kraja 19. i početka 20. st. Pretpostavlja se da je nastala u Lukoranu, na otoku Ugljanu.

Prema podacima iz arhiva Prirodoslovnog odjela, ta je zbirka trebala biti otkupljena još 1970. g., ali je otkupljena tek krajem 1972. od vlasnice Antice Kršinić iz Lukorana za 5 000 dinara.

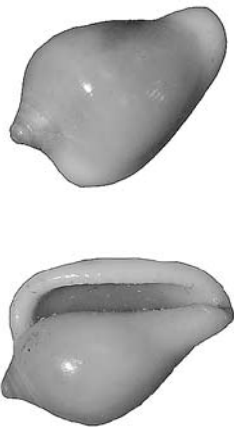
Zbirka je otkupljena sredstvima tadašnjega Republičkog fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti. Propozicije Republičkog fonda zahtijevale su stručni pregled materijala i mišljenje malakologa prije otkupa te je 1970. g. kustosica riječkog Prirodoslovnog muzeja Mirjana Legac, dipl. ing. biologije pregledala zbirku i dala stručno mišljenje (arhiva NMZ-a i PO NMZ-a, 1970., 1972.).

Utvrđeno je da se Zbirka sastoji od preparata ljuštornog materijala *Polyplacophora*, *Scaphopoda*, *Gastropoda* i *Bivalvia*, pretežno iz Jadranskog mora. U Znanstvenoj

sl. 3. Digitalni katalog *Mekušci (Mollusca)* u Zbirci prirodoslovnog odjela Narodnog muzeja Zadar



sl. 4. *Gyroscala lamellosa*, foto S. V. Karlo



sl. 5. - 6. *Erato voluta*, foto S. V. Karlo

2 Prvo elektroničko izdanje na CD-ROM-u objavljeno je uz tematsku izložbu Prirodoslovnog odjela NMZ-a Park prirode Vransko jezero u prosincu 2005. godine.



knjižnici Zadar čuva se popis Zbirke mekušaca Josepha Grüllla (*Catalog der Conchilien Sammlung des Joseph Grull in Zara*), koji je malakologinja Legac usporedila s dobivenim materijalom. Utvrđeno je da se materijal odnosi na okolicu Zadra, ali je Zbirka nepotpuna jer nedostaju mnoge vrste navedene u Grüllovu popisu. Tako prema rukopisu, Zbirka sadržava i malobrojne primjerke Gastropoda iz svjetskih mora, čega u Zbirci nema. U rukopisu je prikazan pregled rodova i vrsta s naznakom lokaliteta, ali bez datacije o skupljanju. Pretpostavlja se da je sam skupljač obavio determinaciju, iako nema dokaza o tome. Pri otkupu Zbirka je imala oko 950 primjeraka iz oko 170 vrsta.

Kako je otkupljeni materijal bio nepregledno složen, malakologinja Legac Zbirku je sortirala u 180 kutijica, 37 vrećica i jedan omot. Preparati u originalnim kutijicama i vrećicama nisu imali sačuvane izvorne legende s naznakom lokaliteta ni datuma pronalaska. Također se malo zna i o samom skupljaču Grüllu, za kojega se pretpostavlja da je bio zet obitelji de Ponte, čija se obiteljska kuća nalazi u Lukoranu. Te činjenice zbirci ne daju znanstvenu, već samo izložbenu, komparativnu i regionalnu vrijednost (arhiva NMZ-a, i PO NMZ-a, 1972.).

Kustosica Prirodoslovnog odjela Ustinka Sabić skupno je uvela 1972. g. materijal iz Zbirke u glavnu muzejsku knjigu ulaza po razredima: *Gastropoda* (109 vrsta smještenih u kutijice i najlonske vrećice), *Bivalvia* (102 vrste smještene u kutijice i najlonske vrećice),

*Cephalopoda* (jedna kutija i vrećice s fragmentima), *Polyplacophora* (jedna kutija), *Scaphopoda* (3 kutije). Pojedini primjerci iz Zbirke bili su izloženi zajedno s primjercima iz Zbirke Cvitanović i primjercima središnje malakološke zbirke odjela na izložbi *Školjkaši i puževi Jadrana iz fundusa Prirodoslovnog odjela* od 1981. do 1985. g. Početkom Domovinskog rata 1991. g. ta je zbirka, zajedno s Cvitanovićevom i središnjom malakološkom zbirkom sve do 2003. god. čuvana kod zadarskih benediktinki (arhiva NMZ-a).

#### CD-ROM

Digitalni katalog *Mekušci (Mollusca)* u zbirci *Prirodoslovnog odjela Narodnog muzeja Zadar* objavljen je u prosincu 2006., a predstavljen je na tiskovnoj konferenciji 22. veljače 2007. u izložbenom prostoru Prirodoslovnog odjela NMZ-a.

Iako je to drugo elektroničko izdanje muzeja<sup>2</sup>, prvi se put dio muzejskog fundusa prezentirao javnosti u elektroničkom obliku.

Urednica kataloga je voditeljica Prirodoslovnog odjela dr. sc. Snježana Vujčić-Karlo, koja je ujedno i autorica kataloških podataka, svih fotografija (420) i shematskih prikaza te autorica tekstova (uvod, mekušci, središnja zbirka). Redeterminaciju zbirke, determinaciju fotografija i stručnu suradnju, kao i tekstove, potpisuju vanjski suradnici Tonči Rađa (sakupljanje i čuvanje) i Rino Stanić (rasprostranjenost u Jadranu). Tekstove o povijesti Muzeja i odjela, povijesnom tijeku otkupa zbirke Grüll

i Cvitanović te o izložbama potpisuje dokumentaristica muzeja Natali Čop. Dizajn CD-ROM-a napravio je Branko Šegedin, a grafičku pripremu tvrtka SGM iz Splita. Izdavanje kataloga financijski su omogućili Zadarska županija i Ministarstvo kulture RH. Katalog je tiskan u nakladi od 300 primjeraka i prodaje se po cijeni od 50 kn.

Objavljeni CD-ROM ima višestruku namjenu. Uvidom u njegov sadržaj korisnici mogu dobiti sliku o zbirci mekušaca u Muzeju, ali i saznati nešto o vanjskoj i unutarnjoj građi mekušaca, odnosno determinirati i redeterminirati svoje zbirke. Na njemu se nalazi nekoliko cjelina:

- prikaz povijesti i izložbenih djelatnosti Prirodoslovnog odjela NMZ-a
- opći dio o unutarnjoj građi i raspodjeli mekušaca sa shematskim prikazima
- opis građe ljuštura mekušaca s označenim dijelovima bitnim za determinaciju
- slikovni ključ za determinaciju 420 vrsta, većinom morskih mekušaca
- podaci o načinu života i učestalosti uvrštenih vrsta
- kataloški podaci o primjercima koji se nalaze u zbirci Muzeja (podrijetlo, broj primjeraka, mjesto i vrijeme pronalaska i dr.).

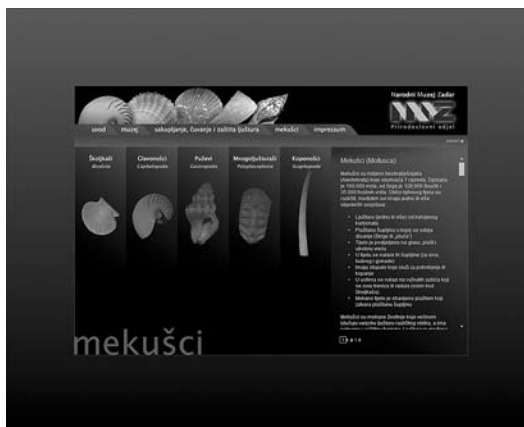
## LITERATURA

1. Arhiva Narodnog muzeja Zadar (NMZ-a) i Prirodoslovnog odjela NMZ-a (PO NMZ-a), 1962., 1964., 1970., 1972., 1981., Narodni muzej Zadar, Zadar
2. Cvitanović, V., 1973., *Zbirka školjaka Blaža Cvitanovića glagoljaša*, Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru, 20.
3. Deplijan izložbe *Školjkaši i puževi Jadrana iz fundusa Prirodoslovnog odjela*, 1981., Narodni muzej Zadar, Zadar
4. Dokumentacijski fondovi Narodnog muzeja Zadar (NMZ-a), 2006., Evidencija djelatnika, izložbi, izdavačke djelatnosti; Knjiga ulaza predmeta, Narodni muzej Zadar, Zadar
5. Smotra dalmatinska, 1918., br. 2, 3, 5, Zadar

Primljeno: 10. svibnja 2007.

## DIGITAL CATALOGUE OF MOLLUSCS (MOLLUSCA) IN THE COLLECTION OF THE NATURAL HISTORY DEPARTMENT OF THE NATIONAL MUSEUM IN ZADAR

The natural history department is one of the four departments in the general National Museum in Zadar and is the successor



of the former natural history museum, the oldest in Croatia. The department is located in part of the former General Proveditor's Palace at Medulićeva ulica 2, on a total floor space of 450 square metres, the exhibition space occupying 150 square metres, the stores with collections 91 square metres, and the offices and preparation workshop 73 square metres. The museum activity of the department today is based on the collection, study and exhibition of flora and fauna mainly from the wider area of Zadar, but also from other areas. Because of the cramped exhibition space, whole collections are not displayed. Since the Natural History Department possesses a mollusc collection that is of considerable importance, the need arose for its presentation in another form.

The digital catalogue *Molluscs (Mollusca) in the collection of the Natural History Department of the National Museum in Zadar* was published in December 2006. It contains several units: a depiction of the history and exhibition activities of the Natural History Department; a general part about the internal material and the distribution of molluscs with diagrammatic depictions; a depiction of the material of the shell of molluscs with the parts that are essential for determination marked; a picture key for the determination of 420 species, mainly of marine molluscs; data about the manner of life and the frequency of the species included; the catalogue data about specimens found in the collection of the Museum (origin, number of specimens, place and time of finding and other items). The editor of the catalogue is the manager of the Natural History Department, Dr Snježana Vujčić-Karlo.

sl. 7. - 8. Digitalni katalog *Mekušci (Mollusca)* u Zbirci prirodoslovnog odjela Narodnog muzeja Zadar



sl. 9. *Aporrhais psl. spellicani*, foto S. V. Karlo



sl. 10. *Crassadoma-multistriata*, foto S. V. Karlo



sl. 11. *Venus-casina*

## IZLOŽBA PTICE NA PODRUČJU GRADA OSIJEKA

SANJA VIDOVIĆ □ Muzej Slavonije, Osijek

sl. 1. - 4. Na području grada Osijeka živi 55% ptičjih vrsta zastupljenih u ukupnom ptičjem fondu Hrvatske



U prosincu 2006. u Muzeju Slavonije postavljena je izložba *Ptice na području grada Osijeka*, kojom je obuhvaćeno istraživanje ekologije, ponašanja i sistematske pripadnosti ptičjih vrsta nastanjenih na području grada Osijeka i u njegovoj neposrednoj okolici. Rezultati istraživanja i snimanja na izložbi su predstavljani izborom fotografskih uvećanja i video zapisom zabilježenih ptičjih vrsta te muzejskim primjercima izdvojenim iz zbirke Prirodoslovnog odjela, ukupno 176 izložaka. Izložba je popraćena katalogom s uvodom, pregledom istraživanja ptica na području grada Osijeka od druge polovice 18. st. do danas, današnjim stanjem ptičjih vrsta na području grada Osijeka, popisom ptičjih vrsta zabilježenih na području grada tijekom povijesti, katalogom fotografiranih vrsta ptica, kataloški obrađenim dermoplastičnim preparatima ptica i izabranim primjercima ptičjih jaja iz zbirke Prirodoslovnog odjela Muzeja Slavonije.

U povodu Međunarodnog dana muzeja izložba je ove godine dopunjena akvizicijama dermoplastičnih preparata ptica iz Ornitološke zbirke, uz Svjetski dan migratornih ptica, koji je ove godine obilježen 12. i 13. svibnja. Izložba je dopunjena prigodnim posterom s temom globalnih klimatskih promjena, a bit će organizirano i nekoliko stručnih predavanja s ornitološkim temama. Nezaobilazan temelj za utvrđivanje promjena u zastupljenosti ptičje faune na području grada Osijeka i neposredne gradske okolice od kraja 18. do kraja 19. st. čine objavljena ornitološka opažanja profesorâ prirodopisa i poljoprivrede na Kraljevskom sveučilištu u Budimu Matije Pintera i Ljudevita Mitterpachera, Augusta

Mojsisovicsa, profesora Sveučilišta u Grazu, Erwina Rösslera, profesora Sveučilišta u Zagrebu i Józsefa Mikuske, profesora Sveučilišta u Osijeku.

Bogatstvo osječke ornitofaune potkraj 19. st. istraživao je i zabilježio ornitolog prof. dr. sc. Erwin Rössler, osnivač i prvi upravitelj Hrvatske ornitološke centrale, danas Zavoda za ornitologiju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Rezultate svoga osmogodišnjeg istraživanja ptica na području grada Osijeka i njegove okolice objavio je kao seriju od četiri članka u *Glasniku hrvatskoga prirodoslovnoga društva* u razdoblju od 1893. do 1900. g. Na temelju motrenja prikupio je mnogo podataka o ptičjim vrstama zatečenim na području Osijeka, a u svojim je člancima zabilježio čak 178 ptičjih vrsta. Sličan pristup toj temi imao je, tek u novije vrijeme, prof. dr. József Mikuska, koji je sustavnim praćenjem stanja na ovom području u posljednjih nekoliko desetljeća proširio popis na ukupno 210 primijećenih vrsta ptica. Područje grada Osijeka obiluje raznolikošću ptičjih vrsta zahvaljujući obližnjem parku prirode Kopački rit, kao i rijeci Dravi, koja protječe kroz grad, te brojnim parkovima, drvoredima i zelenim površinama u gradu koje su utočišta mnogim ptičjim vrstama. Na rubnim dijelovima grada smještena su prostrana polja ispresijecana kanalima, oranice i voćnjaci, vrlo raznolika staništa koja pridonose bogatoj fauni grada. Dalekovodi smješteni u okolici grada mjesta su za gniježđenje i odmor nekih ptičjih vrsta, dok su gradski deponiji, također privlačno mjesto za neke druge vrste.



sl. 5. - 8. Izložba Ptice na području grada osijeka



Od ukupno 210 ptičjih vrsta zabilježenih tijekom povijesti na području grada Osijeka, u novije vrijeme 87 vrsta nije primijećeno nijedanput dok je u tom vremenu zabilježeno 20 novih vrsta ptica. Današnja ornitofauna Osijeka obuhvaća 145 vrsta ptica, a povijesna 192 vrste. Najveći dio ptičjih vrsta nestao je s našeg područja kao posljedica intenzivne urbanizacije.

Na području grada Osijeka živi 55% ptičjih vrsta zastupljenih u ukupnom ptičjem fondu Hrvatske. Koliko je bogata ornitofauna grada Osijeka, vidljivo je iz činjenice da su u obližnjem parku prirode Kopački rit do sada zabilježene 294 vrste ptica, a dio parka prirode je i posebni zoološki rezervat. Kopački rit ima velik utjecaj na ornitofaunu grada Osijeka, jer katkad ptice pri dolasku i odlasku iz Kopačkog rita prelete grad ili su viđene na njegovim rubnim dijelovima.

Svojom tijesnom vezanošću za staništa, složenosti životnog ciklusa i potrebom za različitim staništima tijekom godine, osjetljivošću na vanjske utjecaje i promjene u staništima ptice pripadaju najvažnijim pokazateljima ukupnog stanja prirode. Danas je diljem svijeta ugrožen velik broj ptica, ponajviše zbog ljudskih aktivnosti koje izravno djeluju na njih i njihova staništa.

Primljeno: 12. lipnja 2007.

#### THE EXHIBITION BIRDS IN THE CITY OF OSIJEK

The exhibition "Birds in the City of Osijek" covered research into the ecology, behaviour and systematics of bird species inhabiting the city of Osijek and its immediate surrounds.



The results of the research and records were presented at the exhibition in a selection of photographic enlargements and a video of the registered bird species, with museum specimens taken from the collections of the Natural History Department. Of the total of 210 bird species recorded during history in the Osijek area, 87 have not in recent times been noted even once, while in this same period 20 species have been newly registered. Today's avifauna of Osijek counts 145 bird species, the historical however 192 species. Most of the species vanished from the Osijek area as a result of vigorous urbanisation. The exhibition is accompanied by a catalogue with an introduction, a review of bird research in Osijek ever since the second half of the 18th century, the current state of bird species in the city of Osijek, a list of bird species recorded in the city over the course of history, a catalogue of photographed species, catalogued, taxidermically-prepared specimens of birds and selected specimens of birds' eggs from the collections of the Natural History Department of the Museum of Slavonia.



## IZLOŽBA MORSKI PSI – MEGALODON, GOSPODAR NEOGENSKIH MORA

RENATA BREZINŠČAK □ Hrvatski prirodoslovni muzej, Zagreb

Izložba *Morski psi – Megalodon, gospodar neogenskih mora*  
Hrvatski prirodoslovni muzej, Zagreb  
15. ožujka 2007. - 31. prosinca 2008.  
autor: Darko Rukavina

sl. 1. Podugački red za razgled *Morski psi – Megalodon, gospodar neogenskih mora*  
Foto: Nives Borčić

sl. 2. Poznati hrvatski pjevač u posjetu izložbi *Morski psi – Megalodon, gospodar neogenskih mora*  
Foto: Fredy Fijačko

sl. 3. U unutrašnjosti "strašnog" megalodona  
Foto: Fredy Fijačko



Hrvatski prirodoslovni muzej posljednjih je nekoliko mjeseci "pretvoren" u ambijent nepreglednih morskih dubina kojima vladaju morski psi. Uz zadivljujuće rekonstrukcije i originalne fosilne ostatke, posjetitelji izložbe mogu upoznati svijet morskih pasa, njihovu sistematiku i biologiju, ali i saznati više o izumrlim vrstama, osobito o jednoj, davno izumrloj vrsti – gorostasnom morskom psu – megalodonu. Taj najveći morski pas koji je ikada postojao bio je suvereni vladar mora prije dvadesetak milijuna godina, u razdoblju neogena, od prije 20 milijuna godina do prije približno 5 milijuna godina.

Priča o morskim psima ispričana je vizualno vrlo dojmljivo, a kako je cilj izložbe popularizacija paleontološke zbirke i paleontologije, sve je prikazano jednostavno, lako razumljivo i pamtljivo. Odmah nakon ulaska na izložbu posjetitelj se osjeća kao da je zaronio u morske dubine koje istražuje i saznaje ono bitno, zanimljivo o morskim psima. I još nešto! Posjetitelje na izložbi očekuje i veliko iznenađenje – rekonstrukcija megalodona u originalnoj veličini, od čega mnogima zastaje dah. Izložba je podijeljena na nekoliko cjelina: sistematika, biologija i megalodon, a u dijelu stalnoga zoološkog postava mogu se vidjeti izloženi preparirani morski psi koji stalno ili povremeno nastanjuju naše Jadransko more.

Zašto baš izložba o morskim psima? Morski su psi, oni koji danas žive, ali i oni davno izumrli, uistinu fascinantna bića jer malo koju životinjsku skupinu karakterizira takva postojanost i evolucijska uspješnost. Naime, i nakon 390 milijuna godina – još od razdoblja devona – morski su psi slični svojim precima. Posljednjih stotinjak milijuna godina, od razdoblja krede do danas, gotovo se uopće nisu mijenjali.

Stručnjaci – ihtiolozi smatraju da danas ima oko 450 vrsta morskih pasa, koje razlikujemo prema veličini, obliku, izgledu, boji, broju i obliku peraja te broju škržnih proreza. Nastanjuju sva mora i oceane, pa čak i polarna, iako ih je najviše u tropskim i umjerenim morima. Neki žive pridнено, a neki su pučinske vrste. Razlikuju se prema ponašanju, načinu života i prehrane, a time i različitim oblicima zubi. Prema zoološkoj sistematici morski psi pripadaju ribama hrskavičnjačama. Njihova je hrskavica relativno male gustoće pa je lakša od



kosti, što morskim psima daje određene prednosti. Koža morskih pasa razlikuje se od kože drugih riba jer je prilično gruba i hrapava zato što je s vanjske strane pokrivena tisućama sitnih (plakoidnih) ljuski koje se doimaju poput zubića i čine je dosta grubom i oštrom. Bojom kože morski se psi stapaju s okolinom. Mozak morskih pasa velik je i kompleksan, pa imaju razvijene sve osjete – sluh, njuh, okus, vid i dodir. Prepoznatljivi su po zubima koji se razlikuju od skupine do skupine, od roda do roda, od vrste do vrste. Oblik im je prilagođen načinu prehrane, pa su jedni trokutasti i nazupčani, drugi uski, tanki i oštri, neki su plosnati, neki nalik na udicu itd. Ni broj zuba u svih pasa nije jednak. Neki morski psi imaju po 300 zuba poredanih u čak 27 redova (najčešće, ipak, u pet redova!). I veličina zubi također im je različita. Najveće zube imaju npr. veliki bijeli morski psi, dok su zubi kitopsine i gorostasne psine veliki samo nekoliko milimetara jer se hrane planktonom. Zanimljivo je da zubi morskih pasa



neprestano rastu, dopunjujući one koji otpadnu (neki ih za života promijene i po tisuću!). Predatori su, hrane se glavonošcima, školjkašima, puževima, rakovima, ježincima, kitovima ili samo planktonom, gotovo svime na što naiđu, pa su po tome u samom vrhu prehrambene piramide. Izvrsni su plivači. Dišu škrgama. Rađaju žive mlade ili legu jaja u okolinu. Zanimljiva je činjenica da morski psi imaju izuzetno dobar imunološki sustav koji im omogućuje dug život.

Morski psi uvijek su i svima zanimljivi, a dodatnu intrigantnost i znatiželju za razgled izložbe pobuđuju i paleontološki nalazi izumrlih vrsta morskih pasa, među kojima je i divovski megalodon. S obzirom na to da su morski psi ribe hrskavičnjače, a hrskavica se zbog svoje krhkosti teško očuva, fosilni ostaci morskih pasa su njihovi zubi jer su to jedini "čvrsti" dijelovi, a samo pokatkad, vrlo rijetko, pronađu se i dijelovi kože. Na temelju tih nalaza paleontolozi otkrivaju izumrle vrste morskih pasa, među kojima je megalodon bio najveći. Fosilno sačuvani zubi često se mogu naći u sedimentima starim i nekoliko stotina milijuna godina, i to diljem svijeta. U nas ih nalazimo u sjevernijim krajevima, na dijelu prostora nekadašnjeg Paratethysa, u sedimentima starim dvadesetak milijuna godina. Dio tih nalaza prikazan je na izložbi, a detaljnije je prikazan divovski megalodon, morski pas velikih i jakih čeljusti, promjera i do dva metra, unutar kojih su veliki, pilasti, 20 cm dugi zubi, nanizani u nekoliko paralelnih nizova. Još 1843. godine paleontolog L. Agassiz velike je, oštre, trokutašte zube pripisao izumrloj vrsti morskog psa nazvanog *Carcharodon megalodon*. Na temelju nalaza takvih



sl. 4. Izložba *Morski psi – Megalodon, gospodar neogenskih mora*  
Foto: Fredy Fijačko

sl. 5. Detalj s izložbe *Morski psi – Megalodon, gospodar neogenskih mora*  
Foto: Fredy Fijačko

velikih zuba paleontolozi su rekonstrukcijom utvrdili gotovo zastrašujuće dimenzije megalodona – dužinu oko 20 m, a težinu oko 25 tona. Megalodon je imao vretenasto, izduženo tijelo, a unatoč svojoj veličini bio je dobar, brz plivač. Prebivao je u gornjim slojevima mora. Prilikom napada mogao je postići brzinu i do 50 km/h. Hranio se raznim ribama, kornjačama, glavonošcima, a osobito čest i omiljen plijen bili su mu kitovi. Prije nekoliko milijuna godina megalodon je izumro, pretpostavlja se, zbog prirodnih, evolucijskih razloga, jer se zna da današnji morski psi gotovo i nemaju prirodnih neprijatelja (osim čovjeka).

Paleontolozi smatraju da je najbliži živi srodnik megalodona (u evolucijskom nizu) veliki bijeli morski pas (*Carcharodon carcharias*), koji i danas pliva morima i oceanima.

Za one koji žele znati više, autor je napisao i vrlo zanimljivu knjigu istog naziva kao i izložba, a može se nabaviti u Muzeju. I suvenir s motivom izložbe (majice, označivač stranica itd.) također se mogu nabaviti u Muzeju.

Izložba je otvorena u ožujku ove godine i odmah nakon otvorenja izazvala je velik interes građana. Naime, na razgled izložbe u prvih nekoliko mjeseci čekalo se u podužem redu i dulje od pola sata. Bili su to do sada nevideni prizori u našem muzeju, a vrlo rijetki i u hrvatskim muzejima uopće. Malo se koji muzej u nas može pohvaliti takvim zanimanjem publike, koje ne prestaje ni do danas, a izložbu je dosad vidjelo desetak tisuća posjetitelja. Zbog velikog zanimanja izložba je

sl. 6. Izložba *Morski psi – Megalodon, gospodar neogenskih mora*  
Foto: Fredy Fijačko



ostala otvorena do kraja 2007. godine, a možda i do proljeća 2008. godine.

Ovu nadasve atraktivnu izložbu osmislio je Darko Rukavina, muzejski savjetnik – paleontolog Hrvatskoga prirodoslovnog muzeja. Zanimljiva je ne samo temom, već i neobičnom prezentacijom fosilne građe koju je atraktivno i vrlo dojmljivo likovno osmislio umjetnik Ante Serdar.

Primljeno: 15. svibanj 2007.

#### **THE EXHIBITION SHARKS – MEGALODON, LORD OF THE NEOGENE SEAS**

During the several months the exhibition *Sharks – Megalodon, Lord of the Neogene Seas* was on the Croatian Natural History Museum was turned into a setting showing the immense marine profundities ruled by the sharks. With amazing reconstructions and original fossil remains, the visitors to the exhibition were able to become acquainted with the world of sharks, their systematics and biology, as well as to learn about extinct species, particularly about one long-since defunct species, the vast shark called megalodon, the megatooth shark. This, the biggest shark that ever existed, was sovereign master of the seas some twenty million years ago, in the Neogene, from 20 million years ago to about 5 million years ago.

The story of sharks was told in visual terms very impressively, and since the objective of the exhibition was the popularisation of the palaeontological collection and of palaeontology, it was also shown simply, memorably and intelligibly. At once after entry into the show, the visitors got the impression that they had dived into the depths which they were exploring and finding out the essential and interesting things about the sharks. The visitor to the exhibition was awaited by a surprise – a reconstruction of megalodon in original size, breathtaking to many. The exhibition was divided into several units: systematics, biology and megalodon, and in part of the permanent zoological display there were several prepared sharks on display that are constant or occasional inhabitants of the Adriatic Sea.



SANJA JAPUNDŽIĆ □ Hrvatski prirodoslovni muzej, Geološko-paleontološki odjel, Zagreb



sl. 1. Kartonske kutije u kojima je dr. Josip Poljak držao dijapozitive i staklene ploče

sl. 2. Detalji s izložbe *Kameniti oblici Velebita*

Ove se godine (2007.) obilježava 125. godišnjica rođenja i 45. godišnjica smrti muzealca, prirodoslovca, geologa, planinara i fotografa dr. Josipa Poljaka.

Dr. Josip Poljak rođen je u Orahovici 15. studenog 1882. godine. Pučku je školu pohađao u Orahovici i Sisku, a gimnaziju u Zagrebu, gdje je završio Filozofski fakultet. Još kao student 1909. godine raspoređen je na rad u Geološko-paleontološki muzej, gdje je ostao do kraja svog radnog vijeka. Geolog i geomorfolog, učenik i suradnik D. Gorjanović-Krambergera, u muzeju je radio 50 godina. Umirovljen je krajem 1959. godine kao ravnatelj Muzeja, ali je i dalje svakodnevno dolazio i radio. Umro je 20. kolovoza 1962. godine u Zagrebu.

Objavio je više od 60 znanstvenih radova, oko 150 stručnih elaborata te mnoštvo popularnih prikaza s različitim temama, ponajviše u časopisima *Priroda* i *Hrvatski planinar*. Dugogodišnji potpredsjednik Hrvatskoga planinarskog društva – jednoga od najstarijih u Europi, urednik *Hrvatskog planinara* (1914.-1929.), bio je vječni zaljubljenik u planine, posebice u Velebit. Kao izvršni poznavalac Velebita, napisao je iscrpan i bogato opremljen priručnik za planinare *Planinarski vodič po Velebitu*, tiskan 1929. godine.

Neposredno prije završetka Prvoga svjetskog rata 1918. godine, fotografija u Hrvatskoj svedena je na djelovanje fotoamatera, najčešće u sklopu planinarskih društava. Hrvatsko planinarsko društvo prvu je izložbu priredilo 1919. godine u Salonu Ulrich u Zagrebu, gdje je i Poljak izložio svoje fotografije: Josip Poljak će i u predstojećem razdoblju odigrati značajnu ulogu u dijelu fotografske

povijesti (Marija Tonković: *Oris povijesti fotografije u Hrvatskoj*). Osnivač Fotografske sekcije pri Hrvatskome planinarskom društvu 1925. godine, utemeljitelj i urednik *Fotografskog vjesnika*, taj majstor fotografije ostavio je bogatu zbirku staklenih ploča i negativa o kršu Dinarida, geomorfologiji Gorskog kotara te o speleološkim pojavama na Velebitu i u drugim hrvatskim krajevima. Snimio je različite fosile iz mnogih zbirki Muzeja, kao i sve ostatke krapinskog pračovjeka, na negativima i staklenim pločama dimenzija 90x120 i 100x150 mm. Staklene ploče, spremljene u kartonske kutije tadašnjih proizvođača fotoopreme Agfa-Photo, Perutz, Velox, kao i negativni, danas se čuvaju u Geološko-paleontološkom odjelu Hrvatskoga prirodoslovnog muzeja. Dr. Poljak je sam vodio detaljan fotoarhiv, sređivao negative i fotografije, rukom ispisivao nazive i vrijeme snimanja, što je uvelike olakšalo kasnije identificiranje.

Iako su na fotografijama snimljeni i mnogi muzejski predmeti, Poljakove fotografije nemaju ulogu samostalnoga muzejskog objekta, ali je njihova kulturološka i znanstvena vrijednost nemjerljiva. Mnoge Poljakove fotografije obilno su korištene na različitim izložbama u Muzeju kao ilustracija prirodnih osobitosti Hrvatske.

Privatne fotografije dr. Poljaka od 1914. do 1918. godine s ratišta u Galiciji, Trentu, Marmoladi, Sianki, Rohozni, Cividaleu i dolini rijeke Idrije također su dio ove zbirke.

Zbirka negativa obuhvaća sve hrvatske krajeve, pa ju je i sam dr. Poljak tako podijelio, primjerice: Zagreb i Zagrebačka gora, Lika, Primorje od Rijeke do Senja, Plitvička jezera i dr.

I Gradski prirodoslovni muzej u Zadru osnovan je u 28. studenoga 1905., a za javnost je otvoren 1907. godine.

sl. 3. Škrabe iznad Ledenika na novoj cesti.  
(1938. g.)

sl. 4. Sjeverna strana Malog Rajinca  
(1929. g.)



sl. 5. Kameniti oblik nazvan Čučavac na  
Splovini iznad Stapa (1929.g.)

Posebno su dobro obrađene fotografije špilja jer je dr. Poljak bio među prvim istraživačima špilja u Hrvatskoj i prvi je u Hrvatskoj doktorirao s temom speleologije 1922. godine.

Detaljna determinacija i inventiranje Poljakove fotografske ostavštine započelo je prije dvije godine. Viša muzejska tehničarka Geološko-paleontološkog odjela Nives Borčić isprva je razvrstala negative i primjereno ih pohranila zajedno s do tada dostupnim podacima. Dijapozitive je također popisala i pohranila u posebne beskiselinske spremnike koji su nabavljeni za tu namjenu. Kasniji rad preuzela je autorica ovog članka uz pomoć muzejske tehničarke. Uz Poljakov fotoarhiv, u Muzeju su pohranjeni i njegovi terenski dnevnici. Oni su znatno olakšali determinaciju mjesta i vremena snimanja jer je Josip Poljak vrlo sustavno bilježio svoja terenska istraživanja geologije hrvatskih područja, a uz njih i popisivao fotografije koje je pritom snimao.

U maloj digresiji od teme ovog članka moram naglasiti svoje oduševljenje njegovim fotografijama, koje je iznjedrilo ideju o izložbi da bi se rad dr. Poljaka i njegova svestranost približili pučanstvu. Izložba *Kameniti oblici Velebita* (za naslov sam ukrala naslov Poljakova rada objavljenog u Ličkom kalendaru 1939. godine) realizirana je sredstvima Ureda za kulturu grada Zagreba i otvorena 15. studenoga 2005. godine u Hrvatskome prirodoslovnom muzeju na 123. rođendan dr. Josipa Poljaka. Zanimanje za izložbu pokazali su i Muzej Like u Gospiću i Muzej grada Šibenika, gdje je izložba gostovala tijekom 2006. godine.

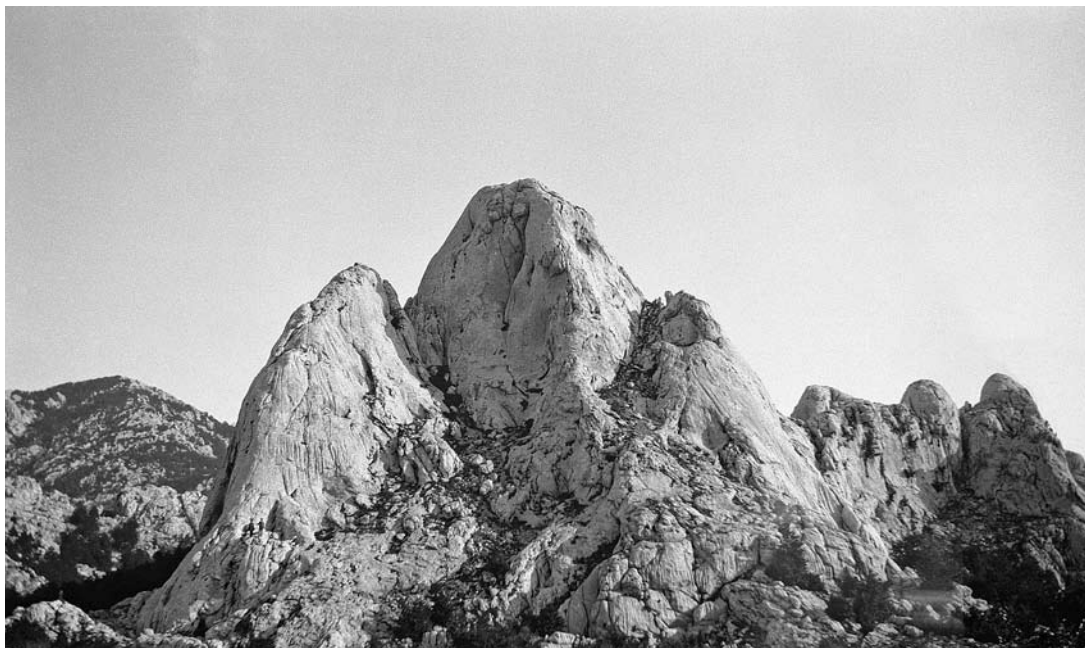
Popisana su 1 442 negativa, prema lokalitetima, onako kako ih je Poljak sam razvrstao, primjerice Zagreb i Zagrebačka gora, Kalnik, Sjeverni, Srednji i Južni Velebit, Samoborska gora, Slavonija, Gorski kotar, Lika, Dalmacija, Durmitor itd.



Negativi iz ratnih godina 1915.-1918., njih 175, svrstani su po datumu snimanja i mjestima u kojima se Poljak tada zatekao. Također su obrađeni i zaštićeni Poljakovi dijapozitivi – 461 kom., te 40 dijapozitiva koji vjerojatno potječu iz ostavštine Poljakova dobrog prijatelja i suputnika dr. Radivoja Simonovića iz Sombora.

Preostali posao odnosi se na identifikaciju većeg broja staklenih ploča na kojima su snimljeni predmeti iz zbirki Geološko-paleontološkog odjela. Od 1928. do 1940. godine, dok je dr. Salopek bio ravnatelj Muzeja, proveden je opsežan posao inventiranja zbirke koje su tada sadržavale oko 25 000 primjeraka, kao i bogate geološke biblioteke s oko 2 000 svezaka knjiga i časopisa. Taj zahtjevan i složen posao vrlo je požrtvovno obavio sam dr. Poljak, počev od pomnoga kaligrafskog ispisivanja ceduljica, brojeva, inventara i kartoteka te fotografiranja muzejskih predmeta.

Fotografska zbirka dr. Josipa Poljaka bit će tijekom sljedećih nekoliko godina digitalizirana, ovisno o financijskim sredstvima koje će nam dodijeliti Gradski ured za kulturu te Ministarstvo kulture, kako bi se negativi



sl. 6. Kamenita skupina Trovrh na Splitvini (1929. g.)

sl. 7. Dr. Josip Poljak na Velebitu uz grm hrvatske sibireje



geologist, hiker and photographer Dr Josip Poljak was marked. In 1909 while still a student he started working in the Geological and Palaeontological Museum, where he spent the whole of his career. Geologist and geomorphologist, pupil and association of D. Gorjanović-Kramberger, he worked in the museum for 50 years. When he retired in 1959, he held the position of director.

He published more than 60 scholarly papers, about 150 specialised studies and a mass of popular accounts on different topics, mainly in the magazines *Priroda* and *Hrvatski planinar*. Long-time vice-president of the Croatian Hiking Association – one of the oldest in Europe, editor of *Hrvatski planinar* (1914-1929), he was an eternal lover of the mountains and hills, particularly Velebit. He was the founder of the photographic section in the Association, in 1925, the founder and editor of *Fotografski vjesnik*, and left a very fine collection of glass plates and negatives of the Dinaride karst, the geomorphology of Gorski Kotar and speleological phenomena of Velebit and in other Croatian regions. He photographed numerous different fossils from the many collections of the Museum, as well as all the remains of Krapina prehistoric man, on negatives and glass plates that are kept in the Geological-Palaeontological Department of the Croatian Natural History Museum. Dr Poljak himself kept a detailed photographic archive, arranged and classified negatives and prints, wrote out by hand the names and time of photographing, which was a great help in later identification.

Detailed determination and inventory of the Poljak photographic bequest started in the CNHM two years ago. During the next several years it is planned to digitalise the collection, so that this document of past times, of landscapes that are unique but also today much changed, can be appropriately protected and housed, and thus preserved for the future.

sačuvali od pretjerane manipulacije. To je opsežan posao koji nužno zahtijeva obradu u specijaliziranim fotostudijima i eventualne popravke uništenih negativa. Tako će ova bezvremenska zbirka, dokument prošlih vremena, neponovljivih i danas izmijenjenih hrvatskih krajolika, biti, nadam se, primjereno zaštićena i smještena, a time i sačuvana za budućnost.

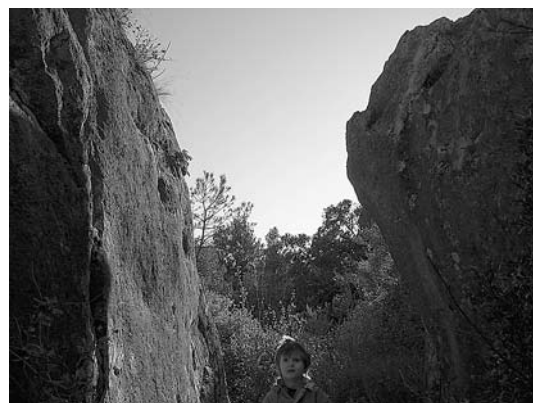
Primljeno: 12. prosinca 2007.

#### THE PHOTOGRAPHIC BEQUEST OF DR JOSIP POLJAK

In 2007 the 125<sup>th</sup> anniversary of the birth and the 45<sup>th</sup> anniversary of the death of museumist, natural historian,

## TAJANSTVENI SVIJET OTOKA KORČULE - KOČJE

SANI SARDELIĆ □ Gradski muzej Korčula, Korčula



sl. 1. Kok na ulazu

sl. 2. Kočje

sl. 3. Jezerce

sl. 4. Kočje - mahovina i paprat u srcu  
Dalmacije

Potaknuta najavom teme broja časopisa *Informatica Museologica: Presentacija kulturne baštine u nacionalnim parkovima i parkovima prirode*, počela sam razmišljati o tome kako, prema mom skromnom uvidu u prezentaciju kulturne baštine u zaštićenim prirodnim cjelinama na području otoka Korčule, prezentacija gotovo ne postoji. Iznimno bogat i jedinstven sloj urbane kulturne baštine na otoku, za koju se veže i najveći interes u širokom rasponu od izletničkih turista do studioznih znanstvenika, na neki je način potisnuo ostale slojeve kulturne baštine. Istražuju se i prezentiraju i druge kulturne posebnosti otoka – bogata arheologija, mačevalački plesovi otoka Korčule, moreška i kumpanija, ili, primjerice, autohtona jela. No ipak se čini kako je upravo kulturna, posebice kulturna nematerijalna baština u prirodnom okružju otoka ostala nekako

sasvim po strani... Što ne znači da je nema! Stoga sigurno mogu reći kako je već navedena tema broja, primijenjena na ovaj otok, otvorila niz problemskih pitanja.

U duhu ovog propitivačkog uvoda, ni ovom prigodom nije naodmet navesti podatak kako su u dvije registrirane muzejske ustanove na otoku, u Gradske muzeju Korčula i Centru za kulturu Vela Luka, ukupno zaposlena 3 i pol kustosa (jedan je na pola radnog vremena) te jedan muzejski tehničar. Stoga nije razumno očekivati kako bi se navedene institucije mogle skrbiti o baštini i ispunjavati makar i minimum muzeoloških standarda spram kulturne baštine u zaštićenim prirodnim cjelinama. Ipak, entuzijazam djelatnika, pojačan visokom sviješću o značenju takvih sadržaja, nije ostao bez učinka. Kada se tome pridoda i sretna okolnost da smo ostvarili suradnju s institucijama izvan

sl. 5. *Campanula portenschlagiana*

sl. 6. Vilinski ugodaj.

sl. 7. Kameni oblici prirode



otoka, koje su ciljano dolazile istraživati etnografske spomenike, materijalna svjedočanstva o ljudima i njihovoj okolini jer imaju i financijsku i stručnu snagu zaokružiti svoje projekte, nerijetko smo ostajali zatečeni bogatim slojevima vlastite baštine. Najsvježiji je primjer suradnja Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani s Centrom za kulturu Vela Luka i kustosicom Radom Dragojević Čosović, te dok pišem ovaj tekst, još uvijek traje izložba u Galeriji Centra za kulturu Trešnjevka u Zagrebu *MODULOR* autora Boruta Juvaneca: *Modulor, kamen, Korčula*, na kojoj se kao rezultat terenskog istraživanja na otoku Korčuli, u sklopu projekta KAMEN MEDITERANA, izlaže dio znanstveno obrađenog materijala prikupljenoga na otoku Korčuli tijekom ljeta 2006. godine. Tema istraživanja bile su nastambe i skloništa u kamenom suhozidu sustavom *korbelinga – vrtujci, bunje i torete* – kamenih građevina kružnog oblika za čiju gradnju nije rabljeno vezivno sredstvo (suhozidi), kao što se ni za krovšte (grednjake) nije upotrebljavalo drvo, već su kamene ploče složene kružno i poduprte vlastitom težinom tvorile krov.

Kao što je već navedeno, na području otoka Korčule ima više zaštićenih objekata prirode. S botaničkoga gledišta smatra se kako je najvrjednije područje lokalitet Kočje, upravo zbog vrlo velike biološke raznolikosti. Kočje je prirodni rezervat u unutrašnjosti otoka, tristo-tinjak metara iznad uvale Vrbovice, oko tri kilometra udaljen od grada Korčule. Zbog otplavlivanja zemljišta vidljive su dolomitske tvorevine – hodnici, zasvođeni prolazi, šupljine, prepreke i uski prolazi, koji čine jedinstveni sustav međusobno povezanih nadzemnih odaja iz kojih buja specijalni biljni pokrov, a od biljnih vrsta posebno se izdvaja endemska *Campanula portenschlagiana* – Portenschlagov zvončić, koji prema *Pravilniku o skupljanju samoniklih biljaka*<sup>1</sup> Ministarstva kulture RH pripada skupini strogo zaštićenih biljaka. Oborinske vode slijevaju se u prirodni bazen od dolomitskih stijena te na nekoliko mjesta izbijaju mala vrela, a najveće, skladno smješteno u prirodnoj šupljini, ne presuši ni za vrijeme najveće suše. Skliskost i nepristupačno korito čuvaju bistrinu i čistoću vode. A voda na otoku pokreće priču. Zakoračimo, stoga, u tajanstveni svijet otoka Korčule...

Dalmacija je sunce, kamen, vjetar. Ljeti je zemlja žedna kiša, gustirne su znale biti prazne i zimi. Kako je čudesno dodirivati mahovinu, osluškvati rast vlati trave i paprati, mirisati vlažnu zemlju, piti vodu iz prirode, u srcu Dalmacije, srcu sunca, kamena i vjetra!

Kočje, prirodni fenomen, smješteno je na sjeveroistočnoj strani Korčule, duboko u utrobi toga šumovitog otoka. Niz brda koja ga zaklanjaju od pogleda s Pelješkog kanala čine prirodnu barijeru, čuvajući taj mikrosvijet od juga, bure i maestrala. Velike kamene dolomitske gromade stanovnici zovu *kok*, a dale su biljeg i ime cijelom području. Dvadesetak metara visoke stijene, oblikovane tajnovitom igrom prirodnih sila, otvaraju se posjetitelju zračeci neobično snažnom energijom. Na nepunih pet hektara površine niz je prolaza, špiljskih prostorija, malih čistina uokvirenih stoljetnim česvinama čija su debla sasvim srasla uz oblost masivnih gromada kamena, a teksturu njihovih raznobojnih hrapavih površina izjednačuje baršun duboko zelene mahovine. Tetivike, rijetka drača ili bilo koja druga bodljikava biljka omekšala je i skrila svoje trnje, pa sve postaje meko, oblo, podatno. Stopala u dubokim naslagama otpalog lišća dalmatinskog hrasta i lovorike potiru tragove, samo miris, miris koji opija. Šum blagog vjetra u gustim krošnjama česvina, ptičji pjev i jeka glasno izgovoreni riječi potaknut će već probudena čula na očekivanje novih izazova. Izazov igre svjetlosti i sjene najneobičnijih šumskih i kamenih oblika uzbuđuju maštu. Puteljci i suputci vode vas labirintom kojim se zabavljala priroda, dobrohotno i veselo, ne hoteći u vama probuditi straha, samo, eto, sreću, što smo živi na Zemlji i što joj se prepuštamo, pa, grleći deblo česvine, ponovno postajemo njezin dio. A zatim slijedi iznenađenje! Voda! Prava, živa voda, voda bistra, pitka, voda hladna, ugodna. U prirodno oblikovanom kamenom koritu, nalik na kakvu divovsku školjku koja krije svoj biser, ogleda se malo jezerce – Vilino korito! Da, vile su njegove čuvarice. I u hipu vam se otvore sva pitanja koja su ostala bez odgovora o tome zašto je priroda oblikovala taj čudesni mali svijet, kome je namijenila uske prolaze, prostorije, igre u labirintima, odmorišta u naslagama mirisnog lišća. Svjetlost i sjenu. Za koga je sve omotala mahovinom, omekšala, zaoblila, pripitomila bodljikavo bilje. Zašto je

<sup>1</sup> Ministarstvo kulture. *Pravilnik o skupljanju samoniklih biljaka u svrhu prerade, trgovine i drugog prometa* NN 100/04.



sl. 8. Biljna raznolikost

ptičji pjev ovdje poseban, a jeka neočekivano zvučna. Koga je to priroda zaštitila od svih vjetrova, pa smirila vrelinu ljeta i otupila oštricu zime?! Vile!

Legenda kazuje kako je u obližnjem selu stanovao čovjek koji je rado boravio u Kočjama, i više no što su susedjani, a posebno seljakova žena, mislili da treba. Raditi treba, i *rijat* zemlju, saditi lozu, maslinu treba, načiniti kamenu ogradu, meju, iskopat gustirnu...

No nisu susedjani znali njegovu tajnu. Njemu su se u noći punog mjeseca ukazale vile! Zavedene njegovim sviranjem male pastirske frulice – ćurominke, zaboravile su vilinski oprez, te se odlučile približiti ljudskom stvorenju. Naposljetku, vile se vazda rado igraju i vrlo su znatiželjne. Iako ne najvažniji, ples i pjesma su njihov posao, ma iz koje legende stizale. Pa dok su se veselile uz zvuke ćurominke, zapjevale bi:

*Tri d'voojke igrale su tanca  
U jednega sidilega starca.  
Dobivale po pebarac muke,  
Činile su tanke makarune.  
Ki ste lipi, jijte makarune,  
Ki ste grubi - bote pod lancune.*

Kako god, bili "lipi" i "jili makarune" ili bili "grubi" i pošli "pod lancune", u društvu s vilama nije moglo biti loše... No niti duga trajanja. Vile su ipak skrovita bića, pažljivo biraju kome će se otkriti i nikada ne znaš kada će te ili zašto napustiti. Ipak, budući da su bile "kuntente", ta naplesale su se i napjevale s njima uvijek zanimljivim ljudskim stvorenjem, dale su seljaku tobolac, pun

i težak, uz uvjet da ga ne otvara dok ne dođe kući! No takva ti je ljudska znatiželja. Otvorivši tobolac na pola puta do kuće, našao je u njemu, prema jednim komade ugljena, a prema drugima, možda zajedljivijima, krkala (izmet) od tovara! Ljutit i uvrijeđen, odbacio ih je pokraj meje, te kući ponio prazan tobolac. Došavši, zamahnuo je u ljutnji praznom platnenom vrećom o uglačani saliž, kameni pod svoga doma, i ostao zatečen reskim zvukom kakav udarcem o kamen može imati samo plemeniti metal. Zlato, zlatni dukati, njihov par, ostalo je na dnu tobolca! Tako su ga darovale vile! Otrčao je putem prema Kočjama, tražio meju gdje je istresao tobolac, dozivao vile, pokušavao ih tužnim zvucima ćurominke ponovno dozvati – no sve uzalud. Od njih više ni glasa. Kažu da je, razočaran, tugovao sve do smrti, no svojih vilinskih prijateljica više nije vidio.<sup>2</sup>

No tko može reći da neće možda i vas ako se zaputite starim kamenim putima otoka Korčule ti puti nanijet u Kočje, u čudesno meki, sjenoviti, mahovinasto vlažni svijet, i da baš vi nećete sresti vile?

Na osnovi članka 40. Zakona o zaštiti prirode (NN 19/60) Zavod za zaštitu prirode u Zagrebu donio je rješenje: *Utvrdjuje se da predjel Kočje u selu Žrnovu na Korčuli ima svojstvo zaštićenog objekta prirode kao specijalni rezervat šumske vegetacije, te se određuje opis tog objekta u Registar zaštićenih objekata prirode.*

Predjel Kočje, koji je zadržao izgled netaknute prirode, ima geološku, botaničku i estetsku vrijednost. Njegova ukupna površina iznosi 4,62 ha.

<sup>2</sup> Legendu donosim prema sjećanju na pripovijedanje svoje bake, pok. Slavke Skokandić, a ovo je, prema mojim dosadašnjim istraživanjima, njezino prvo cjelovito objavljivanje u tiskanom obliku.



**U Registru zaštićenih objekata prirode Republike Hrvatske Kočje je 23. svibnja 1962. godine proglašeno specijalnim rezervatom šumske vegetacije (NN 32/1962.)**

Iako je Kočje vrlo dobro poznato lokalnom stanovništvu, uočila sam kako se sve češće u oglasima agencija nudi i kao turistička atrakcija. Sam je objekt prirode do sada čuvala lokalna zajednica, koja je mogla kontrolirati manje skupine posjetitelja. Uključivanjem Kočja u popis turističkih destinacija otvorena je mogućnost pojačanoga i nekontroliranog pritiska na osjetljivi mikrobiološki svijet, te dok se ne usustavi i institucionalizira skrb o tom zakonom zaštićenom objektu, samoj prezentaciji treba prići s najvećim oprezom.

*Resursi primorskih i dalmatinskih otoka gotovo su neograničeni, kad bi se uspjelo razvitak otoka usmjeriti prema "održivom razvoju" u kojemu bi prirodni resursi kulturnog i kultiviranog krajolika, povezani s ljudskim nastambama i njihovim grupacijama od zaselaka do sela, omogućili doživljaj i interpretaciju života u krajoliku, a time i turističku eksploataciju vrlo usmjerenog i ograničenog tipa, ali vrhunskog doživljaja.<sup>3</sup>*

#### IZVORI

1. Maroević, Ivo. *Baštinom u svijet. Od muzeja na otvorenom do ekomuzeja*. Ogranak Matice hrvatske Petrinja, 2004.
2. Maroević, Ivo. *Baštinom u svijet. Muzeji na otvorenom - hrvatska šansa*. Ogranak Matice hrvatske Petrinja, 2004.
3. Udruga *Petar Gunić*. Godišnjak 2000. Onofri, Ivo. *Kočje specijalni šumski rezervat na otoku Korčuli*. [www.korcula.net/grad/pgiunio/g2000\\_02.htm](http://www.korcula.net/grad/pgiunio/g2000_02.htm)
4. *Pravilnik o skupljanju samoniklih biljaka u svrhu prerade, trgovine i drugog prometa, Ministarstvo kulture RH*. <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2004/1904.htm>
5. Kazivačica legende: pok. Slavka Skokandić rođ. Šale iz Žrnova

Primljeno: 7. siječnja 2008.



sl. 9. Kočje i Mjesec.

sl. 10. Vilino korito

#### THE MYSTERIOUS WORLD OF THE ISLAND OF KORČULA – KOČJE

The exceptionally rich and unique stratum of urban cultural heritage on the island of Korčula, which tends to attract the highest interest of a wide range of people, from sightseeing tourists to scholars, has in a way driven the other strata of cultural interest out of public sight. Other cultural features of the island are explored and presented – the rich archaeology, the sword dances of the island, the moreška and kumpanija and for example the traditional dishes. But it seems that it is the cultural heritage, particularly the intangible cultural heritage in the natural environment of the island, that has somehow remained completely untouched, which is not to say that it does not exist.

There are on Korčula a number of protected natural features. From the botanical point of view it is considered that the area of the site of Kočje is most valuable, because of its great biological diversity. Kočje is a nature reserve inside the island, three hundred metres above Vrbovica Bay, about three kilometres distant from Korčula city. Kočje, which has retained the appearance of untouched nature, has geological, botanical and aesthetic values. The total area is 4.62 ha. On May 23, 1962, in the Register of Protected Features of Nature of Croatia Kočje was proclaimed a special forest vegetation reserve (*Official Gazette*, 32/1962).

Although Kočje is very well known to the local population, it is now frequently featured in tourist adverts and offered as an attraction to visitors. To date the feature has been preserved by the local community, which was capable of controlling smallish groups of visitors. But since Kočje has been included in the list of tourist destinations, there is a much greater possibility of heightened and uncontrolled pressures upon the sensitive microbiological world, and until care for this statutorily protected feature is systematised and institutionalised, the greatest of caution should be used in its presentation.

<sup>3</sup> Maroević, Ivo. *Baštinom u svijet. Muzeji na otvorenom - hrvatska šansa*. Ogranak Matice hrvatske Petrinja, 2004. (str.66.)

## PREDSTAVLJANJE I ZAŠTITA GEOLOŠKE BAŠTINE – PRIMJERI POUČNIH GEOLOŠKIH STAZA U PARKU PRIRODE BOKOVO I PARKU PRIRODE UČKA

DAMIR LACKOVIĆ □ Hrvatski prirodoslovni muzej, Zagreb



sl. 1. Poučna geološka staza na Biokovu: slojna ploha jurskog vapnenca s poučnom pločom koja objašnjava postanak vapnenca i postanak Biokova  
snimio: D. Lacković

Izdvojeni elementi geološke baštine mogu se čuvati u muzejima i zbirkama, no cjelovito – isključivo u prirodi. Za razliku od muzejskog postava, u kojemu su prirodne izdvojene iz svog okoliša i samo djelomično izložene u vitrini, na poučnim geološkim stazama u prirodi cjelovite izložke moguće dodirivati i doživjeti u neposrednom prisnom kontaktu s okolišem. Takvim poučnim stazama ili "izložbama" u prirodi izravno se skreće pozornost posjetitelja i lokalnog stanovništva na značenje i vrijednost geoloških pojava, što je ujedno i nužna pretpostavka za njihovu zaštitu. Predstavljanjem geološke baštine u prirodi obogaćuje se i sadržaj turističke ponude.

U sklopu suradnje Hrvatskoga prirodoslovnoga muzeja s Parkom prirode Biokovo i Parkom prirode Učka napravljene su poučne geološke staze na kojima su predstavljeni neki od brojnih geoloških fenomena. Biokovo je, zbog svojih izuzetnih geomorfoloških, fauni-

stičkih i botaničkih obilježja, proglašeno parkom prirode 1981. godine.

Za **Poučnu geološku stazu Biokova** odabrani su lokaliteti uz postojeće planinarske putove i ceste, a za informaciju o prvom dijelu staze priređen je deplijan na četiri jezika, koji je moguće dobiti na ulazu u park.

Prvi dio staze, koji se nalazi u središnjem dijelu Parka prirode Biokovo, napravljen je 2001. godine. Na slojnoj plohi jurskog vapnenca, po kojoj posjetitelji mogu i prošetati, uz pomoć poučnih ploča prikazan je postanak vapnenca i geološka građa Biokova te geneza površinskih krških oblika koji su tu dobro izraženi – škrapa i kamenica. Vrijeme potrebno za obilazak iznosi 30-40 minuta.

Drugi dio geološke staze, koji zbog pomanjkanja interesa Uprave Parka nije napravljen, trebao je prikazati postanak flišnih naslaga i navlaku mezozojskih vapnenaca na fliš u podnožju Biokova, te u vršnom





dijelu Biokova predstaviti kredne vapence bogate fosilnim školjkašima – rudistima, i krške fenomene – ponikve i jame.

**Kanjon Vele drage u Parku prirode Učka** odabran je za geološku poučnu stazu zbog svoje geomorfološke posebnosti te zbog mogućnosti korištenja već postojećim planinarskim putovima. Na popularan način poučnim je pločama na stazi prikazan postanak planine Učke, od doba stvaranja krednih i paleogenskih karbonatnih sedimenata do izdizanja Učke i usijecanja kanjona Vela draga. Osim toga, prikazani su erozija i trošenje foraminiferskih vapnenaca uz pukotine, stvaranje sipara i kvartarnih breča te vapnenačkih stupova.

Osim geoloških i geomorfoloških fenomena, na stazi su predstavljene i ornitološke i vegetacijske zanimljivosti te sportsko penjanje i alpinizam kao aktivnosti koje se tu tradicionalno organiziraju. Staza je za posjetitelje otvorena 2004. godine, uz prigodni deplijan s osnovnim informacijama o stazi na četiri jezika. Duljina staze je 600 m, a vrijeme potrebno za obilazak 30-45 minuta. Na području Parka prirode Učka postoji i niz drugih geoloških zanimljivosti kao što su naslage fliša, ljuskava struktura, fosilima bogati vapnenci, krški fenomeni i dr., od kojih je posjetiteljima za sada predstavljen samo još postanak jame i ponikve uz planinarsku stazu na lokalitetu Plas u Vršnom dijelu Učke.

Priljeno: 15. svibnja 2007.

#### PRESENTATION AND PROTECTION OF THE GEOLOGICAL HERITAGE – EXAMPLES OF GEOLOGICAL TEACHING TRAILS IN BOKOVO NATURE PARK AND UČKA NATURE PARK

The paper acquaints us with the geological trails that were created as part of the collaboration between the Croatian Natural History Museum and the Biokovo and Učka Nature Parks.

Detached elements of the geological heritage can well be kept in museums and collections but as complete units only in nature. Unlike a museum display in which naturalia are separated from their environment and shown only partially in display cases, in geological learning trails in nature, complete exhibits can be touched and experienced in immediate and intimate contact with the surrounds. In such learning trails or exhibitions in nature the attention of the visitor and the local population is directed immediately to the importance and value of geological phenomena, which is at once an important premise for their protection and tourist presentation.

sl. 2. Okno nastalo uz pukotinu i vapnenački stup u pozadini, dio geoloških fenomena prikazanih na Poučnoj geološkoj stazi Vela draga u Parku prirode Učka

sl. 3. - 5. Karikaturni prikaz Poučne geološke staze Vela draga, koji uz kratko tekstualno objašnjenje, prikazuje protjecanje geološkog vremena tijekom kojega trošenjem i erozijom vapnenca duž tektonske pukotine nastaje okno i vapnenački stup



## STANJE MLINICA U BLIZINI PARKA PRIRODE VRANSKO JEZERO I MOGUĆNOST NJIHOVE OBNOVE TE STAVLJANJE MLINICA NA LISTU TURISTIČKIH DESTINACIJA

MIRA HLANUDA-VEGAR □ Zavičajni muzeju Biograd na moru, Biograd



sl. 1. Baleka mlin, Vrana

sl. 2. Ostaci mlinskih, Baleka mlin

sl. 3. Ostaci mlina u blizini Svete Nedjelje, Vrana

sl. 4. Crkva Svete Nedjelje – regionalni marijanski kult



Vranska je regija kulturni, ekološki, hidrografski specifikum. Na jugozapadu graniči s biogradskom i zadarskom regijom, na sjeveroistoku s nadinskom, benkovačkom i bibrirskom, a na juigoistoku sa skradinskom. Samom Vranskom regijom dominira mjesto Vrana, izvor i vodotok Pećine, plodna ravnica bogata humusom, Vransko jezero, koje je najveće na Jadranu, a i prometno je povezana s Primorjem, Ravnim kotarima i Bukovicom.

Arheološki nalazi govore da je naseljavana od prapovijesti do danas, a već su Rimljani na tom prostoru gradili *ville rustice*, pogone za preradu vinove loze i maslina, pri čemu veliku ulogu imaju mlinovi i tijeskovi za preradu ulja i žitarica.

Kao rimsko naslijeđe tog prostora svakako valja spomenuti i rimski akvedukt, koji je trasiran od izvora Pećine, u duljini 42 km do Zadra. Pretpostavlja se da je izvor Pećine bio posebno kultno mjesto starih Liburna, na kojemu se štovalo domaće božanstvo izvora i pećine.<sup>1</sup>

Prve pisane vijesti o vodenicama tog kraja potječu iz 13. stoljeća, no zna se da je u 11. stoljeću na vodotoku Vrbica postojala mlinica na posjedu samostana sv. Kuzme i Damjana (rogovska opatija) jugoistočno od crkvice sv. Mihovila, u mjestu Sv. Filip i Jakov. Prema pisanim izvorima, rogovska je opatija posjedovala mlinove za žito u Vrbici već u 16. st., a poznat je podatak da je u ime zakupa mlina samostan dobivao 200 libara svinjskog mesa godišnje i besplatno je mogao samljeti 3 stara žita mjesečno.<sup>2</sup>

U najezdi Turaka na to područje srušena je većina mlinica, ali se nakon protjerivanja Turaka obnavljaju i mlinice. Poznat je podatak da je 1681. zadarska obitelj Vitanovići u Vrani na Kakmi podigla jednu vodenicu. Godine 1874. u Vrani je bilo 5 mlinova, a u Kakmi 4 mlina na vodu, a imali su jednako toliko mlinara.<sup>3</sup>

Osim jačih vodotoka u biogradskoj regiji, a to su vodotoci Krke i Zrmanje, postojali su i manji vodotoci, stalni ili povremeni, sjeverozapadno od Vranskog jezera.

<sup>1</sup> Boris, Ilakovac. *Vranska regija u rimsko doba*, Povijest Vrane, Zagreb 1971.

<sup>2</sup> Tomislav, Raukar. *Ekonomski odnosi na posjedima Rogovskog samostana u 15. i 16. stoljeću*, Historijski zbornik 1970-1971., str 221.

<sup>3</sup> Šime, Peričić. *Stare mlinice zadarskog kraja*, Radovi Zavoda za povijest znanosti HAZU, sv. 39./1977., str 161-180.



sl. 5. Dio zaseoka Kneževići, Vrana

sl. 6. Ostaci stupe i mlina u blizini Crkve Svete Nedjelje

sl. 7. Mate Knežević sa suprugom u čijoj je kući bio mlin

To su bili vodotoci Kotarke, Vrbice, Burelovice, a u blizini njih bili su izvori Kakme, Stabnja, Pećine, Matić.<sup>4</sup>

Kao što je poznato, vodenice su bile u vlasništvu pojedinaca, grupe mještana te pojedinih samostana. Sredinom 19. stoljeća situacija je slična. Vlasnici mlinica u načelu su na račun ušura pobirali 1/15 ili, kasnije, 1/20 samljevenog žita. U vodenicama se brašno mjerilo na oke i poluoke, a tako se plaćao i ušur, najčešće u naturi.<sup>5</sup>

Početkom 20. stoljeća, osim vodenica, grade se i prvi mlinovi na benzin, i to u Benkovcu i Stankovcima.<sup>6</sup>

Kao što je već navedeno, najjači mlinovi na tim područjima postojali su na obilnim vodotocima Krke i Zrmanje, ali za to je područje zanimljiv podatak da su ljudi iskorištavali i manje vodotoke, rječice područja kojima su gravitirali, a nisu obilovali vodom cijele godine nego samo povremeno, što upućuje na golem trud pučanstva za preživljavanjem i na veliku borbu za dobivanje žitarica, kojih je uglavnom često bilo nedostatno za prehanu svekolikog pučanstva, tako da je u

nerodnim godinama čak i država morala intervenirati dijeleći ljudima nužne količine hrane za preživljavanje.

Na temelju terenskog rada i razgovora s kazivačima snimljeno je postojeće stanje vodenica na području Vranskog bazena, uključujući i mlinice-vodenice, koje se nalaze u sastavu Parka prirode Vransko jezero.

#### SNIMKA POSTOJEĆEG STANJA

1. Na cesti koja vodi do mjesta Vrane, a na samom rubu ornitološkog rezervata, nalazi se zgrada mlina-vodenice čiji je posjednik obitelj Rogić. Mještani tu zgradu nazivaju Baleka mlin. To je vodotok Pećine. Mlin je bio u funkciji do 1962. godine. U zgradi su radila četiri mlina i tri stupe. Graniči s Parkom prirode Vransko jezero i zanimljivo je kao moguća turistička destinacija.

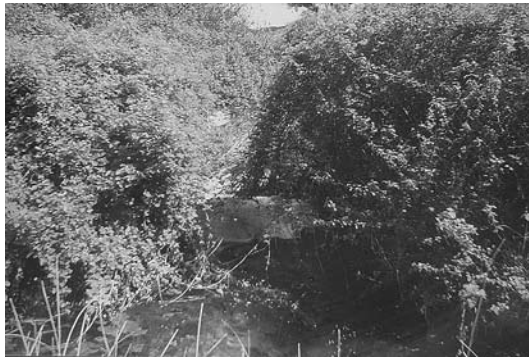
2. Ostaci zgrade mlina u blizini crkve Svete Nedjelje. Mlin je u ruševnom stanju, nema krova, okoliš je prilično nedostupan. U zgradi postoje ostaci dvaju mlinova i pripadajućih stupa. Vodotok se zove Škorobić. Mlinica zahtijeva kompletnu rekonstrukciju i čišćenje korita radi boljeg dotoka vode.

<sup>4</sup> Isto.

<sup>5</sup> Oka je drvena mjera, a sadržavala je različite težine pojedinih vrsta žitarica: 1 oka = 1,25 kg žita (ječma), 1,25 kg pšenice, 1,50 kg raži, 1,50 kg kukuruza. Deset oka činilo je polučak. Polovica polučka zove se petak.

<sup>6</sup> Šime, Peričić. *Problem dalmatinskog mlinarstva u IX. stoljeću*, RZ HAZU Zadar, sv. 34./1992., str 161-180.

sl. 8. Vodokok Pećine u blizini Tokića mlina, Vrana



sl. 9. Ostaci Tokića mlina



Kako je u blizini regionalno marijansko svetište Sveta Nedjeljica, zgradu mlina bilo bi zanimljivo obnoviti i staviti na listu mogućih turističkih destinacija. Posjednik je također obitelj Rogić.

3. Kneževića mlin. U njemu se mljelo žito do prije tridesetak godina na izvoru Bibe. U kući je bila i jedna stupa.

4. Tokića mlin. Vrlo je zanimljiva zgrada, a vodotok Pećine je jak. Postoje ostaci zgrade u kojoj su bila tri mlina i dvije stupe. Nije moguće snimiti stupe jer su zarasle u korov.

#### **PRIJEDLOZI U VEZI S OBNOVOM MLINICA I NJIHOVIM UVRŠTAVANJEM NA LISTU TURISTIČKIH DESTINACIJA**

Tradicijski način uzgoja, prerade žitarica i put od zrna do pogače u različitim je povijesnim razdobljima bio mukotrpan i pun rizika. Na tom je putu trebalo prijeći mnoge faze i svladati mnoge prepreke. Završna faza tog truda jest mljevenje žita u vodenicama, koje su na ovim prostorima uglavnom bile u funkciji do šezdesetih godina 20. stoljeća.

U današnjim globalizacijskim procesima, kada se gubi svaka individualnost i posebnost kultura, bilo bi zanimljivo, posebno u atraktivnim prostorima kao što su nacionalni parkovi, a pogotovo parkovi prirode, očuvati posebnosti određenog kraja pretvarajući ih u neku vrstu muzeja *in situ*, gdje bi se posjetiteljima mogle demonstrirati crtice iz tradicijske narodne kulture, u ovom primjeru mljevenje žita u vodenicama.

Za Park prirode Vransko jezero, ali i za samo mjesto Vrana, osobito je zanimljiv mlin u blizini crkve Svete Nedjeljice, koji graniči s Parkom prirode Vransko jezero. Crkva Svete Nedjeljice zavjetna je crkva i regionalno marijansko kultno mjesto, u koje su cijelo stoljeće hodočastili ribari, pastiri i ratari Bukovice, Ravnih kotara i Biogradskog primorja moleći se za svoje zdravlje i zdravlje ukućana, kao i za zdravlje stoke. Vjerovalo se da je ta crkva i kip Svete Nedjeljice u njoj (Gospin kip) posebno kultno mjesto, odnosno mjesto posebnih moći.

To je kultno mjesto i danas aktualno: naime, predaja kaže da se u blizini kapele trima pastiricama ukazala Gospa, koja je iskazala zabrinutost zbog nekršćanskog ponašanja mještana, posebno zbog nepoštovanja

nedjelje kao dana bogoslužja i čovjekova posvećivanja duhovnim vrijednostima, dana kada čovjek nalazi vremena za sebe i Boga. To je bilo upozorenje mještanima da zanemaruju duhovno radi materijalnoga.

Prema viziji pastirica, Gospu su nazvali Sveta Nedjeljica, a o svojoj viziji obavijestile su tadašnjeg župnika, koji je na mjestu dotadašnje kapele, zajedno s mještanima godine 1904. sagradio crkvu u čast Svete Nedjeljice. U istoimenoj se crkvi nalazi kip u čiju nadnaravnU moć pučanstvo vjeruje već cijelo stoljeće.<sup>7</sup>

Tradicijska narodna kultura stanovništva Vranskog bazena, čiji je dio i Park prirode Vransko jezero, kulturni je, ekološki i hidrografski specifikum.

Obnova mlinice – vodenice u blizini zavjetne crkve Svete Nedjeljice u Vrani bio bi velik doprinos očuvanju baštine, a ujedno bi pridonio promicanju samog Parka prirode Vransko jezero i njegovih ljepota.

Tijekom svoga terenskog rada, i na temelju razgovora s vlasnicima mlinica, upravom Parka prirode Vransko jezero i djelatnicima Uprave za zaštitu kulturne baštine – Konzervatorskog odjela Zadar došla sam do spoznaje da bi ideju obnove mlinica na području Parka prirode Vransko jezero bilo moguće realizirati u sljedećemu trogodišnjem razdoblju, ali bi prethodno trebalo poduzeti sljedeće:

- dobiti pismenu suglasnost vlasnika i posjednika mlinica čija se obnova predlaže
- uvrstiti obje mlinice u preventivnu zaštitu, sukladno članku 10. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara
- na temelju elaborata i izrade fotografskoga, arhitektonskoga i građevinskog projekta obnove mlinica, uključujući prijedlog konzervatorskih radova, pronaći sredstva za njihovu obnovu.<sup>8</sup>

Obnovom mlinica na granici Parka prirode Vransko jezero, koji se nalazi u blizini svetišta – crkve Svete Nedjeljice – posjetitelj ili putnik namjernik, vjernik ili organizirana grupa turista dobili bi cjelovitu i bogatu sliku naše baštine u tom božanstvenom krajoliku.

Ujedno bi se dobio uvid u to kako su se univerzalna ljudska potreba kao što je prehrana, odnosno izrada kruha, te duhovnost i pobožnost manifestirale u ovoj lokalnoj zajednici.

<sup>7</sup> Mira, Hlanuda-Vegar. *Pučka pobožnost i zavjetne crkve biogradskog kraja*, Zadarska smotra, 1-2/2006., Matica hrvatska, Zadar, 2006.

<sup>8</sup> Nositelji aktivnosti bili bi:

- Park prirode Vransko jezero
- Župni ured Vrana
- Turističko društvo Pakoštane
- Uprava za zaštitu kulturne baštine
- Konzervatorski odjel Zadar
- Zavičajni muzej Biograd na Moru



sl. 10. Zgrada Tokića mlina, Vrana

Obnova mlinica u blizini svetišta i parka prirode bio bi golem doprinos očuvanju našega kulturnog identiteta prije globalizacijskih procesa.

#### LITERATURA

1. Ilakovac, Boris. *Vrnska regija u rimsko doba* // Povijest Vrane, Zagreb, 1971.
2. Tomislav, Raukar. *Ekonomski odnosi na posjedima Rogovskog samostana u 15. i 16. stoljeću* // Historijski zbornik, 1970-1971.
3. Šime, Peričić. *Stare mlinice zadarskog kraja* // Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU, sv. 39./1977., str. 161-180.
4. Šime Peričić. *Problem dalmatinskog mlinarstva i IX. stoljeću*, Radovi RZ HAZU Zadar, sv. 34./1992., str. 161-180.
5. Mira, Hlanuda-Vegar. *Pučka pobožnost i zavjetne crkve biogradskog kraja* // 6. Zadarska smotra br.1-2, 2006., Matica hrvatska, Zadar

Primljeno: 26. rujna 2007.

#### THE CONDITION OF THE MILLS CLOSE TO VRANSKO LAKE NATURE PARK AND THE POSSIBILITY OF RENOVATING THEM AND INCLUDING THEM ON A LIST OF TOURIST DESTINATIONS

The point of departure of this paper is that in the upcoming period marked by processes of globalisation, when cultural individuality and distinctiveness are being lost, it would be interesting, particularly in attractive areas such as the national parks, and very much so in the nature parks, to cultivate the special features of a given area, and to turn them in effect into museums in situ. Here traits of the traditional folk culture could be shown to the visitors, in this case the grinding of grain in the water mills. The traditional folk culture of the population of Vransko basin, a part of which is Vransko Lake Nature Park, constitutes a particular set of cultural, ecological and hydrographic circumstances. On the basis of field work and conversation with informants, the author arrived at a picture of the existing condition of the water mills in the Vransko Basin area, including the floating water mills in the Vransko Lake Nature Park and provides in the paper a short review of and possible proposals for the renovation of the mills, which she sees as a contribution to the promotion of Vransko Lake Nature Park and its beauties, as well as a contribution to the preservation of the Croatian heritage.

Fotografije: Fototeka Zavičajnog muzeja Biograd na Moru; snimila: Mira Hlanuda Vegar

## MUZEJ U PAKRACU

JELENA HIHLIK □ Muzej grada Pakraca, Pakrac

Gjuro Szabo u jednom je svom članku o Pakracu napisao: *uopće se u onom kraju nevjerovatno postupalo s dokumentima prošlosti* (Jutarnji list, 5. prosinca 1939.), i to je citat koji nam ponajbolje opisuje razinu nebrige za kulturnu baštinu ovog područja.

Teško je danas pronaći kraj koji je na takav način bio izložen uništavanju, nebrizi i destrukciji baštine dugi niz godina. Briga o baštini temeljila se isključivo na entuzijazmu malobrojnih pojedinaca koji su shvaćali njezinu pravu vrijednost.

Osnivanje muzeja kao ustanove koja sustavno skuplja, čuva i prezentira baštinu nametalo se kao najbolje rješenje tog problema pa je u Pakracu osnovan muzej još 1954. godine.

Bio je smješten u zgradi stare Općine i većinu njegova fundusa činila je zbirka NOB-a, a bilo je i vrlo vrijednih arheoloških, povijesnih te etnografskih predmeta.

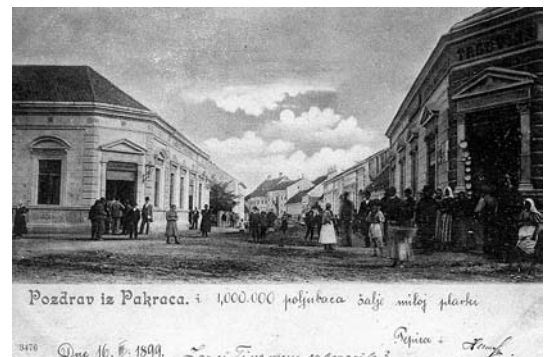
Nažalost, povijest djelovanja tog muzeja vrlo je burna i nejasna. Uglavnom je bila popraćena čestim raspravama o tome kakvog bi tipa muzej trebao biti te je prevladala struja koja je isticala važnost isključivo zbirke NOB-a dok se ostaloj građi odricala svaka vrijednost. Službeno je zatvoren 1963., da bi se konačno rasformirao 1969. Sva je njegova građa nestala, a danas ne postoji gotovo nijedan službeni dokument osim rukopisnih zapisa Antuna Bauera, koji se čuvaju u MDC-u i koji svjedoče o čudnoj povijesti djelovanja te ustanove. Suvremenici se još uvijek sjećaju paljenja vrijednih povijesnih dokumenata te selidbe muzejske građe kojoj se na kraju gubi svaki trag.

Danas su Pakrac i Lipik gradovi poznati široj javnosti uglavnom po stradanju u Domovinskom ratu, koji je označio konačnu kulminaciju razaranja i uništavanja na tom prostoru.

Nakon teškoga ratnog iskustva ponovno se pojavila potreba osnivanja muzejske ustanove.

Kreće se od početka, građa za muzej ne postoji, kao ni objekt za njegov smještaj.

Gradsko poglavarstvo 2003. godine prihvaća inicijativu Pučkoga otvorenog učilišta Pakrac za osnivanjem muzeja kao samostalne ustanove. Objekt koji mu se



odjeljuje jest tzv. Mali dvor Janković, unutar zaštićenog kompleksa Janković, koji je tada u procesu obnove.

Na mjesto ravnateljice POU Pakrac zapošljava se povjesničarka umjetnosti i etnologinja, koja se zadužuje za postupak registracije i osnivanja muzeja. Nakon što je tzv. Mali dvor Janković obnovljen, Gradsko vijeće grada Pakraca 21. veljače 2005. godine donosi odluku o osnivanju Muzeja grada Pakraca.

sl. 1. - 3. Razglednice Pakraca iz fundusa Muzeja grada Pakraca



Unatoč tome, nastaje svojevrsni zastoj zbog primjedbi na predviđeni muzejski prostor, odnosno na smještaj čuvaonice te na mali broj muzejskih artefakata.

Hrvatsko muzejsko vijeće zahtijeva izradu muzeološke koncepcije, što je nemoguće ispuniti zbog nedostatnoga muzejskog fonda. Cijelo to vrijeme Pučko otvoreno učilište Pakrac obavlja muzejsku djelatnost, polako skuplja građu te stvara začetke zbirki: etnografske, školske, povijesne, kulturno-povijesne, arheološke i zbirke umjetnina.

Na prijedlog Pučkoga otvorenog učilišta Pakrac pronalazi se i smještaj za buduću dislociranu čuvaonicu muzeja, unutar Stare pučke škole koja je trenutačno pri kraju obnove. Nakon ponovnog zahtjeva za registracijom muzeja, Hrvatsko muzejsko vijeće na svojoj sjednici od 29. svibnja 2007. određuje stručno povjerenstvo u sastavu: Vladimira Pavić, prof. muzejska savjetnica (Muzejski dokumentacijski centar), Jelena Borošak-Marjanović, prof., muzejska savjetnica (Hrvatski povijesni muzej) i Jelena Rubić (Uprava za kulturni razvitak i kulturnu politiku Ministarstva kulture RH) koje treba utvrditi jesu li se stekli potrebni uvjeti za osnivanje.

To povjerenstvo nakon izlaska na teren 5. lipnja 2007. donosi pozitivan zaključak pa Hrvatsko muzejsko vijeće također donosi pozitivno mišljenje, a Ministarstvo kulture RH izdaje konačno rješenje kojim se utvrđuje kako postoje svi uvjeti za osnivanje Muzeja grada Pakraca.

Sada je u tijeku registracija ustanove na Trgovačkom sudu u Slavenskom Brodu te bi u novu, 2008. godinu Pakrac napokon trebao ući bogatiji za gradski muzej.

Osnivanje muzeja za Pakrac i okolicu događaj je izuzetnog značenja. Djelokrug muzeja obuhvatit će Pakrac, njemu blizak Lipik te okolno područje. Moramo napomenuti kako su najbliži muzeji na tom području u Požezi i Kutini, a činjenica da ni Daruvar nema svoj muzej govori u prilog važnosti osnivanja takve ustanove.

Ovaj će kraj napokon dobiti muzej koji će se sustavno brinuti za očuvanje baštine i njezinu pravilnu prezentaciju, imat će izuzetno važnu edukativnu ulogu, a truditi će se biti i pokretač stručnih istraživanja (etnografskih,



sl. 4. Muzej grada Pakraca u vrijeme Domovinskog rata

sl. 5. Muzej grada Pakraca danas



sl. 6. Dio izložbe *Tragom urbane povijesti grada Pakraca*

povijesnih) koja su ovdje bila malobrojna i sporadična ili ih uopće nije bilo (arheološka). Muzej bi u budućnosti trebao postati i važan dio ponude kulturnog turizma za čiji razvoj na ovom prostoru svakako postoji velik potencijal.

Na kraju nam preostaje samo zahvaliti svima koji su pridonijeli osnivanju pakračkog muzeja, a osobito velikom zahvalu upućujemo gđi Vladimiri Pavić iz Muzejskoga dokumentacijskog centra u Zagrebu.

Primljeno: 18. lipnja 2007.

#### THE MUSEUM IN PAKRAC

**In an article about Pakrac Gjurio Šabo wrote: in this area in general the procedure with documents of the past was quite incredible (Jutarnji list, December 5, 1939), and this is a quote that still best describes to us the level of lack of concern for the cultural heritage of this area. It is hard today to find a region that has been to such an extent exposed to destruction, lack of care for and demolition of the heritage for so many years. Concern for the heritage was based exclusively on the enthusiasm of a few individuals who understood its real value.**

**The foundation of the museum as institution that systematically collects, keeps and presents the heritage seemed an indispensable solution long ago in 1954. It was located in the building of the old council chamber and most of its holdings consisted of the National Liberation War collection, but there were also valuable archaeological, historical and ethnographic items. Today Pakrac and Lipik are cities known mainly to the general public for the damage they suffered during the Homeland War, which marked the ultimate culmination of the destruction in the area. After the severe ravages of the war, once again the need to found a museum became apparent. After the Janković Small Palace was reconstructed, on February 21, 2005, the city council of Pakrac made a decision to found the Pakrac Municipal Museum. This region will thus at last obtain a museum that will take systematic care of the preservation of the heritage and its proper presentation, and will have an enormous educational role; it will also endeavour to generate specialised research (in ethnography and history), which here has been but sparse and sporadic or totally wanting (archaeological).**

## VRIJEDNA ZBIRKA PREDMETA MILOSRDNIH SESTARA SV. KRIŽA U ĐAKOVU

BRANKA UZELAC □ Muzej Đakovštine, Đakovo



sl. 1. - 8. Stalni postav Zbirke predmeta  
Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu  
Snimila: Vladimira Parić, MDC



1 Mirko Ćurić i č. sestra Hijacinta  
Hoblaj: *Razgovor s povodom*,  
Đakovačke novine, 1. srpnja 2005.

U dugogodišnjoj povijesti Đakova nezaobilazna je edukativna, karitativna i duhovna aktivnost Družbe sestara Svetog Križa, koja potječe iz Švicarske, iz Ingenbohla. Na poziv biskupa J. J. Strossmayera 7. lipnja 1868. godine stiglo je deset sestara iz Ingenbohla da preuzmu rad u Višoj djevojačkoj školi i Ženskoj preparandiji u Đakovu. Evo kratkog pregleda odgojno-obrazovnih aktivnosti i projekata samostana:

- 1856. – 1898. Ženska pučka škola
- 1865. – 1875. Ženska preparandija (učiteljska škola)
- 1879. – 1945. Viša djevojačka škola, kasnije  
Građanska škola
- 1885. – 1892. tečajevi za učiteljice ručnoga rada
- 1886. – 1945. dječje zabavište
- 1870. – 1945. privatni sati jezika i glazbe
- 1937. – 1945. obrtnička škola.

*Ove aktivnosti je dokinula komunistička vlast 1945. godine, sestrama učiteljicama zabranila svaki oblik rada, a zgrada se morala u toku 24 sata isprazniti da bi se u nju smjestila JNA. Sestre su školsku opremu preselile u sadašnju samostansku zgradu, koliko su uspjele. A ostalo je vojska uništila.<sup>1</sup>*

Upravo ti ostavljeni i privremeno zaboravljeni predmeti čine velik dio zbirke spomenute u naslovu. Kao etnologinja Muzeja Đakovštine Đakovo došla sam na poziv časne sestre Hijancite Hoblaj pogledati izložene predmete i dati svoje mišljenje i upute.

Naime, prije nekoliko godina, pri pretresanju samostanskog krova, uređivao se i tavan zgrade te su pronađeni brojni predmeti. Veliki, lijepo stilizirani drveni kovčezi – sanduci, ukrašeni kožom i metalnim kopčama, u kojima su sestre inače držale sve svoje stvari, bili su puni





edukativnih pomagala, ručnih radova i drugih uporabnih predmeta. To su bili predmeti koje su 1945. godine ostavile sestre u svojim kovčezima.

Primijetila sam da su predmeti temeljito očišćeni, sitna oštećenja popravljena, obavljena je primarna zaštita drvenih predmeta premazivanjem lanenim uljem. U preuređenom podrumskom prostoru, gdje je prvotno bila samostanska pekarnica, sestre su izložile predmete na stolovima, postoljima, u vitrinama ili su ih postavile slobodno u prostor. Prostor vizualno čini jedinstvenu cjelinu s pregradnim lukovima, neznatno spuštenima u odnosu prema tavanici.

Stručni pregled izloženih predmeta otkriva mogućnost njihova razvrstavanja u nekoliko podzbirki: etnografsku, povijesnu, tehničku, podzbirku obrta i crkvenih predmeta.

Detalniji opis predmeta u samostanu započet ću od etnografskih predmeta. Lijevo od ulaza nalazi se stara, zidana krušna peć s koritom u kojemu se mijesilo

tijesto za kruh i košarice u kojima se dizalo tijesto za kruh te ostali pripadajući pribor. Neposredno uz nju je zidani štednjak / *šporet*, u koji je postavljen veliki kotao za grijanje vode. Dalje se nižu predmeti koji su imali uporabnu vrijednost za stanovnice samostana: drveni mužar, drvena posuda u kojoj su se tukli paprika, šećer i sol; posude za pravljenje putra, mlinac za papar, ručni stroj za izradu rezanaca, stroj za mljevenje mesa, nekoliko tipova vaga, *avani*, metalne posude. Izdvojila bih jednu s ugraviranom godinom: 1914. Također se može vidjeti i nekoliko tipova mlinaca za mljevenje kave. Tu je i drveno korito za pranje rublja. U drugom redu nailazimo na tkalački stan, male snovače, kolovrat, greben, preslice i gotovo sve naprave za izradu tradicijskoga tekstila. Zanimljiva je i sprava s početka 20. stoljeća zvana *roljka*, koja je služila za glačanje ručnika i plahti.

Na te se predmete nadovezuju predmeti tehničke zbirke; tu je mlin uz koji stoji pisana legenda, odnosno zapisano kazivanje sestre Beatissime Beretovac: *Ovaj*



*mlin, sjećam se da je za vrijeme Drugog svjetskog rata bio u uporabi. Mljela se na njega pšenica i kukuruz za privatne potrebe Samostana. Seljaci su dovozili, a Samostan otkupljivao. Mljela je s. Elfrida na početku ručno, a poslije je uređeno na struju. Tu su šivači strojevi različitih namjena i godišta: stroj za šivanje, stroj za izradu misnica (tamburirka), pletaći stroj, viklic za namotavanje vune, pletaći stroj za kružno pletenje čarapa, naprava za ručno namotavanje konca, ručna bušilica i brusilica starijeg tipa.*

Tehničku zbirku dopunjuju fotografski aparati za izradu slika iz 1930. godine te oni iz razdoblja 1941. – 1945. godine. Uz navedene aparate nalazi se i ostala fotografska oprema potrebna za izradu fotografija – aparat za razvijanje filmova i sušenje fotografija.

Kovčeg u kojemu su sestre nosile svu svoju imovinu napravljen je od drveta, ima aplikacije od kože i metalne kopče, a po svojim bi obilježjima pripao kulturno-povijesnoj zbirci. Tu su i raznovrsne svjetiljke, petrolejke, tintarnica i satovi izloženi u središnjem prostoru.

Od crkvenih predmeta pronađena su velika i mala kandila, svijećnjaci i drugi predmeti.

Tu su i didaktička pomagala za nastavu kemije, zatim različita glazbala, citre i harmonika, kao i radioprijamnik iz 1940. godine, dijaprojektor, gramofon i ploče; telefonska centrala s pet brojeva; ručni stroj za umnožavanje, preša za uvezivanje knjiga, strojevi za tipkanje, bugačice, tintarnice i još mnogo zanimljivih i atraktivnih predmeta.

Potrebno je spomenuti da je prostor upotpunjen slikama iz seoskog života i samostanskih događanja. Zbog skromnih pisanih legendi predmeti još više potiču na istraživanje o njima.

Preporučila sam sestrama da se za stručnu pomoć obrate Muzejskome dokumentacijskom centru te Hrvatskome školskom muzeju. Sljedeći korak koji moraju što prije poduzeti jest popis i fotografiranje cjelokupne građe, s osnovnim podacima koje imaju o njoj. Tek tada će predmeti moći progovoriti o vremenu u kojemu su nastali i bili u uporabi, a brojna školska pomagala pridonijet će valorizaciji svih školskih aktivnosti, bogatstvu i težini nastavnog programa koji se održavao u Đakovu, pod okriljem milosrdnih sestara Svetog Križa.

#### **Dodatak**

Ovaj sam tekst pisala tijekom lipnja 2007. godine. U međuvremenu se vrijedna časna sestra Hijancita Hobljaj povezala s Muzejskim dokumentacijskim centrom i Hrvatskim školskim muzejom, kako sam joj i savjetovala. Tražila je stručnu pomoć i potrebnu literaturu. Tako smo 27. kolovoza 2007. godine Vladimira Pavić, muzejska savjetnica iz MDC-a, i ja imale priliku posjetiti samostan časnih sestara, pregledati izloženu zbirku predmeta i budući prostor koji se adaptira za izlaganje ostale građe pohranjene u drugim prostorijama samostana. Nakon razgleda i stručnih uputa o popisu i fotografiranju predmeta dogovoren je sljedeći sastanak. Nadamo se skorom popisu svih predmeta i registraciji



zbirke, ali i daljnjem stručnom valoriziranju te vrijedne građe u samostanu milosrdnih sestara Svetog Križa u Đakovu.

Primljeno: 11. prosinac 2007.

#### THE VALUABLE COLLECTION OF OBJECTS OF THE SISTERS OF MERCY OF HOLY CROSS IN ĐAKOVO

Not to be missed out in the long history of Đakovo is the educational, charitable and spiritual activity of the Congregation of Sisters of Holy Cross, which has its origins in Ingenbohl in Switzerland. Ten sisters arrived in Đakovo in 1868 at the invitation of Bishop Strossmayer, and took over the work in the grade school for girls and the girls' normal school in Đakovo.

A few years ago, when the nunnery roof was being examined and the attic of the building put in order, numerous items were found that in 1945 the sisters had left behind in their trunks.

The large, nicely stylised wooden trunks decorated with leather and metal clasps in which the sisters kept all their things were full of educational aids, handicrafts and use objects.

The objects were thoroughly cleaned, small items of damage repaired, primary protection was carried out, part of the collection was temporarily exhibited and the conversion of the space for the exhibition of the remainder of the material kept in other rooms of the convent is underway.

## ARHIVISTIČKO VREDNOVANJE I OBRADA OSOBNIH ARHIVSKIH FONDOVA KNJIŽEVNIKA

MELINA LUČIĆ □ Hrvatski državni arhiv, Zagreb

### Uvod

Prijavljajući izlaganje<sup>1</sup> na ovom skupu dvojila sam oko mnogočega. Ponajprije, skup je razvidno interdisciplinaran – ali je po meni u nas interdisciplinarnost odveć deklarativna, a praksa bitno drukčija. Voljela bih da netko taj moj dojam demantira – ali zaista, uz već tradicionalne skupove AKM, nije li čudno što se neke bitne zajedničke stvari sustavno ne rješavaju? Društvu muzealaca, knjižničara i arhivista pridružiše se ovdje i danas književni povjesničari. Vrijedilo bi njih upitati: koja je prva adresa na koju se obraćaju kada žele saznati gdje je izvorni rukopis *Breze*, kada usput naiđu na nikad afirmiranoga a po njihovu sudu sjajnoga pokojnoga pjesnika, ili kada žele doći do podatka kada je zaista rođen književni velikan za kojega svi desetljećima ponavljaju pogriješan podatak o nadnevku rođenja. Znam da jednostavan i jednoznačan odgovor nije moguć, ali ipak: kuda idu kada odgovore ne očekuju u objavljenjnoj knjizi ili članku, koja je ustanova najčešće njihov prvi izbor.

Mislim da arhiv nikako nije. I već sam na drugoj dvojici. Slutim, naime, da ću interdisciplinarno društvo više-manje zagnjaviti ovom "arhivističkom" temom. No, što je – tu je: zaplaviti je i pokušati zainteresirati ponekoga iz nearhivističkoga kruga. Ključne su riječi u ovom izlaganju "osobni fond", "arhivističko načelo provenijencije" i "akvizicijska politika". Arhivistima vrlo dobro poznate, no šire će se slušateljstvo lako zapitati o čemu je tu uopće riječ i jesam li ja na pravom mjestu. Reći ću ponešto o svakoj od njih i na kraju ih uklopiti u širi plan skupa.

### Akvizicijska politika arhiva prema ostavštinama književnika i drugom privatnom arhivskom gradivu

Iskustvo rada u arhivu – poglavito s privatnim arhivskim gradivom izvan arhiva, pa tako i s književnim ostavštinama – svjedoči kako vlasnici, odnosno potencijalni ponuditelji gradiva, ali i kolege iz srodnih struka – uopće, gotovo svi koji u arhivima ne rade – ne poznaju hrvatski arhivski zakon.<sup>2</sup> Dakako da posljedično ne znaju da se u njem govori i o skrbi nad privatnim arhivskim gradivom (bez obzira gdje ono bilo), da arhivi imaju politiku prikupljanja gradiva (tzv. akvizicijsku politiku) te

da se pokoja literarna ostavština čuva i u njima. Malo je poznato i da arhivisti promišljaju i trude se osmisliti sustav kojim bi se – dogovorno, i u suradnji s drugima – reguliralo pitanje razgraničenja između arhiva, knjižnica i muzeja kada je u pitanju privatno gradivo – tako i literarne ostavštine.

Danas je arhivska služba u Hrvatskoj u djelokrugu Ministarstva kulture, kao i muzejska ili knjižnična.<sup>3</sup> Uz mrežu državnih arhiva koji prikupljaju i čuvaju uglavnom javno arhivsko gradivo, u manjem opsegu i privatno, Zakonom je (u duhu europske prakse, te uz centralizirani stručni nadzor i primjenu stručnih standarda) ostavljena i mogućnost osnivanja arhiva za privatno arhivsko gradivo (gospodarski, stranački, crkveni, privatni arhivi), ali i za specijalizirane javne ustanove (sveučilišni, audiovizualni, književni arhivi).

Ako se pogleda *Pregled arhivskih fondova i zbirka u Hrvatskoj* iz 1984, količinu i rasprostranjenost osobnih i obiteljskih arhivskih fondova općenito, pa tako i literarnih ostavština, razvidno je da se je tada u arhivima, arhivskim odjelima instituta, HAZU, knjižnica i muzeja te u vjerskim zajednicama moglo pronaći 300-tinjak obiteljskih i 600-tinjak osobnih fondova. Uskoro će biti tiskano novo izdanje toga pregleda, s ažurnim podacima za cijelu Hrvatsku. Prema njemu, danas se u Hrvatskoj čuva čak 503 obiteljska te 1.948 osobnih arhivskih fondova, od toga i izvjestan broj osobnih fondova književnika.<sup>4</sup>

Najviše takvih fondova ima u HDA, NSK i HAZU, od drugih državnih arhiva u Osijeku, Dubrovniku i Zagrebu, zatim u Znanstvenoj knjižnici u Zadru, nešto manje u centrima, institutima, zavodima i vjerskim zajednicama.

Takva slika rasprostranjenosti poglavito je rezultat odnosa prema toj vrsti gradiva u prošlosti. Ti su fondovi – češće nazivani rukopisi ili zbirke – prvenstveno prikupljeni ne u državnim arhivima već u rukopisnim odjelima knjižnica i muzeja: vrlo je velik njihov broj u NSK i HAZU, osobito književnika, ali i (drugih) umjetnika, znanstvenika ili političara. Arhivi su ih nesustavno i neplanski preuzimali. Glavni interes bio im je usmjeren na politiku prikupljanja gradiva državne uprave, uz pretpostavku da arhivi ponajprije služe osnivaču (državi ili instituciji za čiji su interes osnovani). Prikupljanje privatnoga gradiva

1 Izlaganje je održano na Međunarodnom simpoziju *Muzej(i) književnost u Zagrebu*, 26. i 27. listopada 2006.

2 Zakon o arhivskom gradivu i arhivima, Narodne novine 105/1997, 64/2000.

3 Kada je u pitanju javno arhivsko gradivo – koje nije tema ovoga skupa – služba se svojim nadležnostima proteže na sve segmente državne uprave; ustrojena je jedinstveno i nadležna za sva ministarstva te nema izdvojenih arhivskih služba kao u nekim drugim zemljama (vanjski poslovi, vojska), ili kao što je i u nas bilo do Zakona iz 1997. Arhivska je služba, dakle, centralizirana – kako s obzirom na financiranje, tako i s obzirom na upravni i stručni nadzor. Ipak, Zakon o arhivskom gradivu i arhivima iz 1997. ostavlja mogućnost decentralizacije, jer jedinice lokalne uprave i samouprave mogu osnivati vlastite arhive.

4 Knjiga je u međuvremenu objavljena. Vidi *Pregled arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske*, svezak 1, Zagreb 2006.

kupnjom ili poklonima bilo je manje bitno. Najposlije, sama se arhivska služba pojavljuje i zakonski uređuje nakon što su muzeji i knjižnice već počeli obavljati ulogu skupljača i čuvara takvih cjelina. Mreža se arhiva, naime, koja je prekrila i stavila pod stručni nadzor čitav hrvatski teritorij, uspostavlja tek nakon Drugoga svjetskog rata. Danas zakonodavstvo većine zemalja, pa tako i Hrvatske, predviđa vođenje evidencija o vlasnicima arhivskoga gradiva koje je od interesa za državu. Tako i HDA vodi *Upisnik vlasnika i imatelja privatnoga arhivskoga gradiva u Republici Hrvatskoj*<sup>5</sup> Zakon pak kaže da se na stvaratelje i imatelje privatnoga gradiva odnose sve odredbe koje se odnose i na one koji proizvode javno gradivo: obavijest arhivu o njegovu posjedovanju, čuvanje gradiva i poduzimanje mjera za njegovu zaštitu, sređivanje gradiva i popisivanje, dopuštenje uvida u njegovo stanje nadležnom arhivu, zabrana njegova uništavanja, iznošenja iz zemlje itd.<sup>6</sup>

Ipak, kada je riječ o potencijalnim predavateljima literarnih ostavština – uopće i o drugim imateljima privatnoga gradiva – učinkovitijim od pozivanja na slovo zakona pokazuju se druge metode: osobni kontakti, razgovori, praćenje oglasa u tisku, kontakti s antikvarijatima i poznatim skupljačima, praćenje skupova kolekcionara, kontakti s matičnim službama knjižnica i muzeja – ponekad čak i praćenje akcija čišćenja i uklanjanja krupnoga otpada (građani ponekad bacaju vrijedne dokumente, spretni ih skupljači pakuju i prodaju arhivima).

Iako dakle Zakon obvezuje imatelje privatnoga gradiva da nadležni arhiv obavijeste da ga posjeduju, praksa najčešće ide obrnutim smjerom – arhiv se trudi prepoznati trajnu vrijednost u gradivu istaknutih pojedinaca, udruga, političkih stranka i drugih, evidentirati ga i stupiti u kontakt s imateljima.

S privatnim imateljima postupa se drukčije i stoga što po *Zakonu i Pravilniku o predaji arhivskoga gradiva arhivima*, za razliku od javnoga gradiva koje se službeno i obvezno predaje nadležnim arhivima u roku koji ne bi smio biti dulji od 30 godina od nastanka dokumentacije, vlasnik privatnoga gradiva može ali i ne mora gradivo pohraniti u arhivu zadržavajući pravo vlasništva (deponirati), darovati ga ili prodati. Doduše, pri prodaji arhivskoga gradiva državni bi arhivi trebali imati pravo prvokupa: vlasnici su ga dužni ponuditi najprije državnom arhivu na području kojega imaju sjedište odnosno prebivalište, potom HDA, a tek onda drugoj pravnoj ili fizičkoj osobi (pod istim uvjetima i uz cijenu koja ne smije biti niža od cijene iz prve ponude). Nije nebitno spomenuti da je pri prodaji arhivu ponuditelj oslobođen od svih vrsta plaćanja poreza na promet.<sup>7</sup>

Zbog pretežite opterećenosti službe javnim arhivskim gradivom, koje odnosi najviše vremena, uzima najviše arhivističke radne snage, pa i arhivskoga fizičkoga prostora, vlasnik ipak najčešće inicijalno pokuca na vrata arhiva i ponudi gradivo na pohranu, dar ili otkup.

U fazi razmatranja ponude vrednuje se stvaratelj i njegov prinos području iz kojega dolazi. Posao se slikovito može usporediti s onim urednika u biografskom leksikonu: ondje se na sličan način vrednuje nečiji opus i značenje te procjenjuje zaslužuje li osoba uopće ući u leksikon, odnosno koliko joj redaka treba posvetiti – tako i arhivisti pripuštaju ostavštine u arhivska spremišta, odlučuju hoće li otvoriti novi fond, ili gradivo zbog fragmentarnosti uvrstiti u zbirni fond Razne osobe.

#### Arhivističko načelo provenijencije i književne rukopisne ostavštine

Osobni fondovi općenito, tako i osobni fondovi književnika, razmjerno su malen segment u ukupnoj količini arhivskoga gradiva što je arhivi čuvaju – no zanimljiv i vrijedan izvor za različita istraživanja. Za osobne se fondove do danas rabilo više pojmova: zbirka, privatna zbirka, osobna zbirka, privatni spisi, rukopisi, ostavština, privatni arhiv, osobni arhiv itd. Iz sviju je njih vidljiva težnja da se naglasi privatno porijeklo gradiva, ali i nerazlikovanje osobnoga fonda i zbirke. Pri razradbi arhivske terminologije potkraj 1950-ih se u Arhivu Hrvatske odlučilo gradivo jedne osobe definirati kao rukopisnu ostavštinu; arhivskim se fondom tada smatrala cjelina nastala djelatnošću jedne administracije, a rukopisnom ostavštinom cjelina nastala djelovanjem određene osobe (pojam arhiv ograničen je u to doba na pojmovni sadržaj arhiva kao ustanove).<sup>8</sup>

Najposlije, u teoriji je i praksi prevladao termin *osobni arhivski fond*, koji je u uskoj vezi s temeljnim arhivističkim načelom provenijencije. Naime, u arhivskoj se struci arhivski fond definira kao cjelina gradiva nastala radom jednoga stvaratelja: osobni arhivski fond Vesne Parun, primjerice, na isti način kao i arhivski fond Državnoga ureda za statistiku ili Ministarstva pravosuđa. Arhivska zbirka pak, cjelina je zapisa različitoga podrijetla (provenijencije), prikupljenih prema volji i smjernicama skupljača odnosno sastavljača (prema vrsti gradiva – zbirka rukopisa; prema podlozi/nosaču – zbirka pergamena; prema temama ili skupljaču – primjerice Hemeroteka Bogdana Radice o političkim prilikama u socijalističkoj Jugoslaviji). To je osnovno razlikovno polazište između arhivskoga fonda i zbirke, utemeljeno na arhivističkom načelu provenijencije.

U prvotnoj, užoj i jednostavnijoj interpretaciji načela provenijencije gradivo nastalo radom jednoga stvaratelja treba biti organizirano i čuvati se u jednoj cjelini koja se naziva arhivski fond. Ono se ne smije miješati s gradivom drugoga podrijetla; u praksi često pomiješano gradivo različitih stvaratelja uvijek valja razdvojiti na pojedinačne fondove, po stvarateljima (u široj interpretaciji načelo se provenijencije odnosi i na pojedine cjeline unutar arhivskoga fonda; misli se na gradivo nastalo obavljanjem jedne djelatnosti stvaratelja).

Vremenske odrednice stvaratelja osobnoga fonda bile bi (analogno nadnevku osnutka i ukinuća pravne

<sup>5</sup> Vidi članak 16 Pravilnika o evidencijama u arhivima, Narodne novine 90/2002.

<sup>6</sup> Vidi članke 32-35 Zakona o arhivskome gradivu i arhivima.

<sup>7</sup> O prometu privatnim arhivskim gradivom vidi Zakon o arhivskome gradivu i arhivima, članak 36-38.

<sup>8</sup> O osobnim se arhivskim fondovima u Hrvatskoj nije puno pisalo; jedan od istaknutijih radova korišten u ovome izlaganju je onaj M. Štambuk-Škalić, Vrednovanje arhivskoga gradiva u osobnim arhivskim fondovima, Arhivski vjesnik 38(1995), str. 81-91.

osobe) nadnevak rođenja i smrti osobe radom koje je fond nastao. Često se u osobnim fondovima zatekne i gradivo nastalo ranije ili kasnije od graničnih godina: npr. stariji spisi koje je stvaratelj prikupio, novinski tekstovi o stvaratelju i sl. Treba lučiti različite umjetne tvorevine prikupljene nakon smrti osobe na jednom mjestu (npr. u memorijalnim muzejima), odnosno raznorodne materijale vezane uz tu osobu (njezine radove, nasljedstvo) a prikupljene nakon smrti i najčešće pridružene osobnom fondu. Neopravdano se osobnim fondom znaju nazivati i zbirke preuzete u arhiv pod nazivom osobe od koje je gradivo preuzeto, a zapravo se ne odnose neposredno na tu osobu (novinski isječci, fotografije, crteži i sl.). Na kraju, često će se u takvim fondovima zateći i nešto što nije nastalo radom stvaratelja, no može iznimno dobro dopunjavati sliku o intelektualnim sklonostima i kulturnom obzoru osobe o kojoj je riječ (kodeksi, fotografije, grafike i sl.). U obiteljskom se fondu Ottenfels u HDA primjerice čuva Šah-nama perzijskoga pjesnika iz X/XI. st. Firdusija, koji u Knjizi šahova pjeva o povijesti Irana od mitskih početaka do arapskih osvajanja (primjerak iz XVI. st.). a u fondu Fanfogna Garagnin pak porculan iz XVI. st.

#### **Struktura osobnih fondova / arhiva književnika**

Arhivsko gradivo u takvim fondovima često dolazi u arhiv potpuno izmiješano ili su samo pojedine skupine u izvorno sređenom stanju, obično je necjelovito i podijeljeno u više ustanova.

Novo izdanje *Pregleda arhivskih fondova i zbirki* potvrđuje da se u po dvjema ustanovama čuvaju ostavštine Slavka Kolara, Ante Kovačića, Ivana Kozarca, Ksavera Šandora Gjalskoga, S. S. Kranjčevića, Ivana Mažuranića, Iva Vojnovića. U trima se ustanovama čuva Dragutin Domjanić, a Ivan Kukuljević Sakcinski u NSK, u Središnjem arhivu HAZU, u Odsjeku za povijest hrvatske književnosti Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, u Upravi za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture u Zagrebu te u Gradskom muzeju u Varaždinu.

Spisi su najčešće pri preuzimanju u arhiv pomiješani, bez popisa ili sa vrlo šturim popisom. Ako pak postoji jasno uspostavljen red ili popis, arhivist pokušava utvrditi tko ga je sastavio, stvaratelj ili netko drugi, te po kojem načelu. Procjenjuje treba li ga sačuvati ili uspostaviti novi raspored. Riječ je o još jednom arhivističkom načelu (prvobitni red), no ne pridržava ga se nužno po svaku cijenu. Naime, gradivo prilikom nastajanja dobiva neki izvorni red. U njemu bi se trebalo najbolje zrcaliti poslovanje ustanove ili stvaralaštvo pojedinca, veze među dokumentima i njihovo grupiranje. Dakako, pod pretpostavkom da je stvaratelj uistinu gradivo prikladno organizirao i ako je takva organizacija barem donekle sačuvana. Pri tom treba voditi računa odgovara li zatečeno stanje prvotnomu redu. Nerijetko prvotni red nije najbolja opcija za plan arhivističkoga sređivanja.

Držeći uvijek pri ruci dobru i pouzdanu biografiju i bibliografiju radova osobe čiji ostavštinu sređuje – kada takvo što postoji – arhivist treba voditi računa da u planu sređivanja svaka aktivnost kojom se osoba bavila (svaki objavljeni i neobjavljeni rukopis), svaki njezin položaj u društvu bude vidljivo istaknut.

Često se u takvim fondovima pronade i gradivo izvorno nastalo radom državnih organa ili javnih institucija u kojima je osoba bila zaposlena ili je obavljala neku funkciju. Ako je takav fond već u arhivu, dokument se priključuje njemu, ako nije, dodaje se fondu koji se sređuje. Ako je dio gradiva istoga stvaratelja u drugoj instituciji ili državi – nastoji se to gradivo popisati, snimiti ili eventualno spojiti.

Ne postoji a priori utvrđena shema za sređivanje svih osobnih fondova; svaki pojedini slučaj diktira raspored. Višerazinski opis (serija, podserija, podpodserija, predmet, pojedinačni dokument) razumijeva razradbu na cjeline koje prate život osobe i njezine djelatnosti, a prati ga signiranje, najčešće decimalnom klasifikacijom, dodavanjem novih znamenki pri uvođenju svake nove niže razine. Ako je osoba sudjelovala u zbivanjima koja su bila brojna i višeslojna, i struktura će biti razrađenija i bogatija. Intenzivno opisivanje sviju razina, međutim, kolikogod izgledalo logično i dosljedno, može smanjiti preglednost strukture i korisniku ju prikriti. Koju razinu odabirati kao osnovnu opisnu razinu ovisi o strukturi fonda te koliko je ta razina podesna za kvalitetan i informativan opis i indeksiranje.

Najčešće zastupljene cjeline u osobnim fondovima jesu: osobni dokumenti; profesionalna djelatnost (rukopisi, poezija ili proza, objavljeni i neobjavljeni radovi); razna druga djelatnost; korespondencija; fotografije; audio i video zapisi, digitalni zapisi itd.

U cjelini osobnih dokumenata najčešće se nalaze izvodi iz matičnih knjiga rođenih i umrlih, svjedodžbe, indeksi, diplome, potvrde o školovanju, osobne iskaznice, putovnice, radne knjižice, dokumenti o imenovanjima ili razrješenjima s dužnosti, rješenja o mirovini, oporuke, potvrde o članstvu u organizacijama ili društvima. Svi su oni bitni za uspostavljanje pouzdane i cjelovite biografije, najčešće se smještaju na početak (ne isključivo) i na neki su način uvod u priču o osobi ostavštinu koje se sređuje.

Najvažnija skupina spisa papiri su nastali djelatnošću stvaratelja (rukopisi, koncepti, objavljena djela), a gotovo u pravilu i razni pomoćni materijali (ispisi iz gradiva, kopije dokumenata, novinski isječci, rukopisi drugih autora); materijali prikupljeni iz udaljenih, nedostupnih ili uništenih arhiva mogu također biti prvorazredan izvor.

Kod korespondencije u pravilu se ne odvaja poslovna od privatne, jer je često teško sigurno povući granicu (isprepleće se privatno i poslovno), pri sređivanju se iščitava sadržaj svakoga pisma i štošta ovisi o subjektivnoj prosudbi onoga tko fond sređuje. Postoje različiti

pristupi, no najbolje je koncepte odnosno kopije odaslanih pisama pridružiti onima koja su primljena od iste osobe (ne razdvajati aktivnu od pasivne korespondencije). Najčešće ju se slaže abecednim redom prezimena korespondenata, jer se tako najlakše njome služi (iznimno kronološki jer daje dobar uvid u određeno razdoblje, ali uz dobro imensko kazalo).<sup>9</sup> Dakako, prilozi se ne odvajaju od samih pisama, jer bi se time razbilo cjelinu.

Dnevnici također mogu biti vrlo vrijedan izvor (pa i razni adresari i imenici, kalendari sa zabilješkama), često u obliku memoara odnosno sjećanja.

Što se tiče redoslijeda serija, nema pravila. Najčešće idu personalije, pa djelatnost pa korespondencija, no ne nužno. Ako je stvaratelj ostvario visok stupanj središtenosti, nastoji se ne dirati njegov poredak, jer i on sam može puno govoriti o osobi.

Sređivanje takvih fondova u svakom slučaju zahtjeva više vlastite inicijative i više znanja negoli sređivanje upravnih fondova s već postojećim klasifikacijskim sustavima, a s druge strane pruža više slobode i mogućnost kreativnosti.

### **Višerazinski opis osobnih fondova / književnih ostavština te normirani opis stvaratelja**

Pojedinačne komade / spine što ih kolege u muzejima inventariziraju, a u knjižnicama katalogiziraju, arhivisti opisuju: od cjeline fonda do pojedinačnoga komada, kroz obavijesno pomagalo (najčešće analitički ili pak sumarni inventar), višerazinski i sukladno međunarodno usvojenim arhivističkim normama. Osnovna zadaća inventara jest da bude ogledalo osobe i njezina života i djela. Takav se proizvod arhivističkoga sređivanja zove primjerice Analitički inventar osobnoga fonda Zvonimira Komarice i u sebi sjedinjuje sve kataloške ili inventarne jedinice sjedinjene u višerazinskom hijerarhijskom prikazu razine fonda i nižih arhivskih jedinica / razina, do pojedinačnih komada.

Opća međunarodna norma za opis arhivskoga gradiva (ISAD(G)) prva je međunarodno prihvaćena norma u arhivskoj struci za arhivistički opis, odobrena od Međunarodnog arhivskog vijeća 1993.<sup>10</sup> Norma donosi 26 elemenata opisa raspoređenih u 6 obavijesnih skupina: identifikacija, kontekst, sadržaj, dostupnost i uvjeti korištenja, dopunski izvori, područje napomena i kontrole opisa. Norma obvezuje na pet podataka (identifikacijska oznaka, naziv, vrijeme nastanka, razina opisa, količina), iako se može koristiti i više od toga, u opisu bilo koje razine.

Postoji i poseban standard razvijen za izradbu arhivističkih normiranih zapisa koji opisuju stvaratelje, odnosno pravne i fizičke osobe te obitelji. Riječ je o Međunarodnoj normi arhivističkoga normiranoga zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji – ISAAR(CPF) – koja kroz nekoliko obavijesnih područja potanko opisuje

stvaratelja: od naziva i mjesta i vremena djelovanja, nadležnosti i funkcija koje obnaša, njegova administrativnoga ustroja dalje.<sup>11</sup>

Opis stvaratelja pripada osnovnim arhivističkim poslovima. Oba dokumenta – ISAD(G) i ISAAR(CPF) – na neki su način sputnici i arhivistima su istodobno u rukama. Izradba kontekstualne obavijesti (ISAAR) vitalna je sastavnica arhivističkoga opisa, jer se na taj način povezuje opis stvaratelja gradiva i obavijest o kontekstu s opisom gradiva istoga stvaratelja koje se čuva u više arhiva i s opisima drugih ustanova poput knjižnica i muzeja, vjerskih ustanova ili bilo kojega drugog imatelja koji čuva gradivo istoga stvaratelja. Te ustanove mogu lakše dijeliti ili pak povezivati obavijesti o kontekstu ako su priređene u normiranom obliku. Takva je normizacija osobito korisna kad postoji mogućnost da će dijeljenje i povezivanje takvih obavijesti prijeći državne granice. Dakle, ISAAR treba pružiti podršku razmjeni normiranih arhivističkih zapisa, a namijenjen je za uporabu zajedno s postojećim nacionalnim normama, ili pak kao temelj za njihovu izradbu.

### **Zaključak**

Fenomen o kojem je u izlaganju tek usput bilo riječi (javno manjim dijelom, a privatno gradivo uglavnom i u arhivima, i u knjižnicama i u muzejima te drugim ustanovama), zahtijeva poseban pristup (i neko drugo izlaganje). Stoga samo naznaka problema, i prijedlog za njegovo eventualno rješenje. Pri tome se ne misli na situacije preklapanja u definicijama arhivskoga, knjižnoga i muzejskoga gradiva (primjerice, grafike, plakati, karte). Tu problema i nema, jer se takve zbirke legitimno čuvaju i u arhivima i u knjižnicama i u muzejima. Problema ne bi trebalo biti ni kada je u pitanju otkup privatnoga gradiva, ako se poštuje pravo prvokupa prema *Zakonu o arhivskome gradivu i arhivima* (pitanje je poštuje li se!); u slučaju darovanja ili pohrane i tako se poštuje želja darovatelja odnosno pohranitelja kojoj će ustanovi gradivo pokloniti, odnosno gdje želi da se ono čuva.

Predmet rasprave i dogovora (možda i preporuke nadležnoga ministarstva) svakako bi trebale biti situacije kada se u više arhiva ili u knjižnicama i muzejima čuvaju dijelovi fondova javnoga arhivskoga gradiva, a trebali bi se sjediniti u arhivskoj ustanovi nadležnoj za to gradivo. Što se tiče privatnoga gradiva (književnih ostavština), preporuka bi se mogla temeljiti na prijedlogu da primjerice Nacionalna i sveučilišna knjižnica bude mjesto domaćega "literarnoga arhiva" – naime, da prikuplja i čuva cjelovite osobne fondove književnika – a državni arhivi osobne fondove političara ili drugih javnih djelatnika. Arhivi, knjižnice i muzeji mogli bi i akvizicijsku politiku voditi sukladno takvom dogovoru, a nadležno Ministarstvo podupiralo bi takvu politiku prinova selektivnim odobravanjem odgovarajućih financijskih sredstava za otkup arhivskoga odnosno neknjižnoga gradiva.

9 Vidi Rukopisna ostavština Vjekoslava Spinčića. Inventar, Zagreb 1993.

10 Hrvatski je prijevod te norme objavljen 1997, a obogaćen je primjerima iz domaće arhivističke prakse.

11 I prvo (1999) i drugo izdanje (2006) te norme objavljeno je u hrvatskom prijevodu.

Bilo bi dobro promišljati i o tom da i arhivi i knjižnice i muzeji u obradbi arhivskoga i neknjižnoga gradiva primjenjuju jedinstvenu metodologiju stručne obradbe i opisa arhivskoga gradiva sukladno međunarodnim normama ISAD (G) i ISAAR (CPF), kao i neknjižnoga gradiva (rukopisa, grafika, fotografija, karata, nacрта, plakata i dr.) sukladno drugim međunarodnim normama poput Međunarodnoga standardnoga bibliografskoga opisa neknjižne građe ISBD (NBM), Međunarodnoga standarda za opis kartografskog gradiva ISBD (CM) i dr.

Najposlije, kada bi knjižnice i muzeji osigurali stručno osposobljene djelatnike za čuvanje i obradbu arhivskoga gradiva – kao što u svakoj specijalnoj knjižnici pod krovom neke neknjižnične ustanove isključivo knjižničar obrađuje knjižni fond prema pravilima i standardima knjižničarske struke – stvari bi bez sumnje ukupno funkcionirale bolje.

Primljeno: 7. prosinca 2007.

#### THE ARCHIVAL EVALUATION AND TREATMENT OF THE PERSONAL ARCHIVAL FONDS OF WRITERS

This paper deals with the theme of specialised archives of individuals within the entire archival heritage - especially of authors, but also of architects, painters, musicians and others, whose works of art, books and so on can also be found elsewhere. The systematic care of this body of archival material is the way to a total archive, which does not care only for public, but also for private archive material (of individuals, families, civil society associations, as well as many other creators of material). With a focus on literary archives, we compare the treatment of these entities in museums (the system of drawing up inventories and the treatment of individual "objects"), in libraries (cataloguing or, in most cases, focus on an individual manuscript) and in archives. At the same time we explain the system of a multi-level description of archives holdings as a closed entity of records created through the work of one creative person (the principle of provenance), and the standardised description of the author, not only for legal entities but also for families and individuals, all on the basis of international standards: for a multi-level description of material - ISAD(G) - and for the description of the author - ISAAR(CPF). The paper closes with stress placed on the need for a single unique approach to the treatment of literary archives namely for manuscript bequests and the respect required for the treatment of personal archive holdings and the need for creating a joint information system for literary archives - regardless of where parts of the archives are kept. I also stress the need for the systematic (even purely virtual) updating of material.





sl. 1. Jakov Radovčić s rekonstrukcijom  
golemog jelena  
Snimljeno u Krapini 1969. godine.

### Živa glava među lubanjama

S Jakovom Radovčićem razgovarala sam prvi put kad sam ga zamolila da napiše tekst o novome Muzeju krapinskih neandertalaca za *Informaticu Museologicu* br. 30 (1-4) 1999. Poslije sam ga nekako izgubila iz vida, sve do pokretanja projekta *Personalni arhiv MDC-a*. Drugi put mi je njegovo ime zapelo za oko u dnevnom tisku prije koju godinu, kad sam čitala polemike u vezi s otkazom koji mu je prijetio zato što nije dolazio na posao točno na vrijeme. Polemike, napisi u novinama i priče po kuloarima trajale su neko vrijeme, a onda se sve stišalo.

Povremeno sam pratila i napredovanje izgradnje Muzeja evolucije i nalazište pračovjeka "Hušnjakovo" i koncepciju za novi postav, koju je radio s arhitektom Željkom Kovačićem, tako da sam imala dovoljno informacija, a i razloga, za uvrštenje Jakova Radovčića u projekt *Arhiv zaslužnih muzealaca u RH*.

Želeći obaviti s njime razgovor za *Personalni arhiv*, zvala sam ga nekoliko puta prije 16. travnja 2007., ali ga nisam mogla dobiti telefonom. Na centrali su mi rekli kako je na poslovnom putu u Americi. Nekako početkom svibnja zatekla sam ga pri telefonu i zakazala intervju za 28. svibnja 2007. u 10 sati.

Došla sam malo ranije od dogovorenog vremena, pa sam ga odlučila pričekati u dvorištu. Dok sam čekala, razgledavala sam novopopločano dvorište Hrvatskog prirodoslovnog muzeja. Od haustora je kroz sredinu "vodio put" popločan crvenim i bijelim kamenom u obliku šahovnice do drugog krila zgrade, u kojoj je bio njegov ured. Na lijevoj je strani dvorišta od raznobojnog kamena mozaične izvedbe na tlu bila "naslikana" karta Hrvatske s morem, uključujući i otoke, a sasvim lijevo, uza zid, raznobojni kameni slojevi poredani jedan na drugi simbolizirali su faze razvoja Zemlje.

Dok sam se zabavljala gledajući dvorište, pojavio se i Jakov Radovčić, pet minuta prije dogovorenog vremena. Kako se nismo osobno poznavali, predstavila sam se, a on me je uljudno pozvao u svoj ured, otvarajući najprije metalna, pa onda drvena vrata svoje radne sobe, u koju se ulazilo odmah iz vanjskog hodnika. Na prozorima su bili debeli kapci i u sobu, osim s vanjskih vrata, nije dopirala nikakva dnevna svjetlost. U vitrinama smještenima odmah lijevo od vrata, za koje je Radovčić rekao da ih je za Muzej nabavio još Stjepan Radić, stajalo je poredano mnoštvo lubanja, originala i odljeva; lubanja krapinskog pračovjeka, ali i lubanje iz raznih zemalja svijeta. Prilično jeziv prizor kad se uđe iz vedrog dana i osunčanog dvorišta u tamu njegove radne sobe.

Na sredini sobe golem stol, uza zidove metalni ormari s muzejskom građom, a u kutu s desne strane vrata garnitura za sjedenje, začudo, živih boja, s malim stolom na kojemu su ležale nekakve kosti i mali medvjed od kamena ili gipsa kao budući muzejski suvenir. Moram priznati kako sam malo zazirala od tih kostiju raspoređenih po stolu. J. Radovčić ispričao se zato što nećemo moći odmah započeti intervju jer očekuje nekog čovjeka koji mu radi odljeve za budući muzejski postav u Krapini. Dotle je iz metalnih ormara vadio kamene artefakte za izradu kopija i pažljivo ih slagao u kartonske kutije. Usput je pričao o tome kako nije pristaša izlaganja originala u Muzeju i kako se on prema građi odnosi vrlo odgovorno te kako je, prema njegovu mišljenju, najbolje da originali ostanu u Zagrebu, u Hrvatskome prirodoslovnome muzeju.

Moram reći da je J. Radovčić svojom pojavom, držanjem i rezmišljanjem nekako pristajao u tu mračnu sobu. Onako visok, pomalo pognut, gotovo sasvim suh, u tamnom traper odijelu koje je bilo u kontrastu s njegovom bljedolikom pojavom, nalikovao je na pravog znanstvenika, duboko uronjenoga u svoj posao, upravo onako kako, pod dojmom filmova, zamišljamo nekog znanstvenika koji u mračnoj sobi rješava zagonetne, tajne i samo njemu razumljive i zamršene poslove, pa ne stigne ni jesti ni spavati, jer ga ništa drugo osim njegova rada pod kapom nebeskom ne zanima.

Kad je za *Personalni arhiv* govorio o svome radu, bio je prilično "užurban", htio je mnogo toga reći, pa je povremeno govorio izvan kronologije. No o svom je djetinjstvu pričao zanimljivo, glatko i lijepo.

Na početku našeg razgovora govorio je o svome domoljublju i o tome kako je snažno vezan za obitelj, i vrlo religiozan, pa sam ga upitala kako se on, kao prirodnjak, dokazujući darvinizam na konkretnom primjeru krapinskog pračovjeka, odnosi prema teoriji o stvaranju svijeta po Bibliji. Odgovorio je kako se to dvoje, što se njega tiče, uopće ne kosi.

Između ostaloga, zapamtila sam i podatak da je on dao izraditi mozaičnu "kartu" Hrvatske na dvorištu i uski zid o fazama razvoja Zemlje, a vjerojatno i šahovnicu koja vodi do njegova krila zgrade muzeja.

Bibliografija J. Radovića je, kao i većine muzealaca njegova profila, vrlo bogata. Znanstvene i stručne radove objavljivao je u zemlji i inozemstvu, autor je brojnih projekata, stalnih muzejskih postava, izložaba. Često je surađivao i u izložbenim projektima drugih autora. Autor je ili suautor četiriju knjiga.

Izražavao se lako, u razgovoru se mogla primijetiti i njegova sklonost literaturi. Intervju je trajao dulje od sata. Da je vrijeme dopuštalo, bilo bi mi drago nastaviti razgovor o mnogim temama izvan muzeoloških, jer, sudeći po načinu na koji je pričao, razgovor bi bio vrlo, vrlo zanimljiv.

Ujedno sam se plašila da se, onako krhak, previše ne iscrpi jer ga je čekao dug radni dan i mnoštvo drugih obveza. Dok smo razgovarali, fotografirala sam ga kao i sve ostale muzealce do sada, a kad su slike bile gotove, većina ih uopće nije uspjela – ili nisu bile oštre, ili su bile "stresene", ili mu je ruka upravo bila u kretanju pa je objektiv uhvatio tri položaja ruke, njezino kretanje kroz zrak, zahvaćajući i svjetlost i strujanja zraka oko nje. Doduše, kad bolje razmislim, nije ni čudno jer je Radovčić i uživo izgledao prilično eterično i astralno.

Vraćajući se iz tame njegove sobe u Muzeju niz osunčanu Mesničku ulicu, još uvijek pod dubokim dojmom i sa slikom ljudskih lubanja pred očima, mislila sam o tome kolika je morala biti Radovčićeva intelektualna radoznalost, zanos i strast da je cijeli radni vijek svoju živu glavu držao među lubanjama i cijeloga sebe podredio traganju za odgovorom: tko je, zapravo, čovjek?

**JOZEFINA DAUTBEGOVIĆ:** Dobar dan. Danas je 28. svibnja 2007. godine. U vašoj smo radnoj sobi u Hrvatskome prirodoslovnome muzeju. Moram priznati da sam se, bez obzira na to što mnogo znam o vama, malo lecnula kad sam ušla sa svjetla u tamu ove sobe, a prvo što sam ugledala, bile su glave u vitrinama. Premda su to odljevi, uz određen broj originala, mislim da je vaša reakcija sasvim drukčija. Ulazite li vi u svoju sobu kao što, primjerice, kustos ulazi u svoj depo zbirke slika 20. st. ili slika starih majstora? Kako ulazite u svoju sobu?

**JAKOV RADOVČIĆ:** U nju ulazim kao u meni drag prostor. Nikad ga nisam doživljavao kao nekakav ured. Doživljavao sam ga kao svoj radni prostor u kojemu sam nastojao raditi i stvarati, u kojemu se stvaraju znanja o našem fundusu.

**J. D.:** Kako dotičete te predmete? Moram priznati da malo zazirem od toga. Recimo, ne bih baš rado dirala ovu kost koja stoji na stolu.

**J. R.:** Ja sam više od trideset godina paleontolog. Bavim se skupljanjem okamina, fosila. Možda ljudi zaziru baš od ovoga jer je riječ o ljudskim ostacima, kostima. I ja također osjećam duboko poštovanje prema mrtvima, prema izumrlome svijetu, pogotovo prema izumrlim ljudima za koje znamo da su nekada imali ljudsku dušu, vrlo osjetljivu na okoliš i na druge osobe. Međutim, ovdje taj osjećaj baš nemam. Za mene je ovo muzejski predmet, predmet moga zanimanja, mog istraživanja i moje struke. Dakle, ja uzimam u ruke tu kost koju vi ne možete – uzimam je znajući da je čista, da je uredna, i lakše doživljavam dodir s njom nego s rukohvatom u tramvaju ili nekom kvakom u zahodu ili u nekim drugim prostorima.

**J. D.:** A kad ste *in situ*? Bili ste u prilici da na mjestu pronalaska dotičete lubanju? Kako vam se to sad "odmotava"? Respektirate li taj bivši život?



sl. 2. Licem u lice s ostacima neandertalaca. Fotografija iz časopisa *National Geographic Magazine*

Snimljeno u HPM-u 1994. godine.

sl. 3. Fotografija Jakova Radovića sa zbirkom ostataka pračovjeka, snimak iz časopisa GEO;

Snimljeno 2001. godine.



**J. R.:** Ja sam, recimo, 1966./1967. kao paleontolog slušao predavanja i bio sam prisiljen, unutar programa svog obrazovanja dolaziti u dodir s građom koju obični ljudi ne doživljavaju, ne dotiču, ne susreću se s njom. Prema mrtvome ljudskom tijelu ja, primjerice, već odavno nemam nikakvih averzija jer ga doživljam sa znanstvenog stajališta. Imam duboki respekt prema predmetu, odnosno građi, ali nemam osjećaj da ga ne smijem dotaknuti. Moram ga dotaknuti zato da ga promotrim, opserviram neki detalj na njemu, da nešto vidim. I, normalno, kroz desetljeća moga intenzivnog rada ti su muzejski predmeti praktički postali sveti, moram ih čuvati i vrlo pažljivo njima rukovati, ali nemam osjećaj da je to nešto što ne bih smio dotaknuti.

**J. D.:** Nisam mislila da ne smijete dotaknuti, nego da ipak ulazite u jedan svojevrsan nastavak života, iako fosilnoga. Pitate li se što je taj čovjek radio, što je mislio? Je li ikada pomislio da će se susresti s vama u tom obliku?

**J. R.:** Ja o svakom tom predmetu vrlo mnogo znam. Znam da je ta jedinka nekad bila mlada – neka mlada djevojka, mladi čovjek – ona je čak nekad imala svoju obitelj i svoju djecu. Onda mi je čak žao tih ljudi za koje znam da su bili bolesni, da su mladi umrli i da su čak i patili. Primjerice, po kostima znam da je dijete od 6-7 godina jako patilo. Onda suosjećam s njima. Ali – ja sam to ustanovio. Na neki sam način, sam ili sa svojim kolegama, uz pomoć suvremene tehnologije, dijagnosticirao patološko stanje tih stvorenja, i to je onda za mene predmet izučavanja. Moja znatiželja da uđem u taj predmet ili da saznam nešto o njemu nadrašta odbojnost prema tome da ga uzmem u ruke. Dakle, u meni dominira osjećaj da, uza sav respekt, imam i znatiželju. Ako želim predmet dobro proučiti, moram ga dobro promotriti i moram ga staviti pod mikroskop. U načelu ne dam da se ništa pili. Kost se mogu eventualno podvrgnuti kemijskom procesu u kojemu se izvlači DNK. U tome sam konzervativan – ne dopuštam da se taj materijal dalje uništava, nego tražim da ostane onakav kakav je ušao u muzej, tj. da ga čuvamo.

**J. D.:** Vidim da ste rođeni u blizini Omiša. Jeste li jedinac?

**J. R.:** Ne, bilo nas je petero djece.

**J. D.:** Kakvo vam je bilo djetinjstvo?

**J. R.:** Fantastično. Rođen sam u sretnom braku. Majka i otac jako su nas voljeli. Otac je vrlo mnogo radio. Bio je običan radnik, vozač u splitskom Prometu. Borio se za svoju egzistenciju i egzistenciju svoje obitelji. Tih 1950-ih godina kao mali dječak došao sam u Split. Odrastao sam u tom gradu. Split moga djetinjstva nije Split današnjice, tako da osjećam sjetu kad se sjećam tadašnjeg Splita. Tada je Split bio više mediteranski, dalmatinski grad, više je imao identitet malog ili velog mista, kako hoćete. Danas dolazim, moji su pokopani u našem selu kod Omišu, u zavičajju. Ne mogu shvatiti ljude koji ignoriraju zavičajnost, koji ignoriraju domoljublje kao paradigmu koja je svojstvena čovjeku. Ne mogu se tome načuditi. Sva živa bića osjećaju prostor kojim se kreću, gdje su kod kuće,



sl. 4. Jakov Radovčić na zagrebačkom Gradecu i spomeniku A.G. Matošu, snimljeno 1987.

gdje nema iznenađenja. Meni je sve to blisko i jako volim svoj kraj. Mislim da mi je moje sretno djetinjstvo utkalo ljubav prema zavičaju, prema obitelji i prema široj obitelji, prema zajednici. Imao sam sretno djetinjstvo u velikoj obitelji. U našem se domu navečer igrao šah. Nismo gledali televiziju jer je nije bilo, nego smo nas tri muška djeteta i otac za dugih zimskih večeri svaku večer imali turnir u šahu. Kasnije smo dobili radio. Igrali smo se. Imali smo svoju vrt, svoju kuću, svoju smokvu. Verao sam se uokolo kao i svako živahno dijete. Možda sam bio malo senzibilniji od svoje braće, osjetljiviji na neke pojave oko sebe. Majka bi rekla da uvijek nešto razmišljam. Dosta sam čitao. Normalno, u pubertetskim godinama nisam znao što ću biti, što ću studirati. Nikad mi nije palo na pamet da ću biti paleontolog.

**J. D.:** Što je odredilo vaš izbor zanimanja?

**J. R.:** U gimnaziji sam dosta čitao. Znao sam da ne želim biti pravnik, da se ne želim baviti uobičajenim poslom. Dugo mi je na pameti bila književnost, imao sam sklonosti prema kazalištu, lijepo sam pisao školske eseje. Zanimale su me literatura i povijest književnosti. Mislio sam da ću studirati književnost. Onda sam pročitao knjigu *Jedno stvaranje svijeta*, koja je na mene ostavila vrlo jak dojam – o velikim tehničkim izumima, povijesnim izumima, pa sam i ja na neki način htio sudjelovati u tome. Htio sam najprije studirati tehniku, nakon toga medicinu, a onda sam, sasvim slučajno, došao na paleontologiju. Mislim da se ljudi sa 16, 17 ili 18 godina, vidim to po svojoj djeci, teško mogu odlučiti za svoje stalno zanimanje. Mislim da bi im obrazovanje u tim godinama trebalo dati širu kulturnu ponudu, ponudu zvanja, a da se tek kasnije specijaliziraju. Meni je ludo to što se naša djeca s 18 ili 19 godina moraju opredijeliti hoće li biti npr. pravnici ili liječnici. Više mi se sviđa američki sustav, u kojemu visokoškolsko obrazovanje počinje s koledžom, općim znanjima, a tek se onda čovjek usmjerava kroz različite segmente visokog školstva prema svojim interesima. To često ovisi i o profesorima koji vas vode. Mogu reći da je mene usmjerio splet okolnosti kad sam započeo studij na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu. Matematika mi nije bila drag predmet, ali su mi prirodoslovlje, kemija i fizika bili vrlo zanimljivi kao egzaktni znanosti, a istodobno sam bio senzibilan i sklon čitanju i iščitavanju nekih drugih stvari. Sad je teško reći kako sam dospio u paleontologiju. Jednostavno sam i nju ušao – služio sam se knjigama, enciklopedijama, vidio sam što je paleontologija i odlučio se za nju. Vidio sam da je to posao istraživača, da je to izazov prema spoznaji novih činjenica, da su to možda i neka putovanja koja vode prema terenskom radu, prema boravku u prirodi, prema boravku u drugim institucijama, sve me to privuklo i dosta toga sam kasnije i ostvario. Kad sam se zaposlio, moje prvo radno mjesto bilo je mjesto asistenta u Istraživačkom centru Akademije, zapravo u Zavodu za paleontologiju i geologiju kvartara. Tu sam zapravo dublje ušao u paleontologiju i nikad ne žalim što se to dogodilo. Mislim da sam tu našao sebe. Svoj posao ne doživljavam kao opterećenje, doživljavam ga kao svoj interes u životu i komponentu svog života.

**J. D.:** Vaše je prvo radno mjesto, kažete, bilo u Akademiji. Koliko ste ondje ostali?



sl. 5. Jakov Radovčić i američki paleantropolog Fred Smith. Snimljeno u dvorištu Muzeja u Zagrebu 1988. godine.

**J. R.:** Deset godina. U međuvremenu sam dobio stipendiju i na dvije-tri godine otišao u Ameriku, na poslijediplomski studij. Moram priznati da mi je to promijenilo svjetonazore.

Ne samo nova, američka kultura nego i sustav obrazovanja i td. A i odnos prema predmetu, prema struci, prema kontekstu onoga što izučavamo i istražujemo. Ondje sam uspio magistrirati u razmjerno kratkom roku, za dvije godine, ali ostao sam tijesno povezan sa svojom obitelji i roditeljima. U međuvremenu sam se oženio, dakle, sve je bilo nekako redovito. Nakon što sam se s 26 godina oženio, vratili smo se u Zagreb, u kojemu sam se sudario s poimanjem onoga što meni tada više nije bilo normalno. S mojih novih polazišta postalo mi je jasno kako ovdje ima mnogo administracije i birokracije, kako nema slobode kao u Americi, kako se stvari rade rutinski, fabriciraju se znanstveni radovi, kako znanost nije onakva kakvom sam je spoznao u Americi. No, zapravo sam čekao prvo slobodno radno mjesto da bih našao sebe u paleontologiji. To je bio muzej: Geološko-paleontološki muzej. Kad je bivši ravnatelj, profesor Ivan Crnolatac, odlazio u mirovinu, oslobodilo se jedno radno mjesto, na mjesto ravnatelja došao je mr. Krešimir Sakač, dotadašnji muzejski savjetnik, a ja sam došao na njegovo mjesto kustosa. To je bila smjena generacija. Oni su već znali da želim doći u Muzej, da sam specijaliziran za paleontologiju i znali su da dobivaju stručnjaka. Ovamo su stalno dolazili stranci, sto godina dolazili su ljudi iz svjetskih institucija. S obzirom na moje poznavanje engleskog jezika i moje dotadašnje kvalifikacije, željeli su me imati u Muzeju. Ja sam sretan došao na to upražnjeno radno mjesto nakon dvije-tri godine čekanja. Pokojni Marijan Matković mi je tada rekao: "Našli ste muzejsku hladovinu."

Ali ja muzej nisam nikad doživljavao kao hladovinu, znao sam da je muzej važna kulturološka institucija koja ima svoje mjesto u društvu jer sam dio svog školovanja u Americi zbog prirode svoga posla proveo u muzejima. Paleontološka građa i predmeti bili su muzejima, tako da sam ja dosta toga vidio radeći, primjerice, u *Field muzeju* u Chicagu. Predmet moga magisterija bile su fosilne ribe, pa sam radio u muzejima Sveučilišta u Kansasu, zatim u Američkom prirodoslovnom muzeju u New Yorku – a to su sve velike institucije s današnjeg polazišta, čak i s američkog polazišta o instituciji. Ja sam, zapravo, vidio što su te institucije, što su istraživački centri, vidio da imaju i te kako razvijenu edukativnu djelatnost, vrlo značajnu i vrijednu kuturološku djelatnost, da postoje prijatelji muzeja te da je on živo tkivo, živa institucija. I da u Zagrebu postoji fama o učmalosti muzeja. To sam pokušao razbiti kad sam došao u Muzej 1980-ih godina. Geološko-paleontološki muzej djelovao je putem izložbi i projekata koje sam inicirao i mogao obraditi u to vrijeme. Recimo, počeo sam na neki način djelovati šire, u širem kontekstu. Nisam bio samo usko specijalizirani geolog, paleontolog, obuhvatio sam širi kulturološki segment. Mislim da sam se tu dokazao, mislim da to ljudi oko mene znaju i prepoznaju.

**J. D.:** Prvi put smo razgovarali kad sam ja od vas zatražila jedan tekst za časopis *Informatica Museologica* o novome Muzeju evolucije i nalazištu pračovjeka "Hušnjakovo". Tada ste se odazvali i poslali tekst. Koliki je zapravo bio vaš angažman u tom dijelu, što mislite, kolike su vaše zasluge? Što ste uopće ondje postigli?

**J. R.:** U Krapinu sam prvi put došao 1969. godine kao apsolvent. Kad sam upisao smjer paleontologije, kao i svaki student koji je nešto čitao i čuo i koji je, uostalom, odgojen u tradicijskome katoličkom duhu (išao sam na vjeronauk) zapravo sam se htio baviti počecima života, istraživanjem života kakav je nekada bio i time kako je život započeo. U tom razdoblju života, pogotovo u Americi, dok sam slušao evoluciju kao jedan od predmeta, evolucijsku teoriju, kako bih mogao interpretirati neke stvari i ostvariti neke normalne okvire znanstvenih paradigmi itd. – razraditi sistematiziranje, sistematizirati kauzalitete, polje efomena u prirodi – na neki sam način naginjao tome što ljude najviše zanima, tj. kako smo dospjeli na kuglu zemaljsku i kako smo se pojavili kao ljudi u današnjem habitusu moderne morfologije i kulture, onoga što je daleko iznad životinjskog svijeta, iznad svih živih bića. Imao sam sreću što sam došao raditi u Akademiju, koja je to istraživala na hrvatskom terenu, pa sam već kao asistent dospio u Krapinu, gdje se u to doba, 1960-ih godina, rodila ideja o novome muzeju. Djelomice sam i ja bio sudionikom tih nastojanja koja je vodio prof. Mirko Malez i ljudi iz Krapine. Čuo sam mnogo tih priča i znam ljude koji su željeli prikazati Krapinu kao poznati svjetski lokalitet. Međutim, ja sam kroz struku shvatio da to jest svjetski lokalitet, ali da nije prezentiran na način na koji se takvi svjetski lokaliteti prezentiraju. I u tome sam vidio raskorak između onoga što mi radimo, što čak i ja radim kao mali nemoćni asistent koji mora slušati starijega, i onoga što bi zapravo trebalo raditi. Zato mi se taj posao nije dopao. I onda kad su mi nudili posao (npr. akademkinja Vanda Kochansky-Devidé uporno me nagovarala), da kao mladi čovjek s puno energije radim na projektu uređenja krapinskog muzeja u tom muzeju, ali odgovarao sam im: “Ne mogu, jer u tome nisu jasni imovinsko-pravni odnosi, tj. ne zna se tko je za što nadležan”. Znači, u lokalnim situacijama stvari su takve, to sam maloprije spomenuo – netko hoće ovo, netko hoće ono. Moram priznati da je prof. Malez bio dobar znanstvenik, ali nije bio dobar muzealac. Ja sam se, eto, u to vrijeme našao u Geološko-paleontološkome muzeju. Sad ne mogu baš sve točno smjestiti u godine i okvire, ali bih o tome kako se radio muzej u Krapini mogao jednom napisati roman. Možda i hoću! Kad je prof. Malez, 1990. godine, nenadano umro, a umro je mlad, ta je obveza, prezentacije novoga muzeja u novoj hrvatskoj državi, praktički ostala na meni. Zvali su me ljudi iz Krapine i pitali hoću li se prihvatiti izrade novog koncepta njihovog muzeja. Normalno da se znalo kako je muzej zamišljen i kako je realiziran, ali ja sam znao da stvari moramo apsolutno okrenuti, tj. opet krenuti od samog početka. Dakle, sve što je bilo dotad napravljeno, nije bilo ništa, u tim okvirima i gabaritima nije se moglo ništa napraviti dostojno značenja tog lokaliteta. Imao sam potporu ljudi kojima sam to rastumačio. Vrlo sam brzo napisao taj novi koncept muzeja i ponudio ga kao elaborat krapinskim vlastima. Prisjetio sam se da me ministar kulture Božo Biškupić odmah pozvao i rekao: “Čujem da radiš novi muzej u Krapini, znaš li ti da mi nemamo novaca za takav projekt,” itd. Ja sam, normalno, znao: ako se već radi, mora se raditi beskompromisno, prema svjetskim muzejskim standardima! Krapina je postala vrata u Hrvatsku i tema “pračovjeka” je duboko u ljudima – pitanja što su, tko su, tko su im bili preci...

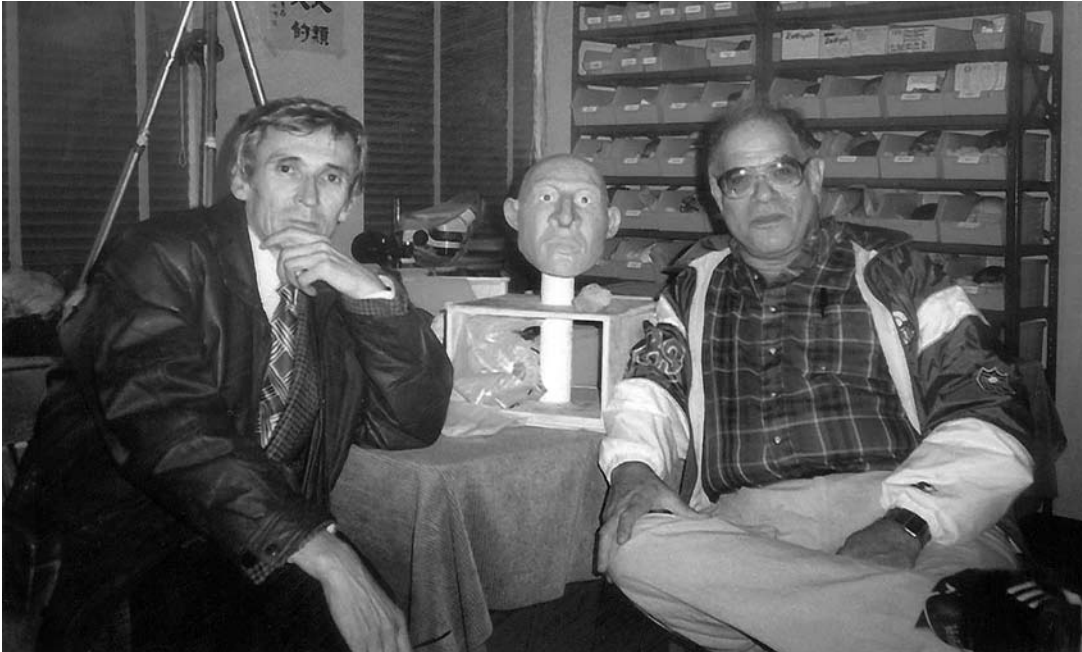
**J. D.:** Rekli ste da ste iz katoličke obitelji, pretpostavljam da ste religiozni. Kako kao znanstvenik odvajate taj dio – evoluciju i Darwinovu teoriju od biblijske teorije, kako ih spajate?

**J. R.:** Pa, pokušat ću vam to ukratko objasniti, iako bih o tome mogao govoriti danima. Sudjelovao sam s prof. Adalbertom Rebićem, profesorom teologije koji predaje Stari zavjet i Bibliju teozolima, tj. budućim svećenicima, u televizijskim emisijama i razgovarali smo o tome što ljudi obično naziru kao mogući konflikt između onoga što govori znanost i onoga što govori religija, što govori vjera. Tu konflikta uopće nema. Ako vi razumijete i znate što govore i tvrde jedni – ono što je u osnovi vjere, religioznosti – i jednako tako razumijete osnove znanstvenog procesa, ljudske znatiželje koju nam je Bog dao, tada nema nikakvog sukoba. Smatram da su i jedno i drugo rezultati ljudskog promišljanja, dvije sfere našeg vjerovanja i dvije sfere našeg humaniteta. U tome apsolutno nema nikakvog konflikta. I današnja suvremena teologija i crkveni nauk apsolutno priznaju evolucionizam kao znanstveni pristup tumačenju svijeta.

Međutim, Biblija se može iščitavati na različite načine, doslovno se shvaćati itd. Dovoljno sam školovan i jasno mi je da ne možemo objasniti stvaranje svijeta u šest dana. Onodobni antički ili biblijski naraštaji koji su stvarali Bibliju tumačili su ondašnja iskustva, tj. iskustva promatrana tisućama godina prije naših vremena. Dakle, Stari zavjet odnosno knjiga stvaranja ili geneze zapravo je posljedica spoznaja koje su davni ljudi iščitavali u prirodi. Znamo, recimo, da kao preduvjet za život morate imati vodu, i kopno, svjetlost i tamu. Dakle: *I bi dan, i bi noć...* To nije ništa drugo nego posljedica kozmičke evolucije. I voda, i atmosfera, i litosfera, postoje kao elementi koji čine osnovu kemijske evolucije, kemijskog sklopa, recimo, u prirodi...

**J. D.:** U početku, u redu. A kasnije? A pračovjek?

**J. R.:** Ista stvar. Mi ne možemo ignorirati fosilne dokaze koji govore o evoluciji čovjeka ni činjenicu da je život nekoć bio jednostavniji, pa postao zamršeniji. Čovjek je stvorio povijest. To je poznato, to je religija. Međutim, ja stvarno vjerujem da postoji Apsolutno, što neki zovu *misterij misterija*, neki ljudi to zovu Bogom. Mislim da je religija u svakom življenju, u životu vrlo važna. Smatram da su religiozni ljudi tolerantniji, da su...



sl. 6. Jakov Radovčić i američki paleoantropolog Milford Wolpoff. Snimljeno u laboratoriju Sveučilišta Michigan 2000. godine.

sl. 7. Krapina 1899.-1999. Jakov Radovčić govori na znanstvenom skupu posvećenom stotoj obljetnici otkrića u Krapini. Snimljeno u Zagrebu 1999. godine.



**J. D.:** Obzirniji?

**J. R.:** Da, mnogo obzirniji. Rekao bih ovako: ako je humanizacija ljudskog roda od pamtivijeka do danas ustvrdila, a ljudi na neki način tijekom procesa kulturnog razvoja iskusili da je religija i te kako potrebna ljudskom stvoru, onda ja to prihvaćam, i to je dobro. Ako smo mi to naučili, ne možemo to kroz generaciju ili dvije izmijeniti. Smatram kako je vjerovanje da postoji nešto što je izvan *nature* ili izvan materije, da postoji duh, duboko u nama i da je to dobro.

**J. D.:** Kad sada razmišljate o svom radu u ovome muzeju... znam da ste poznati po tome da ste imali konflikata, da ste imali sporenja. Kako vidite svoj budući rad u ovoj zbirci ili na krapinskom lokalitetu, kako ga vidite sada, a kako u budućnosti? Imate li nekoga koga već pripremate, odgajate, prenosite mu iskustva i znanje?

**J. R.:** S muzeološkoga odnosno muzeografskoga gledišta, ja sam osoba s mnogo iskustva, sve što sam radio i vodio tu i u krapinskom muzeju bila je moja struka. Radio sam i upućivao druge, ali katkad ostanem razočaran kad se kroz programe izložbi ne ulazi malo dublje u kontekst Prirodoslovnog muzeja: što bi taj muzej zapravo trebao biti, što bi morao biti? Mi bismo sad, recimo, trebali raditi miocenske fosile. No, po nadležnima ne bi trebali raditi miocen jer smo specijalisti za pripremu nekih površnih izložbi – netko osam puta netko samo jedanput... Ja sam pripremao i neke ljude i na Filozofskom fakultetu. Kad sam vidio da netko treba pristupiti paleolitičkom lokalitetu – dakle, biti istraživač koji iskopava važnu građu, upozoravao sam otpočetka da mora naučiti kopati, iskopavati, a da usto mora znati dokumentirati, bilježiti građu.

Na Fakultetu je Ivor Karavanić... sad je već profesor. On je, recimo, stručnjak kojega sam ja djelomice školovao. Postoji nekoliko ljudi u Americi koji su već na poslijediplomskom studiju itd. Mislim da sam ja svojim djelovanjem tijekom 20-30 godina stvorio krug ljudi koji definira, barem u Zagrebu, naše djelovanje, uz potrebu drugih specijalizacija i daljnjeg školovanja određenih stručnjaka.

U krapinskom muzeju vidim da je to što radim tek prva faza – postav odnosno prezentacija. Jer to ljudi ondje očekuju. Međutim, mi tražimo i sljedeću fazu – druge manifestacijske sadržaje muzeja vezane za takav lokalitet – organizaciju simpozija, tribina itd. Vidljivi dio muzejske ekspozicije je samo vrh sante leda. Ekspozicija je na površini, a rekao bih da ispod toga treba uspostaviti usku suradnju sa HPM-a kao institucijom, matičnom institucijom u kojoj se čuva taj krapinski pračovjek. Protiv toga sam da ove kosti idu u Krapinu jer ovo su studijske zbirke i njih zbog mnoštvo razloga uvijek moramo ovakvima ostaviti. Ne možemo povlačiti stvari iz stalnog postava HPM-a, ni kosti ni druge predmete. Koncept muzeja u Krapini ponajprije je paleontološka izložba, izložba o svijetu neandertalaca i znanosti o pračovjeku. Međutim, bogatstvo sadržaja i kontekst unutar kojega se taj sadržaj izlaže bit će nešto što će u posjetitelju izazivati daljnju znatiželju, pa će čak možda početi studirati, željet će više saznati ili će kupiti novu knjigu. U ovoj, našoj, zbirci riječ je o sasvim drugoj razini rada. HPM je znanstvena institucija, i tu je znanstveni fond koji je sam po sebi neatraktivan. Ako vi iza toga nemate izlagački kontekst, ako nemate priču, on je besmislen, on je praktički mrtav. On nije estetika, nije lijep doživljaj, on je zapravo dojam što ga dobro opisuju one vaše riječi: "Ušla sam u jedan prostor od kojega sam malo zazirala." Ako taj predmet nije izložen pod adekvatnim svjetlom, uz

adekvatno tumačenje, tada zapravo nema razloga da se te kosti izlažu. One su, vidite, ovdje u sefu. I trebaju biti u sefu! No dostupne su svjetskim stručnjacima za komparaciju, za usporedbu. Desetak mjeseci u godini naš muzej ima goste koji radi studija dolaze u Zagreb. Uvijek im pokažem i protumačim građu jer je interes mnogo veći od mogućnosti Muzeja. Znaite, nigdje u svijetu u muzej ne možete doći kao k meni, ravno s ulice, i nešto pitati. Katkad, primjerice, kad netko dođe iz Finske vidjeti krapinskog neandertalca, ja mu sve pokažem. Nigdje se drugdje ne pokazuju originali već tehnološki savršene replike fosila. One će biti u Krapini, ali i još puno toga... Bit će mi lijepo upućivati posjetitelje u Krapinu!

Prije dvadesetak godina sam pokazivao i tumačio originalne ostatke krapinskog pračovjeka jednom profesoru iz Švicarske, anatomu, tu, u ovim tu vitrinama, za koje je još Stjepan Radić Dragutinu Gorjanoviću-Krambergeru dao novac da se naprave. Na kraju me bojazno pitao: "Molio bih vas lijepo, ako mi sad možete pokazati originale" Nije mogao vjerovati da mi originale možemo imati u stalnome postavu! A što danas, u vrijeme luđaka, terorizma i suludih ponašanja? Tu su u sefovima zbog naravi građe, zbog stotine razloga. Postoje vrlo jaki stručni i znanstveni razlozi zašto se takva građa čuva na taj način i zašto se ona ne izlaže. Nigdje u svijetu originalni takvog muzejskog fundusa nisu vani, drže se u sefu. Međutim, imate fantastičnu izložbu koja govori o evoluciji čovjeka. Ja ne bježim od svoje dužnosti da u ovome našem muzeju – u onome krapinskom, nažalost, nema dovoljno prostora – postavim izložbu s temom *Evolucija ljudskog roda*, koja bi kao tematski blok pripadala Hrvatskome prirodoslovnom muzeju kao nacionalnome muzeju. Ona bi trebala obuhvatiti sve lokalitete, imati sadržajno bogatstvo materijala i biti zastupljena kao tema ekspozicije velikog muzeja.

**J. D.:** Kad ste već spomenuli izložbu, molim vas, kažite koja vam je izložba najbolja, najvrjednija?

**J. R.:** Ono što je odjeknulo u javnosti bila je izložba *Krapinski pračovjek*, koju sam radio 1987. Bila je bitan pomak u izlagačkoj politici našeg muzeja, a imala je inovativni pristup čak i u likovnom izričaju Željka Kovačića, koji je sa mnom radio tu izložbu. Malo ljudi zna da je to prva njegova muzejska izložba. Sad je on priznati stručnjak za, radi mnoge izložbe i različite projekte. Ali zapravo sam ga ja prvi "otkrio", upravo tim muzejskim projektom. To je onaj plakat ondje.

Godine 1987., kad se od mene tražilo da napravim izložbu o krapinskom pračovjeku, smislio sam koncept prema kojemu smo izložili kosti koje su zapravo neugledne, na kojima se i nema što pokazati, ali uz zanimljivu priču i slojevito izlaganje te zamršene teme, mislim da sam uspio. Ta je izložba odjeknula kao moj uspješan projekt. Ponovio sam je i 1988.

Jako mi se dopala i izložba koju smo radili s kolegicom Dubravkom Balen Letunić iz Arheološkog muzeja u Zagrebu, *Počeci Europe*, 1992. god. u Eissenstadtu. Mislim da je taj koncept bio vrlo dobro razrađen, iako možda ne dokraja. Radio sam i likovne izložbe, ali uvijek s temom prapovijesti, uvijek unutar nekakvih arhitektonskih blokova likovne izložbe.

Suradivao sam s Tomislavom Hruškovcem u postavljanju jedne njegove izložbe u Modernoj galeriji. Radio sam i mnogo izložbi o temi evolucije ljudskog roda, i te su izložbe bile prezentirane u Skopju, Beogradu itd.

**J. D.:** Jeste li imali neku međunarodnu izložbu ?

**J. R.:** Govoreći o toj fazi mog života i iskustva, dosta sam radio na izložbi za Bonn koja je postavljena nedavno, prošle godine: *Neandertalci – 100 godina od otkrića pračovjeka*. Mogu reći da sam im u konceptu pomogao savjetom. Formalno moja kataloška jedinica i jedan moj tekst o krapinskom pračovjeku bio je u segmentu te izložbe. Imao sam dosta međunarodnih izložaba jednu u Ljubljani, nekoliko njih u Austriji, bilo je mnogo tih izložbi.

**J. D.:** Što ste nedavno radili u Americi? Kad sam vas tražila, rekli su mi da ste na putu u Americi.

**J. R.:** Bio sam u Philadelphiji, na godišnjem sastanku paleoantropologa. Priroda mog posla na neki mi način omogućuje da budem sasvim dobro pozicioniran u svijetu paleoantropologije, tj. znanosti koja se bavi istraživanjem fosilnog čovjeka. Svi se mi međusobno vrlo dobro poznajemo – ima nas oko 200 u svijetu, od Kine do Kalifornije (smijeh), i kako ja kažem, napravimo puni krug oko kugle zemaljske. A danas, uz pomoć suvremene tehnologije, možemo i te kako upotpuniti naša znanja o krapinskom pračovjeku. Posljednjih godina surađujem sa stručnjacima zapadnih zemalja, ali primjenjujući tehnologiju koju sad imam ovdje u Zagrebu, kompjutorsku tomografiju, digitalizacijom fundusa otkrivamo neke nove činjenice na kostima krapinskog pračovjeka. Recimo, vama za informaciju, otkrivamo tragove simboličkog ponašanja. Nekad se mislilo da su svi bili kanibali – kosti su smrskane, zdrobljene. Danas uz pomoć tog sustava i detaljne opservacije vidimo, zapravo otkrivamo, niz novih znanstvenih činjenica.

Sada sam u Americi održao dva referata o novim spoznajama ponašanja krapinskih praljudi. U Philadelphiji je bio godišnji sastanak naših asocijacija: član sam Paleoantropološkog društva i član Asocijacije američkih fizičkih



antropologa. To su sastanci na kojima svi svjetski stručnjaci referatima, posterima i raspravama, a najviše u razgovorima, određuju stanje struke i dogovore što bi struka trebala raditi sljedećih 5-6 godina. Naš je fundus svjetski i te kako je važan i relevantan; ne samo ovaj s krapinskoga područja, nego i onaj iz Vindije, važan u kontekstu uopće europskoga, a pogotovu srednjeeuropskog područja.

Suradujem i s bečkim muzejom, radimo zajedničke projekte, npr. o povijesti znanosti paleoantropologije itd. Teme su mnogobrojne i dobro je imati mogućnost da se tamo dođe, da se sve to vidi, da čovjek napuni baterije za sljedeće 2-3 godine.

**J. D.:** S obzirom na svoje iskustvo, vjerojatno možete reći što je najvažnije u muzejskom poslu, bez obzira na to koje prirode muzej bio. Što je to? Digitalizacija, dokumentacija, rad na terenu, izložbena djelatnost, odnos s publikom? Što biste rekli mladom kustosu kad dođe u muzej – što mu je prvo i najvažnije?

**J. R.:** To je krug u kojemu je bitan svaki segment. Mislim da je najvažnija knjiga, kustosova svijest o tome da s diplomom arheologa ili antropologa nije pokupio sva znanja svijeta nego da je to tek početak, pogotovo ako dođe u muzej, u instituciju koja otvara mnoge mogućnosti djelovanja na kulturnom području, na različitim segmentima muzejskog posla. Muzejski je posao vrlo složen, postoje faze od izrade dokumentacije do ekspozicije. Sve je važno. Ovisi o razini, znate – jedno je faza otkrića, drugo je faza utvrđivanja kauzalnosti – iz toga treba pokazivati kauzalnost, međusobni odnos među pojavama i tumačenja pojava itd. Da biste nešto izložili, trebate to sistematizirati. Znanje možete izlagati samo ako je sistematizirano i tada ga, ako želite, možete staviti u kronološki okvir. Za to je potrebno iskustvo. Za to je nužan jedan širi kontekst. Ponajprije morate biti široko obrazovani, morate biti intelektualac, ali morate biti i dobar znanstvenik i dobar kulturni djelatnik. Ništa ne bih izdvojio kao posebno važno. Mislim da tek kad sa svih strana ocijenite važnost muzejskog posla, možete učiniti neki važan odmak, pomak ili što drugo.

**J. D.:** Kako vi kao znanstvenik gledate na prezentiranje? Vas, primjerice, trenutačno zanima ono što radite, a publiku zanima vaš već završeni posao – gotov, serviran s pričom. Postoji li neka faza u kojoj vas to opterećuje? Gnjava li vas to? Ne biste li se voljeli svega toga riješiti i na miru raditi svoj posao ili povremeno želite s njim izaći u javnost?

**J. R.:** S obzirom na vlastito životno iskustvo, imam želju da izađem s tim u javnost jer mislim da moram to prenijeti sljedećem naraštaju ili putem medija pisma – knjige, ili putem medija izložbe, izlaganjem itd. Evo, sad smo radili detaljni scenarij za izvedbeni projekt krapinskog muzeja. Nisam imao nikakvu zadržku od ulaska u neke teme, ali sam duboko razmišljao kako ću ih prikazati, primjerice, baki koja će doći sa svojim unukom koji na televiziji gleda National Geographic: on temu mora spoznati, tj. ja mu moram na prihvatljivi način rastumačiti DNK, nasljedne osobine žive materije, logiku živoga u krapinskome muzeju. To je vizualizacija, tj. opredmećivanje zamršene teme. I mislim da sam s arhitektom Kovačićem izveo dobru priču. Recimo da će ljudi imati doživljaj teme, da će imati doživljaj građe, predmeta, važnosti predmeta u određenom kontekstu itd., i da će to buditi njihovu znatiželju. Upravo to buđenje znatiželje, to je meni išlo super, još sam kao novinar na fakultetu uspijevao u tome. Najvažnija je ljudska znatiželja, znate, ona pokreće, ona je motiv. I za mene je motiv. Za mene je već sad izazov, a na kraju i izuzetan kreativni čin, sudjelovanje u stvaranju izložbe od početka do kraja, i promišljam tu izložbu, i živim za nju. Pritom mi ne treba nikakvo osamsatno radno vrijeme. Znate, kad dođem kući, ja to sanjam – zbog toga ne mogu spavati! Dakle, ja sam izazvan tom temom, s tim da nastojim da to bude visoka razina. Znam da ne želim biti rutiner! Najlakše je biti rutiner u znanosti i kulturi i “štancati” stvari. Ne želim fabricirati stvari. Mislim da nisam na tome mjestu zato da bi cijelo moje iskustvo poslužilo nekakvoj rutini. Moram sa svojim kvalifikacijama nešto stvarati.

**J. D.:** Sad radite s arhitektom Kovačićem, kako se vas dvojica slažete? Jeste li “kompatibilni”? Imate li slična stajališta? On je ipak druge struke, a vi ste...

**J. R.:** Ja njega već dosta dugo znam. To je čovjek koji ima nevjerojatan senzibilitet. On je izuzetno maštovit arhitekt i spreman je prihvatiti taj *interplay*, igru među nama, i razvijati je. Primjerice, kad smo obilazili europske muzeje, a dosta smo ih obišli – postupili smo tako ne zato da bismo nekoga kopirali, ne želimo nikoga kopirati, već zato što želimo napraviti nešto bolje od drugih. Mislim da će naš krapinski muzej apsolutno biti originalan i kreativan čin i s njegove i s moje strane. Već smo dobili nekakva priznanja, barem na tim našim stručnim sastancima, susretima u Europi. Mi se, dakle, međusobno vrlo dobro dopunjujemo. U nečemu smo i komplementarni. Recimo, kad on mene pita: “Možemo li to učiniti drukčije?” – njegovo pitanje zapravo znači: to nije dobro jer ja to ne mogu čitati, pa neće moći ni publika. Onda se ja nastojim potruditi da pogledam s druge strane, okrenem taj predmet, pa ćemo vidjeti hoće li taj predmet ići u postav ili će to biti nešto drugo. Ili ćemo predmet staviti u neki drugi kontekst. Uvijek nam je stvarno važan onaj drugi. Važno je puno razgovora, važno je poznavati literaturu i materiju. Tvrdim da arheološku temu, arheološku izložbu ne može napraviti netko tko nije dovoljno dobar arheolog. Tako ni prirodoslovnu temu ne može napraviti netko tko nije prirodoslovac, tko ne poznaje kontekst prirodoslovlja. Ne mogu ja napraviti izložbu u Krapini a da ne znam svoju struku, da nisam upoznat s najnovijim otkrićima, s polazištima

sl. 8. Jakov Radovčić s Ianom Tattersallom, voditeljem Antropološkog odjela Američkog prirodoslovnog muzeja u New Yorku, Rachel Caspari sa Sveučilišta Northern Michigan i Yoel Rakom, paleoantropologom iz Izraela, na nalazištu pračovjeka u Krapini; Snimak iz 2002. godine.



struke, s kontekstom otkrića, čak i s njihovom primjenom. Imam kritički odnos prema literaturi, prema spoznajama drugih ljudi, prema dogmama drugih. Recimo, danas se nimalo ne ustručavam reći da nekog autora ne shvaćam ozbiljno. Imam toliko znanja i iskustva da to mogu reći.

**J. D.:** Pratite li literaturu? Nabavlja li vaš muzej svu literaturu koja vam treba?

**J. R.:** Pratim, apsolutno moram pratiti literaturu. Muzej malo toga nabavlja. Muzej ne nabavlja gotovo ništa. Ali ja sam u situaciji da me dosta ljudi pozna i znaju moj interese, pa dobivam literaturu. Jasno, ona ostaje u ovome muzeju.

**J. D.:** Ima li kakve razmjene?

**J. R.:** Ima službenih razmjena, ali vrlo malo, to je vrlo mali segment stjecanja novih spoznaja. Sad sam nedavno bio pozvan na izložbu u New York, na otvorenje izložbe slične tematike u American Museumu u New Yorku, što je projekt koji vrijedi milijune dolara. Kustos izložbe me vodio i tumačio što su bile njegove pogreške, kakvi su bili njegovi konflikti s onima koji su postavljali izložbu i s muzejskim odjelom koji je sudjelovao u izložbi itd. Uvijek je potreban kritički odnos prema ljudima koji ne razumiju, koji ne čitaju neke stvari, a pitaju zašto smo određeni predmet stavili u taj kontekst. A stavio sam ga zato što znam da treba biti tako. Autor mora biti autor! Mora potpisati ono što napravi. Protiv toga sam da u nečemu bude deset autora. Netko mora smisliti i imati vlastiti koncept, viziju! Vi možete imati suradnike. Ne bježim od suradnika, dapače, moram imati brojne suradnike da bi projekt mogao biti raznovrsniji, razvedeniji, doveden do savršenstva. Ali autor mora imati film u glavi i točno znati što želi napraviti temom koju izlaže.

**J. D.:** Kad se održava neka zanimljiva izložba u inozemstvu, kako odete na nju? Imaju li vaši u Muzeju razumijevanja, daju li vam financijsku potporu?

**J. R.:** Katkad se apliciram. Moram priznati da sam dosta putovao, često stvarno na štetu svoje obitelji. Baš sad kad smo predali projekt krapinskog muzeja, čuo sam neke zločeste komentare o tome kako sam dobio veliki honorar za realizaciju toga muzeja. Nitko ne zna da sam ja velik dio svojih honorara zapravo potrošio za putovanja, da vidim što se u muzeju događa, da kupim literaturu, da kupim kataloge. Dakle, imao sam neizmjerne materijalne troškove. Prošle je godine bilo nekoliko takvih izložbi. Uskoro ću ići u Njemačku po kosti koje sam vam spominjao. Taj ću boravak iskoristiti da, usput, laserskom tehnologijom skeniramo tri kosti u Senckenberg muzeju. Moji su kontakti sa svijetom dobri. Već sam na toj razini da su mi svuda otvorena vrata, da mogu svuda lako doći, da mogu nastupiti, da me ljudi znaju. Dakle, ja uopće ne patim od kompleksa zato što ovdje živim, što potječem iz male sredine, što sam iz Zagreba, pa da kucam na neka vrata skrušeno i skromno. Mene stručnjaci u svijetu



sl. 9. Budućnost ili prošlost; ulazak ili izlazak iz špilje; Jakov Radovčić na ulazu u špilju Vindija. Snimljeno 2004.

poznaju, imam solidan kredibilitet kao i oni, i naša je suradnja vrlo bogata i plodna. Mislim da sam i ja pridonio uspjehu projekta "The Neanderthal Tools (TNT), koji je posljednjih godina financirala Europska unija, a koštao je oko 3 milijuna eura. U njemu su surađivale četiri institucije - muzeji iz Francuske, iz Belgije (Bruxelles), Njemačke (Neandertal Museum) te programeri iz Beča i Berlina. Projekt je organiziran kao jedan od najuspješnijih kad je riječ o digitalizaciji fundusa. To bi moglo biti zanimljivo i vama iz MDC-a, npr. kompletna bibliografija o krapinskom pračovjeku. Digitalizirani su podaci o ljudima koji su 100 godina radili na krapinskoj zbirci – svi su ondje, ondje su i njihove slike. Tu sam svu građu ja prikupio. Ako ne osobno, onda sam nekoga nagovorio ili mu to zadao kao projekt, pojavio sam se kao urednik itd. To je mnoštvo podataka. Možda se katkad i malo rasplinjujem u svojim nastojanjima jer želim sve napraviti. U posljednje vrijeme čak malo gubim volju za rad (smijeh), ali dobro, o tom, potom...

**J. D.:** Što biste voljeli učiniti, a bojite se da nećete stići, ili da za to neće biti sredstava? Postoji li neka vaša želja, nešto što biste još htjeli ostvariti?

**J. R.:** Već odavno, otkad sam došao u ovaj muzej, zapravo želim da se napravi novi prirodoslovni muzej. I čini mi se da ću otići u mirovinu a to neću doživjeti. Recimo, da se u Zagrebu počne graditi jedna građevina, ne samo građevina u doslovom smislu riječi nego institucija – Hrvatski prirodoslovni muzej. Žao mi je što to nije već ostvareno. Netko će reći: sami ste krivi, niste se mogli složiti. Mislim da smo imali jasan koncept, šteta što je danas u Muzeju nastao partikularizam interesa i prevladavaju želje svakoga kustosa. Baš su kao rakova djeca, ljepše im je biti u svojoj maloj rupici, u nekom *podmorju* vlastitih razmišljanja nego se stvarno boriti za zajednički cilj. Mislim da bi takav cilj zajedništva trebao biti prenesen kao svojevrсна energija i djelovati prema političarima, prema Gradu, prema intelektualcima. Dakle, da se donese odluka o stvaranju novoga HPM-a, kao što je sazrelo vrijeme da se napravi novi Muzej suvremene umjetnosti. Skidam kapu tom projektu i drago mi je da se realizira, ali mislim da bi trebalo realizirati i novi HPM. Nažalost, čini se da to nećemo ostvariti, iako sam imao mnogo energije.

**J. D.:** Gdje ste vi vidjeli taj/takav muzej?

**J. R.:** Gdje sam ga vidio? Pa vidio sam ga negdje... Svi veliki muzeji svijeta locirani su u središtu grada. Kad sam čuo kako govore da naš muzej ide u Zoološki vrt, rekao sam: vi nećete sa svojim djetetom ili sa svojim unucima doći u taj muzej. Previše je sadržaja da biste mogli nedjeljom ili u subotnjoj šetnji obići i muzej i zoološki vrt. Ili jedno, ili drugo. Svi kažu da Muzej, zbog statusa, ili zbog stupa (okosnice), muzejske vertikale, nužno mora biti u središtu grada! Ako je u Beču Kunsthistorische Museum u središtu grada i *vis a vis* njemu Naturhistorische Museum, a tako je i u Parizu i u Londonu – svi su muzeji u centru grada, gdje će on biti u Zagrebu? Ne bih imao ništa protiv da nasuprot Muzeju suvremene umjetnosti bude Muzej prirodoslovlja.

**J. D.:** Na onoj drugoj strani?

**J. R.:** Da! Ne bih mao ništa protiv da bude na tom raskrižju zagrebačkih glavnih pravaca sa sjevera, juga, istoka i zapada.

**J. D.:** Čak mislim da je ondje jedna zelena površina...

**J. R.:** Ma, ima tu dosta toga. I u gradu ima dovoljno prostora. Prostora ima i uz Tehnički muzej. Mogu govoriti na temelju iskustva starijih ljudi. Vi ste novi u Zagrebu, ali ja poznajem generaciju muzealaca iz 1960-ih. Primjerice, pokojni Boris Kelemen ili Božo Beck govorili su o prioritetu izgradnje HPM-a, a obojica su bili povjesničari umjetnosti. Dakle, postojala je zdrava klima među muzealcima, pa je i HPM trebao biti prioritet. Meni je žao što se ta klima i njihovo pozitivno nastojanje rasplinulo. A sami smo si mi prirodoslovci krivi za to...

**J. D.:** Jeste li mnogo objavljivali u inozemnim časopisima?

**J. R.:** Pa, dosta sam objavljivao. Vidjet ćete iz moje bibliografije koliko sam objavljivao. Ja sam zapravo znanstvenik, i to su većinom znanstveni radovi. Jasno, kad smo imali izložbe, objavljivao sam kataloge i članke o tim izložbama. Većinom sam objavljivao u inozemstvu, a u posljednje sam vrijeme posebno mnogo objavljivao u američkoj literaturi. No to su primarno znanstvene publikacije. Ali sad nastojim što više objavljivati ovdje, tako da izdavačka djelatnost ove kuće popratni važnost fundusa, da mi proizvodimo knjige. Evo, sad sam uredio Radiografski atlas zbirke, to je naše izdanje. Jer mislim da bi mi kao institucija morali svijetu pokazati takvu jednu fundamentalnu stvar. Ovu bibliografiju koju smo napravili David Frayer i ja (on je urednik, a ja sam suradnik, iako je ideja bila moja) Muzej je objavio zajedno s CD-om tako da se može pretraživati. To je objavio HPM.

Sad mi je evo tu, ovaj ću mjesec završiti uređivanje knjige *Zooarheologija krapinskoga paleontološkog lokaliteta*. Autor joj je Englez, profesor Sveučilišta u Cambridgeu, a izdavač smo mi – HPM. U posljednje vrijeme nastojim da ova kuća izdaje objavljenje knjige i publikacije i pritom se žestoko borim s ovim našim vjetrenjačama koje okreću one svoje zamašnjake (smijeh). Od Ministarstva smo dobili 10.000 ili 12.000 kn, što je zapravo smiješna svota jer knjiga košta, recimo, 60.000 – 70.000. A meni se, da vam pravo kažem, više ne da tumačiti da je topla voda – topla voda, a hladna voda – hladna voda. Jednostavno mislim da u tome postoji nerazmjer. Mislim da su krivi činovnici koji rade u ministarstvima. Jednostavno nema adekvatne organizacije suvislih muzejskih projekata, nego se novac dijeli prema nekakvom načelu egalitarizma ili jednakosti, što da kažem – dijeli se svima po malo. Pa se onda čovjek pita zašto se ne utvrde prioritete. Mislim, ja ne kažem da smo mi uvijek prioritet, da je ovo najznačajniji fondus, pa zato... Ja imam novca, ali to nikad dosad nisam zlorabio. Ali neke su stvari poznate, nekima treba dati prednost, a nekima ne. Ne možete jednoj instituciji dati više novca za pedagoški program nego za fundamentalnu djelatnost. Mislim da to nema smisla. A to naši činovnici veoma vole, pa tako i rade. Nemam više živaca voditi bitke, dosta sam ih vodio.

**J. D.:** Kad se planira završetak Muzeja evolucije i nalazište pračovjeka "Hušnjakovo", kad ćete napokon biti zadovoljni?

**J. R.:** Mi smo prošli tjedan službeno predali izvedbeni projekt (sve zajedno kasnilo je zbog niza razloga, to je duga priča). Vi znate da se taj muzej radi već 10-12 godina. Eto, mi smo predali izvedbeni projekt. I sad, na osnovi tog izvedbenog projekta ja sam investitoru, tj. ravnateljici Muzeja Hrvatskog zagorja Goranki Horjan rekao: "Evo, sad se nadam da bismo sljedeće zime mogli intenzivno raditi." Dakle, ja bih svaki dan trebao biti u Krapini i raditi na realizaciji izvedbenog projekta – od toga kamo će svjetiljka usmjeriti svjetlost i je li predmet dobro osvijetljen itd., iako projekt postoji i sve je njime predviđeno. Znate, iako se svi ti detalji dobro znaju, trebam biti prisutan pri realizaciji muzeja. Međutim, ona mi je rekla: "E, sad taj muzej ne može biti otvoren do kraja ove izborne godine jer neće biti prioritet." I sad stvarno ne znam što reći. A bio sam optimist.

Jeste li čuli za onih 17 skulptura što se rade u Parizu? Ugovori su potpisani. Ja sâm preko interneta valoriziram te skulpture u dvije dimenzije. Zapravo me čeka put u Pariz da bih vidio te skulpture trodimenzionalno, uživo. Tek nakon toga ide konačna, finalna realizacija, kad ja dajem zeleno svjetlo da je to kiparski korektno izvedeno. I, prema tome, prema ugovorenim obvezama između naših i francuskih institucija i niza suradnika na tom projektu – mislim da to može biti gotovo u jesen sljedeće godine, tj. 2008., prema mojemu i Kovačićevu predviđanju. S tim da je nužan aktivan svakodnevni angažman svakoga od nas. Ali hoće li to unatoč svemu biti tada s obzirom na to da je izborna godina? Pa vidjet ćemo hoće li to možda biti prioritet. E – to ne znam! To je već izvan naše kompetencije.

**J. D.:** To će biti kruna vašega životnog djela, zar ne? Smatrate li vi to svojim životnim djelom?

**J. R.:** Pa, to će sigurno biti moje životno djelo. Ja sam vrlo ponosan na taj uspjeh. Bio bih presretan, to sam radio dugo godina... Drugi jedan Hrvat, Stipe Gunjača, također je izgradio muzej na livadi. Mogu vam danas pokazati fotografije na kojima Kovačić i ja stojimo na toj livadi, nadobudno (ili bahato, kako bi neki rekli) i zamišljamo neki muzej. Sada kad dođemo u taj muzej, u to zdanje, naviru mi suze... jer sam to uspio ostvariti. Emocionalan sam čovjek, senzibilac. No bit će gotovo tek kad muzej otvorimo.



sl. 10. Jakov Radovčić za svojim radnim stolom u Hrvatskom prirodoslovnom muzeju. U vitrinama koje je za potrebe HPM-a još neke davne godine nabavio Stjepan Radić, postavljeni su originalni lubanja Krapinskog pračovjeka (desno) i kopije lubanja s nalazišta iz raznih zemalja svijeta;

Još treba napisati i niz tekstova. Napisao sam dosta tekstova iz tog dijela muzejske prezentacije, napisao sam legende. Sljedeći mjesec moram pisati vodič, moram napisati i knjigu jer bih želio sve to zaključiti lijepom, bogato ilustriranom knjigom.

**J. D.:** I katalogom...

**J. R.:** Katalog je nešto drugo, on prati muzejsko izlaganje. Pišem i knjigu o tome kako je muzej nastao jer mogu reći da sam ja stvarao taj muzej. Ali mora se reći da ga je stvarala i jedna generacija stručnjaka koja je ovdje sa mnom radila na studiju zbirke, proučavala zbirku itd. Mnoge spoznaje do kojih smo došli ove i prošle godine sad su utkane u izložke muzeja. Među ostalim, ondje će biti pokazana i jedna osoba u komatoznom stanju, pre mortem, na samrti. Netko će pitati zašto. Zato što postoji znanstvena spoznaja da se to dogodilo. To je naše otkriće. I kažem – mnogo je ljudi sudjelovalo u proučavanju i bilo je mnogo posla, a to će biti priča u pozadini muzejske prezentacije.

**J. D.:** Vjerujem da će se sve to naći u vašoj knjizi.

**J. R.:** Tako je.

**J. D.:** Jeste li pripremili materijal, imate li već dio materijala za tu knjigu ili to tek planirate?

**J. R.:** Imam dosta toga, imam prilično mnogo ilustrativne građe, imam čak i koncept. Baš sam mislio, možda ću u svibnju razgovarati s nekim potencijalnim izdavačima. Znaite, moći ću odrediti neki rok, neki deadline, tek kad budem imao izdavača. Ne znam tko će mi objaviti knjigu.

**J. D.:** Da, i kada...

**J. R.:** Ne bih htio da je objavljuje muzej. Katalog će, normalno, izdati institucija muzeja. Ali ne i tu knjigu, za koju bih htio da ima širi kontekst i da bude posebna.

**J. D.:** Matica hrvatska?

**J. R.:** Da, možda će to biti Matica hrvatska, a možda Profil. Vidjet ćemo.

**J. D.:** Nadam se da će ova priča nadahnuti mnoge istraživače koji će doći poslije, kad ne bude ni vas ni mene...

**J. R. (smijeh):** Pa bit će ih, uvijek će biti mladih.

**J. D.:** Gospodine Radovčiću, najsrdačnije vam zahvaljujem u ime MDC-a za vrijeme koje ste odvojili za naš Personalni arhiv zaslužnih muzealaca.

**J. R.:** Hvala vama.

---

**mr. sc. JAKOV RADOVČIĆ, BIBLIOGRAFIJA**

---

---

---

---

**Knjige**

1. Radovčić, J. 1988. Dragutin Gorjanović-Kramberger i krapinski pračovjek: Počeci suvremene paleoantropologije (Dragutin Gorjanović-Kramberger and Krapina Early Man: The Foundation of Modern Palaeoanthropology). Školska knjiga i Hrvatski prirodoslovni muzej, 176 str., sa sl., Zagreb.
2. Radovčić, J., Smith, F. H., Trinkaus, E. Wolpoff, M. H. 1988. The Krapina Hominids: An Illustrated Catalog of the Skeletal Collection. Mladost & Croatian Natural History Museum, 118 str. sa sl., Zagreb.
3. Radovčić, J. & Škoberne, Ž. 1989. Zagreb prije početaka: Najstarija prošlost grada i okolice, Mladost, 142 str. sa sl., Zagreb.
4. Kricun, M., Monge, J., Mann, A., Finkel, G., Lampl, M. & Radovčić, J. 1999. The Krapina Hominids. A Radiographic Atlas of the Skeletal Collection. Croatian Natural History Museum, 137 str. sa sl., Zagreb

**Znanstveni radovi**

1. Radovčić, J. 1973. O starosti i nalazima fosilnih riba u kredi Jadranskog pojasa (About the age and the localities of the Cretaceous fishes in the Adriatic zone). Geološki vjesnik, 25 (1971), 321-326, 1 sl., Zagreb.
2. Bardack, D. & Radovčić, J. 1973. Preliminarni izvještaj o fosilnim ribama iz krede Jadranskog pojasa (Preliminary report on fossil fishes from the Cretaceous of the Adriatic zone, Yugoslavia). Geološki vjesnik, 26 (1972), 273-278, Zagreb.
3. Radovčić, J. 1975. Some new Upper Cretaceous Teleosts from Yugoslavia with special reference to localities, geology and palaeoenvironment (Novi gornjokredni teleostei iz Jugoslavije s posebnim osvrtom na lokalitete, geologiju i paleoekologiju). Palaeontologia Jugoslavica, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti 17:1-55, 10 sl., 2 tabele, 5 tabli, Zagreb.
4. Radovčić, J. 1975. Diversification and dispersal of teleostean fishes (Diversifikacija i disperzija teleostea). Rad Jugosl. akad. znan. umjetn. 371:277-305, 4 sl., Zagreb.
5. Radovčić, J. 1975. Fosilne ribe i gmazovi otoka Hvara (sažetak). Simpozij: Hvar u prirodnim znanostima, Hvar, Sažeci predavanja, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
6. Malez, M., Radovčić, J., Rukavina, D. & Jalžić, B. 1975. Discovery of Upper Pleistocene fauna in the Cave on Mt. Klek (Croatia). Bulletin scientifique Cons. Acad. Yougosl. (A) 20:209-210, Zagreb.
7. Malez, M., Smith, F. H., Radovčić, J. & Rukavina, D. 1980. Upper Pleistocene fossil hominids from Vindija, Croatia, Yugoslavia. Current Anthropology 21:365-367, Chicago.
8. Wolpoff, M. H., Smith, F. H., Malez, M., Radovčić, J., Rukavina, D. 1981. Upper Pleistocene human remains from Vindija Cave, Croatia, Yugoslavia. American Journal of Physical Anthropology 54:499-545. New York.
9. Radovčić, J., Tišljar, J. & Jelaska, V. 1983. Upper Cretaceous Fish-Bearing Platy Limestones in Central Dalmatia. In: Contributions to Sedimentology of Some Carbonate and Clastic Units of the Coastal Dinarides: Excursion Guide-book, eds.: Babić, Lj. & Jelaska, V., 4th I. A. S. Regional Meeting, Internat. Assoc. Sedimentol., Split 1983, pp. 79-85, Zagreb.
10. Tišljar, J., Velić, I., Radovčić, J. & Crnković, D. 1983. Upper Jurassic and Cretaceous Peritidal, Lagoonal, Shallow Marine and Perireefal Carbonate Sediments of Istria. In: Contributions to Sedimentology of Some Carbonate and Clastic Units of the Coastal Dinarides: Excursion Guide-book. eds.: Babić, Lj. & Jelaska, V., 4th I.A.S. Regional Meeting, Internat. Assoc. Sedimentol., Split 1983, pp. 13-35, Zagreb.
11. Radovčić, J. 1985. Neanderthals and their contemporaries. In: Ancestors: the Hard Evidence, ed. Delson, E., Alan R. Liss, New York, pp. 310-318, New York.
12. Smith, F. H. & Radovčić, J. 1986. early unilinealism in human evolution (1899-1918): Schwalbe, Gorjanović-Kramberger and Hrdlička. American Journal of Physical Anthropology 52:281.
13. Radovčić, J. & Caspari, R. 1987. A new reconstruction of the Krapina D skull and a comparison with male western European Neandertals (abstract). American Journal of Physical Anthropol., 72(2):244, New York.
14. Radovčić, J. 1988. The Krapina Neanderthals: Growth of our Understanding of Early Europeans (abstract). Collegium Anthropologicum 12 (Suppl.):347, Zagreb.

15. Wolpoff, M. H., Spuhler, J. N., Smith, F. H., Radovčić, J., Pope, G., Frayer, D. W. Eckhardt, R. & Clark, G. 1988. Modern human origins. *Science* 241:772-773.
16. Minugh-Purvis, N. & Radovčić, J. 1991. Krapina A: Neandertal or Not? Presented at 61st Annual Meeting of the American Association of Physical Anthropologists. Milwaukee, Wisconsin, April 1991.
17. Wolpoff, M. H. & Radovčić, J. 1992. The place of the Neanderthal in human evolution (abstract). 158th National Meeting of American Association for Advancement of Science, Chicago, 6-11 February 1992, Program/Abstracts: 61.
18. Radovčić, J. 1992. Franz Weidenreich's roots for the hominid phylogenetic trees (abstract). 3rd Intern. Congress Human. Palaeont., Jerusalem, Israel, August 23-28, 1992., *Journal of Israel Prehistoric Society, Suppl.*, 1:97, Jerusalem.
19. Molnar, S., Hildebolt, C., Molnar, I. M., Radovčić, J. & Gravier, M. 1993. Hominid Enamel Thickness: I. The Krapina Neandertals. *American Journal of Physical Anthropology* 92:131-138.
20. Rink, W. J., Schwarcz, H. P., Smith, F. H. & Radovčić, J. 1995. ESR ages for Krapina hominids. *Nature*, vol. 378, no. 6552 (2 November 1995), p. 24.
21. Schwarcz, H. P., Rink, W. J., Smith, F. H. & Radovčić, J.: 1995. ESR dates for the Neanderthal site of Krapina, Croatia. *Amer. Journal of Physical Anthropology. Suppl.* 22: 211.
22. Minugh-Purvis, N., Radovčić, J. & Tobias, P. V. 1995. variation in dural venous sinus drainage and population continuity in the Central European Late pleistocene. Annual Meeting of the Paleoanthropology Society, Oakland, March, 1995.
23. Minugh-Purvis, N., Radovčić, J., & Smith, F. H. 1996. The place of the Krapina 1 juvenile in late Pleistocene hominid evolution, *American Journal of Physical Anthropology. Suppl.* 22: 170.
24. Cooper, A., Poinar, H. N., Pääbo, S., Radovčić, J., Debénath, Caparraros, M. Barroso-Ruiz, C., Betranpetit, J., Nielsen-Marsh, C., Hedges, R.E.M. & Sykes, B. Neandertal genetics. *Science*: 277:1020-1024.
25. Radovčić, J. 1999. Historical context of the Gorjanović-Kramberger's discoveries in Krapina. Krapina 1899-1999: International Conference "The Krapina Neandertals and Human evolution in Central Europe", August 23-26, 199, Book of Abstracts, p. 36., Zagreb.
26. Recheis, W., Seidler, H., Radovčić, J., Weber, G. & zur Nedden, D. 1999. Visualisation of Hidden Structures in the Krapina Neandertals. Krapina 1899-1999: International Conference "The Krapina Neandertals and Human evolution in Central Europe", August 23-26, 199, Book of Abstracts, p. 39., Zagreb.
27. Rink, J. W., Schwarcz, H. P., Radovčić, J., Rukavina, D., Karavanić, J. & Richter, D. 1999. ESR Dating of the Croatian Paleolithic Sites of Krapina, Vindija and Mujina Pećina. Krapina 1899-1999: International Conference "The Krapina Neandertals and Human evolution in Central Europe", August 23-26, 199, Book of Abstracts, p. 39-40., Zagreb.
28. Minugh, Purvis, N., Radovčić, J. & Smith, F. H. 2000. Krapina 1: A Juvenile Neandertal from the Early Late Pleistocene of Croatia. *American Journal of Physical Anthropology* 111:393-424 .
29. Mann, A., Monge, J. Lampl, M. & Radovčić, J. 2003: Patterns of Crown Variation in Neandertals and Modern Humans. In: Bruzek, J., Vandermeersch B. & Garralda M. D. (eds.): *Changements biologiques et culturels en Europe de la fin du Paléolithique moyen au Néolithique*, pp. 61-73, Lab. d'Anthropol. des Populat. du Passé, Univ. Bordeaux 1, Bordeaux.
30. Bernor, L.R. Bi, S. Radovčić, J. 2004. A contribution to the evolutionary biology of *Conohyus olujici* n. sp. (Suide, Tetraconodontinae) from early Miocene of Lučane, Croatia. *Geodiversitas*, 26(3) 509-534, Mus. national d'Hist. nat., Paris.
31. Macchiarelli, R., Radovčić, J., Semal, P. & Weniger, G.C. (2006): A „virtual reality“ for the Neanderthal fossil record: „The Neanderthal Tools“ project. Unne „réalité Virtuelle“ pour les fossiles néanderthalaliens: le projet „The Neanderthal Tools“. *Société d'Anthropologie de Paris Ann. Meeting* 18-20. Jan. 2006. BMSAP, Paris.
32. Caspari, R. & Radovčić, J. (2006): A new reconstruction of Krapina 5, a male Neandertal Cranial vault from Krapina, Croatia. *American Journal of Physical Anthropology*, vol. 130/3:294-307.
33. Frayer, D.W., Orschiedt, J., Cook, J., Russell, M.D. & Radovčić, J. (2006): Krapina 3: Cut Marks and Ritual Behavior. *Periodicum Biologorum* 108:519-524, Zagreb.
34. Bayle, P., Braga, J., Mazurier, A, Radovčić, J. & Machiarelli, R. (2007): Dental developmental patterns in Neandertals: A high-resolution 3D analysis. *American Journal of Physical Anthropology, Meeting Supplement* 2007. p. 70, Seventy-Sixth Annual Meeting of the American Association of Physical Anthropologists, March 28-31, 2007, Philadelphia.

**Stručni i znanstveno  
popularni radovi**

- 35.** Caspari, R., Meganck, J., DeSilva J., Radovčić, J. & Goldstein, S. A. (2007): Assessing adult age at death in neandertal dental remains: Preliminary applications of a new approach using three dimensional micro computed tomography. *American Journal of Physical Anthropology, Meeting Supplement 2007*. p. 84, Seventy-Sixth Annual Meeting of the American Association of Physical Anthropologists, March 28-31, 2007, Philadelphia.
- 36.** Konjević, D., Njemirovskij, V., Radovčić, J., Severin, K., Manojlović, L., Marotti, M. & Slavica, A. (2007): Virtual imaging of normal and abnormal tusk structure in wild boar (*Sus scrofa L.*). 2nd International Symposium „Game and Ecology“, Plitvice Lakes National Park, October 17th to October 20th 2007, Book of Abstracts, p.69, Zagreb.
- 37.** Balzeau, A. & Radovčić J. (2007): Variation and modalities of growth and development of the temporal bone pneumatization in Neandertals, *Journal of Human Evolution* (2007):1-22.
- 38.** Olejniczak, A. J., Smith, T.M. Feeney, R. N.M., Macchiarelli, R., Mazurier, A., Bondioli, L, Rosas, A., Fortea, J., de la Salla, M., Taberner-Garcia, A., Radovčić, J., Skinner, M.M., Toussaint, M. & Hublin, J.-J. (2008): Dental tissue proportions and enamel thickness in Neandertal and modern human molars. *Journal of Human Evolution* 55 (2008):12-33.
- 1.** Radovčić, J. 1972. Fosilne ribe u našim krajevima. *More*, 1:24, Rijeka.
- 2.** Rukavina, D. & Radovčić, J. 1972. Fosilni ljudi u pećini Šandalja kod Pule. *Vjesnik*, god. 33, br. 9117 od 6. 7. 1972, str. 8, Zagreb.
- 3.** Radovčić, J. 1975. Ekološka obilježja špilja. *Speleolog*, 1968-1969 (16-17) : 11-13, Zagreb.
- 4.** Radovčić, J. (potpisano kao J. R.) 1976. Kako je letio najveći leteći gmaz. *Priroda*, 65/3:95, Zagreb.
- 5.** Radovčić, J. 1980. Razvoj čovjeka. Vodič kroz izložbu. *Geološko-paleontološki muzej*, 10 str., Zagreb.
- 6.** Radovčić, J. 1980. Svi smo mi iz Afrike. *Start*, br. 319 od 11. 4. 1981., 56-58, Zagreb.
- 7.** Radovčić, J. 1980. Tragom arheoloških nalaza – Četiri milijuna čovjekovih godina. *Slobodna Dalmacija*, 27. 12. 1980, str. 5, Split.
- 8.** Radovčić, J. 1981. Razvojot na čovekot. (prijevod s hrvatskoga na makedonski) Vodič izložbe, *Prirodonaučeni muzej na Makedonija*. Skopje.
- 9.** Radovčić, J. & Tvrtković, N. 1983. Nosorog u ludbreškim vinogradima. *Priroda* 71/9-10:246-266, Zagreb.
- 10.** Radovčić, J. 1984. Razvoj čovjeka. *Geološko-paleontološki muzej*, 16 str. sa sl., Zagreb.
- 11.** Radovčić, J. 1986. Dragutin Gorjanović-Kramberger i njegov doprinos paleoantropologiji. *Priroda*, 75/2, 42-44, 1 sl., Zagreb.
- 12.** Radovčić, J. 1987. Hrvatski prirodoslovni muzej: Iz prošlosti do budućnosti (Croatian Natural History Museum: From the Past Until the Future). *Hrvatski prirodoslovni muzej*, 32 str. sa sl., Zagreb.
- 13.** Radovčić, J. 1987. Krapinski pračovjek – spomenik svjetske baštine (Krapina early man – monument of world heritage). *Hrvatski prirodoslovni muzej*. Izložba, str. 1-38, 1 sl., (str. 28-38. appendix = rječnik ključnih rijeci i sadržaj), Zagreb.
- 14.** Radovčić, J. 1989. Okamenjene ribe. *Ribički kalendar za 1990*. str. 69-71, Zagreb.
- 15.** Radovčić, J. 1989. Spiridion Brusina – prirodoslovac. U povodu izložbe u Hrvatskom prirodoslovnom muzeju. *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 37:24-25, Zagreb.
- 16.** Jerčić, R., Novaković, A. & Radovčić, J. 1990. Prehistorijska postaja u Jesenicama (Donja Poljica). *Mosorska vila 1*, Omiš.
- 17.** Radovčić, J. 1994. Die Neandertaler. In: *Die Neandertaler und die Anfänge Europeas*. Katalog zur Sonderausstellung im Burgenländischen Landesmuseum Eisenstadt 1994, pp. 7-18, Eisenstadt.
- 18.** Krizmanić, K. & Radovčić, J.: 1994. Stoljeće geoloških karata Hrvatske, od 1850 do 1950. Katalog izložbe, *Hrvatski prirodoslovni muzej*, 64 str. sa sl., Zagreb.
- 19.** Radovčić, J. 1994. Leakey, Louis Seymour Bazett (1903-1972). U: *Velikani naše epohe. Ličnosti i djela druge polovice XX. stoljeća*. (Ur.: Vince Z.) Biblioteka Hrvatski radio; knj. 8, 387-391, Hrvatski radio, Zagreb.
- 20.** Radovčić, J. 1995. Starije kameno doba – paleolitik (The Early Stone Age – Palaeolithic). U: *Zagreb prije Zagreba: Arheološka baština Zagreba od pretpovijesti do osnutka biskupije 1094. godine (Zagreb before Zagreb: The Archaeological Heritage of Zagreb from Prehistory to the Foundation of the Bishopric in 1094)*: Muzej grada Zagreba, prosinac 1994-veljača 1995. (Ur.: Rendić-Miočević, A.,) Katalog izložbe, *Arheološki muzej u Zagrebu*, str.: 19-20, 60, 81-82. Zagreb.



21. Radovčić, J. 1995. Roentgenske zrake, krapinski pračovjek i Dragutin Gorjanović-Kramberger. Katalog izložbe: Otkriće roentgenskih zraka 1895-1995. Tehnički muzej Zagreb, prosinac 1995-veljača 1996. (ur. Fulanović, D. et al., Zagreb, Tehnički muzej u Zagrebu, 1995., pp. 46-48.
22. Radovčić, J. (nepotpisano)1996. Čovjek. U: Hrvatski opći leksikon Leksikografskog zavoda "Miroslav Krleža"
23. Radovčić, J. 1996. Koliko su stari krapinski praljudi. Vjesnik od 1. lipnja 1996., p. 22, Zagreb.
24. Radovčić, J. 1996. Dragutin Gorjanović-Kramberger. U: Pifat-Mrzljak, G. (ur.): Znanost u Hrvata: prirodoslovlje i njegova primjena (Centuries of Natural Science in Croatia: Theory and Application), Katalog izložbe, 19. 6. 1996.-31. 10. 1996., Muzejsko-galerijski centar, Klovićevi dvori, str. 40-49, Zagreb
25. Radovčić, J. 1996. Velikani hrvatske znanosti – Dragutin Gorjanović-Kramberger, otac Krapinskog čovjeka. Uz izložbu "Znanost u Hrvata: Prirodoslovlje i njegova primjena" U "Klovićevim dvorima" u Zagrebu, Vjesnik od 26. listopada 1996., p. 18, Zagreb.
26. Radovčić, J. 1996. Iz male zemlje u europska obzorja: Dragutin Gorjanović-Kramberger. Uz izložbu "Znanost u Hrvata : Prirodoslovlje i njegova primjena". Vjesnik od 2. studenoga 1996., p. 18. Zagreb.
27. Radovčić, J. 1996. Spoznaje prošlosti / O obljetnicama Dragutina Gorjanovića-Krambergera (1856-1906-1936-1996). U: Katalog izložbe "Dragutin Gorjanović-Kramberger – Spoznaje prošlosti". Muzej evolucije, Hušnjakovo, Krapina, 6. 12.- 6. 2. 1997., p. 2-7. Krapina.
28. Radovčić, J. 1996. Obzori početaka i arhetipovi (Visions of Beginnings and Archetypes). U: Izabela Šimunović: Otisci: obzori početaka i arhetipovi (Impressions: visions of Beginnings and Archetypes, Katalog izložbe u Hrvatskom prirodoslovnom muzeju od 11. 6.-1. 7. 1996., p. 5-25, Hrvatski prirodoslovni muzej, Zagreb.
29. Radovčić, J. 1997. Obzorja začetkov in arhetipi (Urbeginnurisse und Archetypen). U: Izabela Šimunović: Odtisi (Abdrücke), Katalog rastave. Cankarjev dom Ljubljana, 22. 9.-26. 10. 1997., p. 7-29, Cankarjev dom i Hrvatski prirodoslovni muzej, Zagreb.
30. Radovčić, J. 1997. "Herakov" špiljski medvjed. Rugjer, 8:10-12, Zagreb.
31. Radovčić, J., Majić, D. & Jurišić-Polšak, Z. 1998. Miocenski praslonozi i nosorozi iz Moslavačkog gorja. Zbornik Moslavine 4 (1998): 5-11, Muzej Moslavine, Kutina.
32. Radovčić, J. The cave bear (Ursus spelaeus) from Krapina in the work of Milan Herak. Geologia croatica. Zagreb.
33. Kronologija: sto godina otkrića pračovjeka, Vjesnikov posebni prilog o stotoj obljetnici otkrića krapinskog pračovjeka, Vjesnik, br. 18566 od 11. srpnja 1999., str. 2, Zagreb.
34. Radovčić, J. 1999. Koliko su stari krapinski praljudi? Ibid. str.3.
35. Radovčić, J. & Kovačić, Ž. 1999. Hrvatski neandertalland u Krapini. Ibid., str. 3.
36. Radovčić, J. & Kovačić, Ž. 1999. Pred staklenim zidom muzeja pračovjeka. Ibid., str.4-5
37. Radovčić, J. 1999. Nomen est omen. Ibid., str. 7.
38. Radovčić, J. 1999. Neandertalska krv suvremenih Europljana? Ibid.
39. Radovčić, J.1999. Najveća zbirka neandertalskoga pračovjeka. Ibid., str. 11.
40. Radovčić, J. 1999. Neandertalci iznova (Pogovor kataloga). Katalog izložbe "Neandertalci iznova", str. 78-80, Zagreb.
41. Radovčić, J. 1999. Krapinski pračovjek nekad i danas: Značenje najveće zbirke neandertalskoga pračovjeka. Gazophylacium 41-2, Zagreb
42. Radovčić, J. 1999. Kronologija važnijih događanja uz otkriće krapinskih nalaza u sposljednjih stotinu godina. Gazophylacium, god. 41-2, str. 11-13, Zagreb.
43. Radovčić, J. 1999. Paleolitik Hrvatskoga zagorja. Hrvatsko zagorje, god. 5, br. 2, str. 149-154, Krapina.
44. Radovčić, J & Kovačić, Ž. 1999. Muzej krapinskoga pračovjeka. Čovjek i prostor, br. 3/4, str. 39, Zagreb.
45. Radovčić, J. & Kovačić, Ž. Muzej krapinskih neandertalaca. Informatica Museologica 30 (1-4) 1999., str. 7-14.
46. Radovčić, J. 2002. Dragutin Gorjanović-Kramberger. Hrvatski biografski leksikon. Izd. HLZ "Miroslav Krleža", Zagreb.
47. Radovčić, J. & Galović, I. 2002. Geološka prošlost i prirodni supstrat arheologiji Žumberka (The Geological Past and Natural Substrata of the Archaeology of the Žumberak Region. U: katalog izložbe Arheološkog muzeja u Zagrebu / Žumberak od prapovijesti do kasne antike (Ur.-Ed.: Herak, V.), Arheološki muzej Zagreb:11-31.

- 48.** Radovčić, J. & Galović, I. 2002. Geološki orisi prazadžetkov Gorjancev (The Geological Outline of the Very Beginnings of Źumberak. U: Oživljene kulture:Arheološka otkrija na Gorjancih / Źumberku od prazgodovine do zgodnjega srednjega veka (Revived Cultures: Archaeological Excavations in the Gorjanci /Źumberak Hills from Prehistory to the Early Middle Ages (ed. Pirnat-Spaħić, N. & Škoberne, Ź). Cankarjev dom: Ljubljana,22-33, Ljubljana.
- 49.** Radovčić, J. & Majić, D. 2002. Fosilni slonovi i nosorozi iz bentonita Gornje Jelenske. U: Gornja Jelenska (ur. D. Kovačević), Ceres: Mjesni odbor Gornje Jelenske, Bibl. Monografije, knj. 4, str.:28-39. Zagreb.
- 50.** Radovčić, J. & Kovačić, Ź. 2002. Kako u Hrvatskoj graditi novi muzej? Informatica Museologica 33 (3-4) 2002., Zagreb, str. 39.-41.
- 51.** Radovčić, J. 2003. Kamenospisna karta Hrvatske. Hrvatski prirodoslovni muzej, Zagreb.
- 52.** Jurišić, Polšak Z., Bulić, J., Radovčić, J. Krizmanić, K. 2003. Brdine marijagoričke: Geološka prošlost i najstariji tragovi života okolice Brdovca i Marija Gorice. Muzej Brdovec, Katalog izložbe, 1-39. Brdovec.
- 53.** Radovčić, J. 2004. Proniknuće u tajne života vječno je... (Predgovor). U: Mimica, M-M.: Eseji o evoluciji ljudske vrste. Nakl. N. Mimica, str.9-12, Zagreb.
- 54.** Radovčić, J. Zbirka Krapinskog pračovjeka stotinu godina nakon otkrića. U monografiji "Krapina" (ur.: A. Szabo),. Izd. Grad Krapina. Krapina.
- 55.** Radovčić, J. (potpisano J. R.) 2006. Der Neandertaler-Fundort Krapina (Kroatien). U katalogu izložbe "Roots// Wurzeln der Menschheit: Rheinisches LandesMuseum Bonn. p.318., Landschaftsverband Rheinland/Rheinisches LandesMuseum Bonn und Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.
- 56.** Radovčić, J. 2006. Krapina. U knjizi: Stotinu hrvatskih arheoloških lokaliteta (Urednik Aleksandar Durman). Pp. 152-153, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Niz posebnih izdanja, Zagreb.
- 57.** Radovčić, J. (2007): Dragutin Gorjanović Kramberger. U knjizi: Croatica: Hrvatski udio u svjetskoj baštini (urednik Neven Budak, sv. 1, pp. 472-477, Profil, Zagreb.
- 58.** Radovčić, J. 2007. Spiralni labirint početaka ljudske vrste. Čovjek i prostor 3-4:16-19, Zagreb
- 59.** Weniger, G.-C, J. Döllner, R. Macchiarelli, M. Mandel, P. Mayer, J. Radovcic, P. Semal 2007: TNT: The Neanderthal Tools and NESPOS. In: The World is in your eyes. Computer Applications in Archaeology 2005, Tomar, pp. 267-269.
- 60.** Radovčić, J. 2007. Dragutin Gorjanović Kramberger: zagrebački purger i građanin svijeta (Dragutin Gorhanović Kramberger: Ein Zagreber Purger und Weltbürger). Smotra – Rundschau, časopis Hrvatsko-njemačkog-hrvatskog društva za kulturnu, znanstvenu i gospodarsku suradnju (Zeitschrift der kroatish-deutschen Gessellschaft für kulturelle, wissenschaftliche und wirtschaftliche Zusammenarbeit. Jahrg. 2007./2008 (5), br. 9-10: heft 9-10, pp. 36-46. Zagreb.

---

## STRUČNI RADOVI ZA ZVANJA U MUZEJSKOJ STRUCI U 2007. GODINI

---

IM 38 (3-4) 2007.  
IZ DOKUMENTACIJSKIH FONDOVA MDC-a  
FROM MDC'S DOCUMENTATION HOLDINGS

---

mr. sc. SNJEŽANA RADOVANLIJA MILEUSNIĆ ▫ Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb

---

Predstavljamo pismene stručne radove 49 kandidata koji su polagali stručne ispite za zvanja u muzejskoj struci kustos, dokumentarist, muzejski pedagog i restaurator. Stručni radovi trajno su pohranjeni u Zbirci rukopisa knjižnice MDC-a.

### Kustos(ica)

**ALIHODŽIĆ, Timka** (Zadar, Arheološki muzej u Zadru). *Istraživanje rimskih grobova u Zadru – HYPO 2004.* – 21 str. : ilustr. u boji ; 30 cm  
Bibliograf. bilješke ispod teksta. – Bibliografija.  
Mentor: Ante Rendić Miočević

*U radu su predstavljena zaštitna arheološka istraživanja rimskih grobova u Zadru, na prostorima bivšeg poljoprivrednog kombinata Zadar. Istraživanja su provedena od veljače do srpnja 2004. godine i rezultirala su s 14 pronađenih grobova koji su pripadali glavnoj nekropoli iz antičkog razdoblja. Dan je opis grobova i arheoloških nalaza koji su djelomično popraćeni i ilustracijama u boji.*

**BARTOLIĆ, Vilma** (Rijeka, Muzej moderne i suvremene umjetnosti). *Stalni postav Muzeja – Museo Lapidarium u Novigradu.* – 17 str. : ilustr. u boji ; 30 cm  
Bibliograf. bilješke ispod teksta. – Bibliografija.  
Mentor: Ante Rendić Miočević

*Autorica je opisala novu muzejsku zgradu i stalni postav Muzej – Museo lapidarium u Novigradu, prve namjenske građene muzejske ustanove u Istri. Uvodnim je poglavljima predstavila građu Zbirke lapidarij i arheološka istraživanja koja su joj prethodila. Dala je i uvid u arhitektonsko rješenje Saše Randića i Idisa Turata te smještaj građe u stalnom postavu. U zaključku je iznijela prednosti i inovacije novoga muzeja, ali i uočene nedostatke.*

**BILOPAVLOVIĆ, Daniela** (Zagreb, Muzej suvremene umjetnosti). *Izložba Vlade Kristla "Prije egzila – radovi od 1943. do 1962.": istraživanja na području ilustracija i karikatura Vlade Kristla u časopisu Kerempuh.* – 7 str. : ilustr. u boji ; 30 cm  
Mentorica: Leonida Kovač

*U radu je prikazana koncepcija i provedba izložbe Vlade Kristla "Prije egzila – radovi od 1943. do 1962." autora Darka Glavana, održana u Umjetničkom paviljonu (siječanj – veljača 2007.), u organizaciji Muzeja suvremene umjetnosti u Zagrebu. Predstavljen je autoričin rad i rezultati istraživanja ilustracija i karikatura Vlade Kristla objavljenih u časopisu "Kerempuh" 1940-ih godina. Bio je to jedan od pripremnih radova za izložbu koji je pridonio sagledavanju Kristlova likovnog stvaralaštva.*

**BRALIĆ, Gordana** (Zagreb, HDLU). *Izložba "No name", grupa autora.* – 7 str. ; 30 cm  
Mentorica: Leonida Kovač

*Autorica je predstavila idejnu koncepciju svoje prve izložbe, koju je priredila u Galeriji Prsten (Dom HDLU) u Zagrebu (29. ožujka – 15. travnja 2007.). Pod nazivom "No name" izložila je radove više likovnih umjetnika (starijih, afirmiranih, ali i novih, nepoznatih umjetnika) bez imena njihovih autora. Cilj izložbe bio je usmjeriti pozornost posjetitelja na umjetnine i njihovu kvalitetu, a ne na imena izlagača i njihove biografije.*

**BUGAR, Aleksandra** (Zagreb, Muzej grada Zagreba). *Povijest Trga sv. Marka u Zagrebu u svjetlu najnovijih arheoloških istraživanja.* – 39 str. : ilustr. u boji ; 30 cm  
Bibliograf. bilješke ispod teksta. – Bibliografija.  
Mentor: Želimir Škoberne

*Rad donosi nove i važne spoznaje o Trgu i crkvi sv. Marka u Zagrebu do kojih se došlo arheološkim istraživanjima 2005. i 2006. godine. Riječ je o višeslojnome arheološkom nalazištu sa slojevima koji potvrđuju kontinuitet naseljavanja od prapovijesti do suvremenog doba. Autorica detaljno opisuje tijek i provedbu istraživanja te analizira najvažnije nalaze, među kojima posebno ističe nalaz srednjovjekovnoga groblja. Tekst je bogato ilustriran i popraćen bibliografskim izvorima.*

**ČERNI, Ružica** (Ilok, Muzej grada Iloka). *Fotografije Julija Benešića u Fototeci Muzeja grada Iloka.* – 18 str. : ilustr. ; 31 cm

Bibliografija.

Mentorica: Ela Jurdana

*Autorica je predstavila stručni rad sređivanja Zbirke fotografija Muzeja grada Iloka. Detaljnije je opisala fotografije Julija Benešića koje se čuvaju u zavičajnoj zbirci Znameniti Iločani. Drugi dio rada donosi kataloški popis 18 fotografija Julija Benešića koje su i izlagane na Danima Julija Benešića u Iloku 2007. godine.*

**ČURILA, Ana** (Čakovec, Muzej Međimurja). *Dokumentacija o Međimurcima u mađarskim, njemačkim i domobranskim vojnim postrojbama i logorima tijekom II. svjetskog rata u Muzeju Međimurja Čakovec.* – 17 str. : ilustr. ; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.– Bibliografija.

Mentorica: Ela Jurdana

*Autorica opisuje sadržaj i metodologiju obrade dokumentaciju koju je Povijesni odjel Muzeja Međimurja u Čakovcu preuzeo 2005. godine od Udruge hrvatskih ratnih veterana Međimurske županije. Dokumentacija sadržava građu o 960 Međimuraca koji su kao vojnici od 1941. do 1945. godine bili u mađarskoj, njemačkoj i domobranskoj vojsci na bojištima od Rusije do Belgije.*

**GOLUŠIĆ, Petra** (Dubrovnik, Umjetnička galerija Dubrovnik). *Rad na izložbi Jana Fabrea "Umbraculum za Dubrovnik" u Umjetničkoj galeriji Dubrovnik.* – <6> str., 16 listova s fotografijama u boji ; 32 cm

Bibliografske bilješke.– Fotografije u prilogu.

Mentorica: Leonida Kovač

*Predstavljen je rad na izložbi suvremenoga belgijskog umjetnika Jana Fabrea, održanoj u Umjetničkoj galeriji Dubrovnik od 8. srpnja do 24. rujna 2006. godine. Dan je opis pripremnih poslova, radova pri postavljanju izložbe i raspoređivanju eksponata u izložbenom prostoru te izgled i sadržaj legendi. Tekst je popraćen fotogalerijom koja dokumentira cijeli projekt, od dopreme umjetnina, restauratorskih zahvata na pojedinim umjetninama do postavljanja umjetnina u Galeriji.*

**HRUSTEK, Maša** (Čakovec, Muzej Međimurja). *Predeponiranje, stručna obrada i zaštita nerazvrstane građe iz fundusa Kulturno-povijesnog odjela Muzeja Međimurja Čakovec.* – 19, <3> str. : ilustr. u boji ; 30 cm

Bibliografija.

Mentorica: Željka Kolveshi

*Autorica je opisala praktične poslove premještanja deponirane građe i njezinu stručnu obradu u Muzeju Međimurja. Opisala je zatečeno stanje građe, poslove pripreme novih čuvaonica (depoa) i razvrstavanje građe. Opisala je postupke inventarizacije i kataloške obrade u informacijskom sustavu M++ te postupke provjere postojeće dokumentacije. Dala je plan popune stalnog postava pojedinim predmetima te sinopsis tematske izložbe hladnog oružja.*

**IVČIĆ, Snježana** (Zagreb, Gliptoteka HAZU). *IX. trijenale hrvatskog kiparstva: pismeni rad za kustoski ispit.* – 25 str. : ilustr. u boji ; 31 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.– Bibliografija.

Mentorica: Leonida Kovač

*Autorica je predstavila izložbu "IX. trijenale hrvatskog kiparstva", održanu u Gliptoteci HAZU (srpanj – rujan 2006.). U uvodnom dijelu rada dala je kraći povijesni pregled proteklih trijenala, od 1982. do 2003. godine, održanih u organizaciji Gliptoteke HAZU koja je i pokrenula manifestaciju s ciljem prezentacije aktualnih dosega hrvatskoga suvremenog kiparstva. Rad sadržava i slikovne priloge te popis literature.*

**JANKOVIĆ, Ivana** (Zagreb, Muzej suvremene umjetnosti). *Donacija ostavštine Antuna Motike Muzeju suvremene umjetnosti.* – 18 str. : ilustr. u boji ; 32 cm

Bilješke.

Mentorica: Leonida Kovač

*Obitelj Antuna Motike darovala je Muzeju suvremene umjetnosti u Zagrebu dio umjetnikove ostavštine. Ta donacija obuhvaća oko 5.000 predmeta i građa se trenutačno valorizira, kataloški obrađuje, fotografira i procjenjuje. U radu su opisani postupci valorizacije darovanih djela Antuna Motike, uz popratne slikovne priloge.*

**JURIŠIĆ, Martina** (Varaždin, Gradski muzej Varaždin). *Stakleni nalazi sa varaždinskog Starog grada.* – 33 str. : ilustr. u

boji ; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.– Bibliografija.

Mentor: Želimir Škoberne

*Tijekom arheoloških istraživanja Staroga grada u Varaždinu, provedenih 2006. g. u sklopu projekta "Bastion", pronađeno je mnoštvo arheoloških nalaza. Autorica u radu predstavlja skupinu staklenih nalaza koji datiraju od 15. do prve polovice 20. st. Daje kataloški popis tridesetak izdvojenih nalaza koji svjedoče o bogatstvu i važnosti nalazišta. Tekst je ilustriran fotografijama arheoloških nalaza u boji.*

**KAZNAČIĆ, Ana** (Dubrovnik, Dubrovački muzeji, Pomorski muzej). *Brodске apoteke iz fundusa Pomorskog muzeja u Dubrovniku.*– 20 str. : ilustr. u boji ; 30 cm

Bibliografija.

Mentorica: Ela Jurdana

*Iz pomorske baštine Dubrovačke Republike ostale su sačuvane samo dvije brodske apoteke koje se danas nalaze u fundusu Pomorskog muzeja u Dubrovniku. Autorica ih je istražila i opisala zaključivši da je opskrbljenost lijekovima, sanitetskim materijalom i ostalim potrebnim priborom na dubrovačkim jedrenjacima trgovačke mornarice u to doba bila na zavidnoj visini te da je Dubrovačka Republika poduzimala brojne zdravstvene mjere na jedrenjacima kako bi zaštitila zdravlje svojih pomoraca.*

**KORAĆ, Zrinka** (Požega, Gradski muzej Požega). *Multimedijalne metode izlaganja na izložbi Gradskog muzeja u Požegi: "Rimske kupke u Tekiću – rezultati istraživanja 2006."*– 11 str. : ilustr. u boji ; 30 cm

Bilješke.– Bibliografija.

Mentor: Ante Rendić Miočević

*Autorica je predstavila multimedijisku izložbu Gradskog muzeja Požega "Rimske kupke u Tekiću", na kojoj su predstavljeni rezultati i nalazi arheoloških istraživanja lokaliteta treštanovačke gradine u Tekiću 2006.g. Bila je to jedna od najposjećenijih izložbi požeškog Muzeja zahvaljujući uspješnom animiranju građana i bogatome popratnom programu. Tekst je popraćen ilustracijama u boji.*

**KORUNEK, Marijana** (Čakovec, Muzej Međimurja). *Kasnogotički pećnjaci s viteškim prikazima anđela štitonoše iz Starog grada u Čakovcu.*– 33 str. : ilustr. u boji ; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.– Bibliografija.

Mentor: Želimir Škoberne

*Arheološkim istraživanjima čakovečkoga Staroga grada pronađena je velika količina pećnjaka i njihovih fragmenata. Autorica je detaljnije opisala kasnogotičke pećnjake s viteškim prikazima anđela štitonoša koji datiraju od 1453. do 1457. godine i čuvaju se u Muzeju Međimurja u Čakovcu. Osvrnula se i na razvoj kaljevih peći te na gotičke pećnjake koji su nastajali na prostoru Mađarske, u budimskim radionicama. Kataloški dio rada sadržava kataloške opise i popratne ilustracije 24 jedinice.*

**LONČAR, Lorka** (Gornja Stubica, Muzej seljačkih buna). *Ljekarna Eugena Viktora Felleru u Donjoj Stubici.*– 33 str. : ilustr. u boji ; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.– Bibliografija.

Mentorica: Ela Jurdana

*Nakon kraćeg pregleda povijesti ljekarništva u Hrvatskoj, autorica je opisala život i rad ljekarnika Eugena Viktora Felleru (1872.-1936.), značajnoga za razvoj ljekarništva u Hrvatskom zagorju. Kataloški dio rada donosi opis dijela očuvanog inventara Fellerove ljekarne "Sv. Trojstvo" u Donjoj Stubici te popis svih sačuvanih predmeta. Dio te građe izložen je i na izložbi "Od vrta do neba" (Muzej seljačkih buna, 2007.).*

**MANENICA, Hrvoje** (Vid-Metković, Arheološki muzej Naroni). *Grčki emporij u Naroni.*– 12 str. : ilustr. ; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.– Bibliografija.

Mentor: Ante Rendić Miočević

*Autor je dao osvrt na grčku prisutnost i njihove doticaje s područjem doline Neretve te na nastanak Narone. Analizom antičkih izvora, iznio je tezu da je već u prapovijesno doba Naroni bila emporij i naselje u kojemu je stalno boravila i određena skupina grčkog stanovništva iako u Naroni nije pronađen nijedan natpis na grčkom jeziku.*

**MATEJAK, Martina** (Sesvete, Muzej Prigorja). *Inventarizacija etnografske građe u Muzeju Prigorja u računalnom*

*programu M++.* – 19 str. ; 30 cm  
Bibliograf. bilješke ispod teksta. – Bibliografija.  
Mentorica: Smiljana Petr-Marčec

*Nakon kraćeg opisa Etnografske zbirke Muzeja Prigorja u Sesvetama, autorica je opisala proces računalne inventarizacije etnografske građe u programu M++. Rad je ilustrirala trima primjerima iz muzejskog fundusa (predmeti od tekstila, drveta i keramike). U zaključku je dala kritički osvrt utemeljen na uočenim prednostima i nedostacima rada u programu M++.*

**MATIJEVIĆ, Ivan** (Split, Arheološki muzej Split). *In situ anepigrafski sarkofazi iz Manastrina.* – 29 str. ; 30 cm  
Bibliograf. bilješke ispod teksta.  
Mentor: Ante Rendić Miočević

*Autor je izradio tipologiju anepigrafskih spomenika (tj. sarkofaga bez uklesanih natpisa na sanduku i poklopcu) koji se nalaze na lokalitetu Manastrine. Dan je kataloški popis 66 anepigrafskih sarkofaga svrstanih u četiri skupine – jednostavni sarkofazi, bez ikakva ukrasa; sarkofazi s tabulom ansatom na pročelju; sarkofazi s prikazom križa na pročelju; importirani sarkofazi rimskog podrijetla. Tekst je potkrijepljen bibliografskim bilješkama.*

**MATOKOVIĆ, Andrea** (Škrip, Muzej otoka Brača). *Portret nepoznatog Bračanina u Muzeju otoka Brača u Škripu.* – 18 str. : ilustr. u boji ; 32 cm  
Bibliograf. bilješke ispod teksta. – Bibliografija.  
Mentorica: Leonida Kovač

*Autorica detaljnije analizira nedovoljno istraženu sliku iz stalnog postava Muzeja otoka Brača u Škripu. U radu je dan opis "Portreta nepoznatog Bračanina", definiran društvenim i povijesnim kontekstom slike. Autorica se osvrće na smještaj slike u Muzeju te na probleme njezina izlaganja i zaštite. Dana je i kraća analiza odnosa posjetitelja prema analiziranoj slici.*

**MEŠTROV, Ivana** (Zagreb, Muzej suvremene umjetnosti). *Muzej – prostor aktivacije i transformacije unutar suvremenih globalizama.* – 5, <9> str. : ilustr. ; 31 cm  
Slikovni prilozi.  
Mentorica: Leonida Kovač

*Autorica navodi nekoliko primjera iz svjetske muzejske prakse (Centar "Georges Pompidou", Pariz; MAMCO, Ženeva; Museum in progress, Pariz) koje smatra ključnima za promišljanje izložbi suvremenih muzeja te iznosi tezu o poimanju muzeja kao mogućih aktivnih sudionika u društvenim promjenama određene lokalne sredine. Prilozi donose fotokopiranu građu i ispise s Interneta.*

**MIHOVILOVIĆ, Đorđe** (Jasenovac, Memorijalni muzej Spomen-područje Jasenovac). *Baza podataka i poimenični popis žrtava KCL Jasenovac kao dio stalnog muzejskog postava Memorijalnog muzeja u Jasenovcu.* – 29 str. ; 30 cm  
Bibliografija.  
Mentorica: Ela Jurdana

*Autor je predstavio bazu podataka s poimeničnim popisom žrtava koncentracijskog logora Jasenovac koja dopunjuje novi stalni postav Memorijalnog muzeja Spomen-područje Jasenovac. Ta je baza podataka dio multimedije u stalnom postavu koja je omogućila posjetiteljima više informacija i prezentaciju većeg broja muzejskih predmeta. Autor je detaljnije opisao rad na skupljanju podataka i izradi poimeničnog popisa žrtava.*

**MIKAC, Sanja** (Zagreb, Hrvatski školski muzej). *Izložba "Stjepan Basariček, učitelj i pedagog (1848.-1918.):" (konceptcija izložbe).* – 20, <5> str. : ilustr. u boji ; 30 cm  
Bibliografija. – Prilozi.  
Mentorica: Ela Jurdana

*Hrvatski školski muzej (HŠM) će u 2008. godini obilježiti 160. godišnjicu rođenja i 90. godišnjicu smrti učitelja i pedagoga Stjepana Basaričeka. Autorica opisuje pripreme poslove za izložbu i njezinu idejnu koncepciju. U radu je predstavljena i ostavština Stjepana Basaričeka koja se čuva u HŠM-u te pregledni popis kataloških jedinica dijela građe za izložbu.*

**MIJIĆ, Hrvoje** (Benkovac, Zavičajni muzej Benkovac). *Ulomci kulturnih posuda na četiri noge s neolitičkog lokaliteta*

*Barica iz fundusa Arheološke zbirke Zavičajnog muzeja u Benkovcu.* – 26 str. : ilustr. u boji ; 30 cm  
Bibliografija. – Prilozi.  
Mentor: Želimir Škoberne

*Revizijom Prapovijesne zbirke Zavičajnog muzeja u Benkovcu otkriveni su ulomci kulturnih posuda s četiri noge pronađeni na benkovačkom području. Najveći broj ulomaka potječe s lokaliteta Barice u Benkovcu. Autor analizira te ulomke i stručno ih opisuje, uz navođenje pripadajućih kataloških jedinica. Kataloški dio rada sadržava i 22 popratna crteža i fotografije.*

**MILOŠEVIĆ, Branka** (Sinj, Muzej Cetinske krajine). *Obrada arheoloških predmeta s nalazišta Gluvine kuće i u Glavicama kod Sinja u računalnom programu za obradu muzejske građe M++.* – 18 str. : ilustr. u boji ; 30 cm  
Bibliografija.  
Mentor: Ante Rendić Miočević

*U radu je sadržan kataloški prikaz 21 arheološkog predmeta pronađenoga prilikom istraživanja ranosrednjovjekovnoga groblja na nalazištu Gluvine kuće i u Glavicama pokraj Sinja. Pri izradi kataloga korišten je računalni program M++. Kataloške su jedinice popraćene fotografijama i dokumentacijskim crtežima.*

**MUNIVRANA, Martina** (Zagreb, Muzej suvremene umjetnosti). *Stalni postav Muzeja suvremene umjetnosti i njegova interpretacija.* – 6 str. ; 30 cm  
Mentorica: Leonida Kovač

*Muzej suvremene umjetnosti u Zagrebu uoči svojega preseljenja u novu muzejsku zgradu obavlja pripremne poslove za novi stalni postav. Autorica ukratko iznosi osnovne ideje Nade Beroš i Tihomira Milovca, viših kustosa Muzeja, iz njihova prijedloga muzeološke koncepcije stalnog postava Muzeja koji su nazvali "Zbirke u pokretu".*

**PAIĆ, Aleksandra** (Pula, Arheološki muzej Istre). *Terra sigillata iz antičke rustikalne vile na Stanciji Peličeti.* – 41 str. : ilustr. ; 30 cm  
Bibliograf. bilješke ispod teksta. – Bibliografija.  
Mentor: Ante Rendić Miočević

*Predstavljeni su keramički nalazi (terra sigillata) pronađeni tijekom istraživanja antičkog lokaliteta nedaleko od Stancije Peličeti (2005.-2006.). Obraden je 51 predmet iz 1. st., što je samo dio bogatoga arheološkog inventara, a svjedoči o ekonomskoj moći i trgovini toga područja. Kataloške jedinice upotpunjene su crtežima, a u prilogima su i karte nalazišta.*

**PEROVIĆ, Šime** (Zadar, Muzej antičkog stakla). *Zaštitno arheološko istraživanje dijela antičke nekropole na Zrinsko-frankopanskoj ulici u Zadru.* – 38 str. : ilustr. u boji ; 30 cm  
Bibliograf. bilješke ispod teksta. – Prilozi. – Bibliografija.  
Mentor: Ante Rendić Miočević

*U radu su predstavljena zaštitna arheološka iskopavanja na dijelu antičke nekropole Zadra što ih je 2006. g. provela stručna ekipa Arheološkog muzeja u Zadru. U radu je opisano 37 istraženih grobnih cjelina s njihovim najvažnijim arheološkim nalazima. Tekst je popraćen ilustracijama u boji te crtežima i arheološkim kartama.*

**PIŠONIĆ, Miroslav** (Nova Gradiška, Gradski muzej Nova Gradiška). *Zbirka medalja i plaketa Gradskog muzeja Nova Gradiška.* – 10, <8> str. : ilustr. u boji ; 30 cm  
Bibliograf. bilješke ispod teksta. – Bibliografija.  
Mentorica: Željka Kolveshi

*U uvodnom dijelu rada dan je povijesni prikaz rada i djelovanja Gradskog muzeja Nova Gradiška od 1971. do 2005. godine. Detaljnije je predstavljena Zbirka medalja koju je Muzeju 2005. darovao Mile Nordelli. Iznesen su i planovi za daljnje popunjavanje Zbirke, njezinu stručnu računalnu obradu te izlaganje.*

**SKULJAN, Lana** (Pula, Povijesni muzej Istre). *Zbirka fotografija I. perioda (1850.-1918.) Povijesnog muzeja Istre – Museo storico dell' Istria.* – 24 str. : ilustr. u boji ; 30 cm  
Bibliograf. bilješke ispod teksta. – Bibliografija.  
Mentorica: Ela Jurdana

*Zbirka fotografija jedna je od najstarijih zbirki Povijesnog muzeja Istre u Puli. Utemeljena je 1968. godine i danas*

ima 8.888 različitih fotografija. Autorica je predstavila njezin najstariji dio, koji obuhvaća razdoblje od 1862. do 1918. godine. Opisala je politiku skupljanja i vrednovanja fotografske građe, zastupljene fotografske tehnike, opisala formate i motive fotografija, dala prikaz obrade i organizacije fotografske građe te njezine zaštite i pohrane.

**ŠTOKIĆ, Nevena** (Zadar, Narodni muzej Zadar). *Fotografski fundus u Galeriji umjetnina Narodnog muzeja Zadar: stručni rad za zvanje kustosa.* – 14, <9> str. : ilustr. ; 30 cm  
Bibliografske bilješke ispod teksta: – Bibliografija.– Prilozi.  
Mentorica: Leonida Kovač

*Polovicu muzejske građe Galerije umjetnina Narodnog muzeja Zadar čine fotografska djela. Zbirka fotografija sadržava 782 predmeta koji se stručno počinju obrađivati tek 1991. g., a planski nabavljati i otkupljivati tek u novije vrijeme. Autorica predstavlja fotografsku građu, njezine značajnije primjerke i autore. Detaljnije opisuje Zbirku negatifa Ante Brkana, prvoga zadarskog profesionalnog fotoreportera. Dan je i osvrt na vođenje muzejske dokumentacije te na uvjete čuvanja i zaštite građe. Uz popis literature, u prilogima su i presnimke 16 fotografija iz fundusa Galerije umjetnina.*

**TOMAS, Ivana** (Zagreb, Kabinet grafike HAZU). *Povijest zagrebačkih izložbi grafike, s posebnim osvrtom na četvrti hrvatski trijenale grafike.* – 29 str. ; 31 cm  
Bibliograf. bilješke ispod tekst.– Bibliografija.  
Mentor: Darko Schneider

*Tema stručnog rada je povijest zagrebačkih izložbi grafike, s posebnim osvrtom na 4. hrvatski trijenale grafike održan 2006. godine. Dana je povijesna kronologija zagrebačke izložbe grafike, koja se kao bijenalna manifestacija jugoslavenske grafike održavala od 1960. do 1990. godine u organizaciji tadašnjeg JAZU. Od 1993. godine nastavlja se u okrilju Kabineta grafike kao manifestacija hrvatske grafike. U radu se opisuje koncepcija izložbi, popis izlagača od 1960. do 2003. godine, nagrade i nagrađivani autori. Detaljnije je predstavljena 4. izložba sa svim njezinim popratnim događanjima i izdanjima.*

**VULETIĆ, Hrvoje** (Zagreb, Etnografski muzej Zagreb). *Priprema izložbe na primjeru izložbe "Koje dobre šuze" u Etnografskom muzeju u Zagrebu.* – 12 str. : ilustr. u boju; 30 cm  
Mentorica: Smiljana Petr-Marčec

*Autor je naznačio osnovne etape u pripremi muzejske izložbe na primjeru izložbe "Koje dobre šuze – šetnja kroz povijest obuće" Etnografskog muzeja u Zagrebu. U uvodu je naveo autore izložbe te svrhu i cilj izložbenog projekta. Samu pripremu podijelio je na fazu prikupljanja i obrade građe te na realizaciju izložbe. Tekst je ilustriran fotografijama izložbenog postava.*

**VULIĆ, Hrvoje** (Vinkovci, Gradski muzej Vinkovci). *Lukovičaste fibule iz Gradskog muzeja Vinkovci.* – 20, V str. : ilustr. ; 30 cm  
Bibliograf. bilješke ispod teksta.– Bibliografija.– Table.  
Mentor: Ante Rendić Miočević

*Autor daje tipološku i kronološku analizu te opise 21 cjelovitog primjerka lukovičastih fibula i njezinih šest ulomaka iz fundusa Gradskog muzeja Vinkovci. Tom je analizom dao okvirnu kronološku odrednicu o životu u Cibalama od 3. do 5. stoljeća. Uz kataloški dio rada pridružene su i table s crtežima.*

**ŽELJA-ŽELLE, Morana** (Zagreb). *Vrednovanje i prezentacija arheoloških nalazišta za potrebe zasnivanja Arheološkog parka u Budinjaku.* – <28> str. : ilustr. u boji ; 30 cm  
Bibliografija.  
Mentor: Želimir Škoberne

*Prvi dio rada donosi prikaz arheoloških nalazišta Budinjak i Bratelji na području Žumberka. Drugi dio sadržava muzeološku koncepciju Arheološkog parka u Budinjaku. Iznesena su polazišna načela i ciljevi, predstavljene funkcionalne cjeline Arheološkog parka (Eko-centar Budinjak i poučna Staza kneževa) te metode realizacije koje se odnose na konzervaciju, rekonstrukciju i interpretaciju.*



## Dokumentarist(ica)

**BELEVSKI, Jadranka** (Zadar, Arheološki muzej Zadar). *Metodologija izrade dokumentacije arheološkog terenskog istraživanja na primjeru nekropole na Relji.* – 56 str. : ilustr. ; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.– Bibliografija.– Prilozi.

Mentorica: Dubravka Osrečki Jakelić

*U radu je dan prikaz vođenja arheološke dokumentacije – terenske dokumentacije i dokumentacije arheološkog materijala – na primjeru nekropole na Relji. Uvodna poglavlja donose definicije i tumačenja pojedinih vrsta i metodologije vođenja arheološke dokumentacije. Ukratko su opisana provedena zaštitna arheološka istraživanja na lokalitetu Trgovački centar Relja u Zadru (2005.-2007.). Detaljnije je predstavljena i nizom primjera ilustrirana izrada tehničke dokumentacije te tehničke dokumentacije kao dijela sekundarne muzejske dokumentacije. Rad donosi i devet slikovnih priloga te popis literature.*

**GRUICA, Ana-Marija** (Sisak, Gradski muzej Sisak). *Sekundarna dokumentacija u Gradskom muzeju Sisak.* – 21 str. ; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.– Bibliografija.

Mentorica: Dubravka Osrečki Jakelić

*U radu je prikazan način vođenja sekundarne dokumentacije u Gradskome muzeju Sisak i njegove promjene – od evidencija u bilježnicama do suvremene računalne obrade u programu M++.* Navedeni su i konkretni primjeri za svaku od Pravilnikom iz 2002. godine propisanih evidencija i dokumentacija.

**RUTIĆ, Petra** (Varaždin, Gradski muzej Varaždin). *Dokumentacija na projektu "Bastion" u Gradskom muzeju Varaždin.* – 45 str. : ilustr. ; 30 cm

Bibliograf. bilješke ispod teksta.– Prilozi.– Bibliografija.

Mentorica Dubravka Osrečki Jakelić

*Autorica je predstavila međunarodni projekt "Bastion – gradovi uz Dravu otvaraju svoje utvrde", što ga financira Europska unija i u kojemu sudjeluje Gradski muzej Varaždin. Detaljnije je opisala vođenje primarne, sekundarne i tercijarne muzejske dokumentacije te navela konkretne primjere iz projekta "Bastion". U zaključku je istaknula probleme s kojima se suočavala te naglasila prednosti računalnog vođenja muzejske dokumentacije.*

**STIPIŠIĆ VUKOVIĆ, Marija** (Split, Galerija umjetnina Split). *Stručna obrada muzejske građe.* – 21 str. ; 30 cm

Bibliografija.– Prilozi.

Mentorica: Dubravka Osrečki Jakelić

*Autorica iznosi iskustva stečena u vođenju primarne muzejske dokumentacije u Galeriji umjetnina Split. Daje osvrt na vođenje muzejske dokumentacije prije uvođenja računalnog programa M++ te zapažanja i prijedloge za poboljšanje rada u tom programu. U prilogu su kopije "popisnica", tj. prije korištenih formulara za muzejsku dokumentaciju u splitskoj Galeriji umjetnina.*

## Muzejski pedagog / muzejska pedagoginja

**BERKOVIĆ, Buga** (Rijeka, Prirodoslovni muzej). *Edukativna igra "Budi kustos prirodoslovnog muzeja na jedan dan" kao primjer pedagoškog rada u Prirodoslovnom muzeju Rijeka.* – 33 str. : ilustr. u boji ; 30 cm

Bibliografija.– Prilozi.

Mentorica: Malina Zuccon Martić

*Nakon kraćega povijesnog pregleda edukativnih djelatnosti Prirodoslovnog muzeja u Rijeci, autorica je detaljnije predstavila edukativnu igru "Budi kustos prirodoslovnog muzeja na jedan dan" iz 2007. godine. Opisala je svrhu igre i dob sudionika, pripremne poslove i tijek edukativne igre prema pojedinim etapama. Tekst je bogato ilustriran dokumentarnim fotografijama u boji.*

**CONTI, Leonilda** (Osijek, Galerija likovnih umjetnosti). *Prezentacija koncepta edukativne knjige "Playart", "Abeceda umjetnosti u galeriji", "Igramo se s umjetnosti" u Galeriji likovnih umjetnosti, Osijek.* – 35 str. ; 30 cm

Bibliografija.

Mentorica: Malina Zuccon Martić

*Autorica polazi od teze da je kreativno dijete sretno dijete te da je zadatak Galerije likovnih umjetnosti u Osijeku da svakom posjetitelju pomogne otkriti u sebi sretno, kreativno dijete. Stoga predstavlja koncept edukativne knjige, odnosno niza monotematskih edukativnih knjiga, koje će izborom reprodukcija i primjerenim tekstom stimulirati i poticati djecu i odrasle na upoznavanje umjetnosti i likovne baštine grada Osijeka.*

**DUJMOVIĆ, Danko** (Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt). *Razlike u pristupima vodstvu kroz stalni postav Muzeja za umjetnost i obrt.* – 13 str. ; 30 cm  
Mentorica: Malina Zuccon Martić

*Autor je opisao osobno iskustvo u vodstvima školske djece kroz stalni postav Muzeja za umjetnost i obrt. Naglasio je različite pristupe u vodstvima pojedinih skupina, koje je podijelio prema starosnoj dobi i stupnju obrazovanja na grupe djece predškolske dobi; grupe učenika nižih razreda osnovne škole; grupe učenika viših razreda osnovne škole; grupe učenika srednje škole.*

**FILIPOVIĆ, Ksenija** (Zagreb, Muzej suvremene umjetnosti). *Prezentacija novog Muzeja suvremene umjetnosti u obrazovnim ustanovama.* – 21 str. : ilustr. u boji ; 30 cm + 1 CD-ROM  
Mentorica: Malina Zuccon Martić

*Autorica je predstavila projekt kojim je informirala obrazovne ustanove o otvorenju nove zgrade Muzeja suvremene umjetnosti u Zagrebu, koje je planirano za jesen 2008. godine. Kreirala je PowerPoint prezentaciju, s kojom je upozнала četrdesetak osnovnih i srednjih škola u Zagrebu. Tom je prezentacijom nastojala informirati i bolje upoznati javnost s novim muzejom, motivirati mlade za posjet muzeju, dati pregled programa koji će se nuditi. U prilogu rada je i CD-ROM s PowerPoint prezentacijom.*

**ŠTIFANIĆ DOBRILLOVIĆ, Nadia** (Poreč, Zavičajni muzej Poreštine). *Edukativni program i planovi u Zavičajnom muzeju Poreštine.* – 25 str. : ilustr. u boji ; 30 cm  
Bibliograf. bilješke ispod teksta. – Bibliografija.  
Mentorica: Malina Zuccon-Martić

*U radu je predstavljena edukativna djelatnost Zavičajnog muzeja Poreštine u Poreču od 2001. do 2006. godine. Detaljnije je opisan program "Veseli zvuci harmonike", održan u sklopu 11. muzejske, edukativne i nagradne igre Hrvatskoga muzejskog društva "Zvuk... ton... glas" u 2006. godini i aktivnosti Zavičajnog muzeja Poreštine u povodu Dana kruha 2006. godine. Predstavljena je i didaktička mapa za interaktivnu nastavu muzejske pedagogije "Porečko grboslovlje". U zaključnom dijelu rada izneseni su planovi za daljnji rad i razvoj edukativne djelatnosti porečkog Muzeja.*

#### **Restaurator(ica)**

**BAJIĆ-FRANKOVIĆ, Ivana Zrinka** (Split, Arheološki muzej Split). *Sfinga u Arheološkom muzeju u Splitu.* – <30> str. : ilustr. u boji ; 30 cm  
Bibliografija.  
Mentor: Ivo Donelli

*U radu je dan povijesni okvir i opis zatečenog stanja sfinge u Arheološkome muzeju Split. Navedeni su rezultati mikrobiološke analize biološkog obraštaja na skulpturi sfinge te postupci čišćenja. Iznesen je i prijedlog završnih radova te trajne zaštite sfinge. Tekst je popraćen fotografijama u boji i crtežima.*

**KERN, Hrvoje** (Zagreb, Moderna galerija). *Plančić: restauracija slike, ulje, platno.* – 40 str. : ilustr. u boji ; 21 x 32 cm  
Mentor: Zlatko Bielen

*Autor je izradio detaljnu fotodokumentaciju konzervatorsko-restauratorskih postupaka provedenih na Plančićevoj slici "Ležeći akt". Fotografije je popratio osnovnim podacima o slici i opisom zatečenog stanja prije provedenih postupaka. Kraćim tekstom opisao je sve faze rada.*

**LEVARDA, Frederik** (Drniš, Gradski muzej Drniš). *Konzervacija i restauracija arheološkog materijala s lokaliteta Burnum Ivoševci.* – 12 str., <15> listova s fotografijama; 30 cm  
Bibliografija. – Slikovni prilozi.  
Mentorica: Maja Velicogna Novoselac

*Tijekom iskopavanja u Burnumu (2003.-2005.) pronađeni su mnogobrojni sitni nalazi (novac, fibule, privjesci, okovi i dr.). U radu su opisane metode konzervacije i restauracije tih predmeta, provedene u Konzervatorsko-restauratorskoj radionici Gradskog muzeja Drniš. Tekstualni dio prate fotografije u boji.*





Plakat MDC-a za Međunarodni dan muzeja 2007.

Autor: Bruketa & Žinić OM

## MEĐUNARODNI DANA MUZEJA U HRVATSKOJ 2007.

### TEMA: Muzeji i univerzalna baština / Univerzalna baština – individualna odgovornost / Individualna baština – univerzalna odgovornost

TONČIKA CUKROV □ Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb

Obilježavanje Međunarodnog dana muzeja u 2007. provedeno je u znaku preporučene teme *Muzeji i univerzalna baština*, koja je bila i tema središnje konferencije ICOM-a, održane u kolovozu iste godine. Osnovni cilj te promotivne međunarodne muzejske akcije bilo je usklađivanje starih i novih metoda rada u muzeju, pa su osmišljavani različiti programi u kojima je naglasak bio na univerzalnosti baštine koja se u muzejima čuva. Osim toga, muzeji su se predstavljali i u kontekstu provođenja tradicionalnih muzejskih djelatnosti na suvremeniji način – skupljanja, zaštite, istraživanja i obrade građe i njezine prezentacije.

Muzejski je dokumentacijski centar, kao i prethodnih godina, inicirao obilježavanje Međunarodnog dana muzeja u Hrvatskoj, organizirao provođenje pozivnog natječaja za prigodni plakat, na kojemu su surađivali HNK ICOM i HMD, te je na različite načine vodio promociju akcije (prezentacija na web stranicama MDC-a i ICOM-a – [www.mdc.hr](http://www.mdc.hr); <http://www.mdc.hr/main.aspx?id=77>; [www.museum.org](http://www.museum.org), organizacija tiskovne konferencije za medije...).

Na natječaju za izbor plakata izabran je i realiziran prijedlog što ga je izradila dizajnerska agencija Bruketa & Žinić OM. Plakatom su, prema vlastitim riječima, autori željeli upozoriti na činjenicu da se kanoni ljepote mijenjaju ovisno o idealima vremena u kojemu se živi. Stoga su kao osnovni motiv izabrali ready-made objekt – suvremenu inačicu Picassova bicikla koji asocira na glavu bika.

U obilježavanje Međunarodnog dana muzeja u Hrvatskoj je 2007. bilo uključeno znatno više muzeja nego dotadašnjih godina (100 njih), pa je organizirano i više programa nego do sada. Ostvareno je više od 200 različitih zbivanja, među kojima:

- više od stotinu događanja: radionica i igraonica (60), prezentacija, priredbi, promocija, predavanja, koncerata, akcija, ekspertiza, izleta
- 55 izložbi (programskih / edukativnih)
- više različitih promotivnih aktivnosti

Tema obilježavanja bila je muzejima prihvatljiva pa je većina programa (80%) na različite načine ilustrirala preporučene smjernice. Određen broj muzeja, u skladu s temom, organizirao je akcije i druge aktivnosti vezane za skupljanje građe, ali na drugačiji način nego što je uobičajeno. Smjelije je pristupano prezentaciji, a posebice kontekstualizaciji baštine (*living history*), izlagalo se u nemuzejskim prostorima, organizirali su se avanturistički projekti... Muzeji su ove godine pozornost usmjerili i na razmatranje odgovornosti pojedinca / zajednice. Među inim projektima, neki su muzeji sudjelovali u dobrotvornim akcijama, pa je tako ostvarena suradnja muzeja i medicinskih ustanova, a polazište jedne takve akcije bila je premisa da su muzejski proizvodi, poput zdravlja, dio univerzalne baštine.

Središnji događaj Međunarodnog dana muzeja 2007. bilo je otvorenje Arheološkog muzeja Narona, Vid / Metković □ prvoga arheološkog muzeja *in situ* u Hrvatskoj. Otvoreni su i neki muzejski postavi, npr. Entomološki odjel Gradskog muzeja Varaždin, Spomen soba uglednih Križevčana u Gradskom muzeju u Križevcima, a Kuća Malančec (Koprivnica) otvorena je za javnost upravo tih dana kako bi se dobio uvid u restauratorske radove te jedinstvene ambijentalne cjeline s početka stoljeća. Osim toga, organizirani su i okrugli stolovi vezani za obnovu muzeološke zbirke Topusko te Zavičajnog muzeja Slatina.

Određen je broj muzeja 2007. godine, prema preporukama ilustriranja teme, pozornost usmjerio i na razmatranje odgovornosti pojedinca / zajednice (akcija upoznavanja stanovnika s kulturnim bogatstvom grada, anketa o uključenosti muzeja u sredine u kojima djeluju (GM Sisak); prezentacija muzeja sudionika muzejske edukativne i nagradne igre *Iznenadjenje* na izložbi postera nazvanoj *BAŠ TI NA* – Muzej “Mimara”).

Dio programa realiziran je zahvaljujući doprinosu Pedagoške sekcije HMD-a i vođenju edukativne nagradne igre *Iznenadjenje* (u nju je bilo uključeno 59 muzeja), koja je 2007. godine završila izložbom *BAŠ TI NA* (revija postera svakoga pojedinog muzeja sudionika izložbe).

U *Noć muzeja* 20. svibnja (suradnja europskih muzeja na inicijativu Francuske muzejske direkcije, uz potporu francuskog Ministarstva kulture i medija) bila su uključena četiri muzeja iz Hrvatske.

## Pregled događanja u galerijama i muzejima Hrvatske uz Međunarodni dan muzeja 2007.

### Tema: Muzeji i univerzalna baština

#### BJELOVAR

##### Gradski muzej Bjelovar

- **Događanje / radionica:** *Izrada grafika na novonapravljenoj preši / replika iz 19. st.* (18. – 19. svibnja 2007.; autor preše i voditelj radionice: Krešimir Ivanček). Originalna preša čuva se u Smithsonian National Museum, izrađena je između 1650. i 1700. g.). Prezentaciju rada Franklinove tiskarske preše vodio je prof. Frane Paro (ALU, Zagreb, uz sudjelovanje prof. Jakova Bratulića i Krešimira Ivančeka, ak. slik. graf.).
- **Izložba:** *Tongsheng Zhang / Ljepote zapadne Kine* (Mala galerija GMB-a, 19. svibnja 2007.). Izložba fotografija organizirana je u suradnji s Veleposlanstvom NR Kine i Hrvatskim fotosavezom.
- **Izložba:** *Andrija Maurović – Stari mačak u novom svijetlu* (22. svibnja 2007. autori: F. Dulibić i D. Glavan).

#### CRES, VELI LOŠINJ, MALI LOŠINJ

##### Pučko otvoreno učilište / Creski muzej, Arheološka zbirka Osor / Muzejsko-galerijski prostor Kula, Veli Lošinj / Umjetnička zbirka Maloga Lošinja

##### ▫ Promotivne aktivnosti

1. Postavljena je zastava s prigodnim tekstom: Međunarodni dan muzeja, 18. svibnja (Palača Arsan, Arheološka zbirka u Osoru, Umjetničke zbirke Maloga Lošinja i Ured Muzejsko-galerijskog prostora Kule u Velom Lošinj).
2. Na sve oglasne muzejske ormariće na otoku bile su nalijepljene trake s tekstom Međunarodni dan muzeja, 18. svibnja.
3. Postavljen je plakat u izdanju MDC-a, objavljen u povodu Međunarodnog dana muzeja 18. svibnja 2007. (Palača Arsan, zgrada Creskog muzeja, Palača Kvarner, Umjetničke zbirke u Malome Lošinj, Muzejsko-galerijski prostor u Kuli u Velome Lošinj i u Arheološkoj zbirci u Osoru).
4. Program proslave Međunarodnog dana muzeja bio je dostavljen medijima (Novom listu i Jutarnjem listu te Radio Lošinj – Radio Jadranki).

#### ČAKOVEC

##### Muzej Međimurja Čakovec

- **Događanje / prezentacija:** prezentacija knjige *Kuharica čakovečkog dvora u vrijeme bana Nikole Zrinskog* (18. svibnja 2007.). Muzej Međimurja Čakovec, u suradnji s restoranom Stari Puntijar iz Zagreba, organizirao je u Čakovcu prvo predstavljanje knjige *Kuharica čakovečkog dvora u vrijeme bana Nikole Zrinskog*. Na predstavljanju je govorio ravnatelj Muzeja Međimurja mr.sc. Vladimir Kalšan, urednik, izdavač i vlasnik poznatoga zagrebačkog restorana Stari Puntijar g. Zlatko Puntijar, te prevoditelj Šandor Horvat (knjiga je izvorno napisana na mađarskom jeziku).

Nakon predstavljanja knjige posjetitelji su uživali u jelima pripremljenim prema receptima Zrinskih, uz dobra međimurska vina i renesansnu glazbu zagrebačkog ansambla MINSTREL.

#### ČILIPÍ

##### Muzeji i galerije Konavala

- **Izložba:** *Otvorenje obnovljenoga Zavičajnog muzeja Konavala* (19. svibnja 2007.)

#### DESINIĆ

##### Muzeji Hrvatskog zagorja – Dvor Veliki Tabor

- **Događanje / igraonica:** *Veronika Desinićka – plemkinja, seljanka ili čarobnica (vještica)*. Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadjenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autorice programa: Ivana Škiljan, Nadica Jagarčec).

#### DUBROVNIK

##### Dubrovački muzeji

- **Događanje / radionica:** *Što su to pošica i ubručić?* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadjenje* (Etnografski muzej – Žitnica Rupe, 18. travnja – 18. svibnja 2007.; autorica programa: Svetlana Milošević-Derek)



Otisk na ručnoj preši *Bellis*, koja je izrađena u Bjelovaru prema londonskom originalu iz 17. stoljeća, Gradski muzej Bjelovar



Pozivnica za izložbu *Andrija Maurović – Stari mačak u novom svijetlu* (22. svibnja 2007.), Gradski muzej Bjelovar

▫ **Događanje / radionica:** *Likovna radionica: Slikajmo grbove dubrovačke vlastele!?* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadjenje* (Knežev dvor – Kulturno povijesni muzej, 18. travnja – 18. svibnja 2007.; autori programa: Ljiljana Ivušić i Frane Čizmić).

▫ **Događanje / radionica:** *Pomorci, karte, navegavanje!* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadjenje* (Pomorski muzej, 18. travnja – 18. svibnja 2007.; autorica programa: Ljerka Dunatov)

▫ **Događanje / prezentacija:** predstavljanje *Zbornika sjećanja dubrovačkih logoraša*, sv. 2. (18. svibnja 2007.). Zbornik je izašao u izdanju Dubrovačkih muzeja, Muzeja suvremene povijesti.

▫ **Promotivne aktivnosti:**

1. Dubrovački muzeji (18. svibnja 2007.) radili su od 9.00 do 18.00 sati. Besplatna stručna vodstva mogli su dobiti posjetitelji Pomorskog muzeja, Kulturno-povijesnog muzeja, Etnografskog muzeja i Doma Marina Držića.
2. U suradnji s medijima organizirana je prigodna emisija na Radio Dubrovniku posvećena Međunarodnom danu muzeja, očuvanju kulturnog naslijeđa te univerzalnoj baštini.
3. Održana je konferencija za tisak koja je obuhvatila prigodnu sjednicu Upravnog vijeća Dubrovačkih muzeja s dvije točke dnevnog reda: Međunarodni dan muzeja te pregled ostvarenog rada Dubrovačkih muzeja i planirani rad za iduće razdoblje. Prezentirana je suradnja Muzeja i škola grada Dubrovnika na zajedničkom projektu edukacije u muzejima.
4. Nastavljena je suradnja Dubrovačkih muzeja i Muzeja Grada Korčule te Osnovne škole Korčula, čiji učenici dolaze u posjet Dubrovačkim muzejima, gdje im je organizirano stručno vodstvo kroz stalne muzejske postavne, sudjelovanje u muzejskim radionicama te razgled grada.

## ĐURĐEVAC

### Galerija Stari grad Đurđevac

▫ **Izložba:** *Božica Radinović / Podravski slikopisi* (Galerija Stari grad / 18. svibnja 2007.). Sastavni dio izložbe bio je *slide show* s fotografijama s izložbe.

## GORNJA STUBICA

### Muzeji Hrvatskog zagorja – Muzej seljačkih buna, Gornja Stubica

▫ **Događanje / radionica:** *Otkrij povijesnu ličnost! Kviz u Muzeju seljačkih buna* – Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadjenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autorice projekta: Vlatka Filipčić Maligec, Lorka Lončar).

## GOSPIĆ

### Muzej Like Gospić

▫ **Izložba:** *Kulturna baština moga kraja* (Mali salon Muzeja Like Gospić, 18. – 19. svibnja 2007.; autori: Tatjana Kolak, viša kustosica, i Silvije Šojat, kustos pripravnik)

Na izložbi je predstavljeno 97 radova učenika viših razreda osnovnih škola s područja Ličko-senjske županije. Radovi su nastali tijekom 20. lipnja i 2007. godine u sklopu aktivnosti Županijskoga stručnog vijeća učitelja likovne kulture pod predsjedanjem Nede Čačić.

Radovima je prezentirano kako djeca percipiraju materijalnu kulturu njihova neposrednog životnog okruženja, a izrazila su se monotipijom, linorezom, kartonskim otiskom...

▫ **Promotivne aktivnosti:** Muzej je na Međunarodni dan muzeja, 18. svibnja 2007. bio otvoren za javnost od 9.00 do 22.00 sata.

## ILOK

### Muzej grada Iloka

▫ **Izložba:** *Univerzalna baština / Moja baština je naša baština* (Kurija Branjković, 18. svibnja – 15. lipnja 2007.; autorica izložbe: Maja Barić, kustosica).

Muzej je oglašavanjem u medijima potaknuo akciju skupljanja starih obiteljskih fotografija i fotoalbuma kako bi obogatio fototeku. Na taj način prikupljena građa za zbirku vrijedan je doprinos, posebice u kontekstu teme obilježavanja (odgovornost zajednice i pojedinca) – građani pridonose očuvanju zavičajne baštine.

## KARLOVAC

### Gradski muzej Karlovac

▫ **Događanje / akcija:** *Predmet mjeseca* – predstavljanje Žrtvenika posvećenog Fortuni (18. svibnja 2007.)

▫ **Događanje / predavanje:** dr. sc. Bruna Kuntić-Makvić: *Božica Fortuna* (18. svibnja 2007.)

▫ **Skup / okrugli stol:** *Obnova muzeološke zbirke Topusko u Topuskome* – rasprava o interaktivnome muzeju (18. svibnja 2007.)

▫ **Događanje / promocija:** promocija časopisa "Glas gradskog muzeja Karlovac" (18. svibnja 2007.)

▫ **Događanje / priredba:** dodjela nagrada učenicima koji su sudjelovali u nagradnoj igri našeg muzeja *Pronađimo blago* (18. svibnja 2007.)

## KAŠTEL LUKŠIĆ

### Muzej grada Kaštela

▫ **Događanje / radionice:** *Iznenadjenje: kaštel u Kaštelu!* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadjenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autor programa: Mario Klarić). Tijekom održavanja igre priređene su radionice na kojima su izrađivane papirnate makete kaštela Vitturi. Osim toga, za sudionike su organizirana predavanja na temu nastanka svih kaštela i prostornog razvoja Kaštela Vitturi.

▫ **Događanje / priredba:** završna svečanost edukativne igre *Iznenadjenje: kaštel u Kaštelu!* (18. svibnja 2007.) – dodjela nagrada sudionicima igre u dvorcu Vitturi, predstavljena je i promovirana obrazovna mapa dvorca Vitturi.

## KLANJEC

### Muzeji Hrvatskog zagorja – Galerija Antuna Augustinčića

▫ **Događanje / igraonica:** *Iznenadjenje?!* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadjenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autor programa: Božidar Pejčković).

## KOPRIVNICA

### Muzej grada Koprivnice

Vidi tekst Marije Mesarić: *Muzej grada Koprivnice i univerzalna baština. Muzeji su cool!*, str. 164

## KORČULA

### Gradski muzej Korčula

▫ **Događanje / igraonica:** *Priča i putovanje!* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadjenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autorice programa: Marija Hajdić, Sani Sardelić)

## KRAPINA

### Muzeji Hrvatskog zagorja – Muzej Evolucije i nalazište pračovjeka Hušnjakovo

▫ **Događanje / igraonica:** *Iznenadjenje kod pračovjeka?* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadjenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autorica programa: Vlasta Krklec). Posjetitelji su pri dolasku u Muzej i polušpilju Hušnjakovo očekivala ugodna iznenadjenja. Svi su bili pozvani potražiti ih. (Muzejske su radionice održavane prema dogovoru.)

▫ **Ostalo:** edukacija mladih – učenicima Srednje škole Krapina Muzej omogućuje korištenje stručnom literaturom pri izradi njihovih seminarskih i maturalnih radova i daju im se mentorski savjeti. Hrvatskim i stranim studentima omogućuje se uvid u zbirke Muzeja i pomaže im se pri izradi diplomskih radova. Osim toga, studentima se omogućuje i obavljanje prakse u muzeju.

## KRIŽEVCI

### Gradski muzej Križevci

▫ **Izložba:** *Dragutin Zajc* (18. svibnja 2007.). U povodu teme obilježavanja Međunarodnog dana muzeja *Muzeji i univerzalna baština* izložba je bila posvećena osnivaču križevačkoga muzeja Dragutinu Zajcu. Naglasak je bio na vremenu i okolnostima osnivanja Muzeja, kontaktima s brojnim stručnjacima koji su posjećivali Križevce, na članstvu Dragutina Zajca u mnogim društvima i na njegovu doprinosu u razvoju svijesti i potrebi očuvanja kulturne baštine.

▫ **Događanje / predavanje:** *Dragutin Zajc* (18. svibnja 2007.)

▫ **Ostalo:** *Soba znamenitih Križevčana / otvorenje obnovljenog stalnog postava* (18. svibnja 2007.). U Muzeju je jedna od soba unutar stalnog postava posvećena osobama i obiteljima značajnima za kulturnu povijest grada, koje su rođenjem ili djelovanjem vezane za Križevce. U obnovljenom postavu predstavljeni su Franjo Marković, Sidonija Rubido, Nina Vavra, Albert Štriga, Antun Nemčić, Marcel pl. Kiepač, Ivan Zakmardi i dr.

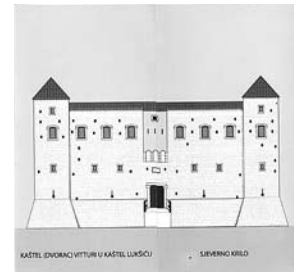
#### ▫ Promotivne aktivnosti:

1. Posjetiteljima je osiguran besplatan posjet i vodstvo kroz Muzej.
2. U suradnji s medijima organizirana je prigodna radijska emisija o Međunarodnom danu Muzeja i očuvanju kulturne baštine.

## KUTINA

### Muzej Moslavine

▫ **Izložba:** *Barokna skulptura u Moslavini* (17. svibnja – 1. lipnja 2007., Galerija Muzeja Moslavine Kutina). Na izložbi je predstavljen katalog s fotografijama Matije Viznera i popratnim tekstom Mladena Mitra. Katalog obuhvaća kasnobaroknu skulpturu koju je najpreciznije istraživala dr. Doris Baričević, ali nije bila predstavljena javnosti (radovi se čuvaju u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici).



Predstavljanje obrazovne mape – makete kaštela Vitturi u Kaštel Lukšiću (18. svibnja 2007.), Muzej grada Kaštela, Kaštel Lukšić



Pozivnica za izložbu *Barokna skulptura u Moslavini* (17. svibnja – 1. lipnja 2007., Galerija), Muzej Moslavine, Kutina



Detalj iz kataloga izložbe *A kaj je to?* (15. travnja – 15. svibnja 2007.), Muzeji Hrvatskog zagorja – Muzej "Staro selo" Kumrovec



Pozivnica za otvaranje izložbe i predstavljanje knjige *Stare igre u Makarskoj i Primorju* (18. svibnja 2007), Gradski muzej Makarska

- **Događanje / koncert:** prezentacija glazbene ostavštine Moslavine i hrvatske Posavine.
- **Događanje / radionice:** U sklopu arheološkog istraživanja na Kutinskoj lipi u Kutini organizirana je terenska nastava.
- **Promotivne aktivnosti:** prezentacija najznačajnijih muzejskih predmeta u Moslavačkom listu: Miroslav Šutej, Plava slika, 1968., drvo, slika objekt, 950 x 1 100 mm

## KUMROVEC

### Muzeji Hrvatskog zagorja – Muzej Staro selo Kumrovec

- **Događanje / igraonica:** *A kaj je to?* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadenje* (15. travnja – 15. svibnja 2007.; autorica programa: Tatjana Županić).
- **Događanje / radionice:** *A kaj je to?* (21. i 24. travnja 2007. od 10.00 do 15.00 sati)
- **Izložba:** *A kaj je to muzejsko-pedagoška zbirka?*

## LABIN

### Narodni muzej Labin

- **Događanje / radionice:** Poznaješ svoj grad? Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadenje* (16. travnja – 14. svibnja 2007.; autor programa: Vedran Kos).

## MAKARSKA

### Gradski muzej Makarska

- **Događanje / igraonica:** *Igrajmo se svi!* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autorica projekta: Ana Kurbac). U suradnji s Osnovnom školom oca Petra Perice rađena su istraživanja i učile su se stare zaboravljene igre.
- **Događanje / priredba:** *Završna svečanost Igrajmo se svi!* (18. svibnja 2007.) Na programu je osim zabave školske djece organizirano otvorenje izložbe i predstavljanje knjige *Stare igre u Makarskoj i Primorju* (predstavljajući: Vedrana Spajić-Vrkaš). Osim toga, organizirano je natjecanje u guranju kola od barila i alka u kariolama (na prometnici ispred Muzeja).

### Gradska galerija Antuna Gojaka

- **Događanje / radionice:** *Posjeti Galeriju, naslikaj sliku!* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autori programa: Ivana Ivica Kokić, Josip Karamatić). Likovne radionice održavane su u poslijepodnevnom satima četvrtkom.
- **Izložba / edukativna:** *Ulična izložba dječjih radova* (18. svibnja 2007.). Na izložbi su izloženi radovi nastali tijekom akcije *Iznenadenje* / radionice *Posjeti Galeriju, naslikaj sliku!*
- **Događanje / priredba:** Proglašenje najboljih radova nastalih na radionicama *Posjeti Galeriju, naslikaj sliku!* (18. svibnja 2007.).
- **Događanje / radionice:** Likovna radionica stripa organizirana je uz održavanje II. MA FESTA – međunarodnog festivala stripa (18. svibnja 2007.).

## METKOVIĆ

### Ornitološka zbirka Metković

- **Izložba:** *Ptica! Ptica? (Ptica! i ti?)* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadenje* (17. travnja – 22. svibnja 2007.; autori programa: Ivana Baće i Ivica Puljan).

## NAŠICE

### Zavičajni muzej Našice

- **Događanje / izlet:** sudjelovanje na Olimpijadi (muzealaca) u Vinkovcima (17. svibnja 2007.)
- **Događanje / akcija:** tradicionalna akcija *Muzeju u goste*. U posjet Muzeju došli su djelatnici poduzeća TISAK, d.o.o. iz Našica, za koje je organizirano stručno vodstvo kroz izložbe (18. svibnja 2007.).
- **Događanje / prezentacija:** *Biti kolekcionar* – predstavljanje privatnih kolekcionara našičkog kraja (Izložbeni salon, 23. svibnja 2007.). U povodu teme obilježavanja *Muzeji i univerzalna baština* na prezentaciji je bilo riječi o kolekcionarstvu našičkog područja. Tom prigodom predstavljeni su Ivica Majurac, Josip Suk i Pavle Kovačević.

## NOVIGRAD

### Muzej / Museo Lapidarium

- **Događanje / koncert:** *Glazbeni performance: LET 3* (Atrij Muzeja, 18. svibnja 2007.)



## OSIJEK

### Galerija likovnih umjetnosti Osijek

- **Izložba:** *9. memorijal Ive Kerdića – Triennale hrvatskog medaljerstva i male plastike*
- **Izložba:** *Tri stoljeća umjetnosti u Galeriji likovnih umjetnosti*
- **Događanje / akcija:** *Jedna za tebe – jedna za nas!* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru Iznenadenje (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autorica programa: Leonilda Conti-Ribić).
- **Događanje / radionica:** *Izrada medalja* (18. svibnja 2007.). Medalje koje su napravili sudionici likovnih radionica ispečene su i podijeljene su autorima. Iznenadenje i nagrada za sudjelovanje bio je sladoled koji je dijeljen polaznicima likovnih radionica i najmlađim posjetiteljima.
- **Događanje / prezentacija:** Tijekom čitavog dana u Galeriji je projiciran DVD s edukativnim informacijama o Triennalu i fotografijama s likovnih radionica.
- **Promotivne aktivnosti:**
  1. Besplatne ekspertize
  2. Poklanjanje suvenira posjetiteljima koji su točno ispunili upitnik o izložbama održanim u Galeriji. Za poklon su dobili suvenir – magnetič s reprodukcijom slike iz fundusa Galerije.
  3. Promotivna prodaja izložbenih kataloga i promotivna prodaja vodiča kroz stalni postav – izložba *Tri stoljeća umjetnosti u Galeriji likovnih umjetnosti*.

### Muzej Slavonije Osijek

- **Događanje / igraonica:** *Što to kriju stare knjige?* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru Iznenadenje (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autorice programa: Marina Vinaj, Željka Miklošević).
- **Izložba / edukativna:** *Individualna i univerzalna baština & Zanimljive žene osječke* (18. svibnja 2007.). Predstavljani su radovi s foto-media radionica; voditelji radionica: J. Kovačević, ak. umjetnica, I. Matijević, ak. umjetnica, D. Prokeš, fotograf.
- **Događanje / prezentacija:** predstavljanje *Osječkog zbornika 28*, izdanje Muzeja Slavonije, 2007. (18. svibnja 2007.).
- **Promotivne aktivnosti**  
Prodaja kataloga izložbi i *Osječkog zbornika* uz popust od 50 %.  
Na Međunarodni dan muzeja 18. svibnja Muzej je bio otvoren za posjetitelje od 8.00 do 22.00 sata.

## PAKRAC

### Muzej grada Pakraca

- **Izložba:** *Muzej u gradu Pakracu* (Pučko otvoreno učilište Pakrac, 17. svibnja – 1. lipnja 2007.). Muzej zasada djeluje u sastavu Pučkoga otvorenog učilišta i već dvije godine traju napor za njegovo izdvajanje u samostalnu ustanovu. Muzej je u Pakracu postojao u razdoblju od 1954. do 1968. Na izložbi je prezentiran dio muzejske građe iz fundusa i stara dokumentacija o bivšem gradskom muzeju. Izložbom je upozoreno na kontinuiranu brigu o baštini pa je stari muzej prikazan kao dio baštine, a njegovo sadašnje djelovanje svjedoči da je budući čuvar te baštine.
- **Događanje / radionice:** Za školsku djecu organizirane su jezične radionice na osnovi prepoznavanja muzejskog predmeta.
- **Promotivne aktivnosti**
  1. Skupni posjet većeg broja razreda na Međunarodni dan muzeja (18. svibnja 2007.)
  2. Obavijest o obilježavanju Međunarodnog dana muzeja odaslana je svim medijima i objavljena na internetskoj stranici Grada Pakraca.

## PAZIN

### Etnografski muzej Istre

- **Događanje / radionice:** Ššššššš... Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru Iznenadenje (19. travnja – 12. svibnja 2007.; autorica programa: Mirjana Margetić). Muzej je bio uključen u manifestaciju *Noć muzeja 20.* svibnja (suradnja europskih muzeja na inicijativu Francuske muzejske direkcije, uz potporu Francuskog ministarstva kulture i medija).
- **Događanje / predstava:** projekcija filma *Noć u muzeju* (19. svibnja 2007.)
- **Događanje / predavanje:** Dario Marušić, etnomuzikolog: *Istarska tradicijska glazba – kontinuitet i inovacija*
- **Događanje / koncert:** The Chweger

## PETRINJA

### Pučko otvoreno učilište, Hrvatski dom Petrinja, Galerija "Krsto Hegedušić"

- **Izložba:** *Krsto Hegedušić / radovi iz fundusa Galerije* (18. svibnja – 20. lipnja 2007.)

## POREČ

### Pučko otvoreno učilište, Zavičajni muzej Poreštine

▫ **Događanje /akcija:** *Biskupe pomozite!* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autorica programa: Nadia Štifanić Dobrilović).

▫ **Izložba:** *Zvane – nedostojni gospodar palače Sinčić / Izložba dječjih radova* (Zavičajni muzej Poreštine, 18. svibnja – 1. lipnja 2007.; autorica programa: Nadia Štifanić Dobrilović; autorica priče: Elena Uljančić-Vekić; autori stripa: učenici 4.b razreda OŠ Poreč).

Izložba dječjih radova temeljila se na priči o obitelji Sinčić (obiteljska palača Sinčić – sjedište Zavičajnog muzeja Poreštine). Kako bi se djeca upoznala s nekim pojedinostima porečke povijesti, prepričana im je povijesna realnost. Svi su prikupljeni podaci povijesno utemeljeni i sročeni u priču prilagođenu djeci trećih i četvrtih razreda osnovne škole.

Priča je podijeljena u niz epizoda koje su trebale potaknuti dječju maštu da ih pretoče u likovni oblik. S obzirom na dinamičnost radnje, zadatak je bio usmjeren na likovno izražavanje, i to u tehnici stripa. Dobiveni su radovi složeni u oblik stripa, pa se na taj način iščitavala ispričana priča.

## POŽEGA

### Gradski muzej Požega

▫ **Izložba:** *Rimske kupke u Tekiću* – arheološka istraživanja 20. lipnja godine (17. svibnja 2007.; autorice: Dubravka Sokač Štimac, muzejska savjetnica i Zrinka Korać, vježbenica kustosica). Na izložbi su predstavljeni rezultati arheoloških istraživanja s lokaliteta Tekić, obavljenih u 2006. Uz predmete iz svakodnevnog života bila je prikazana multimedijaska 3D simulacija rimskih kupki, a ambijentalnom je metodom u naravnoj veličini prikazana skulptura Rimljanina u pripremi za kupanje i maketa kupki.

Na otvorenju je bio priređen prigodni program (poezija, ples, žonglerstvo, glazba), uz degustaciju antičkih jela. Materijal je bio predstavljen kao usporedba dviju različitih civilizacija – rimske i suvremene. Na zanimljiv se način pokušalo usporediti sadašnje i prošlo vrijeme te upoznati posjetitelje s načinom života Rimljana na području požeškog kraja (od frizura, odijevanja, pisanja, ukrašavanja, prehrane...). Posebna pozornost na izložbi posvećena je multimedijaskoj edukaciji o zavidnoj visini higijenskih navika Rimljana i brige o tijelu, posebice u kupkama. U požeškom kraju za sada su istražene četvere kupke, a one pete, u Tekiću, otkrivene su tek prošle godine, javnog su tipa i svakako će još dugo privlačiti pozornost.

▫ **Događanje / priredba:** *Žive slike rimske prošlosti* (pred zgradom Muzeja, 17. svibnja 2007.). Kao dio programa, uz "oživljenog" Marka Antonija, koji je održao govor uz fanfare s muzejskog balkona, posjetitelje su zabavljali gutači vatre, žongleri uz rimske bubnjeve i baklje, Rimljanke s hranom i pićem...

▫ **Događanje / prezentacija:**

*Kulturna baština Slavonije* – dokumentarni film (18. svibnja 2007.) prikazivan u stalnom postavu za učenike osnovne i srednje škole, a u 10.15 sati projiciran je i za građane.

▫ *U okruženju* – prvi amaterski igrani film prikazan u Spomen-sobi Domovinskog rata – za građane (18. svibnja 2007.)

▫ **Promotivne aktivnosti**

Prodaja muzejskih suvenira, plakata i kataloga (štan ispred Muzeja)

## PULA

### Arheološki muzej Istre

▫ **Događanje / igraonica:** *Koji nam je zadatak / zagonetku priredila sfinga?* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autorica programa: Giulia Codacci-Tervelić).

▫ **Izložba:** *Magični likovi iz antičke prošlosti* (Arheološki muzej Istre / Galerija amfiteatar, 16. – 30. svibnja 2007.).

Na izložbi su bili predstavljeni radovi nastali na edukativnoj radionici u organizaciji Muzeja i u suradnji s Dječjom ustanovom RIN TIN.

### Povijesni muzej Istre

▫ **Događanje / radionice:** *Tko se boji muzeja još? Tri za groš!* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autor programa: Gracijano Kešac). Predstavljena je Numizmatička zbirka Muzeja, koja sadržava 6 806 primjeraka novca. Izabrano je nekoliko kovanica i novčanica koje su bile u upotrebi na prostoru Istre od 16. do 20. st. Tematski su obrađene na radionicama (5), na kojima je ukupno sudjelovalo 120 učenika od V. do VIII. razreda sa svojim nastavnicima likovne kulture. Bili su to učenici pulskih osnovnih škola Centar, *Giuseppina Martinuzi*, Kaštanjer, Monte Zaro, Stoja, Šijana, *Tone Peruško*, Veli vrh i Veruda. Učenici su izrađivali novac različitim tehnikama (kolažem na drvetu, flomasterom na gipsu, glinamolom, ugljenom i pastelom).



Pozivnica za izložbu *Tko se boji muzeja još? Tri za groš!* (18. svibnja 2007.), Povijesni muzej Istre, Pula

▫ Izložba: *Radovi sudionika radionica / Tko se boji muzeja još? Tri za groš!* (18. svibnja 2007.). Nakon prigodnog programa djeca su dobila primjerak iskovanog novčića.

## RIJEKA

### Muzej grada Rijeke

- **Izložba:** *Suočavanja – sedmorica iz sedamdesetih* (18. svibnja – 6. lipnja 2007.). Prikazani su radovi danas vrlo aktivne riječke fotografske srednje generacije. Iako je mahom riječ o crno-bijeloj fotografiji, prvi su se od njih ambiciozno okušavali i u boji. Glavno zanimanje pokazali su za urbane teme te za žive i neposredne ulične prizore. To je beat i rock generacija!
- **Izložba:** *Kastafske kartuline* (18. svibnja – 21. lipnja 2007.). U sklopu izložbe svojim se programom uključila Udruga prijatelja ruž, grozja i vina Belica iz Kastva. U program se uključio i bačvar Lino Jugo s etnoprezentacijom izrade bačve live te Ženska klapa Kastav.
- **Izložba:** Mirovna konferencija u Parizu 1947. (3. svibnja – 6. lipnja 2007.)
- **Događanje / koncert:** koncert riječke rock grupe *Sjekire* (18. svibnja 2007.)
- **Događanje / koncert:** *Koncert mladih glazbenika* (18. svibnja 2007.): Neven Franjić, student Medicinskog fakulteta u Rijeci (glasovir); ženska vokalna skupina *Lira*, te učenici srednje glazbene škole *Ivan Matetić Ronjgov* iz Rijeke.

### Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

- **Izložba:** *Bašćanska ploča* (15. svibnja 2007.). Na otvorenju je prigodnu riječ imao akademik Josip Bratulić.
- **Izložba:** *Viktor i Egon Hreljanović / Motivi iz Baške i Jurandvora* (15. svibnja 2007.)
- **Izložba:** *Izložba arheološke građe i dokumentacije s iskopavanja u Jurandvoru 1995. – 2000.* (15. svibnja 2007.)
- **Događanje / prezentacija:** prikazivanje filma Bernardina Modrića *Hrvatski dragi kamen* (15. svibnja 2007.)
- **Događanje / predavanje:** *Bašćanska ploča* (17. svibnja 2007.). Sudjelovali su akademik Lujo Margetić, akademik Petar Strčić, dr. sc. Marica Čunčić, prof. dr. Mateo Žagar, mr. sc. Darko Deković, Ranko Starac.
- **Izložba:** izložba radova s učeničke likovne radionice *Učimo glagoljicu*, koja se održavala od 16. do 20. travnja 2007. (18. svibnja 2007.).
- **Događanje / prezentacija:** prezentacija slikovnice *Učimo glagoljicu* (18. svibnja 2007.)
- **Događanje / prezentacija:** predstavljanje i projekcija DVD-a sa snimkom glazbenog recitala Dušana Prašelja *Bašćanska ploča* (18. svibnja 2007.)
- **Događanje / radionica:** *Muzejska stvaraonica – Priča o Kastvu / Muzejska zbirka Kastavštine* (18. – 19. svibnja 2007.). Organizirano je u suradnji s likovnom umjetnicom Izabelom Pecilić Staničić. Na radionici su sudjelovali učenici nižih razreda Osnovne škole *Milan Brozović* iz Kastva.
- **Izložba / edukativna:** *Muzejska stvaraonica – Priča o Kastvu / Muzejska zbirka Kastavštine* (19. svibnja 2007.). Izložba dječjih radova održana je u prostoru Gradske lože.

### Prirodoslovni muzej Rijeka

- **Događanje / radionice:** *Leptiri!* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadjenje* (18. travnja 18. svibnja 2007.; autorice programa: Željka Modrić i Buga Berković). Tijekom tih radionica otkrivane su tajne svijeta kukaca i jednoga od najvećih iznenađenja u prirodi – metamorfoze leptira. Sudionici su putem predavanja, audiovizualne projekcije, promatranja kukaca pod povećalom i praktičnog rada upoznali biologiju i ekologiju kukaca te naučili raspoznavati neke od kukaca riječkog područja.
- **Događanje / radionica:** *Upoznajmo noćne kukce* (18. svibnja 2007.; uz pedagoge Muzeja gost večeri bio je dr. sc. Mladen Kučinić.). Nakon zanimljive igre sudionici radionice prenoćili su u Muzeju, uz još jedno iznenađenje.
- **Izložba:** *Izložba skulptura – radovi učenika Škole za primijenjenu umjetnost u Rijeci* (Botanički vrt Prirodoslovnog muzeja Rijeka, 17. svibnja 2007.)

## ROVINJ

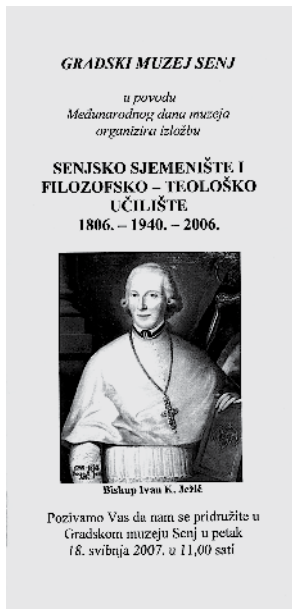
### Zavičajni muzej grada Rovinja

- **Događanje / igraonica:** *Otkud to ovdje?!* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadjenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autorica programa: Marija Smolica).

## SAMOBOR

### Samoborski muzej

- **Događanje / akcija:** *Bela IV. u Samoboru* (18. svibnja 2007.). Akcija je obuhvatila i performance.
- **Izložba:** izlaganje originala *Beline povelje* (18. svibnja 2007.)
- **Događanje / predstava:** živa slika *Bela IV. u Samoboru* (18. svibnja 2007.).



Pozivnica za izložbu *Senjsko sjemenište i filozofsko-teološko učilište 1806. – 1940. – 2006.* (18. svibnja 2007.), Gradski muzej Senj

## SENJ

### Gradski muzej Senj

▣ **Izložba:** *Senjsko sjemenište i filozofsko-teološko učilište 18lipnja – 1940. – 20lipnja* (18. svibnja 2007.). Izložba je organizirana u povodu 200. obljetnice osnutka Senjskog sjemeništa. Istim u povodu održan je i znanstveni skup *Značenja Senjskog sjemeništa u našoj Crkvi i narodu*, u organizaciji Katoličko-bogoslovnog fakulteta iz Zagreba – Teologije u Rijeci, Gradskog muzeja Senj i Državnog arhiva u Gospiću.

## SESVETE

### Muzej Prigorja

▣ **Događanje / radionice:** *Tradicijnska glazba Sesevetskog prigorja 2!!* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autor programa: Domagoj Maroević).  
▣ **Izložba:** *KUD-ovi Sesevetskog prigorja*. Na izložbi je bio prikazan tipičn KUD sesevetskog Prigorja; sva glazbala s detaljnim opisom, nosači zvuka i tiskane pjesme.

## SINJ

### Muzej Cetinske krajine

▣ **Događanje / igraonica:** *Slatka tajna?!* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autorica programa: Anita Librenjak).

## SISAK

### Gradski Muzej Sisak

Vidi tekst Marijan Bagatić: Gradski muzej Sisak - obilježavanje Međunarodnog dana muzeja 18. svibnja 2007., str. 140

## SLATINA

### Zavičajni muzej Slatina

▣ **Događanja / prezentacija:** *Muzeološka koncepcija stalnog postava Zavičajnog muzeja Slatina*  
▣ **Događanja / prezentacija:** *Kulturna baština Norveške* (organizirano u suradnji s Hrvatsko – norveškim društvom Slatina)  
▣ **Događanje / prezentacija:** *Donacija Doma zdravlja Slatina i Donacija dr. Ivana Cukora i Pavice Cukor* (iz povijesti slatinskog zdravstva)

## SLAVONSKI BROD

### Galerija umjetnina grada Slavenskog Broda

▣ **Događanje / radionice:** *Iznenadenje – Galerija pod nebom!* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autorice programa: Danijela Ljubičić Mitrović i Romana Tekić). Organizatori: Muzej Brodskog Posavlja i Galerija umjetnina grada Slavenskog Broda  
▣ **Izložba:** *Iznenadenje – Galerija pod nebom!* (18. svibnja 2007.) Skulpture izrađene na brojnim likovnim radionicama organiziranim u sklopu akcije označivale su put od Muzeja Brodskog Posavlja preko glavnoga gradskog trga Ivane Brić-Mažuranić, sve do Galerije Ružić usmjeravajući građane na aktualne muzejske programe. Akcija *Galerija pod nebom!* sugerira zajedništvo bez granica s istim ciljem: upozoriti na vrijednost onoga što imamo i važnost svakog pojedinca u čuvanju i stvaranju vlastite, a time i univerzalne baštine.

### Muzej Brodskog Posavlja

▣ **Događanje / radionice:** *Iznenadenje – Galerija pod nebom!* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autorice programa: Danijela Ljubičić Mitrović i Romana Tekić). Organizatori: Muzej Brodskog Posavlja i Galerija umjetnina grada Slavenskog Broda  
▣ **Izložba:** *Iznenadenje – Galerija pod nebom!* (18. svibnja 2007.) Skulpture izrađene na brojnim likovnim radionicama organiziranim u sklopu akcije označivale su put od Muzeja Brodskog Posavlja preko glavnoga gradskog trga Ivane Brić-Mažuranić, sve do Galerije Ružić usmjeravajući građane na aktualne muzejske programe. Akcija *Galerija pod nebom!* sugerira zajedništvo bez granica s istim ciljem: upozoriti na vrijednost onoga što imamo i važnost svakog pojedinca u čuvanju i stvaranju vlastite, a time i univerzalne baštine.

## SPLIT

### Arheološki muzej u Splitu

Stručna potpora i uključenost u realizaciju *Arheološkog muzeja Narona* (18. svibnja 2007. – vidjeti Arheološki muzej Narona, Vid / Metković).

### Etnografski muzej Split

▣ **Događanje / igraonica:** *Muzejski detektori – Što se krije iza ugla???* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i



Parobrodarstvo i turizam u Dalmaciji (18. svibnja 2008.), Hrvatski pomorski muzej Split, detalj pozivnice

nagradnu igru *Iznenadenje* (7. – 18. svibnja 2007.; autorica programa: Vedrana Premuž Đipalo).

- **Izložba:** *Dvoje leglo, troje osvanulo* (Muzej Brodskog Posavlja, 18. svibnja 2007.)
- **Događanje / prezentacija:** prezentacija edukativne igre *Pamtilica* (18. svibnja 2007.; autorica: Vedrana Premuž Đipalo)

#### **FUNDACIJA IVANA MEŠTROVIĆA – Galerija Ivana Meštrovića**

- **Projekt (edukativni):** *Osnivamo muzej* (13. ožujka – 18. svibnja 2007., otvorenje 18. svibnja 2007.; autorica projekta: Maja Šeparović). Sudionici projekta bili su učenici OŠ Kamen-Šine. Oni su se u sklopu muzejsko-edukativne radionice Galerije Meštrović upoznali s pojmovima baštine i muzeja kao baštinske institucije te naučili što je muzej, kako nastaje, kako djeluje, koja mu je svrha i što rade muzejski stručnjaci u njemu. Na radionicama su sami osmislili svoj muzej. Njihovi uradci i predmeti za fundus svog muzeja inspirirani su djelima Ivana Meštrovića. Polaznici radionica osmislili su i stalnu izložbu, izradili plakat, majice, šalice i bookmarkere. "Novoutemeljeni" muzej nastao na radionicama "otvorio" je svoja vrata posjetiteljima na Međunarodni dan muzeja.

#### **Hrvatski pomorski muzej Split**

- **Događanje / igraonica:** *Znaš li...* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autorica programa: Mirja Lovrić).

#### **Muzej hrvatskih arheoloških spomenika**

- **Događanje / radionica:** *Napokon!* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autorica programa: Lada Laura).

#### **Prirodoslovni muzej i zoološki vrt Split**

- **Događanje / radionica:** *Odaberi nepoznato.* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu nagradnu igru *Iznenadenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007., voditeljica: Marina Domic Orlandić). U kartonskim kutijama skrivene su prirodne i drugi sadržaji koji su pratili zanimljive priče. Uz njih su sudionici igre rješavali zadatke vezane za prirodu i rad Muzeja.
- **Ostalo / edukacija:** Organizirano je provođenje izborne nastave biologije za učenike V. gimnazije *Vladimir Nazor* iz Splita. Učenici su tijekom nastave radili na muzejskim zbirka, pripremi čuvaonica, prostorija za radionice itd.
- **Izložba:** *Djeca prijatelji muzeja* (18. svibnja 2007.). Na izložbi je predstavljen izbor radova s održanih radionica te fotografije učenika s izborne nastave.

#### **ŠIBENIK**

##### **Muzej grada Šibenika**

- **Izložba:** *Juraj Petrović / Raspeti Krist* (3. – 20. svibnja 2007., izložbeni prostor Muzeja grada Šibenika)
- **Izložba:** *Josip Roca / Izložba crteža i slika* (22. travnja – 18. svibnja 2007., izložbeni prostor Muzeja grada Šibenika)
- **Događanje / izlet:** obilazak arheoloških lokaliteta Šibensko-kninske županije uz stručno vodstvo (19. svibnja 2007.)

#### **TRAKOŠĆAN**

##### **Dvor Trakošćan**

- **Događanje / igraonica:** *Tajne odaje?!* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autor programa: Ivan Mravlinčić).

#### **TRILJ**

##### **Muzej Triljskog kraja**

- **Događanje / predstava:** *Može li ugođaj rimske svakodnevce biti iznenadenje?* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autorica programa: Angela Babić).
- **Događanje / predavanje:** Rimski vojni logor Tilurij, Gardun

#### **TROGIR**

##### **Muzej grada Trogira**

- **Događanje / radionice:** *Cvijeće kao najljepše iznenadenje!* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadenje* (2. travnja – 25. svibnja 2007.; autorica programa: Goranka Tomaš).
- **Izložba (edukativna):** *Radovi, fotografije i svježe cvijeće*

#### **UMAG**

##### **Muzej grada Umaga**

- **Događanje / radionice / igraonica:** *U potrazi za zaboravljenim blagom Umaga!* Muzej je bio uključen u muzejsku

edukativnu i nagradnu igru *Iznenadjenje* (19. travnja – 5. svibnja 2007.; autorica programa: Barbara Banovac). Najuspješniji radovi bili su nagrađeni.

▫ **Izložba:** *U potrazi za zaboravljenim blagom Umaga!* (19. travnja – 5. svibnja 2007.). Na izložbi su predstavljeni dječji radovi nastali na radionicama.

▫ **Događanje / festival:** *Sepomaia viva in civite Spalato* (9. – 12. svibnja 2007. Dioklecijanova palača). SEPOMAIA VIVA ove je godine u vrijeme Međunarodnog dana muzeja gostovala u Splitu kao festival antike u sklopu jedriličarske regate *Diocletianvs Cup*, koju je organizirala udruga Dobri val iz Splita.

Festival se ovom prilikom zvao *Sepomaia viva in civite Spalato* čime je povezana univerzalna baština dvaju gradova. Od 9. do 12. svibnja održano je druženje s gladijatorima i legionarima iz Instituto ars dimicandi – Milano (I), a mogao se vidjeti antički ples *Gruppo danze antice iz Villadose* (I). Muzej grada Umaga u jutarnjim je satima pripremio edukativni program za djecu u legionarskom logoru. Navečer su se uz ples i borbu mogli probati antički specijaliteti u *Caupini apud hilarem et clovem – Ošariji kod Radovana i Vjeke*, a mogli su se kupiti suveniri na Muzejskom trgovištu.

## VARAŽDIN

### Gradski muzej Varaždin

▫ **Događanja / igraonica:** *Tajna veza?* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu nagradnu igru *Iznenadjenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autorica programa: Antica Bregović).

Entomološki odjel GMV-a ponovno je otvorio za posjetitelje stalni postav *Svijet kukaca*. Pri ulasku u postav sudionici igre dobili su *Priručnik za istraživanje*, uz pomoć kojega su razgledavali, istraživali, zabavljali se... odgovarali na pitanja, npr.: Što svrstava uskrsnog leptira, vješticu, velikog kralja, pasju buhu i hrastovu strizibubu u istu skupinu životinja?

Muzej je uveo produženo radno vrijeme za razgled izložbi, tako da je bio otvoren od utorka do nedjelje od 10.00 do 18.00 sati, a ponedjeljkom i državnim blagdanom bio je zatvoren.

▫ **Događanje / manifestacija:** Noć muzeja (19. svibnja 2007.). U povodu tradicionalne europske manifestacije u koordinaciji Francuske muzejske direkcije organizirani su posebni programi i osiguran besplatan ulaz za razgledavanje stalnog postava Kulturnopovijesnog odjela.

## VID / METKOVIĆ

### Arheološki muzej Narona

▫ **Izložba:** *Otvorenje Arheološkog muzeja Narona* (18. svibnja 2007.; autori stručne koncepcije: Višnja Zgaga, mr. sc. Zrinka Buljević, dr. sc. Emilio Marin; autori scenarija: mr. sc. Zrinka Buljević, mr. sc. Sanja Ivčević, Ante Piteša; autori likovnog postava: projektant Muzeja Goran Rako; autor likovnog postava: Mario Beusan).

Muzej Narona u Vidu pokraj Metkovića, najveće je nalazište kipova antičkog hrama Augusteuma i prvi arheološki muzej *in situ* u Hrvatskoj.

Stručne spoznaje upućuju na to da je Augusteum Narone bio porušen na prijelazu iz 4. u 5. st. Nad njegovim ruševinama u 6. st. bilo je groblje. Hram je bio posvećen caru Augustu, a nalazio se uz zapadni rub foruma, koji danas tvori središte dovršenog muzeja. To je mjesto imalo stratešku važnost za vezu od Jadrana prema unutrašnjosti provincije, sve do Save i Dunava.

Šesnaest skulptura čine najbrojniju skupinu rimskih carskih kipova iz 1. st. u svijetu. Zahvaljujući Ministarstvu kulture, predstavljene su u Oxfordu, Vatikanskim muzejima i Barceloni te u zagrebačkoj Gliptoteci HAZU.

U novome Muzeju restaurirane će skulpture biti predstavljene u hramu sa svetištem, u kojemu su nađeni kipovi, koji se zasad još restauriraju u Zagrebu i Splitu.

### ▫ Izlaganje materijala

U Muzeju će biti izloženo oko 900 predmeta, od najranijih vremena, tj. od 2. st. pr. Krista do onih datiranih u 14. i 15. st. Postav je popraćen iscrpnim legendama, općim i pojedinačnim, te bogatim likovnim materijalom.

Arheološki je odabrani materijal za stalni postav podijeljen je na sedam skupina. Šest skupina razvrstano je s obzirom na lokalitet na kojemu su predmeti pronađeni, a sedma skupina sadržava slučajne nalaze. Predmeti su kronološki predstavljeni (počevši od najranije datiranih), da bi se na taj način dobio presjek kroz određenu mikrolokaciju antičkoga grada Narone. Svaka od navedenih skupina sadržava materijal iz svih razdoblja koja su zastupljena na određenom lokalitetu.

Skupine su:

1. Augusteum,
2. Vodovod – rimska vila i starokršćanska crkva,
3. Bedemi Narone,
4. Sv. Vid – starokršćanska crkva i kasnosrednjovjekovno groblje,
5. Erešove bare – vila suburbana i starokršćanska crkva,

6. Njive – Podstrana – groblje iz vremena seobe naroda,

7. Skupina slučajnih nalaza, podijeljena prema namjeni na šest osnovnih skupina, od kojih su neke podijeljene u podskupine:

a – javni život; b – arhitektura; c – svakodnevni život; d – vojska; e – kult; f – nekropole.

Numizmatički materijal izložen je prema lokalitetu uz svaku skupinu materijala.

Muzej vodi privremeni ravnatelj Hrvoje Manenica.

## VINKOVCI

### Gradski muzej Vinkovci

▣ **Događanje / akcija:** "0,99 kuna za stan" (17. svibnja 2007.) Prigodna prodaja kolača i suvenira ostvarena je u suradnji s društvom Hrvatska žena iz Vinkovaca, a radi kupnje stana u Zagrebu za djecu oboljelu od malignih bolesti.

▣ **Izložba:** *Hladno oružje iz zbirke oružja Povijesnog odjela Gradskog muzeja Vinkovci* (17. svibnja 2007.). Autor izložbe je Danijel Petković, viši kustos.

▣ **Događanje / priredba:** *Tri sestre / kazališna predstava Teatra ITD, Zagreb* (u središnjem multimedijском prostoru Stalnoga etnološkog postava, 17. svibnja 2007.). Organizirano u sklopu 14. festivala glumca (12. – 21. svibnja 2007.)

▣ **Događanje / prezentacija:** multimedijска prezentacija etnologije vinkovačkog kraja i Vukovarsko-srijemske županije (18. svibnja 2007.)

▣ **Događanje / priredba:** *Prikaz žrtvovanja rimskom bogu Silvanu* (18. svibnja 2007.). Organizirano u povodu nedavnog pronalaska žrtvenika Silvanu. Uz prigodan program organizirana je prodaja rimskih kolača i slastica. Prodaja je bila dobrotvorna, a ostvarena je u suradnji s društvom Hrvatska žena iz Vinkovaca.

▣ **Događanje / priredba:** *Muzejska olimpijada* (19. svibnja 2007.), svečanost sporta i druženja muzeja istočne Hrvatske. Organizirano je cjelodnevno druženje i sportske igre na prostorima izletišta Sopot, Arheološkog parka Sopot i PIK-a Sopot.

## VIROVITICA

### Gradski muzej Virovitica

**Događanje / prezentacija:** *Vraćene vrijednosti muzejskim predmetima / Baština – jučer, za sutra* (18. svibnja 2007.).

Na posebno priređenoj multimedijскоj prezentaciji posjetitelji Muzeja imali su priliku vidjeti restaurirane predmete (keramiku nađenu na mjestu srednjovjekovne utvrde – dvorca Pejačević, kašmirske rupce, cehovske škrinje). Osim toga bio je prikazan film o izložbi Ljerke Njerš, nedavno održanoj u Virovitici. Učenici OŠ *Vladimir Nazor* prezentirali su svoje nagradne uratke, odgledali film, a za njih je održano i predavanje o srednjovjekovnoj utvrđenoj Virovitici.

## VELIKA GORICA

### Muzej Turropolja

▣ **Događanje / radionice:** *Kockica do kockice – mozaik?! Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru Iznenadenje* (23. travnja – 18. svibnja 2007.; autorica programa: Dragica Dada Modrić).

▣ **izložba:** *Radovi s radionica Kockica do kockice – mozaik?!*

## VUKOVAR

### Gradski muzej Vukovar

▣ **Događanje / radionice:** *Ja umjetnik – iznenađujem sebe, iznenađujem druge!* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru Iznenadenje (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autorica programa: Ivana Miljak).

## ZADAR

### Arheološki muzej Zadar

▣ **Događanje / radionice:** *Doživljaj u plavom!* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenađenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autorica programa: Cvita Raspović).

▣ **Događanja / akcija:** *Upoznajte hidroarheologiju*

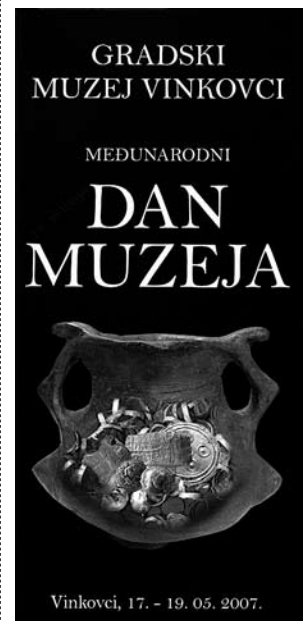
### Narodni muzej Zadar

▣ **Izložba:** *Kulturna baština nacionalnih manjina Zadarske županije* (Gradska loža, 18. svibnja 2007.). Organizirano u suradnji s Koordinacijom nacionalnih manjina Zadarske županije.

## ZAGREB

### Arheološki muzej u Zagrebu

▣ **Izložba:** *2000 godina Andautonije – od rimskog grada do arheološkog parka* (18. svibnja 2007.; autorice izložbe: Dorica Nemeth-Ehrlich, Dora Kušan Špalj; likovni postav: Nikolina Jelavić Mitrović).



Program događanja *Međunarodni dan muzeja 2007.* (18. svibnja 2007.), Gradski muzej Vinkovci



*Baština – jučer za sutra: vraćene vrijednosti muzejskim predmetima: spomenici kulture Virovitice, program u povodu Međunarodnog dana muzeja 2007.* (18. svibnja 2007.), Gradski muzej Virovitica

Navedenom se izložbom obilježava 2 000 godina od prve urbanizacije današnjega zagrebačkog prostora te se predstavljaju rezultati dugogodišnjih arheoloških istraživanja u Šćitarjevu. Nalazi su rezultirali muzeološkom prezentacijom rimskoga grada koji na taj način i nakon 2 000 godina postoji u prostoru i vremenu.

Originalni predmeti nađeni u Šćitarjevu prikazani su u kontekstu nalaza i s objašnjenjem o njihovoj upotrebi, dok je projekcijama i kompjutorskim rekonstrukcijama predstavljena rimska arhitektura.

Na izložbi je prikazan i projekt daljnjeg razvoja Arheološkog parka kao ekomuzeja šćitarjevačke Posavine. Uz izložbu je organizirana i prigodna prodaja suvenira izrađenih u sklopu projekta vizualnog identiteta Arheološkog parka.

Svake subote (do 1. srpnja 2007.), uz izložbu su održavane prigodne radionice, a svake nedjelje tijekom trajanja izložbe ulaz u Arheološki park u Šćitarjevu bio je besplatan.

▫ **Događanje / manifestacija:** *Dani Andautonije u Zagrebu – rimska hrana, piće, obrti, igre* (18. svibnja 2007.). Posjetitelji su mogli probati rimsku hranu, igrati rimske igre, a uz samu izložbu nizom radionica predstavljeni su i različiti obrti u rimskom gradu (izrada keramike, uljanica i dr.).

▫ **Događanje / igraonica:** *Ja sam Vučedolska golubica!* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu nagradnu igru *Iznenadenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autorica programa: Mila Škarić). U igri je valjalo prepoznati što predstavlja posuda u obliku ptice koja se popularno naziva vučedolskom golubicom. Glasovalo se uz pomoć opinometra – naprave na kojoj se bilježe odgovori.

▫ **Promotivne aktivnosti:**

1. Besplatan ulaz za sve posjetitelje
2. Besplatna stručna vodstva po izložbama Muzeja
3. Promotivna prodaja muzejskih suvenira i publikacija
4. Akcija PLAKATI – *Muzej Vam poklanja!*
5. Projekt opinometar – *Vaše mišljenje nam je važno!*

#### Etnografski muzej

▫ **Događanje / igraonica:** *Gdje je torba?* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autorica programa: Željka Jelavić).

▫ **Događanje / prezentacija:** *Kulinarske tradicije Nijemaca u Hrvatskoj* (19. svibnja 2007.). Događanje je organizirano u sklopu izložbe *Svijet hrane u Hrvatskoj*. Program se sastojao od radionice za djecu, degustacije i prezentacije tradicionalnih njemačkih jela, predavanja o njemačkoj kuhinji (dr. sc. Nives Rittig Beljak) i vodstva po izložbi.

#### Fundacija Ivana Meštrovića – Atelijer Meštrović

▫ **Izložba:** *Indijanci u Zagrebu!* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu nagradnu igru *Iznenadenje* (Atrij muzeja / indijanski šator, 18. travnja – 18. svibnja 2007.; autorica programa: Danica Plazibat).

Izložba je vezana za nastanak skulptura *Indijanci* – Meštrovićevih spomenika za grad Chicago. Predstavljene su fotografije iz arhiva FIM – Atelijera Meštrović i arhiva Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu, koje su dale uvid u nastanak skulptura – dviju konjaničkih statua *Indijanaca* koje je Meštrović izradio u Zagrebu tijekom 1926. i 1927. godine. Meštrović je skulpture modelirao u prostoru svog tadašnjeg atelijera u Mletačkoj ulici u Zagrebu, današnjemu Atelijeru Meštrović, a lijevao u Ljevaonici u Ilici 85. Skulpture su potom u dijelovima transportirane u Ameriku i postavljene u Chicagu u listopadu 1928. godine.

▫ **Događanje / prezentacija:** Dokumentarni film *Izrada skulptura Indijanaca* prikazuje autorov rad od modeliranja i izrade drvenog skeleta do lijevanja u gips i broncu te transport konjskim zaprežnim kolima ulicama Zagreba (sniman od svibnja 1926. do listopada 1928. godine). Film je režirao Milan Marjanović, a snimatelj je D. Đorđević.

▫ **Događanje / radionica:** *Kiparska radionica / Rukovanje s Meštrovićem* (vrt Atelijera Meštrović, 12. i 13. svibnja 2007. od 11.00 do 13.00 sati). Sudionici radionice modelirali su u glini, lijevali u gips i potom u slitinu. Voditelj radionice bio je Krunoslav Medimorec, akad. slikar i kipar.

#### Galerija Klovićevi dvori

▫ **Događanje / radionica:** likovne radionice tematski vezane uz izložbu *Avangardne tendencije u hrvatskoj umjetnosti* (suradnja s akademskim slikarima i kiparima te sa studentima Akademije likovnih umjetnosti)

▫ **Događanje / edukacija / projekt:** Organizacija specijalnih vodstva po muzeju, s težištem na uključivanju muzeja u život lokalne zajednice. Tradicionalna suradnja Muzeja s Gimnazijom *Tituš Brezovački*, koja već neko vrijeme surađuje s *Naestved Gymnasiumom* iz Kopenhagena (Danska), postala je i dio edukativnog programa Muzeja. Suradnja se temelji na razvijanju svijesti da su obje ustanove baštinici isusovačke prisutnosti. Suradnja je multidisciplinarna. Vodstvo izložbom (na engleskom jeziku) domaćeg umjetnika Đure Sedera (11. – 17. ožujka 2007.) trebalo je predstaviti univerzalnost općeljudskih tema. Sudjelovanjem na otvorenoj nastavi nametnulo se razmatranje vrijednost pojma Europske unije kao politički definiranoga imaginarnog prostora, s usporedbom svakodnevnoga kulturnog života Zagreba i Kopenhagena.



**Indijanci – spomenik za Chicago 1926 – 1928, rad Ivana Meštrovića, program u povodu Međunarodnog dana muzeja 2007. (18. travnja – 18. svibnja 2007.), Fundacija Ivan Meštrović, Zagreb**



### **Gliptoteka HAZU – Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti**

□ **Događanje / igraonica:** *Što se događalo u Gliptoteci prije 70 godina?* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadjenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autorica programa: Lida Roje Depolo).

### **HNK ICOM**

□ **Promotivne aktivnosti:** sudjelovanje u provedbi natječaja za izbor plakata za Međunarodni dan muzeja

### **Hrvatski državni arhiv**

□ **Izložba:** *Ah arhiv?!* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadjenje* (23. travnja – 18. svibnja 2007.; autorica programa: Maja Bejdić).

### **Hrvatski muzej naivne umjetnosti**

□ **Događanje / radionice:** *U naivi uvijek ima ugodnih iznenadjenja – stvaramo slikovnicu!* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadjenje* (16. travnja – 18. svibnja 2007.; autorica programa: Mira Francetić).

### **Hrvatski povijesni muzej**

□ **Događanja / akcija:** *Skupljanje građe i ekspertiza svjedočanstva iz vremena I. svjetskog rata* (tri subote zaredom: 28. travnja, 5. svibnja i 12. svibnja 2007. u sklopu izložbe *Dadoh zlato za željezo – Hrvatska u Prvom svjetskom ratu*). Pozvani su svi zainteresirani građani da donesu na uvid materijalna svjedočanstva iz rata koja čuvaju u svojim domovima te u susretu s kustosima Muzeja otkriju zanimljivosti i upoznaju prošlost svoje obitelji. Pozvani su da zavire u svoje albume i ostavštine, pronađu dnevnike, dopisnice, dokumentarne fotografije, vojne odore, vojni pribor, predmete svakodnevnne upotrebe s ratnom simbolikom... sve što je povezano s tematikom Prvoga svjetskog rata te da to donesu na uvid u Hrvatski povijesni muzej gdje su im kustosi dali stručno mišljenje radi determinacije materijala.

U hrvatskoj je historiografiji Prvi svjetski rat zabilježen kao "zaboravljeni rat" koji je zbog političkih prilika nakon rata i zbog prijetnje skorašnjeg Drugoga svjetskog rata ostao nedovoljno istražen i vrednovan. Uz stručni interes, akcija je ujedno bila i poziv za prikupljanje građe, s namjerom da se sadržajno upotpune zbirke Hrvatskoga povijesnog muzeja s temom Prvoga svjetskog rata.

Izložba je od otvorenja u prosincu 2006. godine bila vrlo dobro posjećena, a mogla se razgledati do 28. listopada 2007.

□ **Događanje / igraonica:** *Iznenadjenja (iz) prošlosti.* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu nagradnu igru *Iznenadjenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autorica programa: Andreja Smetko). Za djecu i mlade Muzej je priredio zanimljiv vodič po izložbi *Dadoh zlato za željezo* s radnim zadacima, koji ih je upoznao s manje poznatim činjenicama iz života običnih ljudi u ratno vrijeme, npr. sa životom civila, djelovanjem humanitarnih akcija, ulogom žena u ratu, nedostatkom namirnica i gladi, svakodnevnim životom vojnika u rovu... Izložba je omogućila i niz aktivnosti koje djeci na zanimljiv način prenose određene sadržaje: pokretanje interaktivnih karata, instalacija, igre (slaganje velike puzzle karte) te zabijanje čavlića u drvo lipe.

### **Hrvatski prirodoslovni muzej**

□ **Događanje / igraonica:** *Iznenadjenje?!* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadjenje* (15. travnja – 15. svibnja 2007.; autori programa: Renata Brezinščak i Eduard Kletečki).

### **Hrvatski školski muzej**

□ **Izložba:** *Hokus-pokus u školi 19. stoljeća.* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu nagradnu igru *Iznenadjenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; voditeljica: Ivana Dumbović).

U stalnom postavu Hrvatskoga školskog muzeja posjetitelji su unutar cjeline *Učila – fizika i kemija: učila, pomagala i udžbenici* trebali pronaći pojedine pokuse koje su izvodili učenici u školama u 19. st. U svijet fizikalnih i kemijskih pokusa iz 19. i 20. st. posjetitelji su uvodili učenici V. gimnazije i Tehničke škole Rudera Boškovića iz Zagreba.

□ **Događanje / radionice:** *Hokus-pokus u školi 19. stoljeća* (23. travnja – 18. svibnja 2007.). U svijet fizikalnih i kemijskih pokusa iz 19. i 20. st. posjetitelji su uvodili učenici V. gimnazije i Tehničke škole Rudera Boškovića iz Zagreba. Radionice su održavane četvrtkom, prema prethodno dogovorenom vremenu.

□ **Događanje / priredba (edukacija):** *Debata / Poznavanje baštine hrvatskog školstva odgovornost je pojedinca ili škole?* (17. svibnja 2007.); organizirano u suradnji s Hrvatskim debatnim društvom za učenike osnovnih i srednjih škola.

## HT muzej

- **Izložba:** *Univerzalnost jednog muzejskog predmeta* (18. svibnja 2007.)
- **Događanje:** *Telefonska govornica* – moja prijateljica! Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu nagradnu igru *Iznenadjenje* (16. travnja – 16. svibnja 2007.; autorica programa: Vesna Lipovac). Telefonska govornica bila je jedan od predmeta vezanih za kompjutorski kviz priređen u Muzeju. Točni odgovori igrača mogli su mu donijeti vrijednu nagradu, zbog čega je vrijedilo provjeriti znanje i iskušati sreću!

## Hrvatski željeznički muzej

- **Izložba:** *Industria humanitas est / Industrija je kultura* (otvorenje 18. svibnja 2007.; fotografije: D. Marohnić i Š. Dmitrović, obrada tekstova: H. Bunijevac, autor izložbenog postava: Denis Marohnić). Na izložbi su predstavljene dokumentarne fotografije vrijednosno obilježenoga industrijskog kompleksa TŽV-a *Gredelj* u sadašnjem stanju. Istodobno su pratećom multimedijском prezentacijom posjetiteljima približeni segmenti bogate povijesti toga tvorničkog kompleksa – njegova tradicija, kontinuitet proizvodnje, društveno, kulturno i povijesno djelovanje njezinih zaposlenika. Na taj je način TŽV *Gredelj* predstavljen je kao značajan industrijski kompleks koji je kulturno dobro pa ima potencijal postati izložbeni prostor budućega Hrvatskog željezničkog muzeja. Izložba je bila smještena u izložbenom vagonu HŽM-a, postavljenome na sjeveroistočnom kolosijeku (peron VI.) Glavnog kolodvora, pokraj izložene parne lokomotive. Vagon je restauriran u pokretni izložbeno-galerijski prostor (izrađen 1963. kao poštanski vagon). Otvorenje te izložbe u vagonu bilo je i prvo predstavljanje muzejskog vagona u Zagrebu.

## Hrvatsko muzejsko društvo

- **Projekt:** iniciranje i koordiniranje muzejske edukativne nagradne igre *Iznenadjenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; Sekcija za muzejsku pedagogiju i kulturnu akciju)
- **Promotivne aktivnosti:** sudjelovanje u provedbi natječaja za izbor plakata za Međunarodni dan muzeja

## Kabinet grafike HAZU

- **Izložba:** *O grafičkim vještinama i umijeću bakropisa Marijana Trepšea!* (otvorenje 11. svibnja 2007.). Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadjenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autorica programa: Vesna Kedmanec Križić).

## Lovački muzej

- **Događanje / prezentacija:** Prezentacija kratkih dokumentarnih filmova (iz TV emisija)
  1. *Zov prirode* (18. svibnja 2007., emitiran u 8.00 sati);
  2. *Lovci ubojice ili zaštitari* (emitirano u 10.00 i u 12.00 sati). Film govori o skrbi, uzgoju, očuvanju i zaštiti divljači i prirodnih staništa u kojima divljač živi. Taj film Hrvatskoga lovačkog saveza isključivo govori i prikazuje važnu ulogu lovstva i lovaca u očuvanju prirode, uklanjanju divljih odlagališta smeća iz zelenih staništa u kojima žive divlje životinje, o borbi lovaca protiv lovokradica i krivolovaca, te o zaštiti divljači;
  3. *Lovački muzej Hrvatskog lovačkog saveza* (tekst na hrvatskome, engleskome, njemačkome ili talijanskom jeziku).
- **Promotivne aktivnosti:** Muzej je 18. svibnja 2007. bio otvoren za posjetitelje od 8.00 – 13.00 sati. A s naslovom *Čuvajmo prirodu za mladost koja dolazi*, kako to godinama stručno, savjesno i s ljubavlju čine lovci, bilo je osigurano stručno vodstvo posjetitelja po prostorijama Muzeja.

## Muzej "Mimara"

- **Događanje / akcija:** *Iznenadjenje!* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu nagradnu igru *Iznenadjenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; voditeljica programa: Danijela Šoštarčić).
- **Događanje / priredba:** Završna svečanost muzejske edukativne nagradne igre *Iznenadjenje* (18. svibnja 2007.). Uz prigodni program i koncert provedeno je izvlačenje nagrada za sudionike igre koji su uspješno obavili tražene zadatke.
- **Izložba:** *Baština / Izložba postera* (18. – 31. svibnja 2007.). Muzeji sudionici muzejske edukativne nagradne igre *Iznenadjenje* (59) predstavili su realizirane programe organizirane tijekom trajanja akcije. Izložba je zamišljena kao ilustracija programa realiziranih u muzejima na temu edukativne akcije. Osim toga, muzeji su se prvi put u sklopu edukativne akcije prezentirali na način da su dali doprinos temi obilježavanja Međunarodnog dana muzeja, koja je ove godine naslovljena *Muzeji i univerzalna baština*.

## Moderne galerija

- Galerija je izborom iz otkupa prezentirala nove otkupljene vrijednosti i "nove bisere" iz fundusa Moderne galerije. A izbor iz donacija pokazao je našu brigu, odgovornost i obveze unutar tog konteksta.
- **Događanje / prezentacija:** *Iz novih otkupa Moderne galerije* (18. svibnja 2007.). Otkupi i donacije bili su predstavljeni

u ovalnoj dvorani samo za tu priliku.

1. Secesijsko platno Ljube Babića: Portret Margite Binički (oko 1918.)

2. Izbor iz fotografija hrvatskih fotografa Ane Opalić, Stanka Abadžića, Ante Brkana

▫ **Događanje / prezentacija:** *Donacije kao dio stalnog postava Moderne galerije* (18. svibnja 2007.): 1. *Skulptura Sigmunda Freuda* – nova donacija Modernoj galeriji zapostavljenoga osječkog kipara Oscara Nemonona (1906.-1985.), koji je među inim značajnim portretima, krajem 30-ih, oko 1938., načinio portret Sigmunda Freuda (donacija dr. Alice Nemon Stuart Hiller, voditeljice Nemonove zaklade). Ta je skulptura na Međunarodni dan muzeja postala sastavni dio stalnog postava Moderne galerije.

2. *Izbor slika iz donacija: Otona Postružnika Postružnika i Slavka Šohaja.*

▫ **Događanja / predavanja:**

1. Rachel Rossner (Chicago, SAD) – *Stvaralaštvo Vlahe Bukovca i Jaroslava Čermaka* (18. svibnja 2007.)

(napomena: gđa Rossner piše doktorat o temi Bukovac – pariška faza). Predavanje je održano na hrvatskome.

2. Igor Zidić: *Individualno i univerzalno – stvaralaštvo Vlahe Bukovca* (18. svibnja 2007.)

▫ **Promotivne aktivnosti:**

1. Upućen je poziv školama s kojima Muzej surađuje, kao i stalnim posjetiteljima da zajedno proslave Međunarodni dan muzeja.

2. Organizirana su stručna vodstva po stalnom postavu Moderne galerije za škole i građanstvo (besplatno; 10.00, 12.00, 14.00 i 15.30 sati)

3. Muzej je bio otvoren od 10.00 do 20.00 sati

### **Muzej suvremene umjetnosti**

▫ **Izložba / edukativna:** *Pljus! fotografska izložba pod vodstvom Igora Kuduza*. Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu nagradnu igru *Iznenadjenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autorica programa: Nada Beroš).

U edukativnoj igri *Pljus!* petnaestak mladih plivača i plivačica, opremljenih podvodnim fotoaparatom za jednokratnu uporabu, pod stručnim vodstvom Igora Kuduza, istraživali su pokret i mirovanje, kontrast prozirnosti vode i mase tijela, svjetlosti i tame... u različitim situacijama. Izbor fotografija načinio je Igor Kuduz, stoga one na neki način otkrivaju i osjećajnost samog umjetnika.

Usporedno je nastala i druga i treća serija dokumentarnih fotografija pa su sve tri serije fotografija, bez obzira na njihove rezultate, tretirane podjednako. Stoga su predstavljene bez autorskog potpisa, među ostalim i zato da se gledatelji uključe u igru otkrivanja, detektiranja...

▫ **Izložba:** *Tošo Dabac i njegov atelijer* (18. svibnja – 1. listopada 2007.; autori izložbe: Marina Benažić, voditeljica Arhiva *Tošo Dabac* i Petar Dabac, nećak umjetnika te donedavni vlasnik Arhiva). Organizirano u povodu stote godišnjice umjetnikova rođenja.

Izložba je obuhvatila niz fotografija iz privatnog života Toše Dabca i njegova atelijera u rasponu od 1940. do 1970. godine. Grad Zagreb je 2006. otkupio Arhiv Tošo Dabac od gosp. Petra Dabca i dodijelio ga Muzeju suvremene umjetnosti na stručno upravljanje, te se od rujna te godine sustavno radi na obradi zbirke, što podrazumijeva inventarizaciju, digitalizaciju i primarnu zaštitu materijala.

Arhiv *Tošo Dabac* od početka svibnja 2007. godine otvoren je široj javnosti, kada je zbirka, uz prethodnu najavu, otvorena zainteresiranim posjetiteljima.

▫ **Izložba:** *Prodori avangarde* (Gliptoteka HAZU, 18. svibnja 2007.; autorica izložbe i događanja: Jadranka Vinterhalter; suradnici: Ivana Kancir, kustosica MSU i voditeljica Donacije Silvane Seissel; Jasna Jakšić, knjižničarka MSU; Darko Šimičić, arhivski tehničar, Odjel dokumentacije MSU; Daina Glavočić, viša kustosica, MMSU, Rijeka; Vlastimir Kusik, muzejski savjetnik, Galerija likovnih umjetnosti Osijek).

Peta i posljednja u nizu izložbi koje su u Zagrebu i Rijeci prikazane 2007. godine, a odnose se na temu avangarde jest izložba *Prodori avangarde* u hrvatskoj umjetnosti prve polovice 20. stoljeća, koju organizira Muzej suvremene umjetnosti, a predstavlja ranu ili povijesnu avangardu i prati avangardne pokrete u djelima hrvatskih umjetnika.

U izložbu je uključeno dvadeset umjetnica i umjetnika koji su živjeli i radili u Zagrebu, Rijeci, Osijeku, Beogradu te u mnogim europskim kulturnim središtima. Izložba fokusira avangardne smjerove od futurizma, preko dadaizma, zenitizma, konstruktivizma, Bauhauusa, ekspresionizma do nadrealizma, u sklopu čijih su premisa stvarali i naši umjetnici, koji su najčešće eksperimentirali u mladim godinama i bili povezani sa svjetskim avangardnim umjetnicima i tendencijama.

Objedinjavanjem hrvatskih umjetnika i njihovih djela na jednome mjestu, izložba daje mogućnost za kontekstualizaciju naše avangarde unutar internacionalnih pokreta. Izlažući reprezentativan i jedinstveni likovni materijal, koji se nakon duljeg vremena prikazuje u javnosti, a pojedina djela i prvi put, očekujemo da će projekt *Prodori avangarde* biti privlačan i zanimljiv kako stručnjacima, tako i široj publici.

Izložbu je pratio razrađeni edukativni program vodstava, predavanja i likovnih radionica. U povodu Međunarodnog dana muzeja (18. svibnja 2007.) održana je projekcija filmova *Umjetnost na TV – Baština za budućnost*.

▫ Okrugli stol o temi *Povijesne avangarde* (2. lipnja 2007.)

### **Muzej grada Zagreba**

- **Događanje / igraonica:** *Tko je snimio prvu rock' n' roll ploču u Hrvatskoj?* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu nagradnu igru *Iznenadenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007, autorica programa: Vesna Leiner i Vesna Vukelić).
- **Promotivne aktivnosti:** Muzej je u akciji *Prvi put otkrivamo predmete koje još niste vidjeli...* priredio za prezentaciju u svibnju nekoliko predmeta koji nisu viđeni. Uz Međunarodni dan muzeja izložena je prva rock n roll ploča koju je 1956. snimio I. Robić, a ujedno je i najava multimedijske izložbe *Mister Morgen – Ivo Robić* (otvorene 30. svibnja). Uz obilježavanje Dana grada Zagreba predstavljen je portret arhitekta Janka Holjca, zagrebačkoga gradonačelnika (1910.-1917.) autora M. Vanke.
- **Događanje / prezentacija:** prezentacija knjige *Žarke Vujić Izvori muzeja u Hrvatskoj* (17. svibnja 2007.)

### **Muzej za umjetnost i obrt**

- **Događanje / radionice:** *Vreće za smeće sa stilom!* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autorica programa: Malina Zuccon Martić).

### **Muzejski dokumentacijski centar**

- **Promotivne aktivnosti:**
  1. Iniciranje akcije *Obilježavanje Međunarodnog dana muzeja*, 18. svibnja 2007.
  2. Organizacija natječaja za izbor plakata uz Međunarodni dan muzeja. Od tri pozvana autora kao najbolje idejno rješenje koje ilustrira temu odabran je jedan od prijedloga (plakat 02 / 03) koje je dostavio Bruketa & Žinić O.M.
  3. Konferencija za tisak: *Obilježavanje Međunarodnog dana muzeja*, 18. svibnja 2007. posvećeno je temi *Muzeji i individualna baština: Univerzalna baština / Individualna odgovornost – Individualna baština / Univerzalna odgovornost*. Na konferenciji je govorila Višnja Zgaga, ravnateljica MDC-a; Damodar Frlan, predsjednik HNK ICOM-a; Tončika Cukrov, voditeljica akcije obilježavanja Međunarodnog dana muzeja, MDC; Danijela Šoštarčić, voditeljica edukativnog projekta *Iznenadenje*, Hrvatsko muzejsko društvo; Bruketa & Žinić O.M., autor ovogodišnjeg plakata; ravnatelji / kustosi muzeja i galerija Hrvatske, promotori muzejskih projekata (Arheološki muzej u Zagrebu, Gradski muzej Sisak, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, Muzej Moslavine, Gradski muzej Koprivnica, Hrvatski povijesni muzej, Muzej grada Zagreba...)

### **Muzejsko-memorijalni centar Dražen Petrović**

- **Događanje / igraonica:** *Budućnost u prošlosti!* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autorice programa: Biserka Petrović i Mirjana Zelenika).

### **Strossmayerova galerija starih majstora**

- **Događanje / igraonica:** *Igrom do slike!* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autorica programa: Ljerka Dulibić).

### **Umjetnički paviljon u Zagrebu**

**Izložba:** *Proletni salon 1916.-1928.* (12. travnja – 20. svibnja 2007.; autor: dr. sc. Petar Prelog). Stručnim tekstom autora izložbe i odabranim radovima otvorene su mogućnosti novog iščitavanja toga vrlo zanimljivog umjetničkog razdoblja.

#### **Promotivne aktivnosti**

1. Besplatan ulaz na izložbu *Proletni salon* (18. svibnja 2007.)
2. Organizirana stručna vodstva po izložbi *Proletni salon* 18. svibnja 2007. u 11, 13, 15 i 17 sati
3. Organizirana prigodna prodaja određenog broja kataloga dotadašnjih izložbi u izdanju Umjetničkog paviljona po povoljnim cijenama
4. Na nagradnoj igri vezanoj za izložbu *Proletni salon* posjetitelji su mogli besplatno dobiti neke kataloge s već održanih izložbi u Paviljonu.

### **Tehnički muzej**

- **Događanje / radionice:** *Iznenadenje!* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autor programa: Mario Mirković).

### **ŽUPANJA**

#### **Zavičajni muzej Stjepana Grubera – Županja**

- **Izložba (edukativna):** *Kakav se nakit skriva u Čardaku?* Muzej je bio uključen u muzejsku edukativnu i nagradnu igru *Iznenadenje* (18. travnja – 18. svibnja 2007.; autorice programa: Mirjana Paušak i Janja Juzbašić).



MARIJAN BOGATIĆ □ Gradski muzej Sisak, Sisak



sl. 1. i 2. Radionica *Dokumentacija muzejske građe* namijenjena učenicima osnovnih škola iz Siska, Međunarodni dan muzeja 2007. (18. svibnja 2007.), Gradski muzej Sisak



Dva najveća i najposjećenija događanja Gradskog muzeja Sisak u 2007. godini bila su izložba pripremljena u utvrđi Stari grad u Sisku te obilježavanje Međunarodnog dana muzeja 18. svibnja u prostorijama Muzeja. Gradski muzej Sisak priključio se akciji međunarodne muzejske zajednice prigodom obilježavanja Međunarodnog dana muzeja 18. svibnja te nizom aktivnosti privukao velik broj posjetitelja. Tema ovogodišnjeg Dana muzeja bila je *Muzej i univerzalna baština* te je u njezinu sklopu sadržajno osmišljen program čiji su dijelovi bili namijenjeni različitim strukturama i dobnim skupinama muzejskih korisnika.

Može se reći da je i cijela sisačka zajednica bila upoznata s aktivnostima Muzeja toga dana zahvaljujući jakoj medijskoj kampanji koja je provedena (lokalne radijske i televizijske postaje, razne tiskovine, informacije na internetskoj stranici Gradskog muzeja Sisak). Ipak, valja naglasiti da je najvažniji oblik "oglašavanja" bilo obavještanje putem letaka što su ih dijelili volonteri (učenici Gimnazije Sisak) po cijelom gradu Sisku. Podijeljeno je više od tisuću letaka, prigodno tiskanih za Međunarodni dan muzeja, na kojima je bio raspored događanja u povodu tog dana te informacije o bogatoj povijesti grada Siska. Cilj dijeljenja letaka bilo je upoznavanje stanovnika grada s ulogom što ju je grad Sisak imao kroz povijest i bogatom baštinskom ostavštinom čije očuvanje ovisi o zajedničkom djelovanju cijele zajednice te, što je možda i najvažnije, o odgovornosti pojedinca.

Izložba *Sabiranje muzejske građe*, prezentacija radova učenika Odjela za djecu s teškoćama u razvoju OŠ "22. lipnja" iz Siska pod nazivom *Radovi učeničke zadruge "Lipa"* te izložba koja je nastala kao rezultat edukativne radionice *Mala škola baštine* u Klubu mladih *Skwhat* u Sisku ispunili su sve raspoložive muzejske izložbene prostorije.

Radionicom *Dokumentacija muzejske građe* učenicima osnovnih škola iz Siska kustos Ivica Valent i viša muzejska fotografkinja Blaženka Suntešić približili su način obrade muzejskih predmeta i vođenje dokumentacije o njima.

Na tribini pod nazivom *Kulturno-povijesna i prirodna baština – suživot i razvojne mogućnosti* pokušali su se pronaći načini povezivanja kulturno-povijesne baštine grada Siska i parka prirode Lonjsko polje, s posebnim naglaskom na uključivanje prezentacije povijesne i prirodne baštine u turističku ponudu. Gosti tribine bili su predstavnici Turističke zajednice grada Siska, Konzervatorskog odjela iz Siska, Upravnog vijeća Javne ustanove za upravljanje zaštićenim prirodnim vrijednostima Sisačko-moslavačke županije, lokalnih vlasti te, naravno, Gradskog muzeja Sisak. Rezultati tribine trebali bi biti vidljivi u sljedećih nekoliko godina jer kvalitetnije povezivanje raznih ustanova vezanih za baštinu radi turističke promocije Sisačko-moslavačke županije trebale bi rezultirati kvalitetnim programima i bogatom turističkom ponudom sisačkog kraja.

Najveće zanimanje javnosti i medija izazvala je anketa, dok je sam način predstavljanja ankete bio posebno zanimljiv jer su ispitanici, predstavnici svih škola u kojima je anketa provedena, predstavljali rezultate pred brojnim auditorijem. Kao jedan od najjednostavnijih načina za prikupljanje potrebnih informacija, ispitivanje tržišta, ispitivanje javnog mnijenja, anketa nam je poslužila kao oblik ispitivanja učenika i građana grada Siska o tome što misle o Gradskome muzeju Sisak. Anketom koju smo proveli u sklopu obilježavanja Međunarodnog dana muzeja 18. svibnja 2007. željeli smo ispitati potrebe naših građana, posebice posjetitelja, i njihov odnos prema Muzeju. Pitanja su se odnosila na problematiku vezanu za GMS, poput pitanja je li Sisku potreban veći izložbeni prostor s obzirom na njegovu bogatu prošlost, kakve bi tipove izložbi i predavanja željeli vidjeti u Sisku, znaju li da Muzej ima vlastitu internetsku stranicu, vidaju li promidžbeni materijal o izložbama GMS-a, koji bi suvenir poklonili nekome tko prvi put posjeti Sisak, jesu li zadovoljni informacijama koje im kustosi prenose prilikom posjeta Muzeju, traže li literaturu za seminare i referate u knjižnici GMS-a i pomažu li im kustosi prilikom pisanja tih radova. Anketa je provedena u osnovnim školama Viktorovac, "22. lipanj" i Ivana Kukuljevića te u srednjim školama – u Gimnaziji, Ekonomskoj i Industrijsko-obrtničkoj (sve su škole u Sisku).

U ovoj prigodi još jedanput zahvaljujem školskim pedagogima, knjižničarima i ravnateljima škola koji su pomogli u realizaciji tog projekta vezanoga za ispunjavanje anketa. Uzorak u školama činilo je oko 60 učenika. U osnovnima je provedeno po 15 anketa u svakoj generaciji od petoga do osmog razreda, a u srednjim školama također po petnaest anketa po generaciji od prvoga do četvrtog razreda, osim u Industrijsko-obrtničkoj školi, koja ima samo razredne odjele od prvoga do trećeg razreda. Od školaraca smo dobili konkretne informacije jer smo sigurni da su organizirano posjetili Muzej, a u telefonskim anketama najvažniji odgovori bili su oni kojima su predlagane teme izložbi te prijedlozi o suvenirima koji bi obogatili turističku ponudu grada Siska i Gradskog muzeja Sisak kao baštinske ustanove.

Pomaci u radu Muzeja najbolje će se vidjeti u sljedećim godinama, kada ćemo nastaviti ispitivati građane i na taj se način prilagoditi potrebama naših sadašnjih, ali i budućih posjetitelja.

Primljeno: 15. rujna 2007.

#### **SISAK MUNICIPAL MUSEUM – MARKING INTERNATIONAL MUSEUM DAY, MAY 18, 2007**

**The two biggest and most visited events of Sisak Municipal Museum in 2007 were the exhibition *Collecting Museum Holdings* shown in Sisak Fortress, and the celebration of International Museum Day on May 18. Although the whole of the Sisak community was aware of the activity of the Museum on that day thanks to a powerful media campaign, it is noteworthy that the most important form of advertising was the information provided by fliers handed out by volunteer students of Sisak High School. More than a thousand printed fliers were given out, providing a timetable of events for the day as well as information about the rich history of Sisak city. The objective of handing out the fliers was to acquaint inhabitants of the city with the role that the city of Sisak has had through history and the rich heritage handed down, the preservation of which depends on the combined action of the whole community and, perhaps the most important thing of all, the responsibility of individuals. Thus we organised the exhibition *Collecting Museum Holdings*, the workshop *Documentation of Museum Holdings* and the panel discussion called *Cultural, Historical and Natural Heritage – Coexistence and Possibilities of Development*.**

**The greatest media and public interest was excited by a questionnaire that tested out the opinion of the pupils and citizens of Sisak about the museum, whether they thought that Sisak needed, because of its rich past, a bigger exhibition space, what kind of exhibition and lectures they would like to see in Sisak, if they knew that the museum had its own Internet site, what souvenir they would give to someone on a first visit to Sisak, and if they were satisfied with the information provided by curators while they were visiting the museum.**

## UNIVERZALNA BAŠTINA – SEPOMAIA VIVA U GRADU SPLITU

BILJANA BOJIĆ □ Muzej grada Umaga, Umag



sl. 1. Antički ples na Peristilu, Sepomaia viva u gradu Splitu (9. – 12. svibnja 2007.), Organizator: Muzej grada Umaga

“Živi muzej” je sintagma, ili čak svojevrsna poslanica pod kojom Muzej grada Umaga radi od svog osnutka, tj. od 2000. godine. Drugim riječima, to znači da želimo muzej oživljene povijesti, muzej koji u posjetitelja potiče sva osjetila (vida, sluha, njuha, okusa). Želje su se ostvarile idejom<sup>1</sup> o pokretanju projekta turističke atrakcije, a zahvaljujući tom projektu, doživjeli smo i oživjeli vrijednosti i značenje jedne povijesne epohe. Stoga smo 2002. godine započeli akcijom Dani antičke Sepomaje, koja je s vremenom prerasla u međunarodni festival antike nazvan *Sepomaia viva*<sup>2</sup>. Projekt je svake godine programski obogaćivan te se razvijao na temelju stručnih spoznaja o antici i interaktivnog sudjelovanja posjetitelja.

*Sepomaia viva* u užem je smislu zamišljena kao manifestacija koja ponajprije predstavlja antičku Sepomaju, niz arheoloških nalazišta *vila rustica*, smještenih sjeverno od Umaga. Arheologija je u procesu muzealizacije zahtjevna za predstavljanje jer se odbačeni ili zaboravljeni predmeti ili ideje, koji se više ne koriste u životu, moraju “oživjeti” i primjereno predstaviti javnosti. Upravo je zbog toga, kako je govorio naš najpoznatiji muzeolog Ivo Maroević, muzealizacija zanimljiv proces. U širem smislu, cilj *Sepomaie vive* od samog je početka bio na najpotpuniji način predstaviti svjedočanstva antičkog vremena, putem kojih široj javnosti približavamo kulturnu baštinu te je senzibiliziramo za njezino očuvanje i dalje suptilno populariziranje.

Predstaviti obilježja regije u kojoj je smještena kulturna baština izazov je svakog muzealca. Kakvim je granicama određena *Sepomaia viva*? Je li riječ o današnjim administrativnim granicama, o nekim povijesnim ili budućim granicama koje će se potpuno izbrisati? Gostovanje *Sepomaie vive* u Splitu na najbolji je način dalo odgovor na to. Bit je u ideji – muzealizacijom oživjeti prošlost, u njezinu širenju i uspostavljanju kontakta sa sličnom prošlosti drugog mjesta/lokaliteta/grada/muzeja dodirnuti vrijeme druge lokacije istom idejom – idejom brige za jedinstvenu i trajnu vrijednost baštine. U tome je sadržana univerzalnost ideje kojom se povijesne priče oživljuju na široko primjenjiv način.

*Sepomaia viva* je 2007. godine prvi put gostovala u Splitu, i to od 9. do 12. svibnja. “Sepomajci” su se s najzapadnije točke Hrvatske, iz Muzeja grada Umaga, spustili u Split i predstavili Dioklecijanovu gradu. Predstavili

<sup>1</sup> Idejna začetnica i utemeljiteljica projekta je prva ravnateljica Muzeja grada Umaga Narcisa Bolšec Ferri.

<sup>2</sup> Organizacijski odbor: Narcisa Bolšec Ferri - utemeljiteljica SEPOMAIE VIVE, arheologinja; Biljana Bojić - prof. likovne kulture, restauratorica; Barbara Banovac - muzejska pedagoginja.





sl. 2. *Sepomaia viva* – triklinij

sl. 3. *Sepomaia viva* – Caupona apud Hilarem et Clovem – Oštarija kod Radovana i Vjeko, gastronomski antički okusi doživljeni su i dočarani u putujućoj muzejskoj oštariji, *Sepomaia viva* u gradu Splitu

sl. 4. *Sepomaia viva*, borba gladijatora na Peristilu

su živu prošlost, živi muzej. Svoja šestogodišnja iskustva u izvedbi festivala antike prezentirali su u samom središtu kasnoantičke tradicije – na Peristilu, ondje gdje je i car pozdravljao svoje podanike. Sugestivni kasnoantički urbani prostor, integriranost manifestacije s njim, dala je novu interpretaciju i vrijednost cijelom doživljaju. Oživljena je antička prošlost obaju gradova. Zanimljivost je da oba grada slave 1 700 godina dugu tradiciju – Split s Dioklecijanovom palačom, a Umag s novootkrivenom kasnoantičkom uljarom, također pronađenom u povijesnoj jezgri grada. Središnja gradska fešta tih gradova također se podudara: u Umagu se održava 6. svibnja, a u Splitu 7. svibnja, na Dan zaštitnika sv. Duje.

“Ave Splitae grade”, pozdrav je kojim je utemeljiteljica *Sepomaie vive* otvorila trodnevni festival antike koji je bio organiziran kao svojevrsna izložba na otvorenome. Program je tekao u jutarnjim i večernjim satima i bio je podijeljen na više tematskih cjelina: eduka, muzejsko trgovište, radionice antičkih obrta, scenski prikaz iz antičkog života, antička hrana. U splitskom izdanju izostala je okosnica manifestacije – izložba s temom antike.

Početak je obilježio edukativni program za najmlađe u Bašti Šore (legendarnome mjestu mnogih splitskih generacija koje su se družile na plesnjacima i koncertima), gdje je bio podignut legionarski logor u čijim su šatorima noćili gladijatori i legionari iz Milana, članovi društva Istituto Ars Dimicandi. U muzejsko-pedagoškim radionicama djeca su dobila osnovne informacije o njihovu izgledu i naoružanju, vježbala su bacanje koplja i zajedno s Darijem Battagliom, trenerom i voditeljem milanske udruge, učila drvenim mačem napadati neprijateljev štit. Novousvojeno znanje utvrdili su crtanjem, bojenjem i izradom kolaža. Edukativni dio dao je odlične rezultate jer su djeca nakon jutarnje pouke

sl. 5. Radionica vježbanja bacanja koplja, *Sepomaia viva* u gradu Splitu (9. – 12. svibnja 2007.), Muzej grada Umaga



bolje mogla shvatiti demonstracije održavane tijekom večernjeg programa, a bio je i velik broj djece koja su dolazila opremljena drvenim mačevima. Htjela su se fotografirati ili čak boriti s našim gladijatorima, a neka su od njih imala i svoje gladijatorsko ime.

U suton je počeo večernji program. Šarenilo toga, tunika, stola, odjeće mladih djevojaka, matrona i muške odjeće zagospodarilo je Dioklecijanovom palačom. Odjeća je izrađena u Muzeju grada Umaga, a izradili su je kustosi i likovnjaci, koji su sami šivali i oslikavali tkanine. Svila za gospodara, a lan za roba, na glavi lovorov vijenac, jer svi zajedno slave. Zahvaljujući antičkom plesu i skladnim kretnjama mladih djevojaka iz skupine Gruppo Danze Antiche iz Villadose, pokraj Roviga u Italiji, tisućljetnim ulicama palače zavladao je antički duh. Plesalo se uz glazbu skupine Synaulia i Ludi Scenici iz Italije, koji rekonstruiraju antička glazbala i glazbu. Plesovi su u antičko vrijeme pratili kultove i obrede, svečanosti u kućama bogatih Rimljana i izvodili se u carskim odajama. Posvećeni Apolonu, Dionizu, žetveni ili zanosni orijentalni, plesovi su budili maštu prisutnih i stvarali dobar uvod za program koji je slijedio.

U našoj *officini musivarii* (radionici mozaičara) učilo se rezati, oblikovati i postavljati sitne kamene kockice na svježu žbukanu podlogu. Kod *aurifeksa* i *argentariusa* (zlatara i srebrnara) za svoju ste dragu mogli kupiti kopije antičkog nakita od srebra, zlata i dragog kamenja.

Duž antičke i današnje ulice Decumanus nanizali su se štandovi muzejskog trgovišta čiji su sudionici bili Muzej grada Kaštela, Arheološki muzej Zadar, Radionica Zvonimir – Solin, Arheološki muzej Istre i Muzej grada Umaga. Svaki je muzej predstavio svoje suvenire, izrađene replike izvornih muzejskih predmeta i literaturu s antičkom tematikom. Posjetitelji su mogli kupiti replike Agripine iz Pule, Artemide s Visa, staklene vrčeve iz Starigrada u podnožju Velebita, keramičke uljanice iz Sepomaje kod Umaga – otmjene suvenire za sjećanje na neponovljive antičke večeri.

Da bi interpretacija bila što vjernija, pomogli su detalji koji su evocirali duh antičkih vremena: kopije kuhinjskog posuđa, scenografija s antičkim motivima, edukativne table s tekstualnim i slikovnim opisima Sepomaje, cara Dioklecijana, spoznaje o tome kakva je odjeća bila u antici, što je mozaik i sl. Istražujući lokalitet Sepomaju, pronašli smo pompejansko crvenom bojom oslikane freske koje su ukrašavale zidove antičke vile rustike na rtu Tioli u današnjem Katoru. Stoga nam je crvena postala temeljna boja za dekoraciju scenografije i zaštitni znak projekta.

Gastronomski antički okusi doživljeni su i dočarani u Cauponi apud Hilarem et Clovem (Oštariji kod Radovana i Vjeke). S obzirom na dosadašnja iskustva, mogli bismo je nazvati putujućom muzejskom oštarijom: već je gostovala u Kopru<sup>3</sup> i Vinkovcima<sup>4</sup>. Duž šest metara dugačkog stola nudila su se promulsus (predjela) i mensae primae (glavna jela). Na jelovniku Caupone mogli su se usto izabrati *epytirum*, *tyrotrichum*, *melones*, *moretum*, *libum*, s liste predjela, te *pullum numidicum*, *porcellum coriandratum* ili *porcellum iuscellatum*, s liste glavnih jela. Izdvojit ćemo *epytirum* – namaz od maslina, koji je postao zaštitni znak Muzeja grada Umaga, u znak novopronađene kasnoantičke uljare. U čast cara Dioklecijana kušali smo i njegovu omiljenu hranu kupus.<sup>5</sup> Kuha se prema receptima antičkih autora:

<sup>3</sup> Poletna noć - Kopar.

<sup>4</sup> Cibalitanske noći - Vinkovci.

<sup>5</sup> Legenda kaže: Da vam je moguće vidjeti u Saloni kupus, što sam ga svojom rukom zasadio, sigurno vam ne bi došlo na um, da to od mene tražite.



sl. 6. *Sepomaia viva* u Splitu – radionica mozaika

sl. 7. *Sepomaia viva* – muzejsko pedagoške radionice u logoru legionara i gladijatora

Apicija, Katona, pseudo-Virgilija... Okusi su iznenađujući; kako u antici nije bilo šećera, sva su jela pripravljena s medom, čak i meso. Pritom se koristilo obilje različitih začina; neki su nam i znani, ali nam nije bliska njihova upotreba u kuhinji, npr. ruta. Za piće se nudio *mulsum* (bijelo vino s medom) i *vinum rosaceum* (crno vino s laticama ruža).

Na kraju večeri postrojavanjem legionara na Peristilu započela je prezentacija legionarskih i gladijatorskih vještina. Zahvaljujući našem programu, gladijatori su prvi put gostovali u Splitu. Darius – Dario Battaglia kao *retarius* maestralno je baratao mrežom koristeći se njome kao obrambenim štitom. Njegova uvjerljivost tijekom splitskog nastupa navela je publiku na komentar: "Pa oni se to ozbiljno bore!" U izvornoj gladijatorskoj borbi publika je neposredno uključena. Tako je i splitska publika, tijesno nagurana oko aktera, uzvikivala, navijala, likovala. Nakon završetka borbe, valjalo je donijeti odluku: život ili smrt za pobjeđenoga gladijatora. I za kraj svakako valja napomenuti da su gladijatori i legionari sami izradili opremu i oružje koje nose i kojim se koriste, a teško je i po 20 kg.

Nakon jedinstvenog doživljaja koji su nam priredili legionari i gladijatori slijedilo je ugodno druženje u muzejskom trikliniju (tri ležaja). Moglo se blagovati ležeći i oslanjajući se na laktove kao Rimljani, hraneći se prstima, nožem ili žlicom, bez vilice.

Ovim je projektom prezentirana ne samo baština Umaga i Splita, već svih muzeja koji su sudjelovali u projektu. Predstavljene su razne tehnike, antičke majstorske vještine (od izrade nakita i mozaika do borilačkih vještina) kako iz Hrvatske, tako i iz susjedne Italije.

Gostovanjem *Sepomaie vive* u Splitu podsjetili smo na povijesne vrijednosti dvaju gradova te aktualizirali povijesne priče. Na taj smo način predstavili i povezali baštinu obaju gradova. Kroz oživljene povijesne priče, vještine i legende u originalnom je antičkom prostoru stvorena nova realnost. Grad je doživljen kao živi organizam.<sup>6</sup>

Primljeno: 15. prosinca 2007.

#### THE UNIVERSAL HERITAGE - SEPOMAIA VIVA IN THE CITY OF SPLIT

**The Living Museum is the formulation, or perhaps it is a kind of mission, according to which Umag Municipal Museum has been working since its foundation in 2000. For it was then that the museum started its "Days of Ancient Sepomaja", which in time developed into the international festival of Antiquity known as *Sepomaia viva*.**

**The project has its contents enriched year by year, and it has developed on the basis of expert knowledge about the ancient world and interactive participation by visitors. *Sepomaia viva* in a narrow sense is conceived as an event that above all presents ancient Sepomaia, a number of *vila rustica* archaeological sites north of Umag. The guest appearance of *Sepomaia Viva* in Split gave the best answer to the issue of how to bring the past to life through museum treatment. For the interpretation to be the maximally possible faithful, details that evoke the spirit of ancient times have helped greatly - copies of kitchen vessels, staging with ancient motifs, educational notice boards with textual and pictorial descriptions of Sepomaia, Emperor Diocletian, knowledge of the kind of clothing that was worn in antiquity, the nature of mosaics and so on.**

<sup>6</sup> Maroević, I. (2005.) *Razine muzealizacije vezane uz kulturnu baštinu*, Informatica Museologica, MDC.

## INDUSTRIA HUMANITAS EST

DENIS MAROHNIĆ = Hrvatski željeznički muzej, Zagreb



sl.1. Otvoreње izložbe *Industria humanitas est*, muzejski vagon Hrvatskoga željezničkog muzeja, 2007.

sl.2. Izložba *Industria humanitas est*, 2007.



Izložba pod nazivom *Industria humanitas est* (Industrija je kultura), u organizaciji Hrvatskoga željezničkog muzeja, a u povodu Međunarodnog dana muzeja, održana je od 18. svibnja do 21. lipnja 2007. godine na dvije lokacije – 18. svibnja otvorena je u muzejskom vagonu Hrvatskoga željezničkog muzeja, a potom je 21. svibnja prenesena u vestibul zagrebačkoga Glavnog kolodvora.

Hrvatski željeznički muzej svake godine uz Međunarodni dan muzeja organizira izložbe s temama osobito važnim za sam muzej, prateći pritom i zadane tematske smjernice. Tema Međunarodnog dana muzeja za 2007. godinu zadana je naslovom *Muzeji i univerzalna baština*. Vođeni vlastitim ciljevima i zajedničkom temom, postavili smo izložbu čija je ideja bila suvremenim fotografijama prikazati najvrjedniji kompleks tehničke baštine s kraja 19. i početka 20. stoljeća – kompleks Tvornice željezničkih vozila Gredelj, d.o.o. Kompleks je sačuvan u sklopu Hrvatskih željeznica, a dio je univerzalne industrijske baštine koji su sagradile Mađarske državne željeznice na zagrebačkom Trnju 1894. godine.

Izložba je obuhvatila 25 fotografija Špire Dmitrovića, zaposlenoga u marketingu TŽV-a *Gredelj* i Denisa Marohnića, kustosa u Hrvatskome željezničkome muzeju. Snimane su tijekom duljeg vremenskog razdoblja, a za potrebe izložbe izrađene su na veličini 70×100 cm. Uz fotografije je na istom formatu izložen i tekst ravnateljice Hrvatskoga željezničkog muzeja Helene Bunijevac, koja je izložbu tekstualno obradila i popratila legendama.

Organizirana je i multimedijaska prezentacija koja se sastojala od starih fotografija TŽV-a *Gredelj* – njezine arhitekture, ali i života tvornice i njezinih zaposlenika. Time su bogatstvo i vrijednost tog industrijskog kompleksa kvalitetnije predočeni publici, jer je osim sadašnjeg stanja prikazanoga fotografijama, posjetiteljima barem djelomice dočarana i njegova bogata povijest.

Današnji kompleks Tvornice željezničkih vozila “Gredelj”, d.o.o. prostire se na površini od 130 000 m<sup>2</sup>, a smješten je gotovo u samom središtu grada Zagreba, na Trnjanskoj cesti 1. Budući da je planirano skoro preseljenja tvornice na novu lokaciju u Vukomercu, pred nama se otvorilo i pitanje sudbine kompleksa kao dijela našega kulturnog naslijeđa. Tijekom osamdesetih godina 20. stoljeća napravljena je valorizacija industrijskog kompleksa, a 1993. godine Ministarstvo kulture Republike Hrvatske stavilo je četiri najvrjednije industrijske hale pod svoju zaštitu kao kulturno dobro.

Izložba koju smo postavili svojim je konceptom dodatno pokušala potaknuti raspravu o načinima zaštite tog prostora. Zanimljivo je da je na fotografijama nastalim početkom 21. stoljeća prikazana i izvornost objekata i tehničke opreme koja se nalazi u tom kompleksu. Naime, velik dio opreme TŽV-a u upotrebi je neprekidno od početka rada samog kompleksa i time je postao vrlo vrijedan element naše industrijske baštine. Hrvatski željeznički muzej na dobrom je putu da zaštiti i tu vrijednost od uništenja, što bi se neizbježno dogodilo nakon preseljenja *Gredelja* na novu lokaciju.

Hrvatski željeznički muzej osnovan je 1991. godine. Prema svom djelovanju specijalizirani je tehnički muzej s republičkom razinom djelovanja. Za samo osnivanje zaslužni su eminentni stručnjaci, među kojima valja izdvojiti prof. dr. sc. Antuna Bauera, koji je zaslužan za osnivanje više muzejskih i kulturnih ustanova na području RH. U prostorima



sl. 3 - 4. Izložba *Industria humanitas est*, 2007.

Muzeja čuvaju se predmeti i dokumenti kojih je vrijednost značajna ne samo za područje Hrvatske, već i za područja drugih naroda i zemalja s kojima su Hrvati dijelili zajedničku povijest. Tako je neraskidivo vezan za proučavanje austrijske, mađarske, talijanske, kao i povijest željeznice drugih južnoslavenskih naroda i zemalja. Od samog osnutka HŽM je *podstanar* u prostoru u kojemu se sada nalazi. Međutim, tendencija je da nakon iseljenja *Gredeljevih* postrojenja sa svojim vrijednim zbirka useli u prostore koji bi bili adekvatno uređeni za potrebe izlaganja.

Zbog činjenice da je to područje pod zaštitom kao kulturno dobro, a izravno je vezano za željeznicu, ta bi prenamjena bila jedini razuman rasplet ili, bolje reći, saplet dviju vrednota grada Zagreba, ali i cijele Hrvatske.

Otvorenje izložbe u muzejskom vagonu ujedno je bila i promocija vagona što ga je 2006. godine Hrvatski željeznički muzej restaurirao i pretvorio u pokretni izložbeno-galerijski prostor. Izvorna namjena vagona bila je prijevoz poštanskih pošiljaka, a proizveden je 1963. godine. Hrvatski željeznički muzej poštuovao je tijekom restauriranja izvorni izgled i namjenu vagona, te je njegovu sadašnju namjenu pažljivo uklopio u originalni izgled. Naime, vagon je restauriran i prenamijenjen tako da dvije bočne prostorije, određene za muzejske i multikulturalne izložkecima spaja središnji dio, ostavljen u potpuno izvornom izgledu, s pomoćnim predmetima kao što su poštanske vreće, peć na ugljen i posuda za grijanje vode.

Naslovom izložbe *Industria humanitas est* željeli smo naglasiti da industrija samim svojim postojanjem odnosno trajanjem u vremenu iz banalnog *alata* kojim se služimo u proizvodnji, prerasta u objekt našeg promatranja i našeg promišljanja vlastite povijesti, odnosno u značajno kulturno naslijeđe.

Primljeno: 20. prosinca 2007.

#### INDUSTRIA HUMANITAS EST

The exhibition entitled *Industria humanitas est* organised by the Croatian Railway Museum on the occasion of International Museum Day, 2007, aimed at showing, through contemporary photographs, the most valuable complex of the industrial heritage from the turn of the 19<sup>th</sup> and 20<sup>th</sup> centuries – the Rolling Stock Factory, Gredelj d.o.o., which is today preserved as part of Croatian Railways and is a part of the universal industrial heritage, built by Hungarian State Railways in the Trnje area of Zagreb in 1894.

The exhibition included 25 photos of Špiro Dmitrović, employed in the marketing of TŽV Gredelj, and Denis Marohnić, curator in the Croatian Railway Museum. It is interesting that in the photos taken in the early 21<sup>st</sup> century the original state of the facilities and technical equipment that are located in this complex is shown. The opening of the exhibition, put on in a museum coach, was at the same time the promotion of the coach, which was restored by the Croatian Railway Museum and turned into mobile exhibition and gallery space.



## MUZEJ GRADA KOPRIVNICE I UNIVERZALNA BAŠTINA MUZEJI SU COOL!

MARIJA MESARIĆ □ Muzej grada Koprivnice, Koprivnica



sl.1. Koncert Tamburaškog orkestra „Tomo Šestak“ pod dirigentskom palicom Antala Pappa u Galeriji Koprivnica (15. svibnja 2007.), Muzej grada Koprivnice

Muzej grada Koprivnice obilježio je Međunarodni dan muzeja 2007. temom *Muzeji i univerzalna baština*. Porukom *Svibanj je mjesec muzeja! Muzeji su cool!* tijekom svibnja muzejskim je akcijama i događanjima predstavio univerzalnu baštinu<sup>1</sup> s različitih aspekata – od globalne (svjetske) do lokalne baštine, koja je dio Muzeja i lokalne zajednice.

Muzej grada Koprivnice promovirao je zdravlje kao jedan od aspekata univerzalne baštine čovječanstva. Muzejskom akcijom *Zajedno do CT uređaja – muzejski proizvodi za CT!*, održanom u subotu 19. svibnja 2007. godine na Zrinskom trgu, predstavio je zdravlje i medicinu kao dijelove cjelokupne materijalne i nematerijalne kulturne baštine čovječanstva, koji su važni za razumijevanje duhovnoga, duševnoga i fizičkog stanja čovjeka, poboljšanja kvalitete njegova života i života društvene zajednice – *jer biti zdrav jedna je od temeljnih pretpostavki opstanka čovječanstva, a pojam zdravlje prema deklaraciji Svjetske zdravstvene organizacije podrazumijeva ne samo izostanak bolesti već stanje općeg, društvenog i gospodarskog bljitka*.

Od početaka čovječanstva, na svim se stupnjevima razvoja i na svim kontinentima čovjek suočavao i borio protiv bolesti korištenjem magijskih postupaka, empirijske, magijske, mistične ili religijske, narodne i, naposljetku, moderne medicine. ICOM-ovom porukom *Svi smo odgovorni za univerzalnu baštinu* Muzej je pozvao lokalnu zajednicu da kupnjom muzejskih publikacija i promotivnih materijala koji su, poput zdravlja, dio univerzalne baštine, pokaže kako je pojedinačno ili kao dio zajednice svjesna odgovornosti i odgovorna za korištenje i zaštitu zdravlja kao našega pojedinačnog i općeg dobra te je prikupio 3 005 kuna za nabavu novog CT uređaja za koprivničku bolnicu.

Izložba fotografija *Univerzalna baština: džungle* otvorena je u petak 18. svibnja u 20 sati u Galeriji Koprivnica. Tema izložbe bila je univerzalna baština čovječanstva, koja čini sustav znanja i cjelovito sagledavanje života, a obuhvaća okoliš, znanost, tehnologiju i umjetnost, zajedno s naslijeđenim sustavom vrijednosti koje određuju doživljaj svijeta, predodžbu pojedinca i zajednice te načine života. U kontekstu teme univerzalnu baštinu možemo promišljati kao proces stvaranja i obnove koji osigurava kontinuitet između stvari, života, prostora i vremena. Od samog začetka antropološke misli čovjek je promatrao svijet u kojemu živi i pokušao odgovoriti na pitanja tko je i odakle dolazi, ostavljajući svoje misli u naslijeđe drugim naraštajima.

Autor izložbe Goran Šafarek, mladi istraživač i biolog, proučavao je univerzalnu baštinu živeći s članovima prvobitnih zajednica u džunglama Južne Amerike (Ande – Amazona, Kostarika, Venezuela) i Afrike (Madagaskar), u razdoblju od 2000. do 2007. godine. Kroz objektiv fotografa i uz glazbenu podlogu afro-američke glazbe, predmetima iz privatne zbirke i fotografijama biljnoga i životinjskog svijeta džungle, tradicijskih društva, istraživača i istraživanja, Šafarek je predstavio bogatstvo i raznolikost prirodne i kulturne baštine džungli te nam njihovim promatranjem

<sup>1</sup> Zajedno sa suradnicima: Općom bolnicom Dr. Tomislav Bardek, Tamburaškim orkestrom Tomo Šestak iz Koprivnice, grupom vezilja OŠ Antun Nemčić Gostovinski, Sekcijom frizera Udruženja obrtnika Koprivnica, kulturno-umjetničkim društvima grada Koprivnice i koprivničke Podravine, Posudionicom i radionicom narodnih nošnji iz Zagreba, istraživačima biologima članovima svjetskih ekspedicija, novinarima, konzervatorima i restauratorima, koprivničkim muzealcima i prijateljima Muzeja na konferenciji održanoj u Koprivnici i u Muzejskom dokumentacijskom centru (MDC) u Zagrebu, na web stranicama Grada Koprivnice, MDC-a te sudjelovanjem u nekoliko emisija na lokalnim radiopostajama (Radio Drava, Radio Koprivnica i Radio Glas Podravine).

otvorio novi pogled na svijet u kojemu živimo, doveo nas do novih spoznaja o sličnostima i razlikama između nas i drugih kultura, omogućujući nam da bolje upoznamo sebe i svijet koji nas okružuje. Tamburaški orkestar *Tomo Šestak*, koji nosi ime hrvatskog skladatelja, zborovođe, dirigenta zlatnog doba austrougarske građanske Koprivnice, glazbenog pedagoga i osnivača Hrvatskoga pjevačkog društva *Podravec*, obrađuje i izvodi skladbe Tome Šestaka iz glazbene zbirke Muzeja grada Koprivnice koje pripadaju srednjoeuropskom kulturnom krugu. Pod dirigentskom palicom Antala Pappa, uz vokalne solistice i solisticu na violini, članovi orkestra održali su ovogodišnji koncert u utorak 15. svibnja u Galeriji Koprivnica. Izvedbom skladbi Tome Šestaka, Emila Cossetta, Vittorija Montija, Jacquesa Offenbacha i inih upoznali su publiku s nematerijalnom baštinom glazbe, približivši joj djelić univerzalne baštine – glazbenu baštinu srednjoeuropskih naroda koja je dio naše (lokalne) i svjetske (globalne) povijesti.

Lokalnu baštinu Etnografske zbirke Muzej je predstavio unutar radionice za djecu *Vrijedne ruke malih vezilja* i revijom etnofrizura grada Koprivnice i koprivničke Podravine, tematski vezanom za izložbu *Oglavlja u Podravini*. Pod pojmom ogjavlje izložba prikazuje jedinstvenu lokalnu baštinu koprivničke Podravine vezanu za postupke i načine češljanja, pokrivanja i ukrašavanje glave i kose. Na radionici za djecu, održanoj 7. i 9. svibnja, vezilje iz OŠ *Antun Nemčić Gostovinski* naučile su vesti motive s ivanečkih poculica, koji se svojom posebnosti izdvajaju kao jedini potpuno sačuvani dio izvornoga podravskog narodnog ruha.

Radovi "malih" vezilja izloženi su na reviji etnofrizura grada Koprivnice i koprivničke Podravine, održanoj ispred muzejske zgrade u utorak 22. svibnja 2007. godine. Koristeći se materijalnom i nematerijalnom lokalnom baštinom tradicijskog oblikovanja ogjavlja, frizeri su u prvom djelu revije prikazali izradu tradicijskih frizura djevojke, mladenke i udane žene, a u drugom su dijelu naglasak stavili na tri građanske frizure s početka 19. st. i suvremene frizure inspirirane tradicijskim oblikovanjem kose u pletenice te načinima češljanja koji potječu još iz doba Rimskog Carstva.

Muzej grada Koprivnice zatvorio je Međunarodni dan muzeja muzejskom akcijom *Otvorena vrata kuće Malančec*. U tri dana (25., 26. i 27. svibnja 2007.) građani su prvi put nakon 1991. godine razgledali jedinstvene zidne oslike otkrivene tijekom istraživanja što ga je proveo Hrvatski restauratorski zavod u ožujku i travnju 2007., upoznali "biser gradskog Muzeja" – ostavštinu dr. Vladimira Malančeca, koju čini ambijentalna cjelina nepokretnoga i pokretnog kulturnog dobra, jedinstvena u kontekstu ponude hrvatskih, ali i europskih muzeja.

Zidni oslici, uz brojne atraktivne predmete u stilu europske secesije i historicizma, odražavaju visoku razinu ukusa i stanovanja imućne odjetničke obitelji Malančec te svjedoče o životu srednjoeuropske visoke građanske klase s početka 20. st. Kuća Malančec privlačna je domaćim i stranim gostima grada, a Koprivničancima izgleda kao kuća iz snova jer se naslanja na secesijski vrt sa sjenicom i šetnicom.

Primljeno: 3. rujna 2007.

#### **KOPRIVNICA MUNICIPAL MUSEUM AND THE UNIVERSAL HERITAGE. MUSEUMS ARE COOL!**

**During May, with the message *May is Museum Month – Museums are Cool* in museum actions and events Koprivnica Municipal Museum marked International Museum Day 2007.**

**As well as the museum action *All together to a CT device – museum products for CT*, which presented health care and medicine as parts of the entirety of the material and intangible cultural heritage of mankind, the museum also organised an exhibition of photographs called *The Universal Heritage: Jungles*. The author of the exhibition, Goran Šafarek, a young researcher and biologist, studied the universal heritage living together with members of the primal communities in the jungles of Southern America, the Andes, Amazonia, Costa Rica and Venezuela and in those of Africa, in Madagascar, from 2000 to 2007. Through the lens of a photographer and with an aural backdrop of Afro-American music, with objects from a private collection, and photographs of the plant and animal life of the jungle, of traditional societies, of exploration and explorers, Šafarek has presented the richness and diversity of the natural and cultural heritage of the jungles and through observing them has opened up for us a new view of the world in which we live, led us to new knowledge about the similarities with and differences between us and other cultures, enabling us thus to get to know both ourselves and the world that surrounds us better.**

**The programme included a concert by the Tomo Šestak Tamburitza Orchestra, which bears the name of a Croatian composer, choirmaster, conductor of the golden age of Austro-Hungarian middle-class Koprivnica; he was also a music educator and the founder of the Podravec Croatian Singing Society, which arranged and performed Šestak compositions from the music collection of Koprivnica Municipal Museum.**

**The Museum presented the local heritage of the Ethnographic Collection in a workshop for children called *Industrious Hands of Little Needlewomen* and a review of ethnic hairstyles of the city of Koprivnica and the area of the Drava basin around Koprivnica, related in topic to the exhibition *Headdresses in Podravina*.**

**The Koprivnica Municipal Museum closed International Museum Day with the museum action called "Open Door of the Malančec House". In three days, members of the public were able, for the first time since 1991, to look round the unique wall paintings discovered during research carried out by the Croatian Conservation Institute; they got to know the "pearl of the city's museum" – the bequest of Dr Vladimir Malančec, which consists of an ambiental unit of the immovable and moveable cultural property, unique in the context of the programmes of Croatian and indeed European museums.**

---

UNIVERZALNA BAŠTINA – BAŠĆANSKA PLOČA  
MEĐUNARODNI DAN MUZEJA U POMORSKOME I POVIJESNOME MUZEJU HRVATSKOG  
PRIMORJA RIJEKA

---

DENIS NEPOKOJ □ Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, Rijeka

---



sl. 1. Izložba *Bašćanska ploča – riječju, slikom, zvukom* (15. svibnja 2007.), Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka

Ovogodišnji Međunarodni dan muzeja 2007., što se održavao pod zajedničkom temom *Muzeji i univerzalna baština*, otvorio je put promišljanju o značenju baštine u najrazličitijim kontekstima svakodnevnog življenja. Potaknuo je na razmišljanje o suživotu ostavštine predaka sa suvremenosti, pa i budućnošću što se ostvaruje u muzejima – pokretačima težnji prema boljemu, plemenitijemu i tolerantnijem društvu te mjestima susreta s neprocjenjivo vrijednim dokazima vlastitog identiteta.

Stoga smo u Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskog primorja Rijeka, u kontekstu zadane teme, odlučili predstaviti Bašćansku ploču – glagoljski natpis što već više od stoljeća i pol nadahnjuje povjesničare, književnike, lingviste, umjetnike, ali i sve one koji su u tih trinaest redaka isklesanih u kamenu prepoznali svoju prošlost, ali i budućnost. Odlučili smo je predstaviti riječju, slikom, zvukom i pokretom, i u to predstavljanje uključiti i one koji se njome bave profesionalno, ali i one najmlađe, koji se tek upoznaju s glagoljskim pismom i njegovim porukama. Bašćanska ploča nedvojbeno pripada svjetskoj – univerzalnoj baštini, a zašto je tako i što ju je odredilo *dragim kamenom* hrvatske pismenosti, književnosti i umjetnosti, otkrivali smo na Danima Muzeja što su se održavali od 15. do 19. svibnja 2007. u Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskog primorja.

No već smo u travnju, u sklopu edukacijskog rada Muzeja, organizirali likovnu radionicu *Učimo glagoljicu*, što ju je vodila akademska kiparica Milijana Babić. U bučnoj i veseloj muzejskoj likovnoj radionici učenici viših razreda Osnovne škole *Nikola Tesla* učili su, ali i stvarali glagoljicu. Jedno po jedno, nastajala su slova koja u tekstu Bašćanske ploče tvore *krsni list* Hrvata. I dok je opat Držića klesao, u muzejskoj se radionici – s mnogo entuzijazma i kreativnosti – kaširalo, bojilo, lijepilo, pribadalo, gipsalo, cementiralo, sprejalo, oblagalo... Suvremeni je materijal, apliciran na slova od stiropora, staromu glagoljskom pismu oduzeo ozbiljnost i dao mu šarm suvremenosti što ga može oblikovati samo dječja mašta.



Dane Muzeja započeli smo 15. svibnja svečanim otvorenjem izložbe *Bašćanska ploča*, uz prigodnu riječ akademika Josipa Bratulića i nastup sopaca Marijana Orlića i Franje Žica te Župnoga crkvenog zbora iz Punta pod vodstvom Andela Žica.

Kopija Bašćanske ploče izložena u središtu atrija Muzeja, obasjana snopovima svjetlosti čija se boja izmjenjivala u pravilnim vremenskim intervalima, i *naša lebdeća* slova mnogobrojnim su posjetiteljima nedvojbeno pokazali put u prošlost, ali i dali sasvim čvrste smjernice za budućnost.

U okruženje koje i danas, baš kao i u vrijeme opata Držihe, odiše onim posebnim, gotovo opipljivim dahom slavne hrvatske prošlosti i kulture uvela nas je izložba fotografija s motivima Baške i Jurandvora, autora Viktora i Egona Hreljanovića, te arheološki nalazi i dokumentacija s iskopavanja u Jurandvoru. Mala crkva sv. Lucije, ishodišna točka puta što ga je Bašćanska ploča prešla od pluteja crkvenog septuma do statusa književnog teksta pohranjenoga u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu, i danas je mjesto izučavanja povijesti hrvatskoga naroda, njegova pisma i jezika, suvereniteta i kulture. Pokazao je to i film *Hrvatski dragi kamen* scenarista i redatelja Bernardina Modrića, kojim smo zaključili prvu večer Međunarodnoga dana muzeja.

Drugu su večer obilježila predavanja. Akademici Lujo Margetić i Petar Strčić, dr.sc. Marica Čunčić, prof. dr. Mateo Žagar, mr.sc. Darko Deković i Ranko Starac zanimljivim su predavanjima, svako sa svog područja znanstvenoga i stručnog djelovanja, iznijeli rezultate višegodišnjeg proučavanja Bašćanske ploče, ali i postavili pitanja na koja još uvijek traže odgovore, naglasili dvojbe koje još nisu riješene, pa i kontroverze što prate taj kratki, ali za hrvatsku povijest i kulturu, neprocjenjivo važan tekst. Nakon predavanja predstavljen je DVD *Bašćanska ploča* sa snimkom glazbenog recitala Dušana Prašelja.

Osamnaesti je svibanj – Međunarodni dan muzeja – predstavio Bašćansku ploču na posve drugačiji način od uobičajenoga. Uz otvorenje izložbe glagoljskih slova nastalih u muzejskoj likovnoj radionici, predstavili smo i slikovnicu u kojoj su, u novom ruhu, predstavljena 32 glagoljska slova što su – uklesana u kamen Bašćanske ploče – malo mjesto Jurandvor pokraj Baške na otoku Krku učinili uvijek živim susretištem znanstvenika, ali i znatiželjnika. I tako je najpoznatiji epigrafski spomenik rane hrvatske pismenosti u samo nekoliko dana predstavljen i riječju, i slikom, i zvukom. A da ga je moguće predstaviti i pokretom, atraktivnim je nastupom pokazala riječka skupina 4.33, koja je sa svoga novog albuma *Vidim vodu* izvela tri obrade glagoljaških napjeva.

Ujedinivši u predstavljanju Bašćanske ploče – darovnice hrvatskoga kralja Zvonimira – riječ, sliku, zvuk i pokret, željeli smo upozoriti na njezinu životnost u vremenu suvremenih komunikacija, ali i pokazati zašto su je Hrvati uvrstili među svoje najznačajnije nacionalne kulturnopovijesne i jezične spomenike. Vjerujemo da smo u tome i uspjeli.

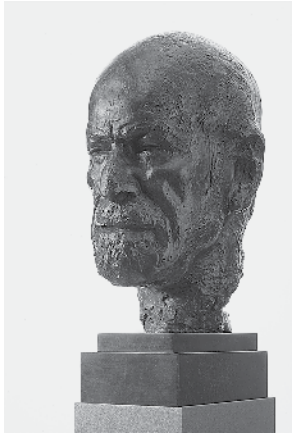
Primljeno: 10. listopada 2007.

#### THE UNIVERSAL HERITAGE & THE BAŠKA INSCRIPTION

#### INTERNATIONAL MUSEUM DAY IN THE MARITIME AND HISTORY MUSEUM OF THE HRVATSKO PRIMORJE REGION RIJEKA

**This year's International Museum Day, which featured the common topic of *Museums and the Universal Heritage* opened up the way to thinking about the importance of the heritage in the most different contexts of everyday life. It set off thinking about the coexistence of the bequest from our forefathers and contemporaneity, and the future too, which is put into practice in museums - generators of the aspiration for a better, more noble and tolerant society and places of encounters with incalculably valuable evidence of the national and local identity.**

**In the Maritime and History Museum of the Hrvatsko primorje Region in Rijeka, in the context of the set theme, the Baška Inscription (Tablet) was shown; this is a Glagolitic inscription that has for a century and a half and over inspired historians, writers, linguists, artists and all those who have recognised their own part and their future in these thirteen lines carved in stone. By uniting words, images, sound and movement in the presentation of the Baška Inscription - a deed of gift of Croatian King Zvonimir, its vitality at the time of contemporary communications is shown, as is why Croatian people have placed it among their most significant cultural and historical and linguistic monuments.**



sl. 1. - 7. Portret Sigmunda Freuda (1938.)

1 Danica Pinterović, *Osječki zbornik* (XI.), 1967.; Vlastimir Kusik, *Oskar Nemon (1906-1985), prilozi biografiji nepoznatog kipara, Peristil 31/1988* (359-361); Oto Švajcer, *Likovna kronika Osijeka 1850-1969*, Galerija likovnih umjetnosti Osijek, 1991.; tekstovi o Oscaru Nemonu u katalogu izložbe *The 39th Exhibition, The Gallery*, 28 Cork Street, London, svibanj 2002. (N. Boonham, *Masterwork - Sigmund Freud by Oscar Nemon 1970*; P. Cannon-Brookes, *Oskar Nemon: The Years in Osijek, Vienna and Brussels*; N. Boonham, *Synthesis and Realism; Working for Oscar Nemon*); Dalibor Prančević, *Zanemareni kipar Oscar Nemon*, Kvartal II-4, Zagreb, 2005., str. 10-14.; Stjepan Tomaš, *Židovski spomenik*, Ogranak Matice hrvatske, Osijek, 2006. (nap.a.: knjiga je nazvana po najduljoj priči o životu i sudbini kipara Oscara Nemona. Spomenik židovskim žrtvama stradalim u Osijeku, čiji je motiv figura majke koja u igri visoko podiže dijete, postavljen je u Osijeku 1965. godine).

2 Kao student Sveučilišta u Beču Freud je često prolazio svečanom aulom s bistama glasovitih profesora, sanjajući o vlastitoj bisti. Ganut Freudovim „snom“, dr. Federn je odlučio ostvariti ga kako bi Freudova bista jednog dana krasila svečanu aulu Sveučilišta. Posjetivši 23. rujna 2006. godine Modernu galeriju u Zagrebu, Aurelia Lady Young, kćerka kipara Oscara Nemona, ustupila mi je na kratak uvid fotokopirane novinske izreske o umjetničkom stvaralaštvu i sjajnoj karijeri kipara Nemona, koju je prikupila kiparova sestra

## OSCAR NEMON – POSLJEDNJI PORTRET SIGMUNDA FREUDA

ĐURĐA PETRAVIĆ KLAIĆ □ Moderna galerija, Zagreb

U povodu obilježavanja stote obljetnice rođenja značajnoga, no u hrvatskome kulturnom prostoru rijetko isticanoga osječkog kipara židovskog podrijetla Oscara Nemona (Osijek, 1906. – Oxford, 1985.), dr. Alice Nemon Stuart Hiller, jedna od nasljednica kiparove ostavštine i osnivateljica i voditeljica Zaklade Oscara Nemona, donirala je 2006. godine Modernoj galeriji u Zagrebu skulpturu – portret/glavu psihoanalitičara i najutjecajnijeg teoretičara 20. stoljeća Sigmunda Freuda, posvetivši svoju velikodušnu donaciju uspomeni na njegova sina, umjetničkog fotografa Falcona Nemona Stuarta. Portret u bronci doniran Modernoj galeriji odljev je prema terakoti koja datira iz kasnih 1930-ih ili ranih 1940-ih godina (datacija prema A. N. Stuart), dok je original doniran Muzeju Ashmolean u Oxfordu kamo se Oscar Nemon pred prijetnjom nacističkih progona preselio prije izbijanja Drugoga svjetskog rata.

Pregovore s dr. Alice Nemon Stuart, koji su započeli početkom 2006. godine na inicijativu veleposlanika Velike Britanije u Hrvatskoj sir Johna Ramsdena, i organizaciju dopreme donirane skulpture u Zagreb (veljača 2007. g.), vodila sam i realizirala tijekom 2006. i 2007. godine kao voditeljica Zbirke skulpture 1850. – 1945., suradujući s povjesničarkom umjetnosti Florom Turner, savjetnicom za kulturu u Veleposlanstvu Republike Hrvatske u Londonu. Portret Sigmunda Freuda kao muzejski izložak uvršten je u stalni postav Moderne galerije 18. svibnja 2007. godine, u povodu obilježavanja Međunarodnog dana muzeja, tematski povezan s predloženom temom *Muzeji i univerzalna baština* i najavljen u medijima kao *Freud u Zagrebu*. Za posjetitelje Galerije tiskan je informativni listak s tekstom *Nemonov Freud u Modernoj galeriji*, ilustriran fotografijom Freuda i doniranog portreta. Vrijednost je, međutim, cijelog tog pothvata u tome što je do tada zapostavljeni kipar Oscar Nemon, ulaskom u stalni postav Galerije kao matične institucije koja skuplja, čuva, istražuje i prezentira hrvatsku umjetnost 19. i 20. stoljeća, integriran kao hrvatska i univerzalna baština u pregled povijesti hrvatskoga kiparskog stvaralaštva 20. stoljeća.

Iako stvaralaštvo kipara Oscara Nemona ilustrira kulturne veze koje se protežu od rodnog Osijeka, Zagreba, preko Beča i Bruxellesa do Londona i New Yorka, pa i Kanade i Meksika, struka je još uvijek samo fragmentarno upoznata s tijekom njegova života i njegovim izuzetnim opusom<sup>1</sup>, a tek će istraživanja i rekonstrukcija njegove cjelovite stvaralačke putanje pokazati umjetnikovu osobnost i visoku razinu njegovih raznorodnih kiparskih žanrova od 1920-ih do početka 1980-ih godina. Intenzivno je djelovao u vremenu snažne afirmacije europske avangarde, potvrdivši se tijekom svoga zrelog kiparskog djelovanja kao umjetnik modernih (art-deco) i avangardnih (kubističkih, nadrealističkih) tendencija, veliki portretist i intelektualac kozmopolitskih shvaćanja.

Oscar Nemon (Neumann) odrastao je u Osijeku (rođen je 13. ožujka 1906., a preminuo je u Oxfordu 13. travnja 1985.) gdje je 1923. godine kao gimnazijalac priredio i svoju prvu izložbu skulptura i portreta, a potom 1924. i drugu, također u Osijeku. Zapažen od Ivana Meštrovića, kojega je izuzetno cijenio, unatoč Meštrovićevoj savjetu da studij kiparstva upiše u Parizu, 1920. godine odlazi u Beč, koji je kao kulturno središte bio logičan izbor za mladog Nemona, a svjedoči i o njegovoj pripadnosti bečkome društvenom krugu 1920-ih godina. U Beču studira na Kunstgewerbeschule, u klasi prof. Antona Hanake (Brno, 1875. – Beč, 1934.), člana bečke Secesije te prijatelja Josepha Hoffmanna i Gustava Klimta, kreće se u krugu Freudovih učenika, od kojih neke i portretira (dr. Sandora Ferenzija, dr. Paula Federna), krugu avangardnog skladatelja i slikara Arnolda Schonberga (grupa Die Blaue Reiter, Franz Marc, Wassily Kandinsky). Oduševljen je Sigmundom Freudom, čija djela čita na njemačkom jeziku, no nije u prilici s njim se osobno upoznati. Potom se 1927. godine seli u Bruxelles, te na savjet Maksimilijana Vanke, koji se ondje školovao, upisuje kiparstvo na kraljevskoj Akademiji lijepih umjetnosti. Kao priznati kipar, 1932. godine u Palais des Beaux Arts u Bruxellesu priređuje prvu značajnu samostalnu izložbu naziva *Glave*, izloživši portrete Sigmunda Freuda i belgijskog državnika Henrija Spaaka. Živeći i radeći u Bruxellesu, portretirao je kralja Alberta I. i kraljicu Astrid, prijateljivao je i dijelio stan s ključnim predstavnikom nadrealizma u europskom slikarstvu Reneom Magrittom, te i sam pripadao belgijskome nadrealističkom krugu.

Prvi susret Oscara Nemona i Sigmunda Freuda zbio se 1931. godine, kada je Nemon, nakon završenog studija kiparstva, pozvao Freudov bliski učenik i sljedbenik dr. Paul Federn da za Društvo psihoanalitičara u Beču, u povodu sedamdeset petog rođendana Sigmunda Freuda, izradi njegovu bistu.<sup>2</sup> Znana je činjenica da se Freud, po naravi povučen, a i boljući od maligne bolesti grla i čeljusti, u poznoj dobi nerado davao portretirati. Njegov odani sljedbenik i znanstvenik dr. Federn kojega je nazivao *Savonarolom u psihoanalizi*, po napatku Freudove kćerke



Bella Neumann. Originale *Two Volume Scrapbook of Oscar Nemon's Career* voditeljica Nemonove zaklade dr. Alice Nemon Stuart Hiller darovala je arhivu Instituta "Henry Moore" u Leedsu. Četvrto poglavlje Nemonovih zapisa *Sjećanja*, naslovljeno *Sigmund Freud*, jedinstveni je dokument o počecima i trajanju prijateljskoga i kreativnog odnosa dvojice intelektualaca i svojevrsni je dvojni portret Freud - Nemon.

3 U pismu H. Strucku od 7. studenog 1914. godine Freud iznosi subjektivno viđenje, zapravo duhovitu i sofisticiranu primjedbuz o svom portretu. Zadivljen šarmantnom idealizacijom, kaže kako bi upravo tako želio izgledati te da je možda i na putu da takav postane. Opaža kako sve oštro i nepravilno u zbilji na portretu izgleda zaobljeno, ugladeno i uredno, a kao element izrazite nesličnosti navodi kosu, na portretu uredno "začešljanu" prema zatiljku. Pismo završava riječima: "Svaki put kada ga pogledam, sve mi se više sviđa." (Fotografija spomenutog djela može se vidjeti na [www.megapsy.com/Museum/pages/page208.htm](http://www.megapsy.com/Museum/pages/page208.htm))

4 Figurice iz drevnih kultura na stolu ispred Freuda govore o Freudovoj fascinaciji artefaktima za koje je smatrao da u sebi nose najdublje ljudske impulse kroz tisuće godina civilizacijskog procesa i otkivaju daleku, a ipak još uvijek živu prošlost. Često bi sjedio za stolom u dubokoj kontemplaciji ili, inspiriran njima, pisao. (Fotografija spomenutog djela može se vidjeti na [www.case.edu/artsci/dittrick/sitez/books/freud.htm](http://www.case.edu/artsci/dittrick/sitez/books/freud.htm))

5 Na portretu Freuda R. Kastora Freud je vlastoručno napisao: "Ne postoji lijek protiv smrti, a niti načelo protiv pogreške" (Sigmund Freud, *Conflict and Culture - essays on his life, work and legacy*, The Library of Congress and Alfred A. Knopf, Washington 1999. Fotografije iz Prints and Photographs Division - The Library of Congress, Washington, mogu se vidjeti na [www.loc.gov/exhibits/freud/freud03.html](http://www.loc.gov/exhibits/freud/freud03.html))

Anne, dječje psihologinje, objasnio je urgentnost svoje molbe, te je Freud pristao na učenikov izbor kipara Oscara Nemona. Uz Salvadora Dalija, Oscar Nemon bio je jedini umjetnik kojemu je Sigmund Freud u poznoj dobi pristao biti modelom. Kad je riječ o slikarskim portretima Sigmunda Freuda, portretirali su ga Hermann Struck<sup>3</sup> (bakropis iz 1914., nalazi se u Freudovu muzeju u Beču), Max Pollack<sup>4</sup> (Freud u svojoj ordinaciji, bakropis, 1921.; kolekcija Sigmunda Freuda, u kojoj se nalazi i spomenuto djelo, predstavljena je u Cleveland Medical Library Association u povodu stote obljetnice Freudova rođenja), Ferdinand Schmutzer (Sigmund Freud, kreda/papir, 1926., Muzej Sigmunda Freuda, Hampstead, London NW 3), Robert Kastor<sup>5</sup> (Sigmund Freud, olovka/papir, 1925.).

U seriji koju čini deset litografija – portreta znamenitih Židova istaknutog pop-art umjetnika Andyja Warhola nalazi se i portret Sigmunda Freuda. Iako Freud nije bio poklonik umjetnosti nadrealizma, nadrealisti su ga smatrali idejnim začetnikom i duhovnim ocem nadrealističkog pokreta. Iz godine 1938. datira portret Sigmunda Freuda kojega je u olovci na papiru nacrtao Salvador Dali, a koji se čuva u Muzeju Sigmunda Freuda u Hampsteadu. Stephan Zweig (Beč, 1881. – Brazil, 1942.), austrijski pisac, esejist i kozmopolit, pod utjecajem Freuda pisao je psihoanalitički orijentirane biografske studije – portrete H. de Balzaca, C. Dickensa, F. Dostojevskog i F. Holderlina te bio najčitanijim piscem pišući 1920-ih i 1930-ih godina u Njemačkoj. Na temelju svoje korespondencije sa Sigmundom Freudom napisao je njegovu biografiju i objavio je 1931. godine. Godine 1938. Zweig je u Londonu upoznao Sigmunda Freuda sa Salvadorom Dalijem. Uslijedila je skica-portret u olovci, nakon koje je Dali načinio crtež perom u tinti. Nikada ih nije pokazao Freudu jer su prema Zweigovom mišljenju u izrazu naviještali Freudovu skorbu smrt.

Susret kipara Nemona i Freuda u Beču 1931. godine značio je početak devetogodišnjega prijateljskog odnosa Freud – Nemon, tijekom kojega je Nemon izradio niz verzija kiparskih portreta, kao i crteža i studija, zaključivši ih Freudovom sjedećom figurom, započetom 1931. a dovršenom 1937. godine, te Freudovim portretom doniranim Modernoj galeriji, datiranim s 1938. godinom.

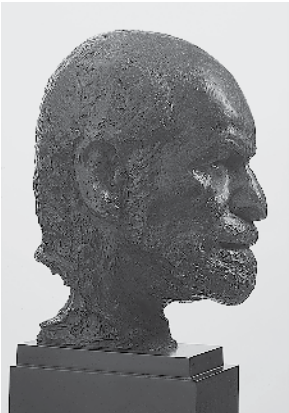
Stigavši na Federnov poziv u Beč, Freud je u zakazani sat primio Nemona u svojoj ordinaciji u ljetnoj rezidenciji izvan Beča. Bio je britak rekavši mu kako mu je dr. Federn priopćio da ga je on želio vidjeti i eto – sad ga je vidio. No Nemon je odgovorio kako ga zapravo nije dobro vidio. Profesor mu je na to obzirno sugerirao da odu u vrt jer je u ordinaciji bilo polumračno, što je uobičajeno za ordinacije psihoanalitičara. Dok ga je Nemon skicirao, Freud je razgledavao fotografije njegovih radova. Zamolivši Freuda za susret sljedećeg jutra, Nemon mu je obećao donijeti skulpturu koju će preko noći izmodelirati u glini. Izazov je bio neočekivan i Freud je spremno pristao. Portret-bista izvedena u drvu čuva se u Freudovu muzeju u Hampsteadu, kao i gipsani model Freudova sjedećeg portreta, čija je konačna verzija u bronci 1970. godine postavljena nedaleko od Muzeja.

Prije Drugoga svjetskog rata, 1938. godine, svjestan antisemitske nesnošljivosti, Oscar Nemon emigrirao je u Englesku. Smjestivši se u početku u Oxfordu, Nemon se potom, zajedno sa suprugom Patricijom Villiers Stuart i sinčićem Falconom, 1941. seli u Boars Hill, u predio vila na brežuljku iznad Oxforda, gdje gradi svoj kiparski studio, te u novoj domovini učvršćuje svoju reputaciju. U engleskom kulturnom krugu istaknuo se kao vrstan kipar portretist kraljevske obitelji i istaknutih ličnosti iz društveno-političkoga i kulturnog života, primjerice Elizabete II., kraljice Elizabete majke, Sir Winstona Churchilla (1965.), likovnog kritičara Sir Johna Rothensteina, Lorda Beaverbrooka, Dwighta D. Eisenhowera i Margaret Thatcher. Freud je zbog istih razloga kao i Nemon 1938. godine emigrirao u Englesku.

Uvrstivši 2007. godine Oscara Nemona, tj. njegov *Portret Sigmunda Freuda* doniran Modernoj galeriji u Zagrebu, u stalni postav *Dvjesto godina hrvatske likovne umjetnosti (1800-2000)*, proširen je društveni i kulturološki kontekst u kojemu sagledavamo pojave i značenja onih hrvatskih umjetnika koji su veći dio svoga stvaralačkog vijeka proveli izvan domovine.

Oscar Nemon, u antologijskoj prezentaciji hrvatskog kiparstva 20. stoljeća u stalnom postavu Moderne galerije, tim je svojim djelom, jedinim u fundusu Galerije, prvi put uvršten u dionicu hrvatske skulpture 1930-ih i 1940-ih godina, te sada uz Franu Kršinića, Vanju Radauša, Marina Studina, Grgu Antunca, Tomu Rosandića, Ivu Lozicu, Jozu Turkalja, Franu Cotu, Marijana Matijevića, Dragutina Filipovića, Andriju Krstulovića i dr. potvrđuje visoku razinu hrvatskog kiparstva trećega i četvrtog desetljeća 20. stoljeća.

*Portret Sigmunda Freuda*, kao posljednji u nizu kiparskih portreta Freuda što ga je izradio Oscar Nemon, izuzetno je važan zbog Freudova pristanka da zauvijek ostane zabilježen u poodmaklom stadiju teške bolesti, i povjerenja iskazana kiparu Nemonu. Prethodile su mu brojne Nemonove skice, studije i portretne skulpture Freuda u različitim pokretima duševnosti nastale u razdoblju od 1931. do 1938. godine tijekom kojih se polako, pažljivo i slojevito, u razgovoru, razmjenom mišljenja i intimnim poveravanjima gradio radni, prijateljski i intelektualni odnos Freuda i Nemona. Zato ga sagledavam kao dvojni portret Freud – Nemon, u kojemu se podjednako ogledaju i kipar i njegov model.



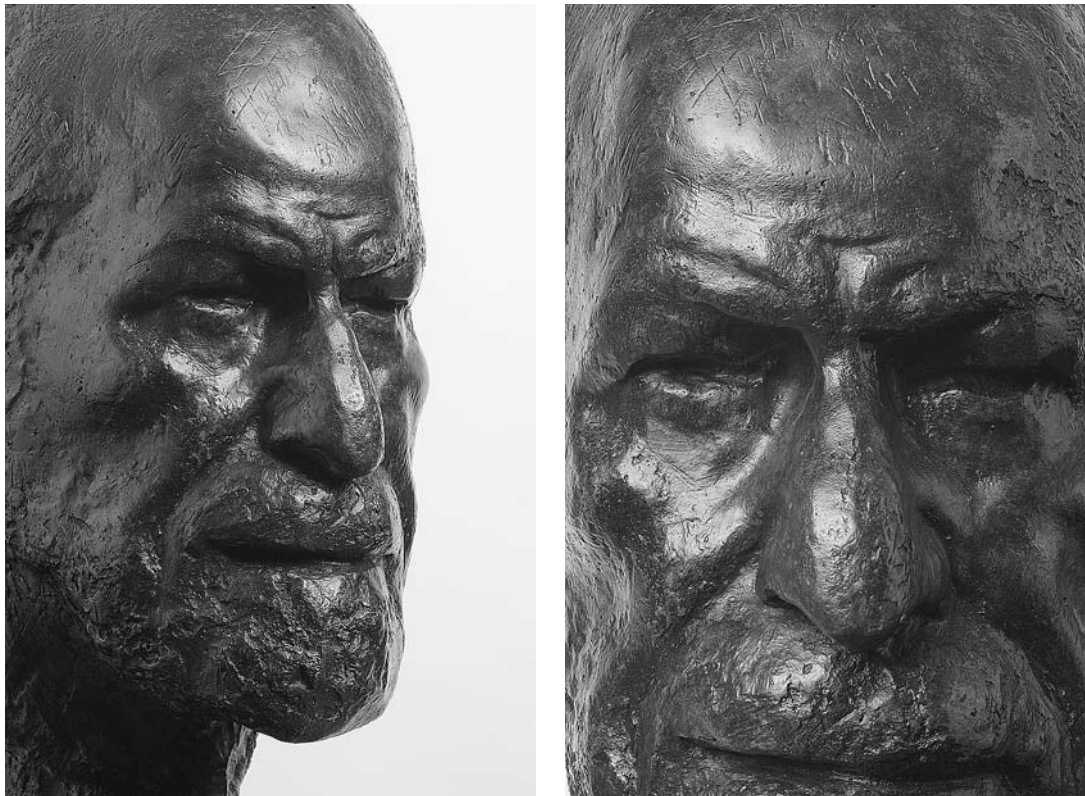
Neobjavljena *Sjećanja* kipara Nemona, u kojima se osvrće na vrijeme provedeno s Freudom, dragocjen su kontekst i predlika kiparskog portreta, koji otkrivaju i istovjetnost životnih okolnosti i sudbinu putem supatnje, sumišljenja i suosjećanja, u vremenu ideologijskoga i totalitarnog sustava, kao još jednu sponu u odnosu te dvojice istaknutih intelektualaca emigranata 20. stoljeća. Stoga je i iščitavanje s razine pojedinačnih životnih priča spojnica toga dvojnog portreta. Skulptura Sigmunda Freuda kao muzejskog izložka – umjetnine u stalnom postavu Galerije, koja biva gledana i pomno promatrana, ujedno je i utilitarna jer je namijenjena stjecanju znanja i spoznaja, dok osnovni problem ostaje kako će se taj izložak, u odnosu prema drugim umjetninama iz istog razdoblja u stalnom postavu, odnosno postav sam privesti što boljem shvaćanju i razumijevanju. *Poistovjećenjem pak subjekta s umjetničkim djelom u promatračkom odnosu i prilaženjem onome u djelu upredmećenom, u doživljajnom odjeku bit će prevladano njegovo izoliranje i distanciranje, a doživljaj jače emocionalno obojen.*<sup>6</sup>

U ponovnom pak razmatranju hrvatskog kiparstva 1930-ih i 1940-ih godina ostaje pitanje kojim se to vrijednosnim kategorijama može istaknuti Nemonova kiparska i vremenska jedinstvenost, te kakva je Nemonova pozicija s obzirom na kipare Meštrovićeve linije, ili distinkcija u odnosu prema onima za koje struka, prema riječima dr. Tonka Maroevića, nije uspjela pronaći *dovoljno distinktivne crte da ih promoviramo u razgovijetno ostvarene osobnosti, one koje transcendiraju općenite poetičke naznake umjerenog realizma ili dramatične stilizacije*, poput J. Turkalja, V. Braniša, F. Cote, M. Matijevića, D. Filipovića, A. Krstulovića i dr.

Portret psihoanalitičara Sigmunda Freuda, koji sam datirala 1938. godinom, ikonografski, prema istoimenoj statui započetoj 1931. i dovršenoj 1937. godine, smještenoj u blizini Freudova muzeja u Hampsteadu, djelo je o psihološkom sadržaju i o autentičnosti vanjštine. Ono očituje Nemonovu sklonost introspektivno vođenoj modelaciji u kojoj je iskazana suživljenost s portretiranim psihoanalitičarem. Nemonovo se interpretiranje-psihoanaliziranje Freuda kao subjekta može tumačiti u svjetlu ključnih metafora S. Freuda, ali i Lacanova koncepta *stade de miroir (stadij ogledala)*, koji se uz ostale metafore u psihoanalizi mogu primijeniti na kiparska djela od vremena nadrealizma do danas: identifikaciju u smislu istinitosti u zrcaljenju Freudove duševne strukture potkopane bolešću kao unutarnjim razarajućim uljezom, koja se introspektivno, psihoanalitičkim poniranjem, projicira u suspregnuto bolnom izražaju njegova duboko pronicavoga psihoanalitičkog uma. Kakva se to svijest uočava na Freudovu licu?

Prisjetimo se savjeta Stephana Zweiga Salvadoru Daliju o tome da Freudu ne pokazuje svoj crtež koji u izrazu naviješta Freudovu skorbu smrt. U savjetu je bila nakana da se Freuda dodatno ne opterećuje slikom njegove nutrine. Znajući za Freudovu bolest, kipar Nemon pokazao se suptilnim, ali beskompromisnim promatračem i psihoanalitičarem s obzirom na svoj odnos prema dokučivome objektu. Suptilno povezanim izranjenim površinama

<sup>6</sup> Pavao Vuk-Pavlović, *Dušečnost i umjetnost. Umjetnost i muzejska estetika* (poglavlje 2. *Umjetnina u muzeju*), Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1976., str. 35-56.



on oblikuje monumentalan, izdužen i čvrst volumen glave, čiji frontalni prikaz i ostale vizure otkrivaju svrhovito modelirane, u granice materijala zatvorene izdisaja – stadija blizine smrti kao metafizičkog postojanja i odsutnosti, a en-face izraz kao unutar samog bića sagledive, a u nevidljivom prostoru volumena sadržane osviještene duševnosti u posjedu svojih osobitih svojstava. Lijeva i desna strana Freudova lica kontrastne su u izrazu i modelaciji: lice koje se objesilo, oko bolnog pogleda unutar natečenog kapka i podočnjaka, desna strana lica čvršćeg tonusa, šupljina utonulog pogleda i, kao kulminacija dah-duša-izdah u šupljini poluotvorenih usta, rezom usječenih usta. Načelo simultanosti lijeve i desne strane u percepciju tako riješene cjeline lica, koje je sama patnja, bol, stoicizam i karakterna čvrstoća, ne unosi samo određen pomak u vizualnoj dinamici, već prije svega svijest o duševnom trajanju kroz stadije bolesti – stapanje pamćenja ili uspomene na nekoga s izravnom slikom/predodžbom. Nemon je, proniknuvši u psihološku materiju bića, i sam primijenivši psihoanalitičku metodu u mentalnom oblikovnom postupku – tako da psihička i fizička materija u ravnoteži ne simboliziraju konkretno i živo, dramatično, bolešću nagriženo biće već to upravo jesu – razotkrio ono dodatno značenje, ostatak koji se oteo od shvaćanja da je, na načelu sličnosti, Freudov portret uvjerljiva preslika njegovih fizionomijskih odlika (u terminologiji *realističan portret* dramatične stilizacije). Fotografije Sigmunda Freuda iz 1938. godine dobar su primjer za uočavanje onoga “dodatnog” značenja patnje, duhovnog bitka što ga je portretu udahnuo kipar Nemon, a koje je Freud usvojio kao zrcalnu sliku svoga stvarnog subjektivnog stanja. U “psihoanalitičkom” portretu Freuda, kao i Salvador Dali u skici-portretu i crtežu perom i tintom, s primjerenim je pijetetom otvoreno navijestio dramatičnu istinu duševne sudbine bliskog prijatelja. Nemonov rad na portretu Sigmunda Freuda za model je bilo istinski doživljeno psihoanalitičko iskustvo. Freud se, zapravo, dao psihoanalizirati. Prepustivši Nemonu sebesagledavanje, zapravo je uspostavio odnos sa svojom novom stvarnošću kao kiparskim portretom, upredmećenjem, kao onim drugim u funkciji subjekta. Freuda su psihoanalizirali mnogi autori kritički se baveći fenomenima njegove psihoanalitičke teorije i prakse, no nikada u takvom izravnom, živom i punom povjerenja suodnosu kakav je bio između Freuda i Nemona.

Sigmund Freud umro je 1939. godine u dobi od osamdeset i tri godine. Godine 1938. zbog nacističkog pritiska napustio je Beč i, plativši pozamašnu otkupninu, otišao u egzil u London.<sup>7</sup> U knjizi *Freud: a Pinnacle of Human Thought*, objavljenoj 1940. godine u Parizu (La libre Autriche), Marie Bonaparte piše: *Vidjela sam Hitlerove trupe kako ulaze u Beč. Vidjela sam agente Gestapoa u staroj kući u Berggasse. Vidjela sam kako su zatvorili Institut i zgradu Psihoanalitičkog tiska i odnijeli knjige, predivne knjige ondje uskladištene da bi ih zgnječili u kašu. A vidjela sam i Freuda, tada u dobi od osamdeset i dvije godine, na odlasku sa svojom obitelji u egzil, u slobodnu Englesku, gdje je i umro 23. rujna 1939. godine, tri tjedna nakon izbijanja Drugoga svjetskog rata, pokošen okrutnom bolešću kojoj se, s herojskom rezignacijom, tako dugo opirao. Utješan je, u to vrijeme svjetskog konflikta, svijetli primjer takvog života.*

<sup>7</sup> Nemon se svake godine kada bi prolazio kroz Beč nastojao susresti s Freudom, te bi tom prilikom izradio nekoliko skica Freuda ili samo nekoliko mentalnih zabilježbi. Prilikom jednog posjeta Freud je upitao Nemona vjeruje li da se itko može odlučiti emigrirati iz zemlje u kojoj je proveo sav život. U Beču se već slutila skoro katastrofa, no činilo se da Freuda ništa neće moći nagnati na odlazak. U Londonu ga je već čekao dom uređen u istom stilu kao onaj u Beču. U tom trenutku Freud nije ni slutio da će svoje dane skončati u Londonu kao emigrant u izgnanstvu.



Portret Sigmunda Freuda, 1938.  
bronca, v. 40 cm, d. 35 cm, š. 30 cm  
sign: verso ON. d. e. A. C. MG 6984  
snimio: Goran Vranić

*Njegova vrhunska misaonost nadvisuje konflikte čovječanstva, kao što ponekad vrhunci pod snježnom kapom strše iznad oblaka. Vjetar rastjeruje oblake, vrhunci ostaju.*

Godine 2006. u Beču je brojnim manifestacijama – glazbenim, filmskim i likovnim događanjima, znanstvenim skupovima, predstavljanjem knjige *Freud – 1856-1939., život i djelo* i mnogim drugima, obilježena 150. obljetnica rođenja Sigmunda Freuda. Uz navedeno, na dan Freudova rođenja, 6. svibnja, u njegovu je muzeju otvorena izložba *Kauč – o razmišljanju u ležećem položaju*.

Iste godine, uz stotu obljetnicu rođenja Oscara Nemona, izostali su stručni osvrti i izložbe. Uvrštenjem *Portreta Sigmunda Freuda* u stalni postav Moderne galerije, u kojoj je, prema riječima donatorice dr. Alice Nemon Stuart Hiller, skulptura dobila svoj konačni dom, Oscar Nemon je aktualiziran u prostoru hrvatskoga kiparskog stvaralaštva 20. stoljeća, a struci je upućen apel da istraživanjima, tematskim i studijskim izložbama te retrospektivnom izložbom afirmira kipara Nemona u Hrvatskoj.

Primljeno: 10. ožujka 2007.

#### **OSCAR NEMON - THE LAST PORTRAIT OF SIGMUND FREUD**

**Marking International Museum Day within the framework of the topic *Museums and the Universal Heritage*, the Modern Gallery put the sculpture Portrait of Sigmund Freud, the work of the (locally) seldom-featured Croatian sculptor Oscar Nemon (Osijek, 1905-Oxford, 1985), into its permanent display entitled “Two Hundred Years of Croatian Fine Arts (1800-2000)”.**

**The portrait - the head of Freud cast in bronze from a terracotta original, was gifted to the Gallery by Dr Alice Nemon Stuart, one of the heirs to the sculptor's bequest, and founder and manager of the Nemon Foundation in London. Putting the work of sculptor Oscar Nemon in its permanent display in 2007, the Modern Gallery expanded the social and cultural context in which the phenomena and significances of those Croatian artists who spent most of their working life outside the home country are seen.**

**The sculptor Oscar Nemon is largely ignored in the Croatian visual arts world. He studied in the Viennese Kunstgewerbeschule, was a member of the Viennese social world of the twenties, was a friend of representatives of the Viennese Secession, moved in the circle of the avant-garde painter and composer Arnold Schonberg - Der Blaue Reiter, Franz Mark, Wassily Kandinsky, took a degree at the Royal Academy of Fine Arts in Brussels, belonged to the Belgian Surrealist circle where he was friendly with the key Surrealist Magritte, and made his reputation in Vienna, Brussels and London. The work Portrait of Sigmund Freud put him for the first time in an anthological presentation of 20th century Croatian sculpture, integrated him into the segment of Croatian sculpting in the thirties. Along with Frano Kršinić, Vanja Radauš, Marin Studin, Ivo Lozica, Jozo Turkalj, Toma Rosandić, Grgo Antunac and others, he confirmed the high level of Croatian sculpture in the 1930s. Now that he has been placed in the permanent display of the Modern Gallery, the central institution that collects, keeps, studies and presents Croatian art of the 19th and 20th centuries, the neglected sculptor Oscar Nemon has been integrated as a fully equal representative of Croatian and the universal heritage into a survey of the history of Croatian sculpture in the 20th century.**

**Invited to make a portrait of Freud on the occasion of his seventy-fifth birthday by the Psychoanalysts' Association in Vienna, Nemon had first met Freud in Vienna in 1931. His agreement to pose for the young artist, in spite of the malign condition in his throat and jaw, was the beginning of the friendly and intellectual relationship of Freud and Nemon, who were linked, we should not forget, by their Jewish origins. In the period from 1931 to 1938 Oscar Nemon did a number of versions of the sculptural portrait of Sigmund Freud, drawings, sketches and studies in various phases of his spirit, concluding them in 1938 with the last portrait, that donated to the Modern Gallery. I see it as a double portrait, of Freud-Nemon, in which both the sculptor and his model can be seen. The work of Oscar Nemon on the portrait of Freud was for him a genuinely experienced psychoanalytic experience. Penetrating into the psychological matter of the being, the psychic and physical materials not symbolising, but in fact being, the concrete, live, dramatically sickness-corroded face, Nemon discovered the additional material, that extra that had resisted the view that from the similitude principle Freud's portrait is a convincing copy of physiognomic traits. Leaving looking at the self to Nemon, Freud struck up a relation with his own reality, as sculptural portrait - with the other as subject.**

## INDIJANCI U ZAGREBU

### Ivan Meštrović: Indijanci – spomenik za grad Chicago, SAD (1926.-1928.)

DANICA PLAZIBAT = Muzeji Ivana Meštrovića, Atelijer Meštrović, Zagreb



sl.1. - 2. Publikacija *Indijanci u Zagrebu*, Muzej Ivana Meštrovića, 2007.

Atelijer Meštrović u Zagrebu, u Mletačkoj ulici 8, svojedobno dom i atelijer jednoga od najpoznatijih i svjetski priznatih hrvatskih kipara Ivana Meštrovića (Vrpolje, 1883. - South Bend, SAD 1962.), danas je umjetnički muzej s elementima memorijalnoga, u cijelosti preuređen u izložbeni prostor i otvoren za javnost 1969. godine. U jedinstvenome i autentičnom ambijentu u stalnom su postavu izložene skulpture i reljefi u drvu, kamenu, bronci i gipsu, grafike i crteži Ivana Meštrovića.

Program u Atelijeru Meštrović naslovljen *Indijanci u Zagrebu*, održavao se u sklopu 12. muzejske edukativne akcije u povodu obilježavanja Međunarodnog dana muzeja 2007. s temom *Iznenadjenje*. "Priča" o Indijancima – spomeniku za grad Chicago u SAD-u, rad Ivana Meštrovića, za mnoge je posjetitelje bio iznenađenje, među ostalim i stoga što je Meštrović skulpture Indijanaca izradio u Zagrebu, sadrene modele u svome gornjogradskom atelijeru, brončane odljeve u Ljevaonici pri Višoj školi za umjetnost i umjetni obrt, današnjoj Akademiji likovnih umjetnosti. Skulpture Indijanaca i njihovo stvaranje, od ideje do realizacije, mnogo su više od "iznenađenja". Pripada im posebno i izdvojeno mjesto u bogatome stvaralačkom opusu Ivana Meštrovića.

Narudžba Ivanu Meštroviću za spomenik u gradu Chicagu uslijedila je nakon izložbe njegovih radova, održane 1925. godine u The Art Institute of Chicago, a na inicijativu onodobne čikaške kulturne javnosti. Spomenik je financiran novcem Ferguson Funda (Benjamin Franklin Ferguson bio je bogati čikaški trgovac koji je nakon smrti 1905. godine ostavio legat od milijun dolara namijenjen ukrašavanju Chicaga skulpturama i fontanama), kojim je upravljao The Art Institute of Chicago Board of Trustees. Potpisivanju ugovora između Ivana Meštrovića i The Art Institute of Chicago u veljači 1926. godine prethodili su višemjesečni dogovori, usuglašavanja i korekcije vezani za sadržaj, koncepciju, izradu i mjesto na kojemu će spomenik biti postavljen. Spomenik – dvije konjaničke skulpture Indijanaca, visoke 6 i dugačke 4 metra, Meštrović je izradio i lijevao u Zagrebu tijekom 1926. i 1927. godine. Skulpture su potom u dijelovima transportirane u SAD i postavljene u Chicagu, pred ulazom u Grant Park, potkraj listopada 1928. godine.

Kronologija događanja, od narudžbe do konačnog dovršenja i postavljanja spomenika, zanimljiva je i znakovita u kontekstu recepcije Ivana Meštrovića kao umjetnika u Americi tih godina, kao i u kontekstu društvenoga i kulturnog značenja koje je izrada spomenika imala za Zagreb i Hrvatsku. U umjetničkom smislu skulpture Indijanaca uvelike proširuju raspon Meštrovićeva stilskog izričaja. Ujedno su njegov prvi uistinu monumentalni javni spomenik ne samo po svojim impresivnim dimenzijama, već po širini zahvata u prostor i postignutoj dojmivosti. Po skulptorskom dometu i koncepcijskom rješenju vrstan su primjer unutar svjetske spomeničke i konjaničke skulpture.

#### Koncepcija i realizacija

Pri razradi odabrane teme ključne su odrednice bile značaj samog spomenika u umjetničkom opusu Ivana Meštrovića i značenje prostora, današnjeg muzeja, a nekada Meštrovićeva atelijera u kojemu su skulpture modelirane. Tema je koncepcijski prezentirana u nekoliko segmenata i na nekoliko razina, s osloncem upravo na kontekstualizaciji teme i prožimanju prostora i sadržaja.

U atriju je instaliran **izložbeni šator** po uzoru na indijanski *wigwam*, s grafičkim ispisom arhivske fotografije i pratećeg teksta – proširenih legendi na hrvatskome i engleskom jeziku u obliku *time-linea* na vanjskom dijelu šatora. Instalacija je postigla očekivani učinak dodatnog iznenađenja i atraktivnosti, a istodobno je smisleno korespondirala s temom. Postavljanjem šatora u predvorje Muzeja izbjegnuta je kolizija sa stalnim postavom, a ujedno je uspostavljena željena komunikacija s ulicom. Naime, instalacija vidljiva već s ulice bila je prvi faktor iznenađenja i svojevrsna pozivnica. U unutrašnjosti šatora, na instaliranom ekranu, prikazivan je **dokumentarni film** o izradi skulptura Indijanaca za čikaški spomenik, sniman od svibnja 1926. do listopada 1928. godine, u režiji Milana Marjanovića, a u vlasništvu Atelijera Meštrović. Filmska kamera zabilježila je proces stvaranja skulptura i tehnologiju izrade spomenika – dvaju konjanika, od izrade drvenog kostura do njihova postavljanja u Chicagu. U filmu se vidi i kipar Ivan Meštrović kako modelira u glini, u posjetu Ljevaonici i na putu u Ameriku. Film je prvi put javno projiciran 1978. godine u Kinoteci u Zagrebu. U dijelu izložbenog prostora Muzeja, u nekadašnjem Meštrovićevu atelijeru, napravljena je **interpolacija povećanih arhivskih fotografija** dimenzija 600 x 380 cm, s prikazom gipsanih modela za skulpture Indijanaca u stvarnoj veličini nastalih pravo u tom prostoru, što je svakako pridonijelo autentičnosti "priče" i njezinoj psihološkoj uvjerljivosti. U





sl. 3. - 9. Postavljanje izložbenog šatora

vizualnome i estetskom smislu printovi su se izvrsno uklopili u stalni postav ne narušavajući ga, već ga dopunjujući.

**Glazbena kulisa**, autorska glazba s elementima indijanskog ozvučja, naglasila je temu i omekšala prostor, dodajući mu novu dimenziju doživljajnosti. Prateća **publikacija Indijanci u Zagrebu**, tipa brošure, tiskana je na hrvatskom i engleskom jeziku i dijelila se besplatno. Izložba o spomeniku Indijanci otvorila je temu procesa tehničke izvedbe spomenika – skulpture na otvorenome, pa su stoga kao prateći sadržaj organizirane **kiparske radionice**, i to u sklopu već tradicionalnih likovnih radionica u Atelijeru Meštrović, naslovljenih *Rukovanje s Meštrovićem*. Sudionici radionice mogu naučiti kako se model u glini lijeva u gips i potom u slitinu. Održane su četiri radionice, i to u vrtu Atelijera Meštrović. Radni stolovi pod šatorom ugodajno su i funkcionalno sugerirali pravu radionicu.

Nakon završetka akcije, koja je trajala od 18. do 31. svibnja 2007. godine, u Muzeju "Mimara" održana je izložba *Baština* s ovogodišnjom temom ICOM-a u povodu Međunarodnog dana muzeja. Na njoj su bili izloženi plakati/posteri svih muzeja sudionika akcije *Iznenadenje*, a među njima i **poster Indijanci u Zagrebu**. Izložba je tijekom godine gostovala u Slavenskom Brodu (u Galeriji umjetnina grada Slavenskog Broda) i u Splitu (u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika Split).

### Ciljevi, rezultati i projekcija

Sudjelovanjem u akciji *Iznenadenje* cilj Atelijera je bio, kao i proteklih godina, ponajprije apostrofirati umjetnički opus i ličnost Ivana Meštrovića stručnom obradom nekog segmenta njegova stvaralačkog opusa, ovaj put spomenika za grad Chicago. Izbor teme bio je uvjetovan i činjenicom da su skulpture *Indijanci* (spomenik za grad Chicago) izrađene upravo u prostoru današnjeg muzeja i to je interpretirano kao nešto što je za mnoge iznenadenje te je uspostavljena smisljena veza s naslovom akcije. Ta činjenica ujedno svjedoči autentičnosti i kulturni identitet Atelijera Meštrović koji je, osim atraktivnoga izložbenog prostora s vrijednom zbirkom, prostor sa snažnim pečatom Meštrovićeve osobnosti, mjesto s memorijom, mjesto gdje su se rađale ideje i nastajala sjajna umjetnička djela.

U muzeološkom smislu, iako funkcionalno reduciran i minimalistički sažet glede koncepcije, slojevit i dinamičan način prezentiranja, nekonvencionalan, s elementima dosjetke i duhovitosti, pridonio je dojmivosti same "priče". Stupnjevanje: pogled s ulice, obilazak šatora i iščitavanje *time-linea*, ulazak u šator, projekcija dokumentarnog filma (20-minutnoga), panoi u atelijeru / ugodajnost ambijenta i kiparske radionice u vrtu – sve su to istodobno je bili načini aktivnog uključivanja sudionika u akciju s ciljem njihova što duljeg zadržavanja u muzejskom prostoru te



sl. 10. - 13. U dijelu izložbenog prostora muzeja (u nekadašnjem Meštrovićevom atelijeru) napravljena je interpolacija - povećanih arhivskih fotografija



stjecanja cjelovitog dojma. Dizajnersko promišljanje i rješenje u funkcionalnom, interpretativnom i vizualnom odnosno estetskom smislu unijelo je određenu mjeru inovacije na tragu multimedijskog performansa.

Projekt *Indijanci u Zagrebu* privukao je mnogo veći krug posjetitelja od ciljanih korisnika, sudionika akcije *Iznenadjenje*. Uz neposredno zapažanje, interes posjetitelja moguće je bilo konkretizirati i brojem podijeljenih brošura. Osim 272 brošure *Indijanci u Zagrebu*, koje su posjetitelji dobili zajedno s knjižicom akcije, gotovo su jednako toliko zatražili i ostali zainteresirani posjetitelji, uključujući i strance. Iako inicijalno zamišljen u sklopu akcije, dakle, u predviđenom terminu od 18. travnja do 18. svibnja, 2007. godine, program *Indijanci u Zagrebu* trajao je do rujna 2007. godine.

U programu za 2008., ujedno godinu svojevrzne obljetnice – 80. godišnjice postavljanja spomenika (1928.-2008.), planiran je i projekt *Indijanci u Zagrebu II*. Predviđeno je tiskanje samostalne publikacije *Ivan Meštrović: Indijanci – spomenik za grad Chicago*, instalacija – 3D projekcija Indijanca na konju u stvarnoj veličini u prostoru muzeja, izrada videospota te multimedijaska internetska prezentacija. Izložbeni šator moguće je inkorporirati kao putujuću izložbu izvan prostora Atelijera Meštrović, među ostalim u Galeriji Ivana Meštrovića u Splitu, ali i izvan muzeja – na javnim prostorima grada Zagreba, Splita, eventualno i Chicaga.



sl. 14. - 15. Likovne radionice u Atelijeru Meštrović naslovljene *Rukovanje s Meštrovićem*

## Zaključak

Redovitim sudjelovanjem u zajedničkim muzejsko-obrazovnim akcijama Atelijer Meštrović je raznovrsnim programima i događanjima svakako pridonio i već sasvim prepoznatljivim inicijativama i smjernicama u suvremenoj muzejskoj praksi. To su: efikasnije komuniciranje muzeja sa svojim neposrednim društvenim okruženjem i društvom u cjelini, populariziranje muzeja, povećanje broja i kvalitete posjeta muzeju, senzibiliziranje javnosti za baštinske vrijednosti i poticanje na usvajanje određenih znanja i spoznaja.

Institucionalne i prostorne odrednice Atelijera Meštrović – statičnost stalnog postava, nemogućnost izmještanja skulptura i intervencija u postojeći prostor i njegovu prirodu, nedostatak dodatnog prostora za povremene izložbe i tematsko-problemske koncepte – ograničavajuće su okolnosti koje su rezultirale brojnim dvojbama i velikom dozom improvizacije i kompromisnih rješenja, ali ujedno i svojevrsnim kreativnim izazovima.

Projekt *Indijanci u Zagrebu* svakako je jedan od uspješnijih programa na tom tragu i postigao je “iznenađujuće” dobar odjek u javnosti i među muzejskim posjetiteljima.

Meštrovićeve skulpture Indijanaca svojom temom / sadržajem i vrijednošću / značenjem, umjetničkim i kulturološkim, definitivno pripadaju svjetskoj kulturnoj baštini i promiču interkulturni dijalog. Projekt *Indijanci u Zagrebu* u tom je smislu također implementirao i objedinio i temu muzeji i univerzalna baština, Univerzalna baština / Individualna odgovornost – Individualna baština / Univerzalna odgovornost što ju je preporučio ICOM uz obilježavanje Međunarodnog dana muzeja u 2007. godini.

Spomenik *Indijanci* svojom su materijalizacijom premostili granice prostora i kultura, a na idejnoj i umjetničkoj razini i granice vremena te su pokazatelj trajanja individualnoga umjetničkog htijenja na tragu univerzalnoga.

Primljeno: 15. lipnja 2007.

## INDIANS IN ZAGREB

Ivan Meštrović: *Indians – a monument for the city of Chicago, USA (1926-1928)*

The programme in the Meštrović Atelier entitled *Indians in Zagreb: exhibition – installation – interpolations – projections – workshops* was held as part of the 12<sup>th</sup> museum-educational action *Surprise* to mark International Museum Day.

*The Story of Indians – monument for the city of Chicago*, a work of Ivan Meštrović was for many visitors a surprise indeed in that Meštrović made the sculptures of Indians in Zagreb. The Indian sculptures and their creation, from idea to production, thus represent much more than a surprise. They have a special and separate place in the rich creative oeuvre of Ivan Meštrović. In terms of topic and content and value and importance, artistic and cultural, they definitely belong to the world cultural heritage and promote an intercultural dialogue. The project *Indians in Zagreb* from this point of view then also implemented and united the topic *Museums and the Universal Heritage* recommended by ICOM for the celebration of International Museum Day in 2007.

From a museological point of view, a programme was put on that in its conceptual approach and design handling was along the lines of the multimedia performance, the objective being to provide a more contemporary and effective communication of museum and its immediate social surroundings and a popularisation of the heritage segment with which it is concerned.

**Autorica projekta, autorica tekstova i voditeljica:**  
Danica Plazibat, viša kustosica

**Suradnici na projektu “Indijanci u Zagrebu”**

Neven Kovačić, Redesign: autor idejnog rješenja šatora, suautor izložbenog rješenja, grafičko oblikovanje *time-linea*, brošure i postera  
Boris Cvjetanović: skeniranje arhivskih fotografija  
Janet Berković: prijevod na engleski jezik, lektura i korektura engleskog teksta  
Nada Jakir: lektura hrvatskog teksta  
Luka Zima: autor glazbe  
Redesign: tehnička izvedba konstrukcije šatora  
Megaprint: izrada i montaža cerade za šator, grafičkog ispisa *time-linea* i panoa  
Krunoslav Međimorec: stručni suradnik za likovne radionice  
Darko Trempetić: tehnička potpora

---

“OSNIVAMO MUZEJ !”

muzejsko-edukativni projekt uz obilježavanje Međunarodnog dana muzeja 2007.

---

MAJA ŠEPAROVIĆ PALADA □ Muzeji Ivana Meštrovića, Galerija Ivana Meštrovića, Split

---



sl. 1. Polaznici muzejsko-edukativne radionice *Osnivamo muzej!*

**O projektu.** U muzejsko-edukativnim radionicama Galerije Meštrović željela sam, sukladno navedenim temama, približiti učenicima pojmove baštine i muzeja kao baštinske institucije, upoznati ih s načinom funkcioniranja muzeja, muzejskom djelatnošću i radom muzejskih stručnjaka, a ujedno ih i potaknuti da sami osmisle muzej, da se zabave radeći ono što rade muzealci.

Igrajući se, djeca su sudjelovala u svim fazama nastanka i razvoja jednog muzeja: kreirali su muzejske predmete, ali i, poput pravih kustosa, vrijedno obavljali muzejske poslove, od dokumentacije do komunikacije.

**Dnevnik muzejsko-edukativne radionice *Osnivamo muzej!*** Muzejsko-edukativne radionice održavale su se jedanput u tjednu u Malom atelijeru Galerije Meštrović (jednome od tri Meštrovićeva radna prostora u kompleksu njegove nekadašnje vile na Mejama), u trajanju od devedeset minuta. U tom je prostoru na Međunarodni dan muzeja 18. svibnja otvoren i “stalni postav” našeg muzeja. Sudjelovalo je 25 učenika.

Prije početka rada u radionici Galerije Meštrović, učenici su stvorili fundus budućeg muzeja. Njihove interpretacije Meštrovićevih djela, nastale na satovima nastave likovne kulture pod mentorstvom Eleonore Marinković, bile su različite, od kolorističkih i grafičkih do tonskih i prostornih. Izradili su linoreze, slike, crteže i skulpture od gline i papira.



sl. 2. - 3. Radionica u Galeriji Ivana Meštrović, Split, 2007.

- **Prvi susret.** Nakon uvodnog predavanja i međusobnog upoznavanja obišli smo Galeriju Meštrović. S nama je bila i učiteljica Eleonora Marinković. Većini polaznika bio je to prvi susret s Meštrovićem “uživo”.
  - **Drugi susret.** Drugom susretu nazočio je ravnatelj škole g. Duško Aničić. Održala sam predavanje o temi *Kulturna baština*. Nakon toga posjetili smo Meštrovićev Kaštelet-Crikvine.
  - **Treći susret.** Tema predavanja bila je *Muzeji – baštinske institucije*. Učili smo o muzejima: što su, čemu služe, koje su im glavne zadaće i djelatnosti, kakvi sve muzeji postoje...
- Predavanje je bilo popraćeno slajdovima. Nakon toga slijedila je projekcija filmova o Meštrovićevim javnim spomenicima *Indijanci* i o postavljanju spomenika Grguru Ninskome na Peristil.
- **Četvrti susret.** Tim predavanjem obradili smo osnovne muzejske djelatnosti: skupljanje, čuvanje, izlaganje i interpretiranje kulturne baštine te zajednički odabrali radove za reproduciranje na prigodnom plakatu-katalogu, majicama, šalicama i *bookmarkerima*.
  - **Peti susret.** Obavljali smo poslove muzejske dokumentacije: razvrstavali predmete po zbirkama, fotografirali ih i kataloški obrađivali; mjerili im visinu, širinu, dubinu i težinu, a podatke o njima upisivali u inventarne kartice i inventarnu knjigu.
  - **Šesti susret.** Slike predmeta lijepili smo u inventarne kartice, razgovarali o muzejskoj komunikaciji (izložbi, legendama i promidžbenome materijalu) te promišljali izložbenu koncepciju.
  - **Sedmi susret.** Zajednički smo postavljali izložbu.

Na Međunarodni dan muzeja 18. svibnja otvoren je “stalni postav” muzeja. Izložke smo objedinili tematskom poveznicom i razvrstali prema cjelinama različitih naslova: *Biblijski motivi, Žena, Portret, Materinstvo, Akt, Mitološki motivi i Javni spomenici*. Izložili smo inventarnu knjigu i inventarne kartice koje su učenici sami izradili, njihove zabilježene dojmove o radionici, te fotografije koje su dokumentirale tijek našega rada. Svi su sudionici dobili prigodne poklone u obliku pratećeg materijala izložbe (plakat-katalog, majice, šalice i *bookmarkere*) te iskaznice koje će im omogućiti besplatan ulaz u objekte Fundacije Ivana Meštrovića tijekom 2007.

Projekt je bio poster predložen na izložbi sudionika muzejsko-edukativne akcije Iznenadjenje u Muzeju “Mimara”, 18. svibnja – 8. lipnja 2007.

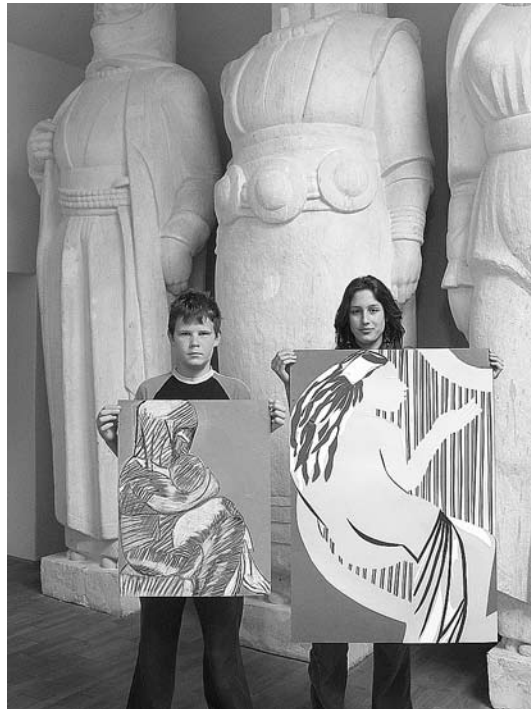
#### Dojmovi sudionika radionice.

*Mislim da sam kroz radionicu mnogo naučila. Poblíže sam upoznala Meštrovićevu obitelj i upoznala moje vršnjake. Kad ulazim u Galeriju, kao da ulazim u novi svijet, gdje nema nastavnika i ocjena te više govorimo mi i mnogo razmišljamo, što je dobro za mozak. Svi se družimo i iznosimo svoja mišljenja i stavove. Kroz rad učimo o Meštroviću i o umjetnosti.*

*I sada kada prođem po gradu i vidim neke spomenike zainteresiram se i zanima me sve o njemu. Ova je radionica pozitivno utjecala na mene i zbog toga mi je drago što sam baš ja u toj radionici. (Petra Glibota, VII.a)*

*Projekt pod nazivom “Osnivamo muzej” jako mi se svidio. Zahvalna sam što ste mi pružili ovo predivno iskustvo. Željela bih da se ovo nastavi i za nove generacije, tako da i drugi sudjeluju u ovakvom projektu s predivnim ljudima u Galeriji koji nas uvijek dočekuju s osmijehom. (Antonija Jukić, VIII.)*





sl. 4. - 9. Radionica u Galeriji Ivana Meštrović, Split, 2007.



*Dok pišem ovaj sastav, sjećam se svih utisaka s radionice. Sjećam se svih praktičnih dijelova kao i dijela kad smo gledali film. Sve to ostavilo je dubok dojam. Svaka šala, svaki novi pojam, kao i sam put do Galerije. Spojili smo poučno sa zabavnim, a vrijeme iskoristili da međusobno postanemo bolji prijatelji...*

*Jedan dio mog života ispunila je naša radionica. On je sa sigurnošću, mogu reći, bila jedno poučno iskustvo, kao i obaveza koju sam izvršila s ljubavi i predanosti prema svakom radu koji sam napravila.*

*Sve što vam imam reći na kraju sastoji se od dvije male riječi: Hvala vam! Za sve što ste nam priuštili u radionici, za strpljenje i mukotrpno odgovaranje na svako naše pitanje. (Marija Babić, VIII.d)*



sl. 10. Radionica

sl. 11. Izložba



**Autorica i voditeljica:**  
Maja Šeparović Palada, kustosica  
Galerije Meštrović  
Projekt *Osnivamo muzej!* nastao  
je u suradnji s OŠ Kamen-Šine iz  
Splita: prof. Eleonorom Marinković,  
nastavnicom likovne kulture, i  
učenicima viših razreda.  
Mjesto i vrijeme održavanja: Galerija  
Meštrović, Mali atelijer, 13. ožujka -  
18. svibnja 2007.  
Trajanje izložbe: 18. svibnja - 8.  
lipnja

**Napomena:**  
Projekt objedinjuje dvije teme:  
□ MUZEJI I UNIVERZALNA  
BAŠTINA - tema kojom su muzeji  
diljem svijeta, prema preporuci  
ICOM-a, obilježili Međunarodni  
dan muzeja 2007.  
□ IZNENAĐENJE! - muzejsko-  
edukativna akcija u povodu  
Međunarodnog dana muzeja 2007.,  
u organizaciji Sekcije za muzejsku  
pedagogiju Hrvatskoga muzejskog  
društva.

## LET'S FOUND A MUSEUM!

Museum educational project marking International Museum Day, 2007

To accompany International Museum Day in 2007 the Meštrović Gallery in Split organised the museum educational workshops "Let's found a Museum" at which there was an effort to give schoolchildren an idea about the concepts of the heritage and museum as heritage institution, acquaint them with the way in which a museum works, the museum activity and the work of museum professionals, and at the same time to encourage them to think up a museum for themselves, and to have fun doing what museumists do. In play, the children thus took part in all the phases of the origins and development of a museum: they created museum objects and like real curators industriously carried out all museum jobs from documentation to communication.

## AVANGARDA KAO UNIVERZALNA BAŠTINA

JADRANKA VINTERHALTER □ Muzej suvremene umjetnosti, Zagreb



sl. 1. - 2. Likovna radionica organizirana uz izložbu *Prodori avangarde u hrvatskoj umjetnosti*, Gliptoteka HAZU, 2007.

Izložba *Prodori avangarde u hrvatskoj umjetnosti prve polovice 20. stoljeća*, koju je organizirao Muzej suvremene umjetnosti u Zagrebu kao svoj posljednji veliki projekt prije preseljenja u novu zgradu, svojom se temom i nizom popratnih događanja sretno uklopila u Međunarodni dan muzeja. Održana u Gliptoteci HAZU od 17. svibnja do 14. lipnja 2007. godine, izložba je predstavila rane ili povijesne avangarde od futurizma, preko dadaizma, zenitizma, konstruktivizma, Bauhauusa, ekspresionizma do nadrealizma. Naši su umjetnici u prvim desetljećima 20. st. najčešće eksperimentirali u mladim godinama, kada su na školovanju, putovanjima ili studijskim boravcima u europskim kulturnim središtima dolazili u doticaj s avangardnim pokretima. Objedinjavanjem hrvatskih umjetnika i njihovih djela na jednome mjestu, izložba je omogućila kontekstualizaciju naše avangarde i njezino stavljanje u međunarodni okvir kao dio univerzalne avangardne baštine.

Odabir i posudba djela za izlaganje realizirani su međumuzejskom suradnjom. Premda je većina izloženih djela potjecala iz vrijedne Zbirke moderne umjetnosti Muzeja suvremene umjetnosti, Zagreb, izložba je obuhvatila djela iz Muzeja moderne i suvremene umjetnosti Rijeka i privatnih kolekcija dr. Josipa Kovačića i Berislava Vodopije. Posebno značenje imala je posudba šesnaest djela hrvatskih umjetnika Josipa Seissela – Joa Kleka, Vjere Biller i Vinka Foretića Visa iz zbirke Ljubomira Micića, u vlasništvu Narodnog muzeja u Beogradu. Time je izložba otvorila jedinstvenu priliku da se zajedno pogledaju zenitistička djela Josipa Seissela (Jo Kleka) iz dvije muzejske zbirke.

Izlaganjem reprezentativnoga likovnog materijala te knjiga i časopisa, projekt *Prodori avangarde* pokazao se privlačnim i zanimljivim kako za stručnjake, tako i za široku publiku. Da bi se izložba što cjelovitije prikazala i tumačila avangardne pokrete i njihove protagoniste, a tema približila posjetiteljima, organiziran je niz popratnih događanja.

Izložbu je pratio brižljivo razrađen edukativni program koji je pripremila Nada Beroš, viša kustosica i voditeljica Pedagoškog odjela MSU sa suradnicima i u koordinaciji s autoricom izložbe Jadrankom Vinterhalter. Edukativni program prilagođen posjetiteljima različitih dobnih i interesnih skupina podrazumijevao je stručna vodstva



(subotom), predavanja (četvrtkom) i likovne radionice (nedjeljom). Posebno je uspješna bila likovna radionica *Pokret i progres*, za slabovidne osobe, koju je vodila Daniela Bilopavlović. Organizirana su specijalizirana vodstva po izložbi za ciljane grupe studenata, profesora, kustosa i stručnu publiku.

Okrugli stol o temi povijesnih avangardi održan je 2. lipnja 2007. u Gliptoteci HAZU, a sudjelovali su dr. Miško Šuvaković, redoviti profesor Fakulteta muzičke umjetnosti i Interdisciplinarnih studija Univerziteta umjetnosti u Beogradu; mr. sc. Daina Glavočić, viša kustosica Muzeja moderne i suvremene umjetnosti Rijeka; dr. Zvonko Maković, izvanredni profesor Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu; Vlastimir Kusik, muzejski savjetnik Galerije likovnih umjetnosti Osijek; dr. Ljiljana Kolečnik viša znanstvena suradnica Instituta za povijest umjetnosti u Zagrebu; Darko Šimičić, asistent izložbe i Jasna Jakšić, kustosica i knjižničarka Muzeja suvremene umjetnosti, Zagreb. Njihova su izlaganja produbila spoznaje o lokalnome i internacionalnome u avangardnim praksama, o aspektima avangardnih tendencija u zagrebačkoj, riječkoj i osječkoj sredini, o ženskom iskustvu moderniteta, o avangardnim publikacijama.

Izložbu je pratio opsežan, bogato ilustrirani dvojezični (hrvatski i engleski) katalog, kao i pregled avangardnih knjiga i časopisa iz zbirke MSU Zagreb u digitalnom obliku.

*Umjetnost na TV – Baština za budućnost* naziv je projekta organiziranoga u povodu Međunarodnog dana muzeja 18. svibnja 2007., u kojemu je Dunja Blažević, likovna kritičarka i direktorica Centra za suvremenu umjetnost, Sarajevo, predstavila dva iznimno vrijedna dokumentarna televizijska filma: *Umjetnost 20-ih godina – zenitizam, dadaizam, konstruktivizam*, 1983., i *Max Bill*, 1987. Dunja Blažević autorica je obaju filmova, kao i niza emisija o umjetnicima i umjetničkim smjerovima 20. st., realiziranim u sklopu serije *TV Galerija*, čija je urednica bila, a koju je producirala i emitirala Televizija Beograd u razdoblju 1980.-1990. U uvodu prije projekcije autorica je govorila o tome kako se tek nakon sedamnaest godina ponovno našla na beogradskoj Televiziji i otkrila da je jedan dio emisija iz serije *TV Galerija* sačuvan. Slijedio je rad na zaštiti i digitalizaciji pronađene građe. Načinjene su digitalne kopije starih emisija, a dvije od njih koje su se odnosile na avangardu prvi put smo nakon njihova emitiranja imali priliku vidjeti na izložbi. U prvom televizijskom filmu Dunja Blažević intervjuira zagrebačkoga avangardnog umjetnika i arhitekta Josipa Seissela, dok se u drugom pojavljuje i govori Ivana Tomljenović Meller, umjetnica koja se 1930. godine školovala na Bauhausu, na kojemu je Max Bill bio profesor. Ti vrijedni vizualni zapisi i rijetki, ako ne i jedini sačuvani razgovori s umjetnicima Josipom Seisselom i Ivanom Tomljenović Meller, obogatili su predstavljanje avangarde i njezinih autora. Premda nastali u ne tako davnoj prošlosti, uspjeli su se sačuvati usprkos televizijskoj praksi iz vremena oskudice, kada su se preko postojećih sadržaja presnimavali novi. A njihovom suvremenom zaštitom i prebacivanjem u digitalni oblik, televizijska se baština uspjela sačuvati za današnje vrijeme i za budućnost.

Primljeno: 10. listopada 2007.

#### THE AVANT-GARDE AS UNIVERSAL HERITAGE

The exhibition *Flashes of the Avant-garde in the Croatian Art of the first half of the 20th century* organised by the Museum of Contemporary Art in Croatia, its last major project before the move to the new building, fitted well with its topic and the set of accompanying events into the International Museum Day. The exhibition showed the early or historical avant-gardes from Futurism, via Dadaism and Zenithism, Constructivism, Bauhaus and Expressionism to Surrealism. Croatian artists in the first decades of the 20th century on the whole experimented in their youth, when they went to study or travel or both in European culture centres, and came into contact with the avant-garde movements. By putting these Croatian artists and their works in a single place, the exhibition enabled our avant-garde to be contextualised and placed in the international framework, thus being seen as a part of the universal heritage of the avant-garde.

The exhibition was accompanied by a carefully worked out educational programme adapted to the tastes and capacities of visitors of various age and interest groups, taking in guided tours, lectures and art workshops, a roundtable about historical topics and a richly illustrated bilingual (Croatian and English) catalogue, as well as by a review of the avant-garde books and journals from the collection of the MSU in Zagreb in digital form.



---

## OSVRT NA STRUČNI SKUP ISTRAŽIVANJE, OBNOVA, REKONSTRUKCIJA I RESTAURACIJA NARODNIH NOŠNJI SLAVONIJE, BARANJE I ZAPADNOG SRIJEMA U OKUČANIMA

---

JASMINA JURKOVIĆ □ Gradski muzej Virovitica, Virovitica

---



Mogućnost neposredne razmjene novih informacija, iskustava i spoznaja o određenoj temi cilj je svih stručnih skupova. Isti je cilj vodio i muzealce etnologue da se prijave za stručni skup *Istraživanje, obnova, rekonstrukcija i restauracija narodnih nošnji Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema*, održan 23. studenog 2007. godine u Okučanima. Organizaciju tog događaja preuzeli su Međunarodni centar za usluge u kulturi – Posudionica i radionica narodnih nošnji iz Zagreba, Općina Okučani i Kulturno-umjetničko društvo *Tkanica* iz Okučana. Nastavak je to uspješne suradnje u sklopu folklorne manifestacije *Obnavljamo baštinu*, koja se u kolovozu održava u Okučanima.

Potreba za stručnim skupom djelomično je proizašla iz svijesti etnologa kako su nošnje jedno od najviše uništavanih materijalnih kulturnih dobara, ali i iz činjenice da postoji vrlo malo objavljenih uputa i literature o toj temi. Stoga je i hvale vrijedan zadatak organizatora izdavanje zbornika radova predstavljenih na skupu. Istraživanje nošnji, obnova, restauracija i rekonstrukcija problemi su etnologa, muzealaca, folklorista i mnogih kulturno-umjetničkih društava. Na stručnome skupu u Okučanima razmijenjena su teoretska i praktična iskustva na tome području. Predstavljeni su različiti projekti rekonstrukcije i obnove nošnji te konkretni rezultati obnove nošnji u muzejima i kulturno-umjetničkim društvima.

Skup je bio podijeljen u tri dijela. U prvom dijelu svoje su radove izložile kolegice Vesna Kolić-Klikić, prof. (Gradski muzej Nova Gradiška); Jelena Hihlik, prof. (Muzej grada Pakraca); Slavica Moslavac, prof. (Muzej Moslavine Kutina) i Ružica Černi, prof. (Muzej grada Iloka). Nakon stanke i okrijepe započeo je drugi dio, u kojemu su izlagali mr. sc. Ljubica Gligorević (Gradski muzej Vinkovci); Branka Uzelac, prof. (Muzej Đakovštine Đakovo); Jasna Jurković, prof. (Zavičajni muzej Našice); Jasmina Jurković, prof. (Gradski muzej Virovitica) i Josip Forjan, prof. (Posudionica i radionica narodnih nošnji, Zagreb).

Izlagачi su predstavili konkretne probleme s kojima se susreću u muzejima i zbirkama koje vode, na terenskim istraživanjima ili pri radu s kulturno-umjetničkim društvima. Sva iskustva izmijenjena su putem fotografskih i videozapisa. Zanimljiva su bila iskustva kolega u obnovi tekstila iz zbirke kulturno-umjetničkih društava, kao i proučavanja starih fotografija radi pokušaja obnove nošnji određenoga kraja. Rasprava organizirana nakon svih izlaganja upozorila je na potrebu jače povezanosti u idejama i pristupima očuvanju tekstilnih materijala muzealaca etnologa.

Treći dio skupa bio je posvećen promocijama dviju knjiga i folklornim nastupima. Prvu knjigu prof. Slavice Moslavac *Narodne nošnje Novske, Jasenovca, Krapja i Lipovljana* predstavila je prof. Ivančica Ivkanec (Etnografski muzej Zagreb), a drugu, autorice prof. Vesne Kolić Klikić, *Ženska narodna nošnja zapadne Slavonije* prof. Josip Forjan. Obje knjige značajan su i bogat doprinos etnološkoj literaturi o tekstilu i odijevanju. Promociju je vodila mr.sc. Ljubica Gligorević. Nakon promocije knjiga održana je revija etnomodela inspiriranih tradicijskom baštinom, koju su priredile učenice Industrijsko-obrtničke škole Nova Gradiška sa svojim profesoricama Gorankom Nikiforov i Nadom Velić. Skup je završen folklornim nastupima KUD-a *Kolo* iz Staroga Grabovca i KUD-a *Tkanica* iz Okučana.

Na završetku su svi sudionici – etnolozi, muzealci i folkloristi bili jedinstveni u jednome: skup sa istom temom treba organizirati i iduće godine.

Primljeno: 12. prosinca 2007.

.....

.....

.....

---

### A REVIEW OF THE CONFERENCE ON RESEARCH INTO, RENOVATION, RECONSTRUCTION AND RESTORATION OF FOLK COSTUMES OF SLAVONIA, BARANYA AND WESTERN SRIJEM IN OKUČANI

The need for the conference *Research Into, Renovation, Reconstruction and Restoration of Folk Costumes of Slavonia, Baranya and Western Srijem* held on November 23, 2007, in Okučani derived partially from the awareness of ethnologists that costume is one of the most perishable of the material cultural properties, as well as from the fact that there is very little in the way of published instructions and other literature about this topic. Research into costume, its renovation, restoration and reconstruction are problems for ethnologists, museumists, folklore students and many culture and art associations. At this conference in Okučani there was an exchange of theoretical and practical experience in the domain, various projects for the reconstruction and renovation of costume were presented, as well as the concrete results of the renovation of costumes in museums and culture and art associations.

## BUDUĆNOST EUROPSKE INDUSTRIJSKE BAŠTINE

4. međunarodna bienalna konferencija Industriální stopy, Prag, 17. – 23. rujna 2007.

GORAN ARČABIĆ □ Muzej grada Zagreba, Zagreb



sl. 1. Ekotehnički muzej u Pragu: prenamijenjeno industrijsko postrojenje za pročišćivanje otpadnih voda



sl. 2. Plakat međunarodne konferencije Industriální stopy, Prag, 2007.

sl. 3. Tvořička hala broj 19 u praškom okrugu Vysočany: predviđena prenamjena u školski objekt

U rujnu 2007. godine Istraživački centar za industrijsku baštinu (Výzkumné centrum průmyslového dědictví) Češkoga tehničkog univerziteta u Pragu četvrti je put organizirao bijenalnu međunarodnu konferenciju pod nazivom *Industriální stopy* (*Tragovi industrije*). Od 2001. godine, kada je održana prvi put, konferencija je prerasla u respektabilni skup stručnjaka različitih profila, čiji su interesi i profesionalni angažman vezani za proučavanje, zaštitu te modele prenamjene i mogućnosti iskorištavanja potencijala industrijske baštine. Četvrta konferencija, čija je tema bila *Industrijska baština i održivi razvoj*, okupila je oko 140 sudionika iz Europe, uključujući Tursku, te iz Sjedinjenih Američkih Država, Kanade i Japana, odnosno gotovo 30 izlagača, uglavnom iz europskih zemalja. Glavnina konferencije održavala se u praškome Ekotehničkom muzeju (Ekotehnické Museum), prenamijenjenome industrijskom postrojenju za pročišćivanje otpadnih voda, izgrađenom između 1901. i 1905. godine. Postrojenje smješteno na sjeverozapadu Praga, u nekad industrijskoj, a danas rezidencijskoj četvrti Bubeneč, bilo je u funkciji do početka 1980-ih kao pomoćni pogon suvremenoga kanalizacijskog pročistača. Početkom 1990-ih pokrenuta je inicijativa za njegovu prenamjenu u muzejsku ustanovu, koja je javnosti otvorena 1996. godine. Iako nema stalni postav, Ekotehnički je muzej mjesto različitih društvenih događanja, uključujući povremene izložbe, kazališne predstave i koncerte. Sudionicima konferencije bio je omogućen posjet dijelu odvodnih kanala i kolektora smještenih ispod tvorničke zgrade, koja nosi obilježja industrijske arhitekture početka 20. st., s prepoznatljivim secesijskim oblikovnim elementima.

Konferencija je bila organizirana u četiri bloka, kojima je poveznica bila ideja održivosti industrijske baštine u postindustrijsko doba. U prvom konferencijskom bloku izlagači su iznosili iskustva o promjenama vrijednosnih kriterija u kulturi, ekonomiji i politici te o utjecajima tih promjena na industrijsku baštinu. Naglasak je bio na nekadašnjim industrijskim lokalitetima i objektima kao žarištima budućega urbanog razvoja te održivog razvoja pojedinih krajeva i naselja. Na vidjelo su izašla podudarna i suprotstavljena stajališta različitih interesnih skupina i struka. Uzme li se u obzir činjenica da je Europa kolijevka industrijske civilizacije, razumljivo je da je najviše izlagača dolazilo upravo iz zemalja Europske unije. Nakon pada Berlinskog zida te s tim povezanih tranzicijskih i globalizacijskih procesa,



sl. 4. Tvornička hala broj 19 u praškom okrugu Vysočany: predviđena prenamjena u školski objekt

Europa proživljava razdoblje deindustrijalizacije, koje se snažno odražava na brojne segmente ekonomskoga i društvenog života. Industrija pritom mijenja svoju tradicionalnu ulogu, poprimajući sve više baštinska obilježja i postajući prepoznatljivim dijelom zajedničkoga europskog identiteta.

Među izlagačima valja istaknuti Benjamina Fragnera, inicijatora utemeljenja i ravnatelja Istraživačkog centra za industrijsku baštinu Češkoga tehničkog univerziteta. Po primarnoj vokaciji arhitekt, Fragner je kao pionir industrijske arheologije u Češkoj, a ujedno *spiritus movens* konferencije, zasigurno najpozvaniji stručnjak kada je riječ o istraživanju industrijske povijesti te zemlje. U predavanju je izložio temeljne probleme zaštite vrijednih tvorničkih kompleksa u toj nekad visokoindustrijaliziranoj pokrajini Austro-Ugarske Monarhije, a danas tranzicijskoj zemlji, u kojoj se baštinski interesi sudaraju s (pre)često snažnijim interesima penetrirajućeg kapitala. U devastaciji industrijskih objekata, uništavanju i nestanku arhivske građe te nepromišljenoj transformaciji gradskih blokova i četvrti radi brzog ostvarivanja profita mogla se iščitati sličnost sa situacijom u Hrvatskoj. Bitnu razliku čini okolnost da je Češka utemeljenjem institucije Istraživačkog centra za industrijsku baštinu učinila važan korak u istraživanju i dokumentiranju vlastite industrijske prošlosti, širenju svijesti o potrebi njezine zaštite te pronalaženju modela za kvalitetnu prenamjenu i ponovno iskorištenje napuštenih objekata. Usvojenim projektima i realiziranim primjerima uspješne prenamjene nakadašnjih tvorničkih postrojenja, kao i dijelom srušenim, posve devastiranim ili neadekvatno transformiranim objektima, sudionici konferencije svjedočili su na nekoliko lokacija u praškim četvrtima Holešovice, Karlín i Vysočany te na izletima u rudama bogat kraj oko mjesta Kladno i u gradove Liberec, Železný Brod, Chrastava i Ostrava.

Nazočnost Neila Cossona, svjetskog autoriteta na području industrijske arheologije, potvrdila je visoku razinu konferencije. Dugogodišnji ravnatelj Ironbridge Gorge Museuma, potom National Maritime Museuma i Science Museuma u Londonu, a od 2000. godine predsjednik vodeće nacionalne ustanove za zaštitu kulturne baštine English Heritage, u svom je izlaganju naglasio važnost percepcije industrijskoga naslijeđa u javnosti, koja o industriji kao dijelu univerzalne baštine nema jasno stajalište. Cossons ključnim smatra utjecaj na formiranje pozitivnog javnog mišljenja o nužnosti očuvanja, zaštiti i sadržajnoj prenamjeni vrijednih industrijskih objekata te popularizaciju tog pitanja izvan isključivo stručnih krugova. Iz navedenoga proizlazi da je osnova održivosti u istraživanju i popunjavanju sivih mrlja u poznavanju industrijske povijesti, uključivanje novih spoznaja u obrazovne sustave i informiranje javnosti o industriji kao o bitnom elementu ekonomskoga i društvenog razvoja čovječanstva.

Lars Scharnholtz s neprofitnog Instituta za novu industrijsku kulturu (Institut für neue Industriekultur) predstavio je studiju korištenja potencijala napuštenih industrijskih objekata na njemačko-poljskoj granici. U sklopu transregional-



sl. 5. Dio interijera nekadašnjega tvorničkog objekta u praškom okrugu Holešovice: prenamijenjen u multifunkcionalni kulturni centar *La Fabrika*

nog projekta Europske unije *Nova industrijska kultura: prekogranična suradnja u istraživanju i razvoju*, Institut je od 2005. do 2007. godine analizirao 30-ak industrijskih lokaliteta na području Lužica, u pograničnom dijelu jugoistočne Njemačke i zapadne Poljske (euoregija Spree-Neisse-Bober). U suradnji s lokalnim zajednicama, poduzetnicima i sveučilištima razvijeni su modeli za ponovnu upotrebu industrijskih građevina koje su izgubile svoju primarnu funkciju, i to s ciljem ekološke, ekonomske i kulturne revitalizacije i razvoja cijele regije.

Prvi konferencijski blok zaključio je Norbert Tempel, stručnjak za zaštitu industrijskih objekata Westfälisches Industriemuseuma iz Dortmunda. Tempel je u izlaganju upozorio na opasnosti i nužne mjere opreza pri obnovi i prenamjeni nekadašnjih industrijskih kompleksa u muzejske ustanove, koncentrirajući se na važnost dekontaminacije i tehnike uklanjanja tvari štetnih za djelatnike i posjetitelje budućih muzeja, odnosno lokaliteta.

Drugi blok konferencije bio je posvećen rutama industrijske baštine kao alternativnom obliku turizma te njihovoj integraciji u granicama Europske unije. Među prezentiranim bazama podataka i informacijskim sustavima, projektima u razvoju, studijama i primjerima prenamjene nekadašnjih industrijskih objekata i regija u Češkoj, Slovačkoj i Njemačkoj, dominiralo je izlaganje Wolfganga Eberta. Kao jedan od utemeljitelja i čelnih ljudi projekta *European Route of Industrial Heritage (ERIH)*, čija je svrha zaštita industrijske baštine i iskorištavanje njezinih potencijala u revitalizaciji nekadašnjih industrijskih regija, Ebert je predstavio rezultate ostvarene od 2001. godine naovamo te ciljeve i viziju daljnjeg razvoja. Upozorio je na mogućnost održivosti industrijske baštine u sferi kulturnog turizma te u urbanoj regeneraciji, navodeći primjere uspješne transformacije tvorničkih objekata u njemačkoj oblasti Ruhr. Naglašavajući nužnost međuregionalne suradnje, Ebert je izlaganje zaključio konstatacijom da je europsko tržište dovoljno veliko za konzumaciju te specifične turističke ponude, što potvrđuju dosadašnji rezultati te stalno povećanje broja muzejskih ustanova i lokaliteta umreženih u sustav ERIH.

Značenje i utjecaj institucija (vladinih, nevladinih, sveučilišta, interesnih grupa), njihova uloga i ograničenja u utvrđivanju vrijednosti, prenamjeni i promicanju zaštite industrijske baštine bili su predmetom trećega bloka konferencije. Iz perspektive muzejske struke, taj je dio konferencije bio iznimno zanimljiv jer je ponudio nekoliko oglednih primjera kojima bi se u zaštiti i prenamjeni industrijske baštine i u Hrvatskoj valjalo voditi.

Josef Štulc, predstavnik Češkoga nacionalnog komiteta ICOMOS-a, prezentirao je ulogu Nacionalnoga tehničkog muzeja (Národní technické muzeum) u sprječavanju komercijalizacije i devastacije praškoga Masarykova kolodvora, zaštiti tog objekta te njegovoj prenamjeni u željeznički muzej. Keith Falconer izložio je ulogu institucije English



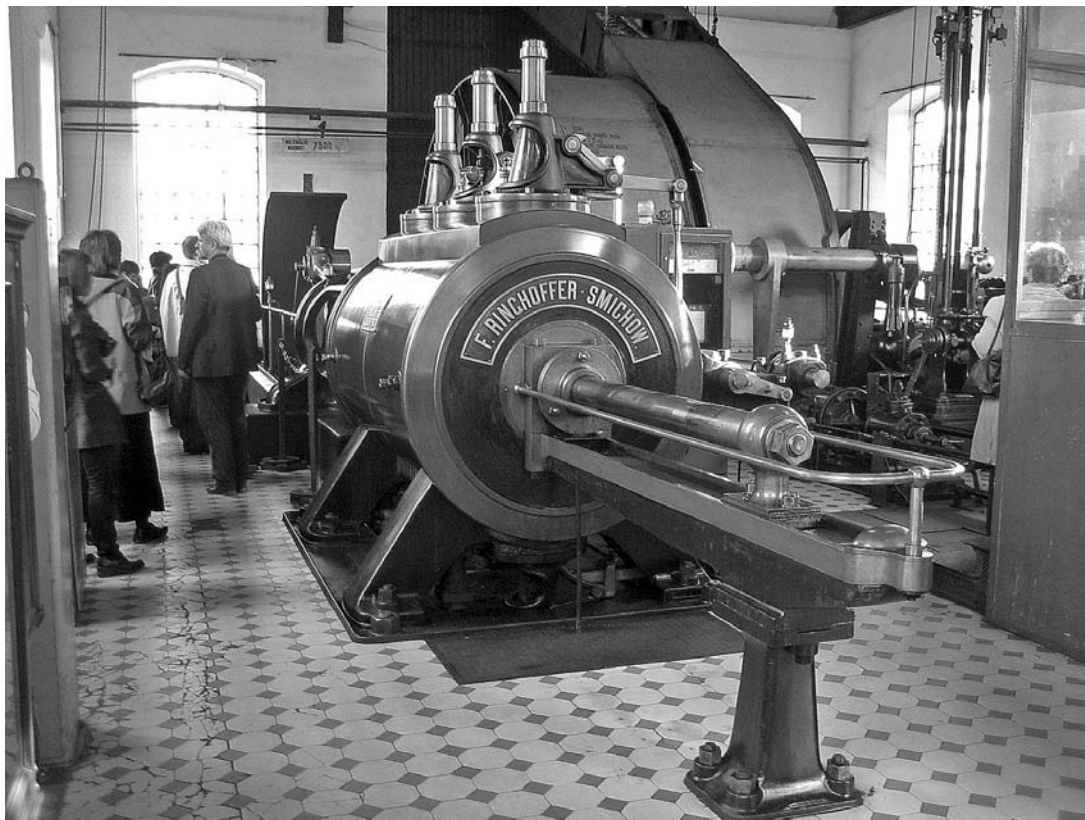
sl. 6. Rudnik Mayrau u okolici mjesta  
Kladno: muzej na otvorenome

Heritage u zaštiti i očuvanju tradicionalnih engleskih pivovara i pivnica (pubova). Mjigan Bahtiyar Karatosun, predavačica na izmirskom fakultetu *Dokuz Eylül*, prezentirala je ulogu institucija u Turskoj u zaštiti industrijske baštine na primjerima tvornice duhana i cigareta Çiballi te plinare Hasanpaşa, a predsjednica mađarskog komiteta TICCIH-a Györgyi Németh dala je sličan pregled na primjeru prenamjene tvorničkog kompleksa plinare i radničkog naselja sagrađenih početkom 20. st. u budimpeštanskoj četvrti Obuda. Izlažući o institucionalnim ograničenjima, arhitektica Eva Dvořáková istaknula je pozitivna iskustva Istraživačkog centra za industrijsku baštinu Češkoga tehničkog univerziteta u korištenju pomoći volontera pri dokumentiranju industrijske i tehničke baštine u Češkoj.

Jan Světlík, generalni direktor tvrtke *Vítkovice d. d.* iz Ostrave, koja je bila generalni partner konferencije *Industriální stopy*, zaključio je blok predstavljanjem povijesti i vizije razvoja toga industrijskog lokaliteta. Tvrtka je sljednik jedne od najstarijih i najvećih željezara i čeličana u Srednjoj Europi, utemeljene 1828. godine. Preustrojem 1998. godine u tvornici je obustavljena proizvodnja željeza u visokim pećima, a nakon privatizacije 2003. nastavljeni su poslovi na području mehanike, metalurgije, energetike, transportnog inženjeringa te protupožarne tehnologije. Većina nekorištenih proizvodnih postrojenja, uključujući ugljenokop, koksaru, visoke peći, čeličanu te brojne sačuvane industrijske građevine iz 19. st. proglašeni su zaštićenim spomeničkim područjem i u procesu su prenamjene u industrijski park. Kompleks nekadašnje željezare Vítkovice na taj način postaje osnovom jednoga od najperspektivnijih i najznačajnijih projekata održivosti industrijskog naslijeđa u Srednjoj Europi.

Posljednji, četvrti blok konferencije odudarao je od prethodnih nešto ležernijim pristupom izlagača, koji su u dvosatnom okruglom stolu industrijsku baštinu nastojali sagledati kao prostor za promišljanje i kreativnost te kao novi kulturni i umjetnički izričaj. Miloš Vojtěchovský s praške Akademije za izvedbenu umjetnost (Akademie múzických umění v Praze), Frank Eckhardt iz Projektnog centra za suvremenu umjetnost u Dresdenu (Projektzentrum für zeitgenössische Kunst), intermedijски umjetnik Dan Senn iz Portlanda u SAD-u, Dagmar Šubertová, likovna umjetnica i koordinatorica javnih događanja u rudniku Mayrau pokraj mjesta Kladno, Richard Balous, direktor kulturnog centra *La Fabrika* u Pragu, te Louise N. Boucher sa Sveučilišta Ottawa u Kanadi raspravljali su i iznosili vlastita iskustva o prenamjeni gradskih industrijskih zona u poželjna mjesta izvedbe umjetničkih projekata koji djeluju kao katalizator oživljavanja napuštenih prostora.

Zaključne misli konferencije mogu se sažeti u nekoliko teza. Utjecaj na stvaranje pozitivnoga javnog mišljenja presudan je za očuvanje i održivost industrijske baštine, koju treba smatrati dijelom zajedničkoga europskog identiteta i važnim segmentom razvoja ljudske civilizacije. Budućnost industrijske baštine leži u kvalitetnim, ekonomski održivim modelima sadržajne prenamjene nekadašnjih tvorničkih objekata, koji će generirati urbanu ili regionalnu



sl. 7. Detalj interijera strojarnice rudnika  
Mayrau

sl. 8. Zgrada predionice *Johanna Priebsha*  
nasljednici u okolici Libereca: neizvjesna  
budućnost



revitalizaciju. Pritom treba voditi brigu da novi sadržaji budu prihvatljivi širokoj populaciji i primjereni novim društvenim potrebama (kulturi, obrazovanju, rekreaciji, zabavi).

Unatoč jednoglasnom prihvatanju temeljnih ideja konferencije, različiti pristupi njihovoj realizaciji očitovali su se u latentnom sukobu mišljenja sudionika iz zapadnoeuropskih zemalja i zemalja nekadašnjega istočnog bloka. Naime, u bivšim socijalističkim zemljama, gdje civilno društvo nema dugu tradiciju, još je izrazito zastupljen pristup oslanjanja na državne institucije i institucionalizirana provedba projekata. Nasuprot tome, utjecajne nevladine organizacije i stručne interesne skupine u, primjerice, Njemačkoj, inicijatori su i katalizatori društvenih događanja, a nerijetko su i nositelji projekata. Ta činjenica pokazuje razlike u funkcioniranju sustava pojedinih država Europske unije i dugotrajnost procesa tranzicije u Europi, što se posredno odražava i u različitom shvaćanju industrijske baštine.

Primljeno: 18. ožujka 2008.

#### THE FUTURE OF THE EUROPEAN INDUSTRIAL HERITAGE

The 4<sup>th</sup> International Biennial Conference Industrialni stopy, Prague, September 17-23, 2007

In September 2007, the Industrial Heritage Research Centre (Výzkumné centrum průmyslového dědictví) of the Czech Technical University in Prague organised, for the fourth time, a biennial international conference entitled *Industrialni stopy* (In the footsteps of industry). Since 2001, when it was held for the first time, the conference has turned into a very worthwhile conference of experts of various backgrounds, their interests and professional work, however, all being connected with the study, protection and models of change of purpose and possibilities of using the potentials of the industrial heritage. The fourth conference, the topic of which was the Industrial Heritage and Sustainable Development brought together about 140 participants from Europe, including Turkey, and the USA, Canada and Japan, with almost 30 lecturers, mainly from Europe. The major part of the conference took place in the Eco-Technical Museum in Prague, a converted industrial effluent treatment plant built between 1901 and 1905. The conference was organised in four blocks, the link between them being the idea of the sustainability of the industrial heritage in a post-industrial time.

The conclusions of the conference can be summed up in several propositions. The influence on creating a positive public opinion climate is crucial for the preservation and sustainability of the industrial heritage, which should be thought of as being a part of the common European identity, and an important segment in the development of human civilisation. The future of the industrial heritage lies in high quality and economically sustainable models for converting the contents of the one-time factory buildings thus generating urban or regional revitalisation. Here it is necessary to take care that the new substances are acceptable to the general population and also appropriate to new social needs (culture, education, recreation, entertainment).

In spite of the unanimous acceptance of the basic ideas of the conference, various different approaches to putting them into practice were manifested in the latent conflict of opinions between those from the countries of western Europe and those from the lands of the one-time eastern bloc. For in the former socialist countries, where civil society has no very long history, there is still a highly visible reliance on state institutions and the institutionalised implementation of projects. By contrast, the influential non-government organisations and special interest groups in, for example, Germany, are initiators and catalysts of social events, and are very often the principals in projects. This fact shows the differences in the functioning of the systems of the separate states of the EU and the long-lasting nature of the transition process in Europe, which has an indirect reflection on the different understandings of the industrial heritage.



## MARINA VINAJ: TISKOPISI XVI. STOLJEĆA IZ RIZNICE MUZEJA MUZEJA SLAVONIJE U OSIJEKU, 2007.

RENATA BOŠNJAKOVIĆ □ Zavičajni muzej Našice, Našice

Muzej Slavonije Osijek u godini svoje 130. obljetnice pokazao je javnosti izuzetno bogatu kulturnu baštinu – zbirku najstarijih tiskopisa sadržanih u bogatom fondu Odjela tiskopisa Muzeja Slavonije Osijek. Taj iznimno bogat i vrijedan odjel od samih je početaka prikupljanja knjižne građe zadržao muzeološku koncepciju svojih zbirki *čuvajući cjelovitost i sveukupnost određenog fonda u smislu njegove pripadnosti pojedincu, obitelji ili instituciji, bez obzira na sadržaj i vrstu građe. Unutar spomeničkog fonda Odjela vrijednošću i obimom građe ističu se: Knjižnica Prandau-Norman, Gimnazijska knjižnica i Knjižnica obitelji Weissmann* (str. 4.).

Voditeljica Odjela muzealnih tiskopisa viša knjižničarka i magistrica knjižničarstva Marina Vinaj izdvojila je iz navedenih spomeničkih fondova zbirku knjiga 16. st. i prezentirala je na izložbi *Tiskopisi XVI. stoljeća iz riznice Muzeja Slavonije u Osijeku*. Izložbu je popratilo i istoimeno bogato ilustrirani katalog izložbe.

Na samom početku kataloga autorica u poglavljima *Knjižnica Prandau-Norman, Gimnazijska knjižnica i Knjižnica obitelji Weissmann* predstavlja spomenute spomeničke fondove Odjela muzealnih tiskopisa kroz povijest njihovih prvotnih vlasnika, opisuje sadržaj i brojnost fonda, kao i način na koji su tiskopisi dospjeli u osječki muzej.

Kroz poglavlje *Tiskarstvo 15. i 16. stoljeća* mr. Vinaj znalački nas uvodi u svijet začetka tiskane knjige te nas upoznaje s njom opisujući njezin izgled, sadržaj, tiskare, ali i njezino mjesto i značenje u tadašnjem vremenu i društvu.

U poglavlju *Zbirka knjiga 16. stoljeća Odjela muzealnih tiskopisa Muzeja Slavonije* autorica predstavlja način obrade i prezentiranja odabranih primjeraka. Daljnji tekst podijeljen je u pet skupina: *Italija, Švicarska, Njemačka, Francuska i Španjolska*, tj. po državama u kojima su knjige tiskane. Predstavljene su najpoznatije tiskare, te najvrjedniji autori i primjerci zastupljeni u katalogu.

Opsegom najveći dio publikacije jest *Katalog*, s devedeset četiri naslova tiskana u 16. st. Knjige su razvrstane prema državama, unutar države navedene su abecedno, po gradovima (poštujući povijesne granice – Strassbourg), a unutar pojedinoga grada vrstane su kronološkim redom. Pri kataložnom opisu magistrica knjižničarstva Marina Vinaj slijedila je Međunarodni standardni bibliografski opis starih omeđenih publikacija ISBD(A). Autorica objašnjava kako su napomene za pojedine primjerke zbog osebjnosti uveza opširnije i detaljnije, a pojedini kataložni opisi skraćeni te su izostavljena imena suradnika. No upravo iscrpne napomene u kataložnom opisu tih primjeraka naglašavaju njihovu posebnost i originalnost. Nakon kataložnog dijela slijedi kazalo autora, literatura i izvori te sažetak na engleskom jeziku.

Ono što ovaj katalog čini posebnim jesu brojne, iznimno lijepo dizajnirane ilustracije. Uz svaki kataložni opis nalazimo fotografije korica, hrpta i naslovnice knjige. Autorica nam kroz obilje zanimljivih uvećanja detalja s pojedinih knjiga kao što su tiskarski znakovi, inicijali, vinjete, numeričke oznake, rukopisne bilješke, *ex librisi*, dekoracije i dr. otkriva dekorativnu ljepotu i bogatstvo tiskarstva i uveza promatranog razdoblja, ali i približava skrivene tragove prijašnjih vlasnika.

Takvom prezentacijom knjiga naglašena je njihova muzeološka vrijednost, a knjiga se promatra kao svjedok vremena koji ostavljenim tragovima prijašnjih vlasnika svjedoči o prošlim vremenima, ljudima, navikama, ali i o društvu i njegovim vrijednostima, tj. *postaje dio muzeja knjige ne gubeći ni trenu svoju sadržajnu vrijednost* (str. 4.).

Magistrica Marina Vinaj priča o ljepoti, vrijednosti i značenju tiskane knjige u njezinim začetima izuzetno zanimljivo, pristupačno, a opet vrlo profesionalno, zadovoljavajući ponajprije pravila knjižničarske struke, no istodobno knjigu promatra očima vrsnog muzealca, udahnjujući joj novi, muzejski život i otkrivajući na taj način raznovrsnim istraživačima izvor prepun novih spoznaja.

Istoimenu izložbu također je postavila mr. Vinaj u prostorima Muzeja Slavonije Osijek. Autorica je i izložbom uspjela na vrlo zanimljiv način predstaviti knjigu 16. st.

Naime, pri izlaganju knjiga pronašla je pravi način da osim materijalnog oblika predstavi i sadržaj knjiga, autore, tiskare, kao i atmosferu tog doba. Multimedijskom prezentacijom – izradom velikih legendi s detaljima iz knjiga



Tiskopisi XVI. stoljeća iz riznice Muzeja Slavonije u Osijeku / Marina Vinaj : Prijevod sažetaka Željka Miklošević ; Fotografije Marin Topić . - Osijek : Muzej Slavonije, 2007., 100 str. : ilustr. ; 29 cm  
ISBN 978-953-6191-37-7

(citati, *ex libris*, tiskarski znakovi, inicijali, vinjete, rane dekoracije) i kratkim DVD filmom omogućila je uvid u sadržaj izloženih publikacija istaknuvši sve bogatstvo dekoracija i ilustracija sadržano u njima. Uređenjem izložbenog prostora i uporabom detalja (tinta, pero, svijeća) u DVD projekciji dočarala je atmosferu vremena u kojemu su knjige nastale.

Katalogom i izložbom *Tiskopisi XVI. stoljeća iz riznice Muzeja Slavonije Osijek* mr. Vinaj je, skinuvši prašnjave naslage, pronašla i istaknula ono posebno što zrači iz njih, te nam vrlo nadahnuto kroz knjige približila vrijeme, svjetonazor i ljude koji su živjeli u nekim drugim razdobljima povijesti i koji su stvarali, gledali, držali u ruci i koristili se baš tim knjigama. Upravo su ti tiskopisi svjedočanstvo čovjekova postojanja i djelovanja te njegove želje da tiskanom riječi stvara, mijenja i djeluje na svijet oko sebe, ali i ostavlja tragove svog bivanja budućim generacijama.

Rad mr. Marine Vinaj odličan je primjer kako pristupiti, obraditi i javnosti približiti skriveno bogatstvo tiskane riječi sadržano u našim knjižnicama i muzejima. Stoga bi ovaj prikaz bilo najbolje završiti njezinim riječima, koje pokazuju veliku ljubav, zalaganje i svijest o potrebi očuvanja baštine: *Riznice ljudskog umijeća, znanja, svjedočanstva bivanja na određenom prostoru u određeno vrijeme, svi tragovi živog, brižno pohranjeni u čuvaonice prošlosti – muzeje, u nas su još nedovoljno zamjetni pratitelji potrage za znanjem, prečesto na margini nečeg važnijeg i vrednijeg. A ima li vrednijeg od spoznaje vlastitog traga u prošlosti?* (str. 4).

#### **MARINA VINAJ: PRINTED WORKS OF THE 16<sup>TH</sup> CENTURY FROM THE TREASURY OF THE MUSEUM OF SLAVONIA IN OSIJEK, 2007**

**In the year of its 130<sup>th</sup> anniversary, the Museum of Slavonia in Osijek showed the public its extremely rich cultural heritage – a collection of the oldest printed works contained in the fine holdings of the Printed Works Department of the Museum of Slavonia in Osijek. This extremely ample and valuable department retained from the very beginnings of its collection of book material the museological conception of its collections, preserving the integrity and completeness of a certain holding in the sense of its belonging to an individual, family or institution, irrespective of the content or kind of material. Within the memorial holdings of the Department, the following are particularly prominent for their value and scope: the Prandau-Norman Library, the High School Library and the Weissmann Family Library.**

**Senior librarian Marina Vinaj, MLS, head of the department of printed works, picked out from these commemorative holdings a collection of 16th century books and presented it at the exhibition Printed Works of the 16th Century from the Treasury of the Museum of Slavonia in Osijek. The exhibition was accompanied by a finely illustrated catalogue of the same name.**

**Through this exhibition, its creator managed in a very interesting way to present books of the 16th century. In showing the books she found the right way to present not only the material form but also the content, the authors, printers as well as the atmosphere of the age. With a multimedia presentation – the marking of large captions with details from the books (quotes, bookplates, colophons, initials, vignettes, early decorations) and a short film on DVD – she provided an insight into the content of the publications on show, bringing out all the richness of decorations and illustrations contained in them. Through the arrangement of the exhibition space and the use of details (ink, quills, candles) in the DVD projection she conjured up the feeling of the time in which the books were created. In this catalogue and exhibition *Printed Works of the 16<sup>th</sup> century from the Treasury of the Museum of Slavonia in Osijek*, Marina Vinaj blew away the layers of dust and found and emphasised the special things that come from the books, and through them gave us an inspired view into the time, the worldview and the people who lived in other periods of history, those who created, looked at, held in their hands and used these very same books.**

A series of 40 horizontal dotted lines for writing.

